This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

VERZAMELING VAN STUKKEN,

DIE BETREKKING HEBBEN TOT

OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

TWEEDE AFDEELING.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN.

EERSTE STUK.

Uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te d.

DEVENTER,
J. DE LANGE.
1860.

Forty

INHOUD.

Bladz.

I. VERSLAG OMTRENT DE OUDE STADREGTEN VAN ZWOLLE . . . . . 1.

II. LIJST VAN TWISTSCHRIFTEN, DE PROVINCIE OVERIJSSEL RAKENDE, UIT DE 17e EEUW. . . . 12.

III. VERSLAG OMTRENT SOMMIGE GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN OVER OVERIJSSEL . . . . 51.

IV. DE MUNT TE HASSELT . . . . . 62.

V. EEN WOORD OVER ZEKERE DUSGENOEMDE KAMPER NOODMUNTJES VAN 1578 . . . . . 95.

VI. IETS OMTRENT HET STADREGT VAN HASSELT . . 100.

VII. HET ARCHIEF DER ARRONDISSEMENTS-REGTBANK TE DEVENTER . . . . . 106.

635393

VERSLAG

OMTRENT

DE OUDE STADREGTEN VAN ZWOLLE.

In de Vergadering van den 14 Julij 1858 werd door het Bestuur aan de belangstelling der Leden opgedragen het onderzoek omtrent de trapsgewijze ontwikkeling van de stadregten der onderscheidene steden van dit Gewest tot den vorm, waarin zij in het jaar 1809 bij de invoering van het wetboek Napoleon ingerigt voor het Koningrijk Holland werden aangetroffen.

Alvorens echter dit voor de Regtsgeschiedenis in Overijssel zoo belangrijk doch tevens zooveel omvattend onderzoek met eenig gevolg zal kunnen worden ingesteld, zal voor iedere stad behooren te worden nagegaan, *welke* stadregten aldaar van af de vroegste tijden hebben bestaan, en *wanneer* zij zijn vervaardigd en ingevoerd. Vragen, die voor zoo ver de stad Zwolle betreft, nog niet op eene afdoende wijze zijn beantwoord.

VAN HATTUM, in zijne *Geschiedenissen der stad Zwolle* (1) en DUMBAR in zijn *Tegenwoordige Staat van Overijssel* (2), schijnen toch geen vroeger stadregt te hebben gekend, dan het bekende zoogenaamde Statboeck van Zwolle, in elf dee-

(1) V. p. 227, 230 en 239.
(2) III. p. 476.

len of tractaten verdeeld; terwijl volgens eene aanteekening van GIJSBERT ROELINCK, die van 1553 tot 1575 Secretaris der stad Zwolle was, ten zijnen tijde reeds *drie* stadregten bekend waren, waarvan:

het eerste zou zijn vastgesteld in het jaar 1230, toen WILLEBRAND VAN OLDENBORCH Zwolle in de rei der steden verhief,

het tweede in het jaar 1407, en

het derde in het jaar 1536.

Ofschoon nu een in het stedelijk Archief gedaan onderzoek heeft doen zien, dat het door den Secretaris ROELINCK vermeld getal der ten zijnen tijde bekende stadregten juist is, zoo heb ik echter aldaar tot dusver te vergeefs naar bewijzen gezocht, die de juistheid der door hem aangegeven jaartallen van de vaststelling dier stadregten evenzeer bevestigen.

Veroorlooft mij, aan U, M. H.! een kort verslag te geven van hetgeen ik zoo omtrent het getal en de vaststelling als omtrent den uitwendigen staat van de tot dusver bekende stadregten van Zwolle heb opgeteekend. Mijne hooge jaren verbieden mij eene bepaalde toezegging te doen, doch mogt het mij vergund worden nog eenigen tijd te leven, dan hoop ik later met U na te gaan, hoe de regtstoestand in deze stad zich blijkens die stadregten allengs heeft ontwikkeld.

I. Het *eerste en oudste Stadboek van Zwolle,* — dat in het jaar 1858 bij de rangschikking van het stedelijk Archief weder is te voorschijn gekomen, — is in quarto formaat, met eene regt opstaande vierkante aan het middelsoort grenzende letter op parkement geschreven, in eenen dubbelen parkementen omslag vervat, en kan, naar het schrift te oordeelen, tot het laatst der 13de of het begin der 14de eeuw worden gebragt. Althans uit eene vergelijking van het schrift der marginale aanteekeningen met dat van het achter het stadboek geplaatst *Registrum Civium* vermeen

ik het bewijs te kunnen afleiden, dat de 25 eerste bladen vroeger dan het jaar 1336 zijn geschreven, en dat de drie op f°. 14 in margine voorkomende wijzigingen van vroegere bepalingen op Pauli 1353, 1369 en 1374 zijn vastgesteld en bijgeschreven.

Het Stadboek vangt aan met de woorden:

Dit syn die wilkore, die die scepen ende die raet ende die mene stat van Suolle gewilkort hebben,

en schijnt oorspronkelijk in de 25 eerste beschreven bladen te zijn vervat geweest, en vervolgens tot f°. 31 te zijn geampliëerd, terwijl de op de 15 volgende bladen voorkomende bepalingen de wijzigingen en nieuwe keuren bevatten, die later zijn gemaakt, en, naar het verschillend schrift te oordeelen, ook, naar gelang zij gemaakt zijn, in het stadboek schijnen te zijn ingeschreven.

Op f°. 31 verso leest men toch de navolgende bepaling:

Item, zoe zal men alle die recht, die die scepen ende die Raet voer recht claren, die zal men scrive in dezen boek, ende wes in desen boec gescreve steet, dat zoelen die scepen ende die rade voer recht clare ende dat zal erflijc ende ewelic recht bliven.

Uit eene vergelijking van het schrift van het *Registrum civium* op het jaar 1369 en volgende met dat van de keuren, die op f°. 32 en volg. voorkomen, in verband met de marginale aanteekening op f°. 14 verso, schijnt te kunnen worden opgemaakt, dat in of omstreeks het jaar 1369 eene meer algemeene herziening en aanvulling der vroegere keuren heeft plaats gevonden.

Het is te betreuren, dat de oude tekst van sommige bepalingen door wassching of radering geheel onleesbaar is gemaakt of is vernietigd.

Achter het stadboek vindt men een doorloopend en met verschillende handen geschreven *Registrum civium* beginnende *A°. Dni* 1336 *in festo beati Petri ad Cathedram* en eindigende *A°. Dni* 1403 *in festo Scti Pauli conversionis.*

De aanneming van nieuwe burgers scheen jaarlijks op eenen bepaalden dag te geschieden en wel tot en met het jaar 1342 *in festo beati Petri ad Cathedram* en van af dat jaar en tot met het jaar 1403 *in festo Sancti Pauli conversionis* en wordt aldus vermeld: *Aº. Dni . . . . infranscripti effecti sunt cives.* In het jaar 1363 werd het woord *cives* veranderd in *concives.*

Voorts vindt men in dit stadboek aanteekeningen: van stads tijnsen, schulden en opgenomen gelden; van oirveden van de jaren 1342, 1368, 1385, 1388, 1389 en 1391; van de verhuring van de stads osseweide, coeweide en het Rot en van erfpachts-uitgiften van de jaren 1328, 1329, 1330, 1334, 1346, 1364 en 1416.

Ofschoon nu de 59 artikelen, waaruit het oorspronkelijk stadboek bestaat, en die, met uitzondering van elf, welke civiel regterlijke onderwerpen behandelen, alle verordeningen bevatten betrekkelijk de inwendige rust en veiligheid, het weren van vreemden invloed, het beperken van uitgaven bij gelegenheid van huwelijken, doopmalen en begrafenissen enz., terwijl slechts vier het Staatsregt betreffen en handelen over der Schepenen eed, het nederleggen van het lidmaatschap van den Raad, het opgeven van het burgerschap en de rekening, welke de oude Schepenen verpligt zijn aan de nieuwen te doen; — ofschoon deze bepalingen, zeg ik, ook door eenvoudigheid van stijl en uitdrukking getuigen voor de oudheid der keuren en de geringe ontwikkeling der burgers op het tijdstip van derzelver vaststelling, — zoo vermeen ik echter het gevoelen van den Secretaris Roelinck, dat dit stadboek reeds in 1230 bij het verleenen van stadsgeregtigheid aan het dorp Zwolle zou zijn vervaardigd, te moeten betwijfelen en veeleer te moeten aannemen, dat in het laatst der 13e of in het begin der 14e eeuw de tot aan dat tijdstip vervaardigde keuren zijn verzameld en te boek gesteld, en dat later, naarmate eene vermeerderde bevolking en eene meer ontwikkelde beschaving

nieuwe voorzieningen vorderden, deze keuren zijn gewijzigd en uitgebreid.

II. Het *tweede oude stadboek,* mede op het Stedelijk Archief aanwezig, is in groot folio formaat, met eene groote vierkante doch een weinig ovaal uitloopende letter op francijn geschreven, en gebonden in een met bruin leder omtrokken houten band, doch beroofd van het zilveren of koperen beslag en sloten, die vroeger daaraan blijkbaar zijn bevestigd geweest.

Het bevat, behalve 15 folio's Register, 80 bladen, terwijl er 8 bladen zijn uitgeknipt, en begint met de woorden:

Alle die rechte ende die wilkueren, die men in desen boeke bescreven vint, die sin ghemaect voer den armen als voer den riken, voer den hulpelozen als voer den ghene die hulpe hevet, ende die koere, die men breket die sal men uijtrichten, ēn daer en sal men niet van laten, ēn zoe zoelen elke burgemeyster in oere maent uytrichten alle zaken, die hem gheclaeghet werden, ten were dat die zaken alsulc weren, datten scepenen ēn den raede duchte, dat si beter gheverstet weren.

Dit sin die koeren ende die wilkueren, die die scepen ende die raet ende die ghemene stad van Swolle ghewilkuert hebben, ēn van den koere, die men breect, magh men elken betughen met tween goeden knapen of met eenen manne en met eenre vrouwen, mer van vrede sal me elken betughen met tween mannen.

Het schrift van het eigenlijke Stadboek, dat 71 bladen beslaat, schijnt te zijn van het begin der 15e eeuw, en, wanneer men al niet met den Secretaris Roelinck kan bepalen, dat het Stadboek in het jaar 1407 is vervaardigd, dan geloof ik, dat men als zeker zal kunnen aannemen, dat het tusschen de jaren 1402 en 1415 is geschreven. Immers de laatste bepalingen, die de uitoefening van de onderscheidene beroepen en neringen in de vrijheid der Stad

regelen en als een aanhangsel daarachter zijn geplaatst, zijn, blijkens het aan het hoofd van dat aanhangsel geplaatst opschrift, door Scepen en Raat met de gemeente op vrijdag na S^{t}. Thomasdach 1402 vastgesteld. Daarentegen zijn op f°. 8, 28, 52 seq. 65 en 67 met eene andere hand en inkt bepalingen geschreven, waarbij het opnemen van personen in sommige kloosters, en het bij gift of schenking geven of vermaken van roerende en onroerende goederen aan kloosters, kerken, vergaderingen en andere geestelijke instellingen wordt verboden of beperkt, — en welke bepalingen in het jaar 1415 op last van den Officiaal bij den Stoel van Utrecht als strijdig met de Canonieke instellingen en inbreuk makende op de vrijheid der Kerk zijn doorgehaald.

Deze bepalingen werden toch te Utrecht van dat belang beschouwd, dat zij aanleiding gaven tot een regtsgeding door den *Procurator fiscalis et promotor causarum criminalium Curiae Trajectensis,* uit naam des Bisschops, voor den Officiaal bij denzelfden Stoel tegen Burgemeester, Schout, Schepenen, Raden, meente en Oldermans der Gilden ingesteld, en wel met dat gevolg, dat bij sententie van den Officiaal van den 26 April 1415 de Stad Zwolle in eene geldboete van 1000 mark goud, en Burgemeesters, Schout, Schepenen, Raden en Oldermans in eene geldboete van 1000 mark zilver werden verwezen.

De stukken van dit belangrijk regtsgeding, hetwelk aan de vroegere schrijvers over de Geschiedenis van Zwolle onbekend schijnt te zijn geweest, en in verband stond met de oproerige bewegingen der Gilden, worden op het Stedelijk archief bewaard.

Het Stadboek bevat verder op f°. 8, 65 en 67 bepalingen, die met eene andere hand daarin zijn gevoegd, nades, waarschijnlijk na 1416, zijn doorgehaald en die getuigen van den grooten invloed, welke de Gilden zich op het Stads Bestuur hadden weten te verschaffen.

Dat deze invloed echter zeer precair was, en dat men, om die staande te houden, tot buitengewone middelen zijne toevlugt heeft moeten nemen, kan mijns inziens blijken uit de laatste, welligt weinigen tijd voor de vernietiging van dien invloed in 1416, gemaakte bepaling, luidende:

Item. Aldus hebben Scepen, Raet, ghemene Meente ēn Oldermans malcanderen ghezworen: Weert sake dat wi enighe dinghe vernemen, die ghenghē teghen den raet of teghen die ghemene meente of teghen die ghemene ghilden, dat wij dat sonder vertreck malcanderen melden soelen en dat weder helpen staen na al onser macht, ēn dattet bericht werde, dat en soele wi laten om ghienrehande dinck, dat ons God soe helpe en alle sine heilighen, Ende weert zake dat enich man toe Scepen of Raede of Olderman ghecoren worde of tot die meente gheboeden worde ende den eet voorscreven niet ghedaen en hadde, die solde den eet voerscreven na doen als voergescreven is.

Mogt ons geacht medelid de Heer MOLHUIJSEN eenmaal besluiten zijne hoogstbelangrijke Bijdrage over *de Gilden te Zwolle in* 1413—1416 (1) op nieuw uit te geven, dan zal hem waarschijnlijk de aanwijzing van het bestaan dezer stukken, waarin hij onderscheidene zijner stellingen zal kunnen bevestigd zien, niet ongevallig zijn.

Voorts vindt men achter dit Stadboek: 1°. aanteekeningen omtrent Stads tijnsen;

2°. Eene lijst der Schepenen en Raadsleden tot 1383, onder het opschrift:

Int jaer ons heren dusent drye hondert ēn vier en tachtentich, doe weren dese, die hier na ghescrevē syn ofte hadden in voerledenen tyden te voerē gheweest Scepen en Raet der Stad van

---

(1) In *Overijss. Almanak voor Oudheid en letteren*, 1854, p. 118 seq.

Swolle. Vervolgens eene lijst dergenen, die van 1383 tot 1433 tot schepenen gekozen zijn, met aanduiding van het jaartal hunner benoeming; zijnde de verkiezingen van 1412 en vervolgens met eene latere hand bijgeschreven;

3°. Copiën van Charters van de jaren 1328, 1329 en 1334, die alle ook reeds in het vorig Stadboek voorkomen en daaruit schijnen te zijn overgenomen, alsmede een van het jaar 1409;

4°. Aanteekeningen van uitzettingen uit den Raad van de jaren 1336, 1341, 1342, 1353 en 1415.

III. Het *derde oude Stadboek* is het door de menigvuldige afschriften, die daarvan bestaan, meest bekende oude Statboeck van Zwolle in elf tractaten of deelen verdeeld.

Het oorspronkelijke, hetwelk ik vroeger als lid der Schepensbank meermalen ter Stedelijke Secretarie heb gezien, was een zeer fraai in groot folio formaat op francijn geschreven exemplaar, gebonden in een houten met bruin leder omtrokken band, voorzien van een zwaar zilveren beslag en zilveren sloten. Deze uiterlijke tooi schijnt echter voor deszelfs behoud noodlottig te zijn geweest, want ik vermeen het daaraan te moeten toeschrijven, dat het sedert het jaar 1811 spoorloos uit het Stedelijk Archief is verdwenen.

Dit verlies is te meer te betreuren, omdat volgens de verklaring van DUMBAR en VAN HATTUM (1), de afschriften, die daarvan in omloop zijn, onderling merkelijk verschillen.

Dit Stadboek onderscheidt zich daarin van de beide vroegere Stadboeken, dat de onderscheidene keuren of artikelen, die in het eerste zonder eenige bepaalde orde, en naar mate zij gemaakt zijn, zijn opgeteekend, en in het tweede wel meer ordelijk, doch zonder eenig stelsel zijn

---

(1) Teg. *Staat van Overijssel*, III, p. 476.

opgenomen, — hier onder elf rubrieken of hoofdstukken zijn gebragt, waarvan het *eerste* hoofdstuk de Staatsregtelijke, het *tweede* en *derde* de lijfstraffelijke bepalingen bevatten, terwijl de overige hoofdstukken over het burgelijk of civiel regt en de wijze van regtspleging handelen, met uitzondering evenwel van het *negende* hoofdstuk, waarin de uitoefening van sommige beroepen en neringen wordt geregeld.

Het is onzeker, wanneer dit Stadboek is vervaardigd.

Arent toe Boecop en in navolging van hem Willem Nagge verhalen, dat hetzelve voornamelijk zou zijn vervaardigd door den bekenden Zwolschen Burgemeester Johan van Ittersum, die Meester in de Regten en tevens Raad was van de Bisschoppen Frederik van Blankenheim en Rudolf van Diepholt, en volgens de Overijsselsche Cronijk (1) het Hof te Zwolle, de huizen Werkeren en Voorst, de St. Laurens Capelle en het daarmede verbonden Gasthuis te Zwolle heeft gebouwd.

Is dit verhaal juist, dan moet dit Stadboek vóór het jaar 1464 zijn vervaardigd, dewijl Johan van Ittersum in dat jaar is overleden.

De Secretaris Roelinck geeft daarentegen, gelijk wij gezien hebben, het jaar 1536 op als het tijdstip, waarin het zou zijn vastgesteld en ingevoerd, eene opgave die niet zonder gewigt is, wanneer men in aanmerking neemt, dat Roelinck op dat tijdstip leefde en slechts 17 jaren later Secretaris der Stad was.

Eindelijk vind ik vóór mijn door den met het Stedelijk Archief te Zwolle zoo bekenden Salomon van Deventer in de jaren 1768, 1769 en 1770 eigenhandig gemaakt afschrift van dit Stadboek aangeteekend, dat het tusschen de jaren 1519 en 1524 schijnt te zijn geschreven, omdat een achter hetzelve staand Register der verkozen Burgermeesters, dat

---

(1) Dumbar, *Analecta*, II, pag. 455.

tot aan dien tijd loopt, met dezelfde hand als het Stadboek is geschreven, en eenige latere resolutiën daarin met eene latere hand zijn geboekt.

Ook bestaat er verschil van gevoelen, of dit Stadboek in den vorm, waarin het is vervat, ooit op openbaar gezag is ingevoerd. DUMBAR (1) vermeent dit te moeten betwijfelen. VAN HATTUM daarentegen zegt in zijn onuitgegeven vervolg van de Beschrijving der Stad Zwolle, dat ten zijnen tijde *dit Stadregt alsnog kracht van wet had, voor zoo ver het door gene ander of tegengestelde volstandige gewoonte in onbruik geraakt of door nadere Stadswetten was veranderd.* Dit laatste gevoelen schijnt te worden bevestigd door de vóór het gedrukte Stadrecht van Zwolle geplaatste Resolutie van Burgermeester Schepenen en Raaden dier Stad van den 22 September 1794, waarin van dit oude Stadboek als een toen nog gedeeltelijk bestaand Stadregt wordt melding gemaakt.

Intusschen heeft men zich van af het jaar 1701 met de zamenstelling van een nieuw Stadregt onledig gehouden, en zijn daarvan opvolgelijk onderscheidene titels gearresteerd, die echter nimmer tot een volkomen geheel zijn gebragt vóór het jaar 1794, toen Schepenen en Raaden met consent van de gezwooren gemeente een nieuw volkomen zamenstel van Stadswetten, alsmede een reglement op de manier van procederen voor het Edel Schouten gerichte hebben vastgesteld, hetwelk als

IV. *Het vierde Stadrecht van Zwolle,* bij Resolutie van Burgemeesteren, Schepenen en Raden van 22 Sept. 1794 is ingevoerd, nog tenzelfden jare door den druk is gemeen gemaakt en tot aan de invoering van het wetboek Napoleon ingerigt voor het Koningrijk Holland op den 1 Mei 1809 kracht van wet heeft gehad.

---

(1) *Tegenw. Staat* III. *p.* 476.

Dengene van U, M. H.! die mogt verlangen de geschiedenis van de zamenstelling van dit laatste stadregt meer in bijzonderheden na te gaan, vermeen ik te mogen wijzen op een zeer belangrijk op het Stedelijk Archief aanwezig handschrift, ten opschrift voerende: *Memoriale aanteekeningen van het gepasseerde en verhandelde in de conferentiën tot het formeren van een nieuw Stadregt,* waaruit men, behalve de namen van de leden der Commissie van redactie en de wijze van bewerking, mede zal kunnen zien, dat de deliberatiën over de herziening, die eenige jaren hadden stil gestaan, den 20 October 1770 met kracht zijn hervat en geregeld zijn voortgezet tot aan den 26 Februarij 1794, toen het Stadregt geheel afgewerkt in den vorm, waarin het later is ingevoerd, door de Commissie van redactie aan de Stedelijke Regering is aangeboden.

Mr. F. P. A. Heerkens.

LIJST VAN TWISTSCHRIFTEN,

DE PROVINCIE OVERIJSSEL RAKENDE,

UIT DE 17e EEUW.

A°. 1616. Resolutie van Ridderschap en Steden, representerende de Staten der Lantschap van Overijssel, tot onderhoudinge van goede ruste ende Christelijke eenicheit in de Kercken ende Ghemeenten desselven Landes, 1616.

In 4°. Berust volgens opgave van den Heer COST JORDENS in de Bibliotheca Duncaniana op de koninklijke Bibliotheek te 's Hage D. 56. f°. 134. De Heer F. MULLER bezit volgens de Bibliotheek der Nederlandsche Pamfletten p. 152 mede drie verschillende drukken hiervan.

Redenen ende oorsaken waarom de Dienaren des Goddelijken woorts gehorende onder het classis van Vollenho ende Steenwijk, de resolutie van de Ridderschap ende Ridderschap ende Steden ghenomen tot Campen den laatst gehouden Landdagh niet kunnen onderteekenen.

In 4°. Ter plaatse als voren Dl. 56 R. f°. 133. Twee exemplaren hiervan in de verzameling van den Heer MULLER l.l. met en zonder berigt van den drukker.

1617. Oprecht ende claer Bericht, waerin cortelijk tegens een ander gestelt is: I wat die Predicanten van Campen hieronder geschreven van die hedendaegsche verschillen over

t stuck van die Predestinatie met den aencleve van dien voor de oude suijvere waerheijt na Godes woort gevoelen, II wat dieseluige oock daertegens als onwaerheijden en Nieuwicheden (uijt verscheijdene schriften van sommige ten huijdigen dage suijver genoemde Leeraers getrouwelijck uijtgetrocken) van geheeler harten verwerpen. Ter noot in Druck verveerdiget tot onderrichtinge der eenvoudigen tegen alle sulcke lasteringen, waermede sij diesangaende van Nieuwicheijden ende gemaeckte veranderinghen in die Leere, valschelijck worden beworpen. Tot Campen gedruckt bij de wed. van Hendrick Thomasz, wonende in de Broederenstraat in t schrijfboek Anno 1617.

20 bladzijden.

Op den titel in schrift genoteerd: Ad hunc libellum prodijt A°. 1618 Hieronymi Vogelij Pastoris Hasseltani Responsio vid. Revius Hist. Dav. lib. 5 f°. 610 fine.

De Raadsheer F. P. A. Heerkens bezit hiervan een exemplaar.

Mede volgens opgave van den Heer Cost Jordens in de Bibliotheca Duncanniana D. 53 f°. 139 voorhanden.

Twee exemplaren, het een te Campen bij Willem Berendtss, het ander bij Pieter Hendriksz van Wijringen gedrukt, mede in de verzameling van den Heer Muller p. 166.

1618. Opreght ende klaer Tegen-beright tegen t Libel bij den Kamperen Remonstranschen Leeraren Th. Goswinum, Ev. Voscuilium, Ass. Matthisium, Joan Schutlerum in druk verveerdight, onder den schonen titel *opreght ende claer berigt* etc. Door Hieronijmum Vogellium, Belijder ende Leeraer der ware Gereform. leere in de Gem. Chr. tot Hasselt . . . Amst. M. Jz. Brandt . . . 1618.

(28) en 270 blz.

De Heer Muller bezit een exemplaar hiervan.

Getrouwe waarschuwinge voor de listige bedriegerijen van een seeckere Delila, die veele menschen in desen tijden

seer beminnen, maar jammerlicken daardoor verleijdet, enz. Zwolle 4° Sine a°.

In de Bibliotheca Duncanniana D. 60 f°. 145.

Vijttoch van t gevoelen der predicanten tot Campen over t stuck van de predestinatie met den aencleve van dien enz. Campen 1618.

l.l. D. 60 f°. 145.

Antwoort op seecker schrift Assueri Matthisii, dwelck hij tonrechte den tijtel van zijn onschuld gegeven heeft, tot noodige reddinghe van den goeden name des achtb. Raedts enz. van Deventer. Deventer 1618, 4o.

Ter plaatse als voren D. 66 f°. 158, 2°. (1618, 6e. D.)

1620. Medicijn-meester voor t verwonde Nederlandt, ontdeckende, aen een daer over bedroefde inwoonder, d' oorsake van de wonde, ende middel om te ghenesen. Wt liefde tot zijn Vaderlant, ende bijzonder tot de Ghemeijnte van Campen, ende zijne vrienden opgespeurt. Door Everart Voscuijl. — In t jaer o. H. 1620. 14 blz.

De Heer Muller bezit van dit en van de vier volgende een exemplaar.

1623. Weder-roepinge ende schultbekentenisse Joannis Schotleri, gewesen Predicant tot Campen, door hem selven in de volle vergaderinghe der Gemeente aldaer opentlijck ghedaen. Waer bij gevoecht zijn seeckere conditien, op dewelcke Thomas Goswinius, oock gewesene Predicant tot Campen, van zijn Bannissement door haere Ho. Ho. ontslaghen zijnde, in de stadt van Campen de borgerlijcke bijwoninghe heeft wederom verkreghen. Ghedr. tot Campen, bij P. Hz. van Wieringen . . . 1623. 16 blz.

Zie Boudaert, B. XV. 22, 175 v. v. Brandt IV: 869 v. v.
Mede in de Bibliotheca Duncanniana D. 79 fol. 191 (1623, 2.)

Van de Verborghentheden der Arminianisterije, Twee Boecken, daer in aengewesen wort uijt de *Belijdenis oft Verklaringhe* ende *Apologie* der Remonstranten, welck het gheloove ende Religie zij van de Remonstr. Predikanten. Door D. Nicolaum Vedelium, der H. Theol. D. ende Prof. inde ill: schole van Deventer. Ende nu . . . uijt het Latijn overgheset. Zuthen, Chr. Lomajer 1631 (XIV) en 178 blz.

Aan het slot van sommige exemplaren (bl. 177) vindt men: Tot Arnhem, ghedr. bij Jan Jacobsz 1632. De voorrede van den vertaler en uitgever, die daarin vertelt dat het zijne eerste uitgave is, is gedagt. den 10 Dec. 1631.

1648. Vermeerdert Kamper-Steurtje van harde Eijeren, stercke Boter, ende bittere Mostaert. Toegemaekt van eenen Hollandtschen koopman, ende eenen Camperschen schipper. — Den tweeden Druck. Gedruct voor die Campers, 1648. In 8°. 30 blz.

Over de onverdraagzame handelingen van den Magistraat van Kampen tegen de Remonstranschgezinden. Door Passchier de Fijne, In zijne Tractaten D. II. blz. 463 v. v.

Witte-broot, voor de Predicanten tot Campen, om het Camper-Steurtjen bequamelicken op te eeten. — Anno 1648. 22 blz.

Gesprek tusschen een koopman en een schipper ten gevolge op het vorige en eveneens door Passchier de Fijne. In zijne Tractaten Dl. II, blz. 505 v. v.

***Tijdvak van* 1654 *tot* 1657. » De oprechte ende naeckte ontdeckinge van de gronden der verschillen in de provintie van Overijssel geschreven door een vroom patriot aen alle sijne waere vrienden ende Landtsluijden. Gedruckt in t jaer 1654.".**

De laatste bladzijden voert tot hoofd: *Familie van de Haersolthen;* en eindigt met het onderschrift: „ Godt schicke alles ten besten."

Het is in den geest der minderheid van de staten-vergadering geschreven en vóór de verkiezing van eenen stadhouder door de meerderheid op 5 October van dat jaar uitgekomen. De Heer Molhuijsen te Deventer bezit daarvan twee exemplaren, verschillende druk, de Heer Ebbinge Wubben te Staphorst, alsmede Mevrouw de Wed. van den Heer Mr. W. H. Vijfhuis te Deventer een exemplaar en de Heer Heerkens te Zwolle een gelijktijdige copie.
De exemplaren van den Heer M. 16 en 8 pagina's groot. Dat van Mevrouw Vijfhuis 8 pag.

Defensions-schrift voor den Wel Edelgheboornen Gestrengen Heer Rutger van Haersolthe tot Haerst en Oosterveen, Heere tot Staveren, Drossart der graefschap Lingen, Landt-Rentmeester van Sallandt, Dinkcweerder van Overijssel en Geligeerde Lant-Drossart van de Twente

op en tegens

De oprechte en naeckte ontdeckinge van de gronden der Verschillen in de Provintie van Overijssel, door een genaemden Patriot, doen emaneren.

Gecoucheert en doen maken door den E. Hooghgeleerden Willem Roeijer, U. I. D. en Ordinaris-Advocaet van Wel-gemelten Heere Drossart Haersolthe, en Burgemeester der stadt Zwolle. Anno Domini 1654.

Mede in den geest der minderheid.
Mevrouw de Wed. Vijfhuis en de Heer Ebbinge Wubben bezitten elk een exemplaar hiervan.

Kort na des of althans vóór 7 October van dat jaar (vergelijk de notulen van meerderheid), is door de minderheid insgelijks uitgegeven de citatie aan den Drost van Lingen, om zich op de oprechte ende naekte ontdeckinge te verantwoorden.

Of echter nog ergens een exemplaar dezer citatie overig is, is nog niet gebleken.

Gherichtstermijn van conclusie tusschen den vromen patriot tegens Dr. Wilhelm Roeijer, als bemachtigde van Rutger van Haersolthe, geliguerde Drost van Lingen 1654.

Ook van de zijde der minderheid.
Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezit een exemplaar hiervan.

Missive geschreven uijt de naam van de steden Kampen ende Zwolle aen die van Deventer, behelsende het redelick ende nootsaeckelick versoeck, om te komen tot een gewenschte Accommodatie van de alrede geresene differenten der voornoemde steden van 21 Oct. 1654, t Amsterdam na de copije van 's Gravenhage bij Wilhelm Breekevelt.

De Heer EBBINGE WUBBEN bezit een exemplaar hiervan.

Redenen ende motiven wegens de separatie Aenneminge (van Campen, Zwolle, etc.) van een Capiteijn-Generael ende L^{t}. Cap^{n}. Genl. over de Provintie van Overijssel ende wat onlusten dat daerdoor wel souden komen uijt te spruijten en met eenen in remedie om deselulge te weeren. Te Amsterdam gedruckt voor alle liefhebbers A°. 1654, met een na-rede.

Bezitter als voren.

Antwoort der Heeren van de Magistraat der stad Deventer op een missive der Heeren van de Magistraet der steden Campen ende Swolle van dato 4 Nov. 1654. Hierbij twee acten, waartoe in desen relatie wort gedaan.

Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezit vijf exemplaren hiervan.

Extract uit eenen brief, geschreven uijt Deventer 7 Nov. a^{l} 1654, betrekkelijk het voorstaan van graaf Willem van Nassau tot Luijtenant-Stadhouder. Gedruckt te Amsterdam na de copije van Deventer.

De Heer EBBINGE WUBBEN bezit een exemplaar hiervan.

Missive van de twee steden Campen en Zwolle, geschreven ende afghesonden aan de Magistraet der stadt Deventer, waerinne gecomprehendeert is een successyf grondigh verhaal van de waere beginselen ende den schaedelyken voortgangh der swevende onlusten in Overijssel, Bij die Magistraet der stadt Deventer ende eenige weijnige Edelen onrechtmetigh veroorsaeckt.

Met eene influerende summaire justificatie van de wel geraisonneerde ende moderate proceduiren van H. E Mog. die Heeren Staten van Overijssel omtrent deselve onlusten Bekleedet met die documenten daertoe dienende, door cyffergetallen in den text van de Missive aengeduijdet.

Uitgegeven op voorgaende resolutie van de Staten van Overijssel voornoemt. Tot Zwolle gedruckt bij Jan Gerritz Tydeman, ordinaris Drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel, 1655.

Volgt » Missiven, Resolutien, extracten ende andere acten ende munimenten, dienende tot de justificatie van de faicten, in de bovenstaende Deductie justificatoir geallegeert. Gedrukt in 't jaer MDCLV."

Het getal bijlagen is 113. Noch Deductie noch munimenten zijn gepagineerd. De Deductie loopt tot 28 Nov. 1654 en is op 27 December daaraanvolgende door Campen en Zwolle aan Deventer gedirigeerd — De munimenten daarentegen tusschen 27 Dec. 1654 en $\frac{1}{11}$ Mei 1655 uitgekomen. Van de Deductie bestaan dus denkelijk twee uitgaven, de eene met, de andere zonder munimenten. Van de uitgave met de munimenten een exemplaar op 't Camper Archief, zoo ook een in het bezit van den Heer Ebbinge Wubben en van Mevrouw de wed. Vijfhuis.

Declaratie van de Staten van Overijssel, vervattende een fundamenteel Bericht van 't gepasseerde in en omtrent de verschillen tusschen haer Ed. Mog. en eenige van de Staetsche-wijse vergaderinghe afgewekene Leden, Dienende tot justificatie van H. E. M. rechtmatige proceduren omtrent deselve, Deventer Nathanael Cost, 30 Dec. 1654,

doch loopt welligt slechts tot iets over het midden van October.

Het Kamper Archief alsmede de Heeren MOLHUIJSEN, HEERKENS en van DOORNINCK, bezitten elk daarvan een, Mevrouw de Wed. VIJFHUIS daarentegen drie exemplaren.

Alle ongepagineerd en met eene lijst der grofste drukfouten voorzien, uitgenomen dat van den Heer HEERKENS, hetwelk 64 bladz. bevat, met kleiner letter is gedrukt en geen lijst van drukfouten heeft. Het exemplaar van den Heer MOLHUIJSEN niet geheel volledig.

Terminus Decisorius cum annexa sententia in saken van den vromen patriot tegen Wilhelm Roeijer D. J. U. als Bemachtighde van Rutger van Haersolte Drossart van Lingen. Tel seigneur, Tel honneur. Tot Vrijburgh ghedruckt bij Ernst Stuytewagen woonende op 't hoeck van de Gier-stege tegen over de Grijpvogel in den vergulden Adelaar. In 't jaar ons Heren 1655.

Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezit een exemplaar hiervan.

Missiven, geschreven door de Heere Rutger van Haersolte toe Haerst en Oosterveen Heer tot Staverden Drost van Twente en Lingen aen de steden Deventer en Campen, en voorts aen de andere leden van de Provincie van Overijssel, Campen Willem Dercksen Worst 1655.

5 bladzijden doch ongepagineerd.

De Heer MOLHUIJSEN en Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezitten daarvan elk een exemplaar. Ze dragen de dagteekening van 6 Januarij 1655 (1).

---

(1) Bij confrontatie met de missiven van Haersolte van 6 Jan. 1655 gedrukt achter het: summier verbael van 't gepasseerde vóór, op ende nae den Landtdach gehouden tot Campen anno 1668 in April ende Maije omtrent de Heeren Drost van Sallandt ende Pallandt, gezien, dat ze dezelfde missiven zijn, doch komen in deze laatste drie zinstorende fouten voor.

Antwoort der Heeren van de Magistraat der stadt Deventer, op de missive des Heeren Rutger van Haersolte, Drost van Lingen de dato 6 Januarij 1655, gedateerd 18 Januarij daaraanvolgende en gedruckt tot Deventer bij Nathanael Cost.

Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezit een exemplaar hiervan.

Missive van de twee steden Campen ende Zwolle, ten versoeke van R. en St. geschreven ende afgesonden op 15 Februarij 1655 aen de Magistraet der stadt Deventer, te Campen bij W. Dircksen Worst, boeckdrucker wonende in de Broederstraet, Anno 1655. Van de zijde der meerderheid.

7 bladzijden, doch niet gepagineerd.

De Heer Molhuijsen bezit hiervan een en Mevrouw de Wed. Vijfhuis twee exemplaren. Ook een tweetal hiervan op 't provinciaal Archief van Overijssel.

Missive van de ord^{e}. Heeren Gedeputeerden der Staten van Overijssel, geschreven uijt Zwol aan HH. Mog. de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, cortelijck vervattende de continuatie van alle goede debuoiren, geoffereerde presentatien en moderate proceduren van H. E. M. tot maintinu van den loop der Regeringhe en conservatie van den welvaert der goede Ingesetenen van Overissel in 't bijsonder en bijgevolgh van die van de vereenichde Provincien in 't gemeen, tot Campen bij Willem Dircksen Worst 1655. Is van 15 Febr. 1655.

Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezit hiervan drie exemplaren.

Missive der Staten van Overijssel aan H. Ho. Mo. de dato 10 Maert, dienende tot beantwoordinge van een Brief geschreven uijt Swolle den 15 Febr. deses jaers 1655. Deventer N. Cost 1655.

De Heeren MOLHUIJSEN en EBBINGE WUBBEN bezitten elk een exemplaar hiervan (1).

21 bladzijden, maar niet gepagineerd.

Missive van de stadt Deventer, geschreven aen de Magistraten der steden Campen en Swolle tot beantwoordinge van eene missive, gedateert den 15 Febr. 1655. Vertoonende, dat de affgeweeckene Leden selfs de eenige veroorsaeckers zijn van de confusie der Regeringe ende verloop der Finantien in de Provintie van Overijssel. Alsmede dat om pregnante redenen ende met rechte het collecteren van het Hooft en Schoorsteengelt, voor den jare 1654 bij Placcate voor alsnoch uijtgestelt is geworden. Tot Deventer gedruckt bij Nathanael Cost, ordinaris drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel. Anno 1655. Gedateerd 17 Martij 1655.

14 pagina's groot.

De Heeren MOLHUIJSEN en COST JORDENS, alsmede Mevrouw de Wed. W. H. VIJFHUIS bezitten elk een exemplaar hiervan.

Antilogia ende kort grondich bericht uit naam en van wegen Rutger van Haersolte tot Haerst ende Oosterveen, Heer van Staverden, Landt- Drost van Lingen Ende bij een notabele pluraliteijt van de stemmende Leden van de Staten van Overijssel gekoren Drost van Twente, tot justificatie en defensie van zijne qualificatie, Eer, goede naam en faam, dewelcke, door eenige malignanten met schijnelicke reden, valsche positien, onwaere narraten ende eerroerige, diffamatien ondermijnt zijnde, bij seeckere de-

---

(1) Eene copie van dat stuk is sub. N°. 8001 en sub. dato $\frac{1}{10}$ Maert 1655 op het provinc. Archief aanwezig.

Dan eens is het gedrukte stuk dan weder de copie naauwkeuriger, zoodat hij, die van een van beiden gebruik wil maken, ze eerst onderling zal moeten vergelijken.

claratie in dato den 30 Dec. 1654 uijt een ongematichden ijver ende passie van eenige weijnige door de Heeren van Deventer en het kleijn getal met deselve geconjureerde Edelen (Haer door quade suggesten abusivelyck ende geheel onrechtmetigh qualificerende *De Staten van Overijssel)* werdt vijandtlijck besprongen ende aengegrepen.

Invidia Fortunae Comes.

Zwolle Jan Gerritz Tydeman, ordinaris Drukker van de Magistraet der stadt Zwolle.

100 bladzijden, en eene lijst drukfouten.

Mevr. de Wed. VIJFHUIS alsmede de Heeren EBBINGE WUBBEN en VAN DOORNINCK bezitten elk een exemplaar hiervan.

Missive der stadt Deventer, van den 9 Aprilis 1655, geschreven aan de Magistraten der steden Campen ende Swolle, nopens eenige onbeschaemde seditieuse uijtstroijselen ende onbehoorlycke attentaten, vervattet bij missiven gedateert tot Swolle den 21 Merty ll. op de naeme van Gedep. van R. en St. de Staten van Overijssel onder paraphure van Wilh. van Broekhuijsen ende signature van D. Roelinck aen verscheijden leden van de Unie ende daer beneffens aen den L^t. Colonel Arent van Haersolte guarnisoen houdende binnen Hasselt in 't particulier (per Copiam hierbij gevoecht) afgesonden.

Tot Deventer gedrukt bij Nathanael Cost, ordinaris drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel anno 1655.

Mevrouw de Wed. van den Heer VIJFHUIS en de Heer EBBINGE WUBBEN bezitten elk een exemplaar hiervan.

Propositie van de Heeren Arend Jurriaan van Haersolte tot Oldenhave L^t. Colonel, Rudolf van Langen Bm^r. der stadt Campen, Hendrick Wolffsen J. U. D. Bm^r. der stadt Swolle Extraord en ord^e. Gedep. van H. E. M. de Staten van Overijssel gedaan ter vergadering van H. E. M. de

Heeren Staten van Holland en West-Frieslant anno 1655 $\frac{1}{11}$ May in 's Gravenhage.

Gedrukt bij Isaac Burghoorn, boeckdrucker op de Veerkaaij in de nieuwe druckerij 1655.

De Heer Ebbinge Wubben bezit een exemplaar hiervan.

Responsive van de Heeren van Campen ende Zwolle aen de Heeren van de Magistraet der stadt Deventer, dienende tot justificatie van 't geene de Heeren Ordinaris Gedeputeerden van de Staten van Overijssel bij missive van den 21 Marty hebben geschreven aen de Magistraat ende Commandeur tot Hasselt, Tot bericht op de impertinentien ende reproches, daertegens in der Heeren van Deventer's missive van den 9 Aprillis vervattet ende bestraffinge van de onwettelycke proceduiren, soo de Heeren van Deventer den 23 Aprilis op de verpachtinge van de generale Lands-middelen tegens den Heere Willem van Broeckhuijsen hebben voorgenomen.

Is van 9 Mei 1655 en onderteekend door H. van Hoochstraten en J. Vriesen.

Tot Campen bij de Wed. van Jasper Hendricksz. van Wieringen, ordinaris drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel.

Niet gepagineerd. Mevr. de Wed. Vijfhuis alsmede de Heeren Cost Jordens en van Doorninck bezitten elk een exemplaar hiervan.

Rescriptie der Heeren van de Magistraat der stadt van Deventer aen de Heeren van Campen ende Swolle tot hoochnodich bericht op die bekende onwaerheijden, onbehoorlicke positiven ende onbeschaemde calummien, vervattet in een brief van dato den 9 Meij op den name van B. S. en R. der steden Campen ende Swolle, paraphure van H. van Hoochstraten Secret. ende J. Vriesen Secr.

Niet alleen aen de Heeren van Deventer gesonden, maer oock om de gemoederen der goede Ingesetenen door soodane sinistre vonden ende quade impressien te abuseren in openbaren druck uitgegeven. Tot Deventer gedrukt bij Nathanael Cost, ordinaris Drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel. A°. 1655.

Deze rescriptie van 20 Junij 1655. Niet gepagineerd.
Mevr. de Wed. Vijfhuis alsmede de Heeren Ebbinge Wubben en van Doorninck bezitten elk een exemplaar hiervan.

Propositie der gecommitteerden van de Staten van Overijssel gedaen op den Landtdach des Furstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen binnen Arnhem den 10 October 1655. Deventer N. Cost 1655.

Van de zijde der minderheid. Vier en twintig bladzijden.

De Heeren Molhuijsen en Heerkens, alsmede Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezitten elk een exemplaar daarvan.

Korte verklaringe van B. S. en R. der Stad Hasselt, inhoudende een sommier bericht van de vrijheden, Rechten ende gerechticheden der vurschr. stadt soo omtrent de particuliere directie ende Regeringe desselfs, alsmede omtrent de algemene bestieringe van de Provintie van Overijssel, mitsgaders de onwettelijcke proceduijren ende nieuwigheden bij sommige Leden van deselve Provintie gepleeght in ende omtrent het verkiesen ende aennemen van een stadthouder.

'T Amsterdam bij Jan Jacobsz. Bouman, Boeckverkoper op 't water in de lelye onder de doornen 1655.

De Heer Ebbinge Wubben bezit een exemplaar hiervan.

Bericht op ende tegens seecker fameux ende calumnieux geschrift » Antilogia geintituleert" uijtgegeven door de Heere Rutger van Haersolte tot Haerst ende Oosterveen Heere

van Staverden Drost van Lingen, tegen de declaratie, van de Staten van Overijssel, voor desen in 't licht gegeven tot justificatie van haer Ed. Mog. rechtmatige proceduren, geopposeert tegen d' onwettelijckheden van den voorn. Heere int ambieren van 't Drostampt van Twente gepractiseert ende 't gene omtrent deselve saecke is gepasseert. Plautus, Amphitr: Virtute ambire oportet, non favitoribus, sat habet favitorum semper, qui recte facit. Tot Deventer bij N. Cost Anno. 1656.

Dit stuk is onderteekend door de Advokaten van die partij, TH. BERDENIS en WILH. NILANT, en voorzien met L munimenten en nog eenige andere Bijlagen, waaronder ook een afdruk der Reken. van het Rentambt van Zalland.

Niet gepagineerd.

De Heeren MOLHUIJSEN en VAN DOORNINCK bezitten elk daarvan een, alsmede Mevr. de Wed. VIJFHUIS vijf exemplaren.

Naerdere onscults-betuijginge van den W. E. G. Gestr. Heere Rutger van Haersolte, toe Haerst en Oosterveen Heer van Staveren etc. tot sommaire wederlegginge ende ontzenuwinge van seecker calumnieux bericht waerbij op de malignante directie van de Heeren van Deventer ende haer weijnigh Eedtgenoten uijt de Overijsselsche Ridderschap sijn Ed. verscheijden soorten van excessen ende maliversatien met vele onbescheijdene ende haer selfs wel bekende onwaerheijden worden anbetijght door Theod. Bordenis ende Wilhelm Nijlandt, haer valschelyck qualificerende Advocaten van de Staten van Overijssel.

Claudian: Rabiem livoris acerbi, nulla potest placare dies. Campen bij Willem Dirksz. Worst in de Broederstraet op de hoeck van de Hofstraet 1656.

Niet gepagineerd. Onderteekend: R. VAN HAERSOLTE; en voorzien met een aantal documenten.

Mevr. de Wed. VIJFHUIS bezit een exemplaar hiervan.

Waere schult-betuijginge aen de Ed. Mog. Heeren

Staten der provintie van Overijssel door de E. E. Theodorum Berdenis, Burgem^r. ende Wilhelm Nijlant der Rechten D. D. dienende tot aenwijsinge van veele openbare Leugentale enz. vervattet in seecker schandeleus ende eerroerich geschrift, pretenselijck geintituleert: *Nader onschulds-betuijginge;* voor desen door Rutger van Haersolte in 't licht gegeven. Deventer bij de wed. van Nathanael Cost. Anno 1657.

Niet gepagineerd. De Heer MOLHUIJSEN is in 't bezit van een exemplaar.

Kort ende bundich Historisch verhael van twee distincte belegeringen, voorgenomen, in 't werck gestelt ende weder opgeheven in dien tijt, als de vrede in 't landt ware, door eenerleij, ja deselve, personen, die den lande de ruste benijd ende in onruste haer voordeel soecken, met aenwijsinge in wat deelen, occasie, voortganck ende uijtkomste die gemelde belegheringen (de stadt Hasselt aengedaen) overeenkomen.

De Heer EBBINGE WUBBEN bezit een exemplaar hiervan.

Tijdvak van 1658 *tot* 1667. Schrijvens van de Ambassadeurs der Geunieerde Nederlanden in Engelant, hoeverre dat sij alreede in de Tractaten met de Gedeputeerde van den Koninck van Groot-Brittangien geadvanceert zijn, en wat daaromtrent sommierlijck is voorgevallen. Item d'Acte van de Staten van Overijssel, op wat conditien sij den Prins van Orangien voor Capiteijn-Generael aennemen.
Gedruckt 1661 naar de copije t Overijssel.

Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezit een exemplaar hiervan.

Tijdvak van 1668 *tot* 1672. Consilium Politico-Theologico-Juridicum ofte advis bij eenige kercken-dienaren, Theologanten en Rechtsgeleerde aan den Ho. Ed. Geb.

Gestr. Heere Anthonis van Haersolte tot Herxen, Paaslo etc., Colonel en genomineerde Commissaris-Generaal van den Staat der Vereenigde Nederlanden en Lieutenant-Stadthalder der Provincie van Overijssel op seeckere bij Sijn Ho. Ed. Gestr. overgegevene casus-positie geformeert; gedruckt in het jaar 1668.

Hiervan een exemplaar in 't bezit van den Heer HEERKENS.

Summier verbael, mitsgaders justificatoire redenen van het gepasseerde in de Provintie van Overijssel over de Proceduiren, bij Ridderschap en Steden, de Staten der gemelte Provintie, omtrent de Heeren Rutger van Haersolte te Haerst, Drost van Sallant en Lingen etc. ende Elbert Anthonisz van Pallant te Oosterveen, Heere van t Ham etc. geintenteert, door ordre van welgem. haer Ed. Mo. opgestelt; en door de Heeren Gecommitteerden van welgem. haer Ed. Mo. aen de Leden der Vergaderingh van haer Ho. Mo. overgelevert.

En: Justificatoire redenen van 't geene bij de Staten van Overijssel is verhandelt in over ende omtrent de saecke van den Drost van Sallandt ende Pallandt.

Maken denkelijk één geheel uit, waarvan het eerste 64, het tweede 32 bladzijden bevat.

De Heeren HEERKENS, MOLHUIJSEN, VAN DOORNINCK en EBBINGE WUBBEN, bezitten elk een, Mevr. de Wed. VIJFHUIJS twee exemplaren daarvan.

Kort verhael van het gepasseerde omtrent en nae het arrest, op den 21 Augusti deses jaars 1668 angelecht uijt de naem ende van wegen die Heere Rutger van Haersolte tot Haerst Heere van Staverden, Landtdroste van Sallandt ende des Graefschaps Lingen op die persoon van Bartholt Brandenboch, Borger ende gemeensman der stadt Campen, ten einde om op geconcipieerde vraegharticulen van kontschap der waerheijt te mogen sijn gedient.

Te Zwolle gedruckt bij Gerrit Tydeman in de Dieserstraat naest het Binnen-Gasthuis 1668.

62 bladzijden.
Bezitter hiervan de Heer HEERKENS.

Klaer Bewijs, dat de Commissie ter Generaliteit op den 7 April 1665 binnen de stadt Campen door de Edelen van Sallant op den Persoon van den H. Elbert Anthonij van Pallant tot Oosterveen, vrijheer van t Ham, geconfereert is voor ses daeraen naestvolgende jaren, en niet voor een indeterminaten tijt noch ook niet voor drie jaren, dienende bijgevolge tot debat ende inervatie van de verklaringe en eenige Positien, in dato den 18 Junij 1668 op de namen van de Heeren Christoffel van Voorst tot Averberge, Luijtenant-Colonel, Pieter van Uijtterwijck tot Alerdinck en Joan Bartolt van Ittersum tot Gerner, onlangs in druck gekomen ende allenthalve uijtgestroijt. In 's Gravenhage, gedruckt bij Johannes Rammazeijn Boeckdrucker woonende op 's Stadts Cingel over d' Uleboomen.

47 bladzijden.
De Heer HEERKENS bezit hiervan een, Mevr. de Wed. VIJFHUIS twee exemplaren.

Nader Bewijs, dat de Commissie ter Generaliteijt op den 7 April 1665 binnen de stadt Campen door de Edelen van Zallant op de Persoon van de Heere Elbert Anthonij B. van Pallandt tot Oosterveen, vrijheer van t Ham, geconfereert is niet voor ses daaraan naastvolgende of seeckere gepraefinieerde jaren, maar voor een indeterminaten tijt, dat is volgens Resolutie des quartiers van Sallant d'anno 1659 voor drie daeraanvolgende jaren, dienende tot straffe van seecker onlangs gedruckt Lasterschrift, genaamt Klaar Bewijs etc. en bijgevolghe tot salvatie van de verklaringhe, bij de Heeren Voorst, Wterwijck en Ittersum, den 18 Junij 1668 bij geschrifte gedaan.

Bij Daniel van de Sluijs 1668. 36 bladzijden. De Heer Heerkens bezit een exemplaar hiervan.

Propositie der heeren van Pallandt ende Langen ter Vergaderinge van de Hoogh Mog. Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden gedaan den 24 October 1665, mitsgaders Demonstratie der voorschreven Heeren, sullende dienen tot beweringe der gedachte propositie nevens Advijsen ende opmerckingen, bij missive van d'een vriend aen d'ander gegeven over de voornoemde Propositie ende Demonstratie der Heeren van Pallandt ende Langen.

34 bladzijden.

Sino loco et anno, doch denkelijk in 1668 gedrukt.

De Heeren Molhuijsen, Ebbinge Wubben en van Doorninck bezitten elk een exemplaar daarvan.

Publicatie van de Staten van Overijssel, actum binnen Zwolle den 22 September 1668, houdende eene naerdere waerschouwinge, dat geene wasteeckenen tegen de Edelen zullen mogen worden aangenomen en gerespecteerd noch ook daarop zal mogen worden geantwoord of daaraan worden gedefereerd, wordende al zoodanige wasteickenen ende alle exploijtten en de gevolgen van dien gehouden voor nul, krachteloos en van geender waerden.

De Heer Heerkens bezit daarvan een exemplaar.

Kort Verhael van 't gene tusschen eenige Heeren Gedeputeerden uijt die Ridderschap ende van de Magistraet der stad Zwolle ter eenre en eenige Heeren Gedeputeerden uijt de Ridderschap en van de Magistraten der steden Deventer ende Campen ter andere zijden binnen de stad Deventer is voorgevallen van den 26 October tot den 10 van de volgende Maent November 1668, rakende de Differenten in de Provintiale Regeringe van Overijssel s.l. et a°.

26 bladzijden. 4°.

De Heeren Heerkens, Molhuijsen, van Doorninck, Mevr. de Wed. Vijfhuis en de Bibliotheca Duncanniana D. 199 fol. 396, 397 bezitten elk een exemplaar daarvan. Die van Mevr. de Wed. Vijfhius en van den Heer v. Doorninck gedrukt achter de weldra volgende „Informatie ende Demonstratie."

Publicatie van Ridderschap ende Steden, de Staten van Overijssel, houdende, dat zij den Heer Drost Rotger van Haersolte tot Haerst, Heer tot Staverden sijne functien van t Drostampt van Sallant om praegnante redenen hebben g'interdiceert ende gestelt de Heer Reijnier Schaep tot Winsheim om het voorsz Drostampt van Sallant te verwalten ende administreren, actum binnen Deventer den 14 November 1668.

De Heer Heerkens bezit daarvan een exemplaar.

Den herlevenden Cromwel met alle zijne Macchiavellisten ende Macchiavellische Listigheden ende Practijcken, sich qualificerende Protector, ofte jegenswoordig President van de Provintie van Overijssel. Gedrukt tot Munster in Westphaelen 1668, na 17 November van dat jaar.

55 bladzijden.

De Heer Heerkens bezit daarvan een exemplaar.

Publicatie van Rutger van Haersolte tot Haerst, Heer van Staverden, Drost van Sallandt ende 's Graefschaps Lingen, actum Zwolle den 8 December 1668, houdende waerschouwinge om Reijnier Schaep niet als Verwalter des Drostampts van Sallandt te erkennen.

Bezitter als voren.

Oordeel van eenige theologanten tot Deventer over het boek Ludovici Wolzogen van den uitlegger der H. Schrifture, uijt t Latijn, Middelb. 1669, 4°.

In de Bibliotheca Duncanniana D. 199, fol. 398.

Naerdere contschappen omtrent de Overijsselsche verschillen dd. 2 en 6 Januarij 1669.

8 bladzijden.

De Heer HEERKENS bezit een exemplaar hiervan.

Informatie ende Demonstratie van de Staten van Overijssel, tot Zwolle vergadert, over de geschapentheijt van de verschillen, althans in deselve Provintie trotterende, ende van die informaliteiten partijschappen ende palpabele injustitie bij de Leden, van haer Ed. Mog. dissentierende, daaromtrent ondernomen en gepleegt, waerdoor die tegenwoordige onlusten ende scheuringe in de Regeringe aldaer zijn veroorsaeckt. — Te Zwolle gedruckt bij Gerrit Tijdeman, ordinaris Drucker van de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel 1669.

140 bladzijden.

De Heeren HEERKENS, MOLHUIJSEN, VAN DOORNINCK en Mevr. de Wed. VIJFHUIS bezitten elk een exemplaar daarvan.

Vergelijk hetgeen hiervoren onder „'t kort verhael" is aangestipt.

Extract uijt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en West Vrieslandt, ghenomen in haer Ed. Gr. Mo. Vergaderinghe op Woensdag den 11 April 1669, omtrent de Overijsselsche verschillen s.l. et a°.

6 bladzijden.

De Heer HEERKENS bezit hiervan een exemplaar.

Projecten van accommodatie der swevende verschillen in de Provintie Overijssel, nevens eenige consideratien over deselve, gedruckt in t jaar onses Heeren 1669, s.l.

23 bladzijden.

Als voren.

Justificatie of verantwoordinge van den Heer Landrentmeester Boeckholt teegens d'Apotheker Herman Gelinck,

praetenderende 't Hofrigterschap alsmede het Landtpandderschap van Zalland etc. Bij dese Apologie wordt mede in druck gegeven de Gerichtelijke anspraeck van Herman Gelinck met d'antwoort ofte Debath van den Heer Landrentmeester tegens Gelinck etc.

Tot Deventer gedruckt bij Willem Wier. Denkelijk in 1670.

36 en 12 bladzijden.

De Heer MOLHUIJSEN bezit een exemplaar hiervan.

Missive van den Heere van Pallandt geschreven aen de Steden en Leden van de Provinciale Regeringe van Overijssel over 't subject van seekere specieuse, ende zijn Persoon diffamerende, Positie, influerende in de criminele sententie van den Hove van Hollandt, op den 2 Meij 1670 tegens eenen Abraham Keijser gewesen, dd. Meij 1670 s. l. et a°.

14 bladzijden.

De Heer HEERKENS en VAN DOORNINCK bezitten hiervan een exemplaar.

Copia van een geëxtendeerde Missive van d'Heere Symon van Haersolte toe den Bredenhorst ende Swaluenborch, colonel over een Regement Cavallerie ten dienste van den Staet der Vereenighde Nederlanden gedirigeert ende afgesonden aen den Heere Reijnier Schaep tot Winshem, dienende tot straffe van sekere praetense doch onware attestatie door den voornoemden Heere Schaep onder eede binnen Deventer afgelecht den 6 Januarij 1669 ende met den druck gemeen gemaeckt, gedruct Anno 1670 s. l.

16 bladzijden.

De Heer HEERKENS bezit een exemplaar hiervan.

Reschriptie ende Antwoordt van den Heere Reijner Schaep tot Winshem, verwalter Drost des landes van

Zallandt op ende tegen eene Missive van den Heere Sijmon van Haersolte tot den Bredenhorst, colonel te peerde aan gemelten Heer Schaep in dato den 8 Julij afgesonden; vervattende verscheidene impertinente boesaerdige calumnien, die ook voorts door de publijken drucker uijtgestroijt en d' gedivulgeert is, streckende tot laesie ende diffamatie van den voornoemden Heer Schaep, gedruckt anno 1670.

7 bladzijden.

Als voren.

Copia van de duplicale Missive van de Heere Sijmon van Haersolte toe den Bredenhorst ende Swaluwenborgh, colonel over een Regiment cavallerie ten dienste van den staet der vereenighde Nederlanden, gedirigeert ende afgesonden aen den Heer Reinier Schaep tot Winshem, gedruckt in het jaar 1670.

6 bladzijden.

Als voren.

Naerdere ende Naeckte wederlegginghe van twee distincte Missiven des Heeren Sijmon van Haersolte tot den Bredenhorst, colonel, de datis respective den 8 en 16 Julij 1670 door de Heere Reijnier Schaep tot Winshem, verwalter Drost van Sallandt, denselven toegesonden.

Tot Deventer gedruckt bij Willem Wier, Boeckdrucker 1670.

27 bladzijden.

De Heer Heerkens bezit hiervan een en Mevr. de Wed. Vijfhuis twee exemplaren.

Copia van een Missive van de Heeren van Zwolle, gedirigeert aen de Heeren van Deventer ende Campen, dienende tot rescriptie op derselver missive ende verklaringe van den 9 Augusti 1670, achter desen mede gevoeght.

Tot Zwolle gedruckt bij Gerrit Tijdeman ordinaris Boeckdrucker van de Ed. Hooch. achtbaare Magistraat der stadt Zwolle 1670.

8 bladzijden.

De Heer Heerkens bezit een exemplaar hiervan.

Resolutie van haer Edele Groot Mogende d Heeren Staeten van Hollandt ende West-Vrieslandt, waerbij Ridderschap ende Steden, tot Campen vergadert, worden verklaert voor de wettige Staeten ende den Souverain van de Provincie van Overijssel ende die van Zwolle voor particuliere ende gesepareerde Leden. Tot Deventer gedruckt bij Willem Wier in de Polstraete 1670.

5 bladzijden.

Als voren.

Den ontwaeckten Overijsselschen vromen Patriot, vervattende die met waerheijt ende na rechte gestileerde proceduren gedurende de vorige dissentien in de Provintie Overijssel, Geventileert uijt den name des vromen Patriots op ende tegens Rutger van Haersolte tot Haerst, Drost etc. Nevens: Vervolg van deselve Procedure door gemelte Patriot ter oorsake van ende over die althans swevende ende door denselven Haersolte wederom verweckte onlusten in dezelve Provintie.

Tot Zwolle bij Dirck van Vreden aen de Marckt, 1670, 4°.

16 bladzijden.

De Heer Molhuijsen bezit een, Mevr. de Wed. Vijfhuis drie exemplaren hiervan. Uit een van laatstgemelden echter, hetwelk 24 pagina's bevat, blijkt, dat geen van allen compleet is.

Gerechtelijke verantwoording van Herman Quaeso ende Jan Kalencam J. U. D. D. als Bemachtigden van den WelEdelGeboorenen Gestrengen Heer Rutger van Haarsolte tot Haarst, Heer van Staverden, Lant- Drost van Zallandt ende de graafschap Lingen, verweerder, op ende tegens die harde accusatie van den genoemden vromen Overijsselschen Patriot, aanklager. Tot Zwolle, gedruckt bij Jan van Vrede aen de Marct a°. 1670.

23 bladzijden.

De Heeren Heerkens en Molhuijsen bezitten elk een exemplaar hiervan.

Incidenteel voorstel van exceptie des vromen Overijsselschen Patriots excipient op ende tegens Rutger van Haarsolte tot Haarst etc. Drost etc. geexcipieerde. Tot Zwolle, Harmen Jansz. de Wolf 1670, 4°.

7 bladzijden.

De Heeren HEERKENS en MOLHUIJSEN bezitten elk een, Mevrouw de Wed. VIJFHUIJS drie exemplaren hiervan.

Redenen, waeromme de Provintiale Finantien in Overijssel wederom in verloop geraecken, tot Deventer gedruckt bij Willem Wier, Boeckdrukker 1670.

22 bladzijden.

De Heer HEERKENS en Mevr. de Wed. VIJFHUIS bezitten elk hiervan een exemplaar. Laatstgemeld echter niet compleet.

Redenen, waeromme de Provinciale Finantien in Overijssel wederom in verloop sijn geraeckt. Tot Deventer, gedruckt bij Willem Wier, Boeckdrucker 1670.

22 bladzijden, zijnde een tweede verbeterde druk van het voorgaande stuk.

De Heer HEERKENS bezit een exemplaar hiervan.

Verificatien der Redenen, waerom de Finantien van de Provincie van Overijssel soodanigh zijn in verloop geraeckt, dat de klagende Militie tegenwoordigh prompt niet kan worden betaelt, gemunieert met verscheiden bewijsdommen en documenten, voor soo vele als te bekomen sijn geweest, vermits de gesloten Griffie tot Zwolle. Tot Deventer, gedruckt bij Willem Wier in de polstraet, 1670.

56 bladzijden.

Als voren.

Verificatie der Redenen, waerom de Finantien van de Provintie van Overijssel soodanigh zijn in verloop geraeckt, dat de klagende Militie tegenwoordigh prompt niet kan worden betaelt.

Tot Deventer, gedruckt bij Willem Wier in de polstraet 1670.

53 bladzijden. Tweede druk van het voorgaande stuk.

Als voren.

Notulen ende consideratien, dienende tot antwoort ende debath op de specieuse ende in velen calumnieuse Harangue van den Heere Drost van Twenthe, onlangs in de vergaderinghe van de Heeren van de Magistraat der stadt Deventer gedaen ende uitgebraeckt ende vervolgens aldaer gedruckt ende allenthalven onder die gemeente gespargeert, onder den titel van: Redenen, waeromme de Provintiale Finantien in Overijssel wederom in verloop geraken. Te Zwolle, gedruckt bij Gerrit Tydeman, woont aen de groote Marckt, 1670, 4°.

80 bladzijden.

De Heeren Heerkens, van Doorninck en Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezitten elk een exemplaar daarvan.

Resolutien ende antwoordt van de Ridderschap van Overijssel op die Missive van de steden Deventer ende Campen nopende 't poinct van Accommodatie der verschillen in de Provintie van Overijssel. Gedruct anno 1670 s. l. kort na 14 Julij.

16 bladzijden.

De Heer Heerkens en Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezitten elk hiervan een exemplaar.

Groote Declaratie van de costen in de Provincie Overijssel, ten tijde van den Engelschen oorlogh en Bisschoplijcke Munsterse invasie angewent, buijten ordre van de Staten derselve Provintie aen de Generaliteijts Reeckencamer overgelevert ende tot noch toe bij de Bondtgenoten niet gevalideert. Waaruijt komt te consteren, hoedanich diestides (vóór de Provintiale verschillen in

Overijssel) met de Finantien gespeelt, het gerede genegotieerde gelt gediverteert, de klagende Militie onbetaelt, de gemeijnte beswaart gebleven is, 't Geene oock klaarlijck aangewesen ende verklaart is bij de gedruckte Redenen waaromme de Provinciale Finantien in Overijssel wederom in verloop sijn geraackt. Deventer, gedruckt bij Willem Wiir, 1670.

42 bladz. en 23 bladz. bijlagen.

De Heeren HEERKENS en MOLHUIJSEN bezitten elk een exemplaar hiervan.

Rapport gedaen aan Ridderschap ende Steden de Staten van Overijssel van den Staet ende Redres der Finantien van deselve Provincie gedruckt volgens resolutie van de Staten van den 27 April 1671. Tot Deventer gedruckt bij Willem Wier, Boeckdrucker in de Polstraet A°. 1671.

64 bladzijden.

Eigenaar de Heer HEERKENS, doch een gedeelte hiervan onder den titel: Extract uijt het Register der Resolutien van de Staten van Overijssel den 27 April 1671: sijnde ter vergaderinge gelesen die Besoignes over 't redres van de Financien dezer Provintie, is goedgevonden dat deselve sullen worden gedruckt ende de Leeden gecommuniceert ten eijnde met meerder kennisse, vrucht ende spoet, daerinne moge werden geresolveert nae behoren. Accordeert met het voorsz. Register D. Roelinck. — Tot Deventer gedrukt bij Willem Wier, Boeckdrucker in de Polstraet Anno 1671

Mede in 't bezit der Heeren MOLHUIJSEN en VAN DOORNINCK.

Copia van twee gelijck-luijdende Missiven van de Heeren van de Magistraat der Stadt Zwolle, geschreven ende afgesonden aen de Heeren van de Steden Deventer ende Campen, behelsende tgene op de jonghste conciliatoire conferentie bij de Heeren Gecommitteerden van Zwolle ende door deselve, uijt namen van den Heere Drost van Sallant is voorgeslagen gepresenteert ende respectivelijck versocht tot bevorderinge van de Provintiale ruste ende tot consolidatie van de Regeringe. Te Zwolle gedruckt

bij Gerrit Tydeman, ordinaris drucker van de Ed. E. Hooch Achtbare Magistraet der Stadt Zwolle, 1671.

10 bladzijden.

De Heer Heerkens bezit hiervan een exemplaar.

Copia van eene naerdere Missive van de Heeren van de Magistraet der Stadt Zwolle, gedirigeert aan de Heeren van Deventer ende Campen ofte haer Ed. gecommitteerden althans tot Deventer zijnde, tenderende alnoch tot spoedige nederstellinge van de Provintiale differenten ende consolidatie van de Regeringe. Te Zwolle, gedruckt bij Gerrit Tydeman, ordinaris drucker van de Ed. E. Hooch achtbare Magistraet der Stadt Zwolle, 1671.

14 bladzijden.

Bezitter als voren.

Contenue ofte Begrijp van de Remarques, aengetekent, gerapporteert ende van tijt tot tijd gecommuniceert door en op naem van de Heeren Extraordinaris Gecommitteerden van Ridderschap ende Steden tot de Finantien van dese Provincie van Overijssel op de successive Rekeningen van de Greffier Diderigh Roelinck over deszelfs ontfangen ende uijtgaven van penningen, op Losrenten ende op Lijfrenten genegotieert ende op recepissen van comptabelen ontfangen, mitsgaders van de Berichten, bij den Greffier op deselve Remarques van tijt tot tijt aen de voornoemde Heeren Gecommitteerden gedaen en gegeven; waeruijt kan blijcken, hoeveele penningen de Greffier geduijrende sijn aenbevolene bewint ten dienste van de Provincie heeft ontfangen ende van wien hij deselve ontfangen heeft; Ende daertegens wederom, Hoe veele en aen wien hij op ordre ende ordonnantien van de Heeren Ordinaris Gedeputeerden daervan heeft uijtgegeven, Dienende tot demonstratie, dat de Greffier geen andere noch meerdere Lantspenningen onder sich is hebbende, vermogens den staet bij de Heeren

Crans, Crul en Meeuwssen, als die hier voorgevallene besoignes tot Deventer bijgewoont hebbende, geformeert ende hier t'eijndens geadjungeert, als drie duijsent acht hondert seven en vijftich Car. gl. twaalf st. en elf penn., dewelcke de Greffier gepresenteert heeft ende alnog bereijtwillich is op ordonnantie van de Heeren Ordinaris Gedeputeerden uijttereijcken ende te voldoen. Gedruckt Anno 1672.

102 bladzijden.

De Heeren Heerkens, Molhuijsen en van Doorninck bezitten elk een exemplaar daarvan.

Rapport van den Advocaet Tollius over den staet der Finantien van de Provintie van Overijssel ende d'administratie derselver. Mitsgaders over de Reeckeningen van den Griffier Roelinck, soo van penningen, bij hem tot laste van opgemelde Provincie genegotieert als van de respective comptabelen op sijne recepissen ontfangen. Ghedaen ende overgelevert ter vergaderingh van Ridderschap en Steden binnen Campen den 16 Maij 1672. Te Campen, gedruckt bij Gerrit Oostendorp, Boeckdrucker in de Nieuwstraat in 't Fortuijn 1672.

26 bladzijden.

De Heeren Heerkens en Molhuijsen bezitten elk een exemplaar daarvan.

Tijdvak van 1672 *tot* 1677. Waerachtich verhael van eenighe der voornaemste saecken dewelcke voorgevallen ende verhandeld zijn, vervolgens de oersaeken ende Motiven waerdoor geoccasioneerd is de overgevinge der stadt Deventer in handen van den Heeren Cheur ende Fursten van Coln ende Munster, opgestelt volgens last ende ordre van Burgemeesteren, Schepenen ende Raeden der welgemelde stadt tot wederlegginge van eenige onwaere calumnieuse uijtstroijsels tot naedeel der Regeeringe aldaer. Nae de

copije tot Deventer gedruckt bij Jan Colomp, Boeckdrucker 1672.

38 bladzijden.

De Heeren Molhuijsen en Heerkens alsmede de Bibliotheca Duncanniana bezitten elk een, Mevrouw de Wed. Vijfhuis twee en de Heer Cost Jordens drie exemplaren hiervan. — Twee uitgaven van dit verhaal.

Waerachtigh verhael van de mutinatie ende onwilligheit tot het vechten der soldaten binnen d'Ommerschans voorgevallen den 12, 13, 14 Junij 1672. Amst. 4°.

In de Bibliotheca Duncanniana.

Missive van Burgemeesteren, Schepen ende Raden der stadt Campen aen hare Hoog Mog. de Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, bevattende de Redenen waarom dieselve stadt is genootsaeckt geworden met de gecommitteerden van sijn Chur Furstelijcke Doorluchtigheijt van Coln en den Furst van Munster te capituleren, van 3 Aug. 1672. Gedruckt in 't jaar 1672.

16 bladzijden.

De Heer van Doorninck en de Bibliotheca Duncanniana bezitten elk een exemplaar daarvan.

Kort en oprecht verhaal vant Geene gepasseert is voor en omtrent het capituleren van de stadt van Hasselt met den Vorst van Munster en Corvey, van 6 Aug. 1672 onder de zinspreuk: Justus non derelinquetur.

De Heeren Molhuijsen, Ebbinge Wubben en van Doorninck bezitten elk een exemplaar hiervan.

Swartsluijs stormenderhand ingenomen, geschreven uijt Zwol, 1672.

In de Bibliotheca Duncanniana D. 217, fol. 418a.

Den gevluchten Uijl of Rasenden Twentschen Duijvel overgebleven Procurator Generaal van den gewesen grooten Advocaat den Witten Duijvel, zijnde een kort bewijs der Personagiën, die de provintie van Overijssel tijrrannelijck gegouverneert en vervolghlijck in dezen bedroefden staet gebracht hebben. Gedaen tot Delden bij Krucken Steven, na collatie geteekend bij Jan Streckel 1672. Na 10 Junij 1672 uitgekomen.

16 bladzijden.

De Heeren HEERKENS en MOLHUIJSEN bezitten elk een exemplaar hiervan.

Acte van Recriminatie en Praesentatie gedaen insinueren door de Magistraet der stadt Swolle gediffameerden aan de Colonel Unico Ripperda, onbedachte en calumnieuse Diffamant, dd. 12 October 1672 Te Zwolle gedruct bij Gerrit Tydeman.

In plano. — Bezitter hiervan de Heer HEERKENS.

Het Overijssels Uijlenest met al die Rasende Eijgenhoorige Witte gebroetsels of een Hogers vertoog van de Uijlachtige dominatie in Overijssel.

Tristia mille locis Stijgius dedit omina bubo, Nijctopoli bij Tatolf Raasuijl. Na 10 Junij 1672 uitgekomen.

16 bladzijden.

De Heer HEERKENS, Mevr. de Wed. VIJFHUIS en de Bibliotheca Duncanniana bezitten elk hiervan een exemplaar.

Tegenbericht gestelt bij de Heeren van de Magistraet der stadt Zwolle tot nodige straffe van het seer fameuse onware ende calumnieuse Bericht, uijtgeven door Unico Ripperda, colonel van een nieuw geworven Regiment Infanterie ten dienste van haar Hoog Mog. van hetgene onlangs tot Zwolle gepasseert soude zijn, waeruijt geblijct dat niet eenigh wandebuoir ofte verraderlijck dessain van de voornoemde

Magistraet, maer het onverantwoordelijck ontwijcken van de colonellen Bampfield et Ripperda met derselver Regimenten, de ware oorsake is geweest van het overgaen van deselve stadt. Gedruckt bij Gerrit Tydeman 1672.

32 bladzijden.

De Heeren HEERKENS en VAN DOORNINCK bezitten elk een exemplaar hiervan.

Missive van J. Strockel, Secretaris der stadt Deventer de dato 5 Januarij 1673 aen Cornelis Duijvens, Burgemeester der stadt Haerlem, ende Beantwoordinge op deselve na de copije. Tot Deventer, bij Joan Cost, Ordinairis Stadts drucker 1673.

8 bladzijden.

Bezitter de Heer HEERKENS. Van de missive de Heer MOLHUIJSEN mede een exemplaar. Deze twee bladzijden groot.

Apologia off oprecht verhael voor d' Hr. Diederick Stecke, colonel en gewesen commandant der stadt Deventer, tegens het gedivulgeert en hier beneden geinsereert onwaerachtich verhael van eenige der voornaamste saecken etc., waerdoor geoccasioneert is de overgevinge der stadt Deventer, opgestelt door last van de Burgemeesteren, Schepenen en Raeden aldaer. Gedruckt in 't jaar 1673.

59 bladzijden.

De Heeren MOLHUIJSEN, COST JORDENS en HEERKENS alsmede de bibliotheca Duncanniana D. 221, bezitten elk een exemplaar hiervan.

Missive van de Heer Arnold van Boeckholt, Burgemeester der stadt Deventer, vervattende de naekte ronde waerheijt van 't overgeven derselver stadt aen die dwinghlandij harer vijanden, waardoor veroorsaekt is het verlies van de geheel Provincie van Overijssel.

Daeruijt sonneklaer is te sien, dat die naderhandt aen 't licht gegevene schriften soo van eenige Heeren Regenten

van gemelde stadt, alsmede van den gewesen commandant Steck, niet alleen met veelvoudige misslagen maer oock met opsettelijke gefingeerde onwaerheden zijn vervult. Cant. cap. 2 Vs. 15. » Vanght ghijlieden ons de vossen, die de wijngaerden des Heeren verderven."

't Amsterdam bij Baltus Boeckholt, Boeckverkoper op de Haerlemmerdijck Gedateerd 16 Februarij 1673.

Mevr. de Wed. Vijfhuis en de Heer Cost Jordens alsmede de Bibliotheca Duncanniana D. 221 bezitten elk een exemplaar, doch er moet nog eene andere Amsterdamsche uitgave bestaan. Ook hebben de Heeren Cost Jordens en Molhuijsen alsmede de Bibliotheca Duncanniana elk een exemplaar der Leidsche Editie van 1675 bij Johannes van der Brugge, Boekverkooper op de Mare, groot 36 bladzijden.

Fundamenteel tegenbericht van Heeren gewesene Burgermeesteren, Schepenen ende Raden der stadt Deventer, in den jare 1672 op ende tegens die lasterlijcke Apologia in den jare 1673 bij den druck uijtgegeven door Diderick Steck, gewesen commandant derzelver stede in 't voornoemde jaer 1672, Anno 1673. Na 21 November van dat jaar.

72 bladzijden.

De Heer Molhuijsen en de Bibliotheca Duncanniana D. 221 bezitten hiervan een, Mevr. de Wed. Vijfhuis twee volledige exemplaren, zijnde van het derde in haar bezit slechts een enkel blaadje overig.

Waerschouwinge aan alle liefhebbers van de waerheit ende het vaderlant, zijnde een protest tegen de straks vermelde missive aan A. van Boeckholt door eenige oudt Burgem. der stad Deventer.

De Heer Cost Jordens bezit een afschrift hiervan.

Recriminatie van Wilhelm Nilant J. U. D. oudt-Burgemeester der stadt Deventer op ende tegens seecker calumnieus. Lasterschrift, geinscribeert, *Abregé des guerres des*

Provinces Unies, gedruckt en uijtgegeven door Cornelis ende Joan van Zwoll Boeckverkopers, wonende op den Dam tot Amsterdam, mitsgaders andere dergelijcke Leugenschriften.

Is een los blaadje van 4 bl. zonder plaats of jaartal, behelzende kortelijk een protest tegen het vermelde in voornd. abrégé over het afnemen der schipbrug.

De Heer Cost Jordens en Mevr. de Wed. Vijfhuis bezitten elk een exemplaar hiervan.

Lasteraer op 't schavot per legem Memmiam contra accusatores et calumniatores, alias Ignavos Bubones, ofte corte wederlegginge van een Pasquilleuse ende calumnieuse Leugenscedule, hier annex, onlangs in druck uijtgegeven tot diffamatie van eenige eerlijke Regenten der stadt Deventer. Volgen eenige Latijnsche regelen en een paar Bijbelsche texten; Daarop; gedruckt tot Weldam, bij Innocentius Waermont, residerende op 't point van een goeden uijtslach. In 't jaer onser miserie ende aanstaende verlossinge 1673.

28 bladzijden.

De Heeren Molhuijsen en Heerkens alsmede Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezitten elk een exemplaar hiervan.

Den oprechten onvervalsten Deventersen Waerzegger, vertoont in een t' samenspraeck tusschen twee Burgeren der stadt Deventer, naementlick: Jan Capelle en Pont Keersen Arent; gedruckt tot Zwolle bij Anthonij Korfuijle in de Rouserije naest 't Overijsselsche Uijlenest in 't jaer 1673.

24 bladzijden.

De Heeren Molhuijsen en Heerkens, alsmede de Bibliotheca Duncanniana D. 221 en Mevrouw de Wed. Vijfhuis bezitten elk een exemplaar hiervan. Het laatste echter geschonden.

Apologia van Joan Strockel J. U. D. Secretaris der stadt Deventer op den gevluchten Uijl etc. en het bewijs der Tijrannicque Regieringe in Overijssel, opgestelt ten

versoeke van de Hoogverlichte mannen, Jacobus Vreeswijck en Bernhardus Bruijns, gemeensluijden der stadt Deventer, ten huize van Berent Fennekes, tegenover de Vrouwenkerck. Tot Leijden bij Cristoffel de Rechte bij de Universiteijt 1673.

23 bladzijden.

De Heeren Molhuijsen en Heerkens alsmede de Bibliotheca Duncanniana D. 221 bezitten elk een exemplaar hiervan.

't Samenspraek tusschen een Hollander en Overijsselaer over den onderganck der Provincie van Overijssel. Gedrukt tot Rhemen bij Steven Geertjes in de Camuis-neus N°. 1673.

12 bladzijden 4°.

Als voren.

Ongepassioneert ende kort Verhael van de conduite, bij de presente ende absente Edelen van Overijssel geduijrende desen oorlog gehouden, mitsgaders eenige casuspositien, hetselve subject concernerende, A°. 1673 s. l.

8 bladzijden.

De Bibliotheca Duncanniana en de Heer Heerkens bezitten elk een exemplaar hiervan.

Advijs over het Overijssels adelijk accoordt, ingegaan met den Heere Furst van Munster 1673, 4°.

Op de Bibliotheca Duncanniana D. 221.

Kort Verhael en Deductie over het subject, raeckende de pretense capitulatie van de Ridderschap van de Provincie van Overijssel, mitsgaders het recht van den Overwinnaar en den plicht van de overwonnene. Gedruckt voor Mathijs Hermanz. Boeckverkooper 1673 s. l.

28 bladzijden.

De Heer Heerkens en de Bliotheca Duncanniana D. 221 bezitten elk een exemplaar hiervan.

Een bondigh advijs, dat niemandt in tijdt van Oorlog behoorde te vluchten of is oorsaeck van veel abuijsen der Regenten, 't welk te wege gebracht heeft de ruine en onderganck van de Provintie van Overijssel. Gedruckt voor Mathijs Hermansz. Boeckverkooper 1673 s. l

32 bladzijden.

Bezitters als voren.

Verantwoordinge van Joan Strockel J. U. D. Secretaris der Stadt Deventer, behelzende een grondige refutatie van eenige calumnieuse en seditieuse Blaeuwe Boekjes, genoemt: *gevluchten Uijl, Uijlen-nest, Apologie van Johan Strockel* en diergelijke, continerende niet anders als eer-schendingen, leugens en lasteringe, t' Amsterdam gedruckt door spetiale orde van den Autheur, s. a°.

32 bladzijden.

De Heeren Heerkens, Molhuijsen, van Doorninck, Mevrouw de Wed. Vijfhuis en de Bibliotheca Duncanniana, bezitten elk een exemplaar hiervan.

Copije van eene missive uit de stadt Deventer, raekende eenige voorvallen in en omtrent de keur van de magistraet aldaar, neffens een lijst der namen van regenten wie de stad hebben overgegeven en wie die hebben willen defenderen 1673, 4°.

In de Bibliotheca Duncanniana D. 221, fol. 424b. (1673) 2 D.

Korte wederlegginge van de Lasteren ende calumnien, uijtgebraeckt in verscheijden diabolijcke Leugenschriften, onlancks in 't licht gekomen, als den gevluchten uijl, uijlenest, 't samenspraek tusschen een Hollander ende Overijsselaer, Apologie van J. P. ende andere tegens den persoon van den Heer Gooswijn Hogers, die beiden Rechten doctor Burgemeester der stadt Deventer, gewesen gecommitteerde ter vergaderinge van de Ho. Mo. Heeren Staten Generaal

der Vereenigde Nederlanden, ende te voren Professor der Historien ende Welsprekentheit, opgestelt door een liefhebber van denselven ende van de waerheid. — Gedruckt in 't jaer 1673 s. l.

24 bladzijden.

De Heer Heerkens en de Bibliotheca Duncanniana bezitten elk hiervan een exemplaar.

Het ontdekte desseijn van de Witte Regenten van de Provintie van Overijssel, mitsgaders eenige Notulen van consideratien op de Apologia en Propositie van den Heer Gooswijn Hoogers der beijden rechten Doctor, Burgemeester der stadt Deventer, ghewesen gecommitteerde ter vergadering van de Hoog Mog. Heeren Staten der vereenigde Nederlanden en te voren Professor der Historien en welsprekentheijt, tenderende om de stadt van Deventer van d' Unie te separeren en wederom aen 't Duijtse Rijck te hechten, Bij welcke occasie mede werdt aengewesen, dat de steden Deventer, Kampen en Zwol, noijt onder 't Duijtsche Rijck hebben geresorteert, opgestelt door een oprecht Patriot en liefhebber van de waerheijt. — Gedrukt in den jare 1674, s. l.

24 bladzijden.

Bezitter als voren.

Consideratien, dienende tot bewys, dat de geunieerde Provintien in krachte van de Unie in den jare 1579 tot Utrecht opgerecht, verbonden syn malkander te helpen beschermen, verlossen ende herstellen, Met applicatie van t selvige op de Provincie van Overyssel, En dat oock middelerwyle ende gedurende de voorsz. verlossinge ende herstellinge de Gedeputeerden van wegen de Ridderschap en Edelen van de voorsz. Provincie van Overyssel in de respective Generaliteyts Collegien in manieren als voor

desen behoren te blyven geadmitteert, omme de voorsz. verlossinge ende herstellinge te helpen bevorderen.

In 's Gravenhage by Michiel van Heyningen, Boeckverkooper woonende op de Cingel in de hoop, 1674.

12 bladzijden.
De Heer MOLHUIJSEN bezit hiervan een exemplaar.

Contestatie uijt name ende van wegen de heeren B. S. en R. der drie steden Deventer, Campen ende Zwolle schriftelijk overgegeven aen R. en St. de Staten van Overyssel op den Lantdach binnen Campen vergadert den 15 January 1676, dienende tot beantwoordinge ende straffe van verscheyden injurieuse calumnieuse ende seditieuse positien, geinflueert in het geverbaliseerde discours van den Heer Adolph Henrick van Raesfelt, Drost van Twenthe, by denselven gevoert tegen de Heeren van der Tocht, Ockers ende Hop, commissarien van Syne Hoogheyt etc. na de Provincie Overyssel etc. Gedruckt in Januario 1676.

Groot 13 bl.
De Heer COST JORDENS bezit een exemplaar hiervan.

Sommier verhael ofte Recueil van Vragen en Antwoorden, voorgevallen in de Examinibus met Jr. Osebrandt Jan Rengers van Slochteren in hare respective datis gehouden. Nevens de uytspraeck van Syn Hoogheyt den Heere Prince van Orange en de Gedeputeerde van de H. Staten Generaal, En die daerop gevolghde Protesten en naedere bewysen.

Waerbij gevoeght is de Deductie van 't gepasseerde met de gemeentsluyden tot Deventer, Met de Antwoordt van Syn Hoogheydt daerop.

Naer de originele copy gedruckt tot Amsterdam by Jan Claesz. ten Hoorn, Boeckverkoper over het Oude Heeren Logement 1677.

Niet gepagineerd.

De Heer MOLHUIJSEN bezit hiervan een exemplaar.

Van de Deductie de dato 17 Febr. en het antwoord daarop van 3 Maert 1677 de Heer VAN DOORNINCK mede een exemplaar.

Voorts van de Deductie nog een tweede exemplaar onder den titel: Ordre en Reglement op de Regeeringe van Overijssel, mitsgaders Missive en Deductie voor de Gezworene gemeente der stadt Deventer aen Sijne Hoogheijdt den Heere Prince d'Orange.

Met hooghgemelte Sijne Hoogheijdt, missive aan de Magistraet der voornoemde stadt. Alsmede de Namen der tegenwoordige Regenten van de stadt Deventer. Gedrukt na de copij Anno 1677.

42 bladzijden.

Van de Deductie bezitten de Heer COST JORDENS en Mevr. de Wed. VIJFHUIS elk mede een exemplaar.

Consideratien ende Redenen, daerby de Nootsaeckelykheyt van de Stadthouderlycke Regeringe in dezen Staet ende Republique wordt aengewesen etc. Dienende mede tot beantwoordinge ofte refutatie van de Deductie by de gemeensluyden van Deventer aen Sijn Hoogheyt overgelevert en met den Druck gemeen gemaeckt, synde ook mede de Deductie van die van Deventer om de gevoeghlyckheyts wille hierachter gedruckt.

In 's Gravenhage by Chrispinus Hoeckwater, Boeckverkooper wonende in de Pooten 1677.

De consideratien 44 bladz.

De Heeren MOLHUIJSEN en VAN DOORNINCK alsmede Mevrouw de Wed. VIJFHUIS bezitten elk een exemplaar hiervan.

Aenmerkingen op de Consideratien en Redenen, met dewelcke het recht der steden Deventer, Campen, Swol, geimpugneert wort.

Gedruct tot Swolle bij Geraert Tydeman, Boekdrukker aen de Groote Markt 1677.

19 bladzijden.

De Heeren MOLHUIJSEN, COST JORDENS en VAN DOORNINCK bezitten elk hiervan een exemplaar. De Schrijver is HENR. BRUMANUS. Zie DUMBAR *Anal.* II. *in Dedic.* en *Tegenw. Staat van Deventer, bl.* 142.

Placaet over het stuck van de jagt in de Provintie van Overyssel. In 's Gravenhage by Crispinus Hoeckwater, Boeckverkooper in de Pooten A°. 1676.

Actum in 't Leger tot Lembecq den 14 Augusti 1675.

Op schrift er bij genoteerd: Publ. $\frac{2}{12}$ 1677.
De Heer HEERKENS bezit hiervan een exemplaar.

1690. Afschrift der Provisionele beslissing of sententie door Koning Willem III, als Stadhouder, gegeven te Whitehall den $\frac{25}{15}$ April 1690 in de geschillen tusschen Ridderschap en de drie steden bestaande, over het heffen der stedelyke Accynsen, enz.

Bezitter hiervan de Heer HEERKENS.

VERSLAG

OMTRENT SOMMIGE

GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN

OVER

OVERIJSSEL.

Wanneer deze onze Vereeniging hare opmerkzaamheid vestigt op de kennis van hetgeen in de openbare archieven of in de verzamelingen van bijzondere personen nog ongebruikt ligt, belangrijk voor de geschiedenis van dit gewest, dan rigt ze voorzeker het eerst haar' blik op eigenlijk gezegde officiëele stukken, charters, handelingen van openbare ligchamen, magistraatspersonen en dergelijke.

Het is evenwel onnoodig te zeggen, dat ook naast die officiëele stukken eene rijke bron voor de geschiedenis kan vloeijen uit opstellen en aanteekeningen van bijzondere personen, die dikwerf aanvullen, wat officiëele stukken niet kunnen of mogen zeggen, die meermalen afdalen tot ondergeschikte punten, of zich bezig houden met zaken en gebeurtenissen, waarover geene officiëele stukken immer spraken; maar die toch voor de juiste kennis van vroegere tijden allerbelangrijkst zijn, en dikwerf ons het beeld van die gebeurtenissen eerst regt levendig en volledig doen aanschouwen.

De schrijver van Kerkelijk en Wereldlijk Deventer heeft eenige dusdanige geschriften in zijne *Analecta* verzameld en

uitgegeven. Het Historisch Utrechtsch genootschap heeft de uitgave der Kronijk van AREND TOE BOECOP bijna voleindigd. Vele andere dergelijke geschiedkundige aanteekeningen of opstellen van bijzondere personen berusten hier en daar in openbare en bijzondere verzamelingen.

In de verhandelingen van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, IIe D., IIe N°., worden door Mr. G. DUMBAR, schrijver van den Tegenwoordigen staat van Overijssel, verschillende onuitgegevene stukken, tot de Overijsselsche Geschiedenis betrekkelijk, vermeld en beschreven, waaronder vele voorkomen, welke tot die behooren waarvan thans sprake is. Eenige andere bovendien, voor zoo ver ze mij bekend zijn, te vermelden, op een enkel daarvan meer bijzonder te wijzen, daartoe veroorloof ik mij voor eenige oogenblikken Uwe welwillende aandacht in te roepen.

Op het archief der provincie vindt men twee dergelijke historische werken: de Kronijk van ANTHONY VAN MIERLO en de Overijsselsche Jaarboeken van WILLEM NAGGE.

Het eerstgenoemde is hoogst waarschijnlijk het werk van ANTHONY VAN MIERLO, die in het laatst der 17e eeuw Klerk ter Griffie van Overijssel was. Het is een handschrift in folio, bevattende 173 beschrevene bladzijden, terwijl er bovendien nog zeer vele bladen zijn tusschen gevoegd, waarop bijvoegingen, verbeteringen, vergelijkingen met andere aanteekeningen en schrijvers voorkomen, zoomede met de pen geteekende wapens van de Bisschoppen en misschien ook van anderen. Het geheel is zeer duidelijk geschreven; de eerste helft met ronde Italiaansche, de tweede met de vroeger gebruikelijke Duitsche of Gothische letter, ofschoon welligt van dezelfde hand.

De eerste aanteekening betreft het jaar 691, en de laatste aanteekeningen loopen tot 1524, tot den dood van Bisschop Philips van Bourgondië. Vooral in het laatste gedeelte is de wijze van behandeling minder dor en kronijkmatig, maar integendeel vrij uitvoerig en omstandig.

Over het tweede der genoemde werken, de Jaarboeken van NAGGE, vindt men het een en ander aangeteekend in den Tegenwoordigen Staat van Overijssel, II, p. 21. Ik zal er alleen bijvoegen, dat het bestaat uit twee lijvige folianten, waarvan de eerste 625, de tweede 633 bladzijden bevat, volgens doorloopende paginatuur. Meer dan de helft echter daarvan bestaat uit onbeschrevene bladen, die er later tusschen gevoegd zijn, bestemd voor latere bijvoegingen en verbeteringen. Vele aanteekeningen en bijvoegsels van verschillenden, waaronder eenige van BRUMANUS, komen daarop voor, meestal echter op losse stukken papier, of ook op den rand of aan den voet van het eigenlijk manuscript.

Het eerste deel loopt tot het jaar 1524, terwijl inzonderheid het oud-germaansche tijdvak met veel uitvoerigheid en vertoon van geleerdheid is behandeld. Het laatste deel loopt van 1524 tot 1606, zoodanig echter dat van de laatste jaren niet veel meer dan zeer korte aanteekeningen over de gehoudene landdagen en het aldaar verhandelde voorkomen. De laatste honderd bladzijden bevatten bijna uitsluitend afschriften van stukken.

Zoo als elders reeds is opgemerkt, schijnt NAGGE zeer sterk het geschrift van TOE BOECOP te hebben geraadpleegd en gevolgd.

Of zich op de stedelijke archieven van Zwolle en Deventer dergelijke werken bevinden, is mij onbekend; op dat van Kampen vindt men een paar dergelijke zaken.

Vooreerst vindt men in den foliant, genaamd: *Liber diversorum* I, van blad XCIX—CXXIV, d. i. alzoo op 26 bladen, eenige historische aanteekeningen, onder het opschrift: *de annalibus quaedam nota,* in den aanvang zeer algemeen en onbepaald; later meer bepaald Kampen en dit Gewest rakende. Ze zijn van fol. XCIV tot CXIX, dat is tot 1496, van de zelfde hand, met uitzondering van ééne aanteekening op fol. CXVII op een los vak, met

latere hand betrekkelijk 1545. Van fol. CXIX tot CXXIV loopen die aanteekeningen van 1496 tot 1512 en zijn van verschillende handen.

Vervolgens de Kronijk van ARENT TOE BOECOP, een lijvig boekdeel in folio, bevattende Kronijk der Bisschoppen van Utrecht, der Hertogen van Gelre enz. loopende tot 1496, dat U gewis uit den afdruk, door de zorg van het Historisch Genootschap te Utrecht uitgegeven wordende, bekend is.

Zoo als men weet, bestond het werk van TOE BOECOP uit twee deelen, waarvan het laatste het geschiedverhaal, in het eerste deel begonnen, tot op zijnen leeftijd voortzette.

Dat tweede deel is echter sinds jaren niet meer op het Stedelijk Archief aanwezig, en het is te wenschen, dat het eenmaal uit den een' of anderen schuilhoek nogmaals moge teruggevonden worden, daar men verwachten mag, dat een verhaal van die minder verwijderde tijden, door een' man van kennis en karakter, zoo als TOE BOECOP, in allen opzigte' eene belangrijke aanwinst voor de kennis der geschiedenis van Overijssel zal wezen. Eene geringe aanvulling van dit verlies zal er te vinden wezen in een handschrift uit de 17e eeuw in mijn bezit, hetgeen in 296 bladzijden zeer digt ineen geschreven, uittreksels bevat uit een dagboek van genoemden TOE BOECOP en van 1556 tot 1573 loopt.

In de derde plaats, en hierop wenschte ik ditmaal uwe aandacht meer bepaald te vestigen, bevindt zich op het stedelijk Archief te Kampen onder de benaming van *liber diversorum II* een foliant op papier geschreven, waarin naar tijdsorde onderscheidene aanteekeningen zijn vervat aangaande de gebeurtenissen van 1505 tot 1545, Overijssel, en vooral Kampen, aangaande, waar tusschen evenwel ook vele voorkomen over gebeurtenissen van meer algemeen belang.

Het handschrift is op papier geschreven en wel niet onafgebroken, maar hier en daar met een of meer onbeschreyene bladen, waaruit men zoude kunnen afleiden, dat

het oorspronkelijk niet achtereenvolgende als een doorloopend geheel is aangelegd, maar veeleer misschien ontstaan uit latere aaneenvoeging van afzonderlijke aanteekeningen; tenzij men zoude willen aannemen, dat die onbeschreven bladen voor later te maken afschriften van betrekkelijke stukken zijn bestemd geweest, zoo als er zoo vele in het werk voorkomen.

Aan het hoofd van elk blad is (tegen het einde met eene latere hand) de paginatuur vermeld, loopende van 9—166; wijl echter deze niet regelmatig doorloopt, en soms ook op onbeschrevene bladen is voortgezet, is door mij aan den voet van iedere *beschrevene bladzijde* in potlood een volgnummer geplaatst, waaruit blijkt, dat het handschrift 291 beschrevene bladzijden bevat, en deze paginering is door mij in de volgende regelen steeds gevolgd. Het boek schijnt, met uitzondering der laatste 24 bladzijden, door dezelfde hand geschreven; maar men zoude zeggen, dat deze allengs eene verandering, vooral in de meerdere grootte der letters, heeft ondergaan, welligt het gevolg van de klimmende jaren van den schrijver.

Bovendien is het waarschijnlijk, dat van de afschriften van verschillende documenten, zoo als er onderscheidene in dit werk voorkomen, enkele door anderen zijn vervaardigd en tusschen de eigenlijke aanteekeningen zijn ingelascht, zoo als blijkbaar het geval is met het canoniekregtsgeleerd advijs betrekkelijk de geldigheid der overdragt van het Bisdom op pag. 55 voorkomende.

De aanteekeningen in dit handschrift vervat, hebben betrekking tot de volgende hoofdpunten:

Fol. 1—15. I. De oneenigheden tusschen de stad Groningen en Edzard, graaf van Oost-Friesland, waarin ook de Bisschop van Utrecht ten gevolge van de vroegere regten dier Kerk op dat Gewest was betrokken. Hieromtrent vindt men evenwel bijna niets dan enkele stukken in afschrift, waaronder de bekende giftbrieven van Hendrik II aangaande Drenthe van 1024, van Hendrik III

betrekkelijk Groningen van 1040, de bevestiging daarvan door Karel IV van 1339, het verdrag, waarbij Frederik van Blankenheim door de stad Groningen 1397, als Heer wordt erkend; de *sententia lata per auditores Rotae in urbe Roma in favorem rev.mi Dom.i Trajectensis contra comitem Frisiae orientalis de oppido Groningensi a°.* 1515, en anderen.

Opmerkelijk is eene aanteekening op fol. 8 luidende: » Item voirt van den handell der stadt van Groningen, ende » van den articulen metten furst van Sassen begrepen habetur » in ampla forma in novis annalibus per Io. Breda, confectis » et conscriptis." Het werk hier als *novi annales* voorkomende is mij onbekend.

Fol. 15—30. II. Eenige stukken betrekkelijk den oorlog met Gelder uit de jaren 1510—1513.

Fol. 30—111. III. Een uitvoerig verhaal van alles wat betrekking heeft tot de nederlegging der bisschoppelijke waardigheid door Frederik van Baden en de opdragt daarvan op Philips van Bourgondië. De eerste onderhandelingen deswege, de pogingen door die van het Nedersticht, vooral de geestelijke Heeren, zoomede door den Hertog van Gelre gedaan om de zaak tegen te houden, de verschillende gezantschappen, worden hier medegedeeld met inlassching van de brieven door de betrokkene vorsten en door de Staten van het Neder- en Oversticht geschreven, alles voor zoover die ter kennis kwamen van dit gewest en meer bijzonder van de stad Kampen.

Onder de vermelde stukken verdient eene afzonderlijke vermelding eene consultatie over het al of niet geoorloofde der bedoelde overdragt van de bisschoppelijke waardigheid, door onderscheidene doctoren van het Canonieke Regt opgemaakt of goedgekeurd, en door den Domdeken ter ondersteuning van zijne pogingen tegen die overdragt overgelegd.

Afzonderlijke vermelding verdient welligt dit stuk, omdat, zoover mij althans bekend is, dergelijke consultatien weinig

voorkomen, maar zeker niet wegens krachtigen betoogtrant of afdoende gronden, dewijl er niet anders dan weinig beteekenende en vergezochte spitsvondigheden in te vinden zijn.

Fol. 111—135. IV. Verhaal van den intogt van Philips in Utrecht; hernieuwde vijandelijkheden met Gelder; reis van den Bisschop naar Overijssel, diens verblijf te Kampen en Zwolle en huldiging op Spoolderberg. Inval van vreemde ruiters in Twenthe en strijd daartegen, die eerst door een verdrag met hen wordt beëindigd.

Fol. 136—168. V. Twisten te Kampen tusschen den Raad en de burgers en gilden, hoofdzakelijk over het nepotisme in den raad en deszelfs slecht beheer der geldmiddelen; ook andere punten van bezwaar komen daarbij voor, zoo als het doen vervallen of ondoelmatig inrigten van de werken en gebouwen der stad. De Raad geeft toe, eene nieuwe gezworen gemeente van 48 personen wordt ingesteld, rentmeesters daaruit genomen; maar deze en de nieuwe hoofdlieden gaan in hunne aanmatigingen weldra al verder en verder.

De hier tusschen gevoegde stukken vooral, die betrekkelijk de rekening en verantwoording over den vroegeren wijnaccijns van Geert van Ingen en Gysbert van Leeuwen, zoomede een los hierbij liggend beklag der burgers en gilden aan den Bisschop over de misbruiken in het bestuur, dat zich ook door vorm en taal onderscheidt, geven een eigenaardig licht over de toenmalige inrigtingen en personen.

Fol. 169—212; 218—234. VI. Zeer omstandig verhaal van den twist tusschen Zwol en Kampen over den tol op het Zwarte Water. — Het ontstaan daarvan, de vijandelijkheden van weêrszijden gepleegd, de pogingen tot schikking en onderhandelingen tot bijlegging worden vrij uitvoerig verhaald.

Fol. 234—246; 249—264. VII. Verkiezing van Hen-

drik van Beijeren tot Bisschop na den dood van Philips van Bourgondië; vernieuwde twisten met Gelderland; Overdragt van het Bisdom aan Karel V; diens huldiging.

Behalve deze voornaamste onderwerpen, vindt men daarin nog vele andere, hetzij afzonderlijk, hetzij midden tusschen de opgenoemde gebeurtenissen, meer of minder uitvoerig vermeld of beschreven. Zoo treft men op onderscheidene plaatsen aanteekeningen aan, betrekkelijk de oorlogen door Karel V tegen Frankrijk gevoerd, over de laatste regeringsjaren van Karel van Gelder, de togten van Marten van Rossum, de onderwerping van Hertog Willem van Cleve; over Paus Adriaan VI; de oneenigheden van Cristiern van Denemarken met de Hanze; zijne vlugt naar Engeland, Bourgondië enz.; het opkomen der hervorming en den boeren oorlog; de wederdoopers te Munster en te Amsterdam; en meer andere.

Onder deze verschillende onderwerpen verdient er eene, naar mijn inzien, eene bijzondere vermelding.

In 1538 werd de waarnemende pastoor (vice-cureijt) Arend van Collen, elders van Graat genoemd, te Kampen door den officiaal te Utrecht wegens ketterij gedagvaard.

Dit wordt bekend; een deel der burgers verklaren dat ze hem niet willen laten vertrekken, dat zijn beschuldiger te Kampen kan komen en hem daar trachten te overtuigen.

De Raad schrijft zulks aan den eigenlijken Pastoor, den Proost Pigge, en raadt de vervolging af.

De Stadhouder, daarop te Kampen gekomen, doet den vice-cureijt en den Proost Pigge voor zich komen. Deze laatste laat zich in zijn spreken ongunstig over de burgerij uit. De burgers, bij monde der gilden en kleine gemeente, eischen dat Pigge of namen noeme of gestraft worde. De Stadhouder zoekt te vergeefs de burgerij ook door zware bedreigingen vrees aan te jagen.

De vice-cureijt werd wel uit de stad gebannen, maar wist toch later op de verkiezing en aanstelling van een

nieuwen pastoor invloed uit te oefenen. (Vergelijk Revius p. 257—261).

De vorm, waarin alle deze gebeurtenissen worden verhaald, is eenvoudig en kronijkmatig; kort worden de gebeurtenissen verhaald zonder eenige kunst, zonder opsiering, noch in het daarstellen van ieder derzelve, noch in het trachten naar eenige meer kunstige schikking of verbinding derzelve tot een geheel. De voordragt zelve verliest nog meer aan levendigheid en sierlijkheid door het telkens invlechten van stukken en documenten, waardoor daarentegen de juiste kennis der zaak wint.

Aan den anderen kant heerscht er soms, vooral bij beschrijving van plegtigheden, meestal door den schrijver zelven bijgewoond, zoo als de huldiging van Philips van Bourgondië te Utrecht, diens komst te Kampen en de feestelijkheden aldaar, eene vrij aanmerkelijke uitvoerigheid, die zelfs afdaalt tot beschrijving van kleeding; bij het bezoek van Koningin Maria (zuster van Karel V), komen de namen voor van haar gevolg en van de personen, bij wie deze hun intrek te Kampen namen.

De schrijver of verzamelaar is geweest zekere Johan van Breda, Secretaris der stad Kampen.

Aangaande zijne afkomst, zijne ouders, zijne lotgevallen is niets anders bekend dan hetgeen Scheltema, in zijn *Staatkundig Nederland,* omtrent hem vermeldt en tevens dat hij op 10 Julij 1545 is overleden. Hij schijnt, blijkens zijne bekendheid met de Latijnsche taal en de door hem bekleede betrekking, eene eenigzins wetenschappelijke opvoeding te hebben genoten.

Het groote aandeel, dat hij nam in de gebeurtenissen van zijnen tijd, de omstandigheid, dat hij voor de stad Kampen bij alle onderhandelingen werd gebruikt, dat ze zelfs dikwerf aan hem alleen werden opgedragen, bewijst genoegzaam, dat ook zijne tijdgenooten hem voor eèn schrander, bekwaam en bruikbaar man hielden. Zoo ver

wij uit deze zijne aanteekeningen een besluit omtrent zijn karakter en bekwaamheid kunnen opmaken, waartoe slechts zelden eenig bepaald gegeven voorkomt, zoude men mogen aannemen, dat hij werkzaam is geweest, voor zijn' tijd eene goede kennis van zaken bezat, vol liefde voor zijne vaderstad, hetgeen hem de beleedigingen haar aangedaan, diep deed gevoelen, vol eerbied voor zijnen Vorst en overheid, en voor de Kerk.

Slechts eenmaal, bij de vermelding van het verdrag tusschen KAREL V en KAREL van Gelre (1528), waarin aan dezen laatsten, in strijd met de aan Overijssel gedane belofte, Groningen, Coevorden, Drenthe, Diepenheim, enz. worden overgelaten, misbillijkt hij de handelingen van zijnen Vorst; zijn gemoed wordt vol over het onregt en de ontrouw jegens ons gewest gepleegd, en hij raadt, niet te veel op groote Heeren te vertrouwen, wier beraadslagingen duister en wankelbaar zijn, eindigt met de zeer practische les: ergo mondt toe, budell toe.

Bij het doorlezen van zijne aanteekeningen ontwaart men ten duidelijkste, dat VAN BREDA niet op hetzelfde punt van ontwikkeling is blijven staan, betgeen trouwens bij den omvang zijner betrekking en de daaruit voortvloeijende veelvuldige aanraking en bemoeijing met personen en zaken wel te vermoeden was. Allengs toch beslaan de onderwerpen, door hem opgeteekend een meer en meer wijden omvang, zoodat de meest gewigtige voorvallen in Europa hier of daar, al is het ook kort en ter loops, vermeld worden.

Altijd echter blijft VAN BREDA bij uitnemendheid Overijsselaar en Kamper, en ook die onderwerpen vindt men bij voorkenr bij hem, die tot dat gewest, tot die stad in betrekking staan.

Het geslacht VAN BREDA, de afstammelingen van JOHAN, hebben tot in het begin van de vorige eeuw gebloeid.

De voornaamste hunner, vermeld bij SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland,* I, bl. 162, was RUTGER VAN BREDA,

Griffier der Staten van Overijssel, die aldaar als achterkleinzoon van JOHAN voorkomt. De meer dan gewone tijdruimte echter tusschen het sterfjaar van JOHAN en van RUTGER (1545 en 1693), of tusschen hunne geboortejaren (14- en 1628) doet mij denken dat er eene generatie bij die berekening kan zijn weggevallen.

Het wapen dezer familie was, blijkens zegel-afdrukken en afbeeldingen, oorspronkelijk goud, beladen met een arendsvleugel van sabel, de helm gedekt met eene opene arendsvlugt; later heeft men hetzelve in zoover vermeerderd, dat het veld in twee deelen is verdeeld, waarvan het bovenste het oorspronkelijke wapen bevatte; het benedenste daarentegen (even als het wapen der stad Breda) van keel, beladen met drie Andreas-kruizen van zilver.

Mr. J. C. BIJSTERBOS.

DE MUNT TE HASSELT.

Hetgeen over de munt in deze Overijsselsche stad geschreven werd, is hier en daar verspreid. VAN MIERIS (1) geeft de beschrijving van eene munt van Bisschop Frederik van Blankenheim te Hasselt geslagen en in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* (2) vindt men meer dan één hiertoe betrekkelijk stukje; maar vooral zijn meer uitvoerige berigten gegeven door den Hoogleeraar VAN DER CHIJS in zijne bekende muntverhandelingen zoo van Overijssel als van Utrecht.

Ik stel mij voor in dit stukje dit een en ander bijeen te brengen en een kort overzigt te geven van hetgeen omtrent deze munt geschreven is, met aanvulling van bijzonderheden, mij uit het archief te Deventer en van elders kenbaar geworden, en ook te spreken over de vraag of de plaats zelve al dan niet de bevoegdheid van muntslag gehad heeft, op gelijke wijze als dit bij de drie groote steden van Overijssel het geval was, of wel in hoe ver haar regt van munten bestaan heeft.

Alhoewel de Utrechtsche Bisschoppen reeds veel vroeger in verschillende plaatsen van het Oversticht, zoo als te Kampen, Zwolle, Vollenhove en voornamelijk te Deventer gemunt hebben, vindt men van eene munt te Hasselt het

(1) *Bissch. Munten en Zegelen blz.* 229.

(2) 1837 *blz.* 79; 1851 *blz.* 94 *en* 217, en 1855 *blz.* 205.

eerst gesproken in het begin der 15e Eeuw en wel in het jaar 1404.

In drie posten van de Kameraarsrekeningen van Deventer van dat jaar wordt (1) namelijk gewag gemaakt van de munt te Hasselt en schijnt dat toen eene nieuwe zaak te zijn geweest, die eenige bekommering verwekte. Het is te vermoeden, dat dit geschied is krachtens een voorschrift van den Bisschop (Frederik van Blankenheim), op gelijke wijze als hij later (1416) daartoe commissie gaf, maar blijk daarvan is niet meer aanwezig. Het betrekken van den Bisschop in deze aangelegenheid schijnt ook de stelling aanneembaar te maken, dat het eene dusgenoemde Bisschopsmunt was, en dat slechts aan dezen of genen muntmeester was toegestaan, daar te munten, zonder dat de stad zelve er de hand in had. Dat de stad Deventer in 't bijzonder zich daarover bezwaard gevoelde, was zoo vreemd niet, omdat men mag aannemen, dat deze toen reeds in 't bezit was van eigen muntslag (2), en uitbreiding van muntplaatsen, bijzonder in de nabuurschap, de hare al ligt kon benadeelen. En dat zij nevens Kampen en Zwolle den Bisschop daarover durfde lastig vallen is evenmin te verwonderen, als men zich herinnert, hoe, bij het verminderen van de magt en den invloed der Bisschoppen, die der zoogenoemde groote steden zich allengs meer uitbreidde.

---

(1) Ze luiden als volgt:

„Item des Sonnendages na hemelvaertsdach (8 Mei). Albert onser „stat misselgier die ghelopen was te Campen ende te Zwolle mit onser „stat breven omme enen maelstat te hoelden te Werven omme der munte „te Hasselt . . . . . X pl.

„Item op Sente Servatius dach (13 Mei) by Johan den Hoyer ende „Ghelmer, die op die maelstad te Werven ghereden weren um der munte „te Hasselt, want men daer gelt sloech na onser munte vert. I gul. VII pl.

„Item des wonsdages na pinxteren (21 Mei) bi iohan den hoyer, „oelde budel, lubbert ioh. soen ende Ghelmer die ghegaen weren an „den Bisschop van Utr. omme te spreken van der munte te Hasselt."

(2) *Overijss. Alm.* 1854 *blz.* 11.

Welke munt dit was wordt niet gemeld. Zouden het zoogenoemde plakken kunnen geweest zijn? 't Is mogelijk, want ze waren er en werden te Deventer in 1408 geëssayeerd.

» Woensdag na jubilate (zoo staat er in de Kameraarsrekening van dat jaar) » fredr. v. der eze, ioh. die hoyer, » lubbt. ioh. s. gelmer meynoltss die copperds (1) ende » hasselsche plakken ende ander payment proeveden ende » payement branden voer bertolds loen posteidebecker te » gader. V gul. XII pl.", zonder dat er uit is op te maken of deze muntjes van stadswege dan wel door den Bisschop geslagen waren.

Sedert tot 1416 lezen wij van geene Hasseltsche munt, maar in dat jaar op hemelvaartsdag (28 Mei) gaf dezelfde Bisschop te Vollenhove aan zekeren *Johan den Vriesen onsen muntmeister* magt, om binnen Hasselt of elders in het Sticht gedurende drie jaren penningen te mogen slaan, die in de daarvan nog voorhandene akte worden omschreven (2). 't Gold vooral zilveren penningen, waarvan er twaalf op een gulden zouden gaan en 68 in het mark troys, zoodat ze een gewigt hadden van 3^{w}.62. 't Zijn zonder twijfel de penningen, die thans *dubbelde grooten* genoemd worden en nevens de *enkele* en *halve* door den Heer VAN DER CHIJS zijn beschreven en afgebeeld (3). Bovendien mogt hij nog slaan achtste en zestiende deelen van den dubbelen groot. De genoemde penningen zijn toen ook zeker geslagen. Maar in het najaar van 1417 kwam er van zijde der groote

---

(1) Koperstukjes of kopermunt? of muntjes met kopjes, de beeldtenis van den Landvorst. *Verg.* v. d. CHIJS, *munten van Holland en Zeeland blz.* 161 *en* 178, ook *Friesland blz.* 283.

(2) v. d. CHIJS. *De munten der Bisschoppen van de heerlijkheid en de stad Utrecht. Haarlem* 1859 *blz.* 153. Hij moest werken *tot onsen oirber in onser munten*, en de sleeschat aan hem Bisschop worden betaald.

(3) Ald. *pl. XIV n.* 14—19 *: pl. XXIX n.* 4 en *XXX n.* 3 *: blz.* 160—162.

steden moeijelijkheid. Bisschop Frederik had namelijk bij brief van 25 Januarij 1416 (1) zekeren *Adriaen Peter Schartsoen* voor drie jaren aangesteld als zijn muntmeester te Deventer, met belofte aan die stad, dat hij gedurende dien tijd binnen het Sticht op geene andere plaats zou doen munten en dat, zoo hij het na dien tijd deed, hij den penning *alsulken bislag ende teiken* zou geven, dat hij behoorlijk te onderkennen was (2). 't Schijnt dat de Bisschop in dubbel opzigt zich daaraan niet had gehouden en misschien ook was de Hasseltsche munt niet zoo goed als die van Deventer. Althans men essayeerde ze:

» Item des vrydages na sente barth. (27 Aug.) (zoo » lees ik in de Kameraarsrekening van 1417) II Cameners » Steven Momme, Gelmer van Apel., Coenr. ten Dune, » Andr. Arentsen doe Arent van Strampr. die nye hasselsche » pl. (3) sagiert hadde en gheproeft 11 brede pl. uyten » say van upsatten vor loet ende colen ende teringe 1 gul. » XIII pl." (4).

Men deed het bezwaar gelden, dat ze niet geteekend

(1) Ald. *blz.* 149.

(2) Ald. *blz.* 152.

(3) Door *plakken* wordt meestal zeer kleine munt aangeduid van uiterst laag gehalte of bijna geheel zonder zilver. Maar 't zou kunnen betwijfeld worden of ook bedoeld wordt de muntsoort in den tekst boven genoemd, die mogelijk onder den naam van *plakken* werd aangeduid, zonder dat deze naam in de concessie voorkomt. Waartoe anders dat essay en al die beweging? Ik moet evenwel erkennen, dat er altijd iets inblijft, dat niet zoo geheel kan worden opgehelderd, en dat ik de mogelijkheid niet wil ontkennen dat het eigenlijke plakken waren door de stad geslagen, hoewel het eenigzins vreemd mag schijnen, dat juist in deze jaren tegelijk met de Bisschoppelijke munt ook van stadswege zou gemunt zijn en dat de beweging, die er, blijkens de aanteekeningen uit het Deventer-Archief, van zijde der steden plaats had, ook gedeeltelijk hare aanleiding zou gehad hebben in zoodanige handeling van Hasselt zelf.

(4) Deze Arend van Strampraidt was vroeger muntmeester van den Bisschop te Deventer v. d. Ch. *Utr. Munten blz.* 151. Hij essayeerde toen ook *dat nye Burgundische payement. Kam. R.* 1417.

waren en wendde daartoe alnog pogingen aan, 't geen dan ook, immers gedeeltelijk, is geschied (1). Of en in hoe verre ten gevolge dezer bemoeijingen destijds de muntslag gestuit is, weet ik niet te zeggen. Zeker intusschen kwamen die steden in October en November 1418 weder in beweging, toen men berigt kreeg dat er te Hasselt weder nieuwe munt zou worden geslagen. De steden raadpleegden onder elkander en handelden vooral met den Bisschop, die beloften deed, maar ze niet hield, zonder dat ik kan zeggen, hoe het daarmede verder gegaan is (2). Alleen dit

---

(1) Hiertoe behooren de volgende posten uit de Kameraarsrekening van Deventer van 1417.

„ Item up sente ioh. dagh decollat. (29 Aug.). Lubbert ioh. soen ende „ coenraet ten dune die ghereden weren te Zwolle daer die van Campen „ bi quemen ende spreken van den nyen paymente tot hasselt dat gheen „ onderscheid en heeft voer dat ander payment ende voertreden tot vol- „ lenho an den bisscop van Utrecht omme die vurs. zake vert. VII gul. XXII pl.

„ Item des Wonsd. nae Wisseldag (Januarij 1418) lambert die gelopen „ was te Campen ende te Zwolle dat wi den bisscop van Utr. bistendich „ wesen wolden thegen den greven van benthem ende die hasselsche pl. „ te teyken de ar. v. Strampr. sloech . . . . . X pl.

[*Wisseldag*. Was een plaatselijke dag. In de allereerste dagen des jaars betaalde men te Deventer aan de raadsleden, de secretarissen en de roedendragers zekere gelden *voir oir wisschelgelt* of *wisselgelt* even als *vastenavondgeld* en op 13 Dec. *Luciegeld.*]

Korte dagen na dezen wisseldag kwam een antwoord van Zwolle dat ze den Bisschop wilden bijstaan en *dat se die vors placken teykenen wolden*. Zwolle schijnt dit dus zelf te hebben gedaan.

De Heer v. d. Ch. *blz*. 155 *noot* (2) veronderstelt dat in 1417 ook *goud* te Hasselt is geslagen naar aanleiding van het geschrevene in den *Ov. Alm.* 1851 *blz*. 220. Dit is eene dwaling, waaraan hij geene schuld heeft. Zij is het gevolg van eene niet verbeterde fout aldaar. Men moet er lezen 1494 in plaats van 1417. Er is te Hasselt in dit laatste jaar even min als in het volgende goud gemunt.

(2) Ik laat hier volgen al de op deze zaak betrekkelijke posten voorkomende in de kameraars rekening van Deventer van 1418.

„ Item des saterdaghes na Sent michiel (1 Oct.) enen boden van Zwolle „ die unser stad enen brief brachte dat men nije payment slaen solde tot „ hasselt geg den ridenden boden . . . . . VIII pl.

„ Item des wonsdaghes na Zantg. (12 Oct.) enen boden de ghelopen

mag men aannemen, dat de nog aanwezige zilveren Hasselter muntstukken, boven opgegeven, gebragt moeten worden tot de jaren 1416—1418.

„ was te Hasselt omme te vernemen of die muntmeester daer yet begonde „ weder te munten . . . . . XII pl.

[Het wordt er voor gehouden dat *Santgangendag* dezelfde feestdag is als St. Victor en Gereon, die den 10den October wordt gevierd.]

„ Item des saterdaghes daerna heyne de ghelopen te Campen en te „ Zwolle mit unser stad brieven omme te wederbieden te scriven an den „ bisschop van de vors munte, want die bissc. hiir binnen quam geg. X pl.

„ De Bisschop kwam dan ook. Op Sint Gallendag (16 Oct.) werd hij „ ingehaald.

„ Item des donred. daerna (20 Oct.) der stad bode van Hasselt van „ der munte. . . . . IIII pl.

„ Item des wonsdages na Sente Severinusdag (26 Oct.) Lubbert die „ gelopen was te Campen ende te Zwolle mit unser stat brieven in- „ holdende van der munte te Hasselt ende voert solde gelopen hebben „ an den bisscop van Utr. omme derselver zake willen, dat wederboedt „ waert want tijdinge quam dat die bisscop in unse stat comen wolde „ geg. . . . . XVIII pl.

„ Item des donr. daerna (27 Oct.) bi ioh. den hoyer lubbert ioh. soen „ G. meyn. soen en ioh. van ock, die den van campen ende van zwolle „ geselscap deden doe si bi den bisscop gewesen hadden omme der „ schattinge ende omme der vors munte daer h. herman van keppel „ ende anders en deel des bisscops vriende na der maalt. bi quemen „ vert. . . . . V gul. VIII pl.

[*Des Bisscops vriende.* Waren dat ook de *vriende van onsen raide* met wier raad en goeddunken de Bisschoppelijke concessie gegeven was? v. d. Ch. *Utr. M. blz.* 153.]

„ Item up denselven dach der stad bode van Zwolle, die unse stat „ enen brief brachte daer ene nye hass. placke inne was dat beste daerynne „ te proevene geg. . . . . III pl.

„ Item des donred. na alrehilgendaghe (3 Nov.) bij dien vors. vieren „ die den vors. van Campen ende van Zwolle geselscap deden doe sie „ oeck gewesen hadden bi den bisscop om die vors. zake vert. ter maal- „ tijt . . . . . IIII guld. XX pl.

„ Item des manend. na alle godes hilgendage (7 Nov.) bi lubbert „ ioh. soen ende ioh. v. ock de gereden weren tot Windesem te sprekene „ omme die munte te Hasselt en van den zaken die die bisscop unsen „ vrienden daeraf toegeseget hadde des he nyet en volghede ver- „ teert . . . . . II gul. VI pl.

„ Item des wonsdaghes na Sunt Willibrordusdach bi ioh. den hoyer

Bisschop Frederik heeft deze penningen niet alleen te Deventer en te Hasselt gemunt maar ook te Rhenen. Ze zijn alle gelijk van slag, met het onderscheid slechts van den naam der plaats. Het *teyken*, dat de Bisschop beloofd had, bestaat voor die van Hasselt in het wapen der stad (1), voorkomende op de borst van den arend en, zoo het schijnt, later daarop afzonderlijk gedrukt. Voor die van Rhenen vind ik op één stuk twee gekruiste sleutels (2), welke ook voorkomen op N° 23 van dezelfde plaat. Is dit nu het wapen van Rhenen? Volgens den *Tegenw. Staat van Utrecht*, bl. 76, is dit een roode burgt of slot, onder een zwarten sleutel, op een zilveren veld. Maar wat beteekenen dan die sleutels?

Het is intusschen zonderling en verdient opmerking, dat op des Bisschops munten, ook op die te Hasselt en te Rhenen geslagen, het Deventer wapen, de arend (3), voorkomt en, boven het Utrechtsche geplaatst, zelfs het grootste gedeelte van het binnenveld inneemt. Een blijk, mag men wel zeggen, van het gezag en den invloed der stad Deventer en misschien ook van het aanzien, dat de munt genoot, die van dat wapen voorzien was. Of was het een gevolg van toezegging van zijde des Bis-

---

„ lubbert ioh. soen G. mein soen en ioh. v. ock die den van campen „ ende van zwolle geselschap deden doe si bi den bissc. gewesen hadden „ omme die munte die schattinge ende de scouwe . IIII gul. XX pl.

Alhoewel ik ook hier moet erkennen dat sommige dezer posten tot twijfel aanleiding kunnen geven, geloof ik toch, zoo als straks reeds gezegd is, dat ze tot Bisschoppelijke niet tot stedelijke munt betrekking hebben, vooral wanneer men zich herinnert de belofte die aan Deventer gedaan was.

(1) Een schild van azuur met een dwarsbalk van zilver beladen met een rood kruis.

(2) v. d. Ch. *Utr. M. pl. XIV n.* 20.

(3) Deze werd door het gemeen voor een *gans* aangezien, van waar deze munten den naam van *ganzen* kregen, en als zoodanig zelfs in evaluatiën voorkomen. Zie v. d. Chijs, *Munten van Holland en Zeeland*, *blz.* 280, 296 *en* 301.

schops, waarvan evenwel geen blijk voorhanden is? Iets anders of meer bepaalds weet ik hiervan niet bij te brengen. 't Bevreemdt mij dat anderen hierop de aandacht niet hebben gevestigd.

Dat bij die omstandigheden (om dat hier met een woord te zeggen) althans het te Deventer geslagene Bisschoppelijke geld den naam van *Deventer munt* kreeg, is wel niet te verwonderen. Maar 't was en bleef Bisschoppelijke munt, waarbij de stad, met afwijking van 't geen elders plaats vond, belangrijken invloed had. En dat dit een en ander heeft medegewerkt tot het verkrijgen of bevestigen van eigen Deventer munt en het verdrijven der Bisschoppelijke is gereedelijk aan te nemen. Na David van Bourgondië is er aldaar door de Bisschoppen niet meer gemunt. Het laatst bekende stuk is van 1474.

Doch om weder terug te komen op de Hasseltsche penningen, het bestuur der stad, waar ze gemunt waren, werd bij al die moeijelijkheden niet genoemd. Ik zou dus denken dat het gebeurde alleen eene zaak betrof tusschen den Bisschop en de drie steden, tot het aannemen van welke meening de boven aangehaalde handelingen en overleggingen voldoende aanleiding geven, zoodat het dus eigenlijk landsheerlijke munt gold, zonder dat de plaats van uitoefening daarin betrokken was (1). Maar er blijkt tevens uit hoezeer de drie groote steden zich bij dergelijke zaken lieten gelden, 't geen trouwens niet te verwonderen is, nu men weet, dat de Bisschop tot het aanstellen van eenen muntmeester in zijne landsheerlijke munt te Deventer

---

(1) 't Geen het gezegde zou kunnen doen betwijfelen, is het overeenkomen van den naam van *plakken* met de munt later door de stad in de 16e eeuw geslagen; doch zouden er, naar ik bescheiden geloof, tot het aannemen van een bepaald gevoelen meer andere versterkende omstandigheden moeten bijkomen dan het geval is. Doch wat er van zijn moge, is er door de stad in dezen tijd munt geslagen, dan heeft zich dat tot zeer kleine penningen bepaald.

het goedvinden dezer steden noodig had, 't geen ten aanzien van Hasselt het geval niet was (1).

Bisschop Frederik heeft veel doen munten, niet alleen te Hasselt, maar ook te Utrecht, te Deventer en te Rhenen, gelijk boven reeds gezegd is. De voordeelen, die hij er van trok, hebben daartoe zeker geleid. Zijne middelen waren vroeger en later niet ruim. Het blijkt uit de bovengenoemde Kameraarsrekeningen, dat hij van de Overijsselsche steden belangrijke sommen ter leen ontving of althans trachtte te bekomen (2).

Het munten op deze verschillende plaatsen was zeker een gevolg van de aan Bisschop Jan van Arkel in 1364 door Keizer Karel de Vierde verleende gunsten. Vroeger geschiedde het alleen te Utrecht, Deventer en Groningen. Later ook te Zwolle, Vollenhove, Amersfoort, Kampen, Hasselt en Rhenen (3).

Van den opvolger van Bisschop Frederik, Rudolf van Diepholt (1424—1455) zijn slechts twee Hasselter munten bekend, tijdens hij nog postulaat was (4) en alzoo tusschen 1424 en 1431 (5). Op beide vindt men alleen in het omschrift den naam der stad zonder eenig ander teeken daarvan, maar op de eene (Pl. XXX) daarbij het wapen van Deventer, dat wederom het volle veld van de keerzijde be-

---

(1) v. d. Ch. *Utr. Munten blz.* 149 *en* 153

(2) „Heren Vrederike van blanckenhem onsen heren van Utrecht „daer onse stad vor gheloevet heft Gheryt Comhaer renthemeyster van „Zalland M gulden."

(Cam. rek. v. Dev. 1394.)

Zie ook *Teg. St. v. Ov. I.* 121 en *van Hattum Zwolle. I.* 252.

(3) v. d. Ch. *Utr. M. blz.* 108.

(4) Een dubbele groot en eene heele of halve groot afg. bij v. d. Ch. *ald. Pl. XVI 7 en Pl. XXX blz.* 178 en 179.

(5) De Heer v. d. Ch. heeft 1426—1431, doch moet het postulaatschap niet geacht worden begonnen te zijn in 1424 door de handeling van de Edelen en de drie steden in Overijssel in dat jaar? *Zie Teg. St. v. Ov. I.* 125.

slaat. Dit wapen wordt niet gevonden op de Rhenensche muntjes van den postulaat (Pl. XVI N° 7 en 11), zoo als wel het geval was met die van Frederik van Blankenheim. Schrift van deze Hasseltermunten heb ik niet aangetroffen; doch wat den aard betreft, is het wapen van Diepholt, dat er op gevonden wordt, voldoende om te doen zien, dat het enkel Bisschoppelijke munt was.

Alhoewel van de eerste jaren van de Regering van David van Bourgondië geene penningen zijn overgebleven, schijnt toch de Hasseltsche Bisschopsmunt bestaan te hebben. Men mag dat afleiden uit den brief van 8 Julij 1494, waarbij *Herman Ghying* benoemd wordt tot waardijn *van onser munte tot Hasselt* en zulks op de daartoe staande regten en profijten (1): een blijk dus dat het geene nieuwe zaak gold. Verder is daarvan niet bekend. Maar in dat zelfde jaar, weinige maanden na die benoeming, werd er te Hasselt goud geslagen, blijkens de beide volgende posten uit de Kameraarsrekening van Deventer van dat jaar.

» Item (October) lambert onse bade gegaen myt onsen » scrifften to hasselt an ons heren muntmeister omme te » wetten dat gehoelt van den gulden hye aldaer dede slaen » hem geg. . . . . X butk."

» Item des sonnendaiges na sunt lebuinusdach (16 Nov.) » lambert onse bade weder gegaen to hasselt an ons heren » muntmeister omme ons klaarliken te scriven dat gehoelt » van den guldenen hye aldaer dede slaen ende hoe voel » der guldenen op enen marck ghaen solden aldaer gelegen » na der antwort II daighe tsamen hem geg. XIIII butk."

Mogelijk zijn dit wel de guldens door den Heer VAN DER CHIJS afgebeeld op Pl. XVII, N° 9 en 10, en die hij vermoedt dat te Hasselt geslagen zijn. (blz. 206).

Een jaar later, bij brief van 29 April 1495, kreeg *synre genaden muntmeister Johan van Papenvelt* verlof om *in*

(1) V. D. CH. *blz.* 202.

synre genaden munte tot hasselt zilveren penningen te munten van 30 en 60 op een gouden gulden, in dat stuk breeder omschreven, met sleeschat, ten voordeele van den Bisschop, (blz. 202). En ook dit geeft blijk van bestaande munt, doch te gelijk van den aard van Landsheerlijkheid. Welligt behooren tot deze commissie de penningen door den Hoogleeraar afgebeeld, Pl. XX, N° 56 en 57, en misschien ook die van Pl. XIX, N° 44 en 45, welke alle, naar hij meent, te Hasselt zouden geslagen zijn.

Onder de stuivers met de dertien leliën in den buitenrand heeft dezelfde schrijver er een van het jaar 1478 afgebeeld, (Pl. XVIII, N° 27) die een klop draagt, volgens hem het wapen van Hasselt. Hoewel die klop het wapen niet zoo naauwkeurig terug geeft, is dat toch mogelijk. Doch waartoe zij er is opgezet, weet ik niet te zeggen. Ik heb er in de Deventer Kameraarsrekeningen van dat jaar en het volgende, waarin overigens verschillende posten, muntzaken betreffende, voorkomen, niets van kunnen vinden, evenmin als van de lelie, welke als klop op eenen anderen stuiver van 1477 gevonden wordt. (Pl. XVII N° 25).

Frederik van Baden (1496—1517) nam het muntwerk spoedig na zijne komst op den zetel ijverig ter harte. Reeds in 1497 bepaalde hij voor het geheele Sticht twee Bisschoppelijke muntplaatsen, de eene voor het Benedensticht te Wijk bij Duurstede, de andere voor het Bovensticht, of zoo als geschreven staat *enige plaetse bynnen onsen lande aen gene syde der yselen daer onse stadt van Deventer licht*, te Hasselt, en benoemde voor beide muntmeesters met algemeene instructiën. Voor de Hasseltermunt kreeg commissie *Johan van Papenvelt*, terwijl tot waardijn benoemd werd *Herman Gyginck*, (nevens den eersten reeds onder zijn voorganger werkzaam) en tot ijzersnijder *Johan Borduerwercker* (1). In het volgend jaar kreeg die munt-

(1) v. d. Ch. *Utr. M. blz.* 336, 337 *n.* 5, 6 *en* 7.

meester het verlof om *in synre gnaden munte tot Hasselt* te mogen munten een zilveren penning van 12 in een' gulden, en halven daarvan genoemd *heele en halve vuerysers*, bij eene akte gegeven te Vollenhove, den 27sten April 1498 (1). Zijn opvolger was *Aernt Frankensz van Papenvelt*, die eerst eene algemeene aanstelling verkreeg voor de munt van Overijssel (zoo als boven den brief staat) van 6 September 1499 (2), en den 7^{den} November van dat jaar het verlof, om te Hasselt, even als dit voor Wijk was bepaald, te mogen slaan een gouden penning, te noemen *Fredericus gulden* (3) van 12 karaat en 75 in 't mark troys. Voorts zilveren penningen, genoemd *halve* en *oertstuvers* van 60 en 120 in een rijnsche gulden, en *doitkyns*, waarvan 24 een halven stuiver zouden gelden (4), en eindelijk de vuurijzers zoo als zijn voorganger die had mogen vervaardigen (5), alles wederom als vroeger met sleeschat, ten voordeele van den Kerkvoogd.

In 1504 lees ik wederom van Hasselter plakken. Blijkens de Deventer Kameraarsrekening van dat jaar zond de Regering dier stad (21 Februarij) iemand naar Hasselt » aan den muntmeister aldaer omme te wetten dat gehoelt » van de placken." Of dit wederom nieuwe munt geweest is dan wel eene van de zoo straks genoemde penningen, is onzeker.

Door deze handelingen is de munt meer bestendigd. Zij was nu meer bepaald de Bisschoppelijke muntplaats voor het Bovensticht geworden en kwam daarvoor ook sedert geene andere in aanmerking.

---

(1) *Ald. blz.* 337 *n.* 8, welligt de afgebeelden Pl. XXI n. 7—10.

(2) *Ald. blz.* 337 *n.* 9.

(3) *Ald. blz.* 338 *n.* 10. Is waarschijnlijk eene der munten pl. XX n. 2 of 3.

(4) *Ald. blz.* 339 *n.* 12. De oert stuivers misschien Pl. XXI n. 11 ende doitkyns Pl. XXII n. 20 of 21.

(5) *Ald. blz.* 339 *n.* 13.

Van zijn opvolger Filips van Bourgondie (1517—1524) zijn tot ons gekomen eene algemeene commissie en twee bijzondere, de eene om te munten een gouden *dominus gulden* en zilveren penningen van 4, 2 en 1 groot vlaams, de andere voor een *halven dominus* of Philippusgulden (1), beide voor den muntmeester *Franck Aertsz. van Papenvelt*, welligt een zoon van den bovengemelden, nevens benoemingen van waardijn en ijzersnijder, alle van 22 Maart 1519 (2) doch die voor den halven gulden van 24 Junij van dat jaar. Alhoewel deze stukken de munt te Hasselt niet bijzonder vermelden, mag men aannemen, dat het hier die munt tevens gold. In de algemeene opdragt wordt bepaald, dat hij munten zou op zoodanige *plaetse bynnen onsen Lande daer ons dat believen sall* en wordt er steeds van *onse munte* in het algemeen gesproken zonder eenige bijvoeging. Het schijnt zelfs dat deze muntmeester reeds onder Frederik van Baden die betrekking bekleedde, omdat ik in den brief lees, dat hij den waradijn buiten kosten van den Bisschop moest vernoegen en betalen » als dat van tijden onses voer- » vaders doe in sinre munten gewoentlicken is geweest." Mogelijk is hij zijnen vader wel opgevolgd en dan zouden deze stukken meer bijzonder Hasselt gelden. Maar wat daarvan zijn moge, dat hij de munt te Hasselt bediend heeft staat vast. Bij eene akte van den Bisschop, gegeven te Kampen den 24sten Februarij 1520, werd hem toegestaan om in *sinre genaden munte to hasselt* een zilveren penning te slaan, die zou heten *een penningcksken* en gelden 3 mijten vlaams.

Onder zijn opvolger Hendrik van Beijeren (3) was er de munt nog, althans een muntmeester. Dit blijkt uit eene

---

(1) Zie den dominusgelden afgeb. bij v. d. Ch. *Pl. XXII n.* 1; de penningen van 4 groot of twee stuiver n. 2 en 3, en die van 2 groot of eene stuiver n. 4 en 5.

(2) v. d. Ch. *blz.* 240 *volgg.*

(3) Filips van Bourg. overleed 5 April 1524.

akte van den 28sten November van het jaar 1524, waarbij de Regering van Kampen tot (stedelijken) muntmeester aanstelt meester *Merten Nyecamer*, met de bepaling, dat hij verpligt zou zijn te munten op al zulke geldstraffen, als waaraan de muntmeester te Embden of te Hasselt verbonden was (1).

Van dezen tijd af tot het jaar 1561 vindt men, met ééne uitzondering, van Hasselt als muntplaats geene melding. Van Bisschoppelijke munt kon het trouwens de rede niet meer zijn, want het wereldlijk bewind, zoo wel van het Over- als van het Nedersticht, was in 1528 overgegaan op Keizer Karel V als Hertog van Braband en Graaf van Holland. Deze beide deelen van het vroeger Bisschoppelijk bewind werden toen nog meer gescheiden en is ook de afstand van het gedeelte, sedert meer doorgaande en bepaald *Overijssel* genoemd, met de Staten van het gewest, zijnde Ridderschap en Steden, behandeld (2). Karel, daartoe door de drie steden aangezocht, rigtte spoedig (Mei 1529) eene Landschapsmunt bepaald voor Overijssel op en plaatste die te Kampen. Wat van dit laatste de reden was, is mij niet gebleken. Maar 't was wel wat vreemd, dat men Hasselt voorbijging, dat in 't bezit scheen te zijn van de Landsheerlijke munt, vooral ook omdat te Kampen een huis met al het noodige moest worden aangekocht, waartoe de stad zeer gereed was. Welligt hebben de drie steden, die invloed genoeg bezaten, dit niet gewenscht (3). Gedurende drie jaren, van Mei 1529 tot 1531 was er muntmeester *Marten Nyecamer*, die vroeger en willigt nu ook nog in

---

(1) *Dig. novum van* 1450—1567 *fol.* 95, 96 in het Kamper Archief.

(2) Zie het stuk bij RACER, *Over. Gedenkst. II* 292. Karel noemde zich ook afzonderlijk *Heer van der Landen van Overijssel en Utrecht.* Zie bijv. *Gr. Pl. B. I.* 1586.

(3) Misschien zou uit het op 9 April 1529 te Zwolle verhandelde tusschen de drie steden en den Keizerlijken Commissaris nog iets blijken: doch daarvan is mij geen schrift bekend.

stads dienst was, en van Mei 1532 tot September 1535 *Franck van Papenvelt* (1), die beide gewerkt hebben naar de bekende muntordonnantie van Karel voor zijne Nederlanden van 4 Februarij 1520 (2). Of dit nog na dien tijd is voortgezet, blijkt niet. Van Landsheerlijke munt onder Karel V is mij buiten het vermelde niets bekend.

De eene uitzondering, waarvan wij zoo even spraken, bestaat daarin, dat er in 1559 een Essayeur was. In het oud archief van Hasselt vindt men eene instructie van den 16den April van dat jaar voor *Egbert Antheunissen assayeur particulier van de koninklijke munt aldaar* (3) en men zou daaruit al ligt het bestaan eener munt afleiden. Maar er zijn daarvoor geene andere bewijzen en vindt men overigens in de stukken betreffende de oprigting der nieuwe munt in 1561 geene aanleiding om daaromtrent iets bepaalds te kunnen opgeven.

In het laatst dan van het gezegde jaar 1561 besloot Filips ten gerieve van de ingezetenen van Overijssel en van de vreemde kooplieden en anderen daar verkeerende, bij wijze van proef, een muntwerk op te rigten te Hasselt voor zoodanige gouden en zilveren penningen als in Z. M. andere munten der Nederlanden geslagen werden. Welke

---

(1) De aanstelling van dezen van 24 Maart 1532 vindt men bij v. d. Chijs, *Munten der H. en St. van Overijssel blz.* 347 en de rekeningen van beide muntmeesters over die zes jaren, uit het Belgisch Archief in de *Bijdrage* tot dat werk van den Heer Prosper Cuypers van Velthoven, *Breda* 1856, waardoor het bewezen is dat die munt van Karel wel degelijk gewerkt heeft. Voor een *stuiver* daarvan wordt gehouden de penning afgeb. bij v. d. Chijs *Munten der Gr. en Hert. v. Geld Pl. XX n.* 8 *blz.* 177. Zie *Catal.* Keer *n.* 1723. De kundige redacteur van dezen catalogus (de Heer Meijer) maakt dat op uit de letter C geplaatst op twee gekruiste laurierstokken. De Hoogl. van der Chijs meende dat het eene G was en dat het teeken, naar 't hem scheen, de plaats innam van 't Geldersche kruis. Na de mededeeling van den Heer Pr. C. v. V. is het vermoeden van den Heer M. allezins aannemelijk.

(2) Te vinden *Gr. Pl. B I n.* 2604.

(3) *Over. Alm. v. O. en L.* 1851 *blz.* 100.

bijzondere aanleiding daartoe was, valt niet wel te zeggen. De drie Overijsselsche Rijkssteden toch leverden telkens nieuwe munten. Misschien zag de Koning daarin een middel om het aanzien van die muntplaatsen, waarmede hij herhaaldelijk moeijelijkheden had, te drukken, misschien ook was het om zijne munt voor de Nederlanden meer gezags en beter loop te doen verkrijgen. En lag daarin ook soms eene reden om deze zijne munt te Hasselt en niet weder te Kampen te vestigen, gelijk zijn vader gedaan had?

De nieuwe munt werd voor den tijd van drie jaren verpacht aan *Floris Floriss* en werden benoemd tot Essayeur *Heyndrick Joosten*, tot waardijn *Reynier Hoppers* of *Hoopers*, die in Januarij 1563 vervangen werd door *Arend Sakles*, en tot ijzersnijder *Arend Helvoet* of *Gheelvoet* (1). Het munten moest geschieden naar de ordonnantie van October 1556 (2). Men is spoedig aan het werk gegaan. De eerste aflevering had plaats den 13^{den} Januarij 1562, blijkens de afgelegde rekening tot op 25 Junij 1565, die de Heer Ebbinge Wubben uit het Hasselter archief heeft medegedeeld (3), uit welke rekening ook blijkt, dat de pacht nog voor drie jaren verlengd was.

Van 't geen toen geslagen is zijn nog aanwezig *de gouden halve reaal, de zilveren halve reaal*, (zoogenoemde Philippusdaalders) met de onderdeelen, halven, vijfden en tienden, en de drie-mijten-penningen, die dus buiten twijfel van de Hasseltsche munt zijn en op alle welke een kruis wordt gevonden, dat de Hoogleeraar van der Chijs wel-

---

(1) Zie de benoemingen en instructien bij v. d. Ch. *Munten van Over. blz.* 350—380.

(2) Zoo staat er boven de Instructiën. Ik heb evenwel nergens eene ordonnantie van dat jaar kunnen vinden, wel van 24 Oct. 1559. Zie o. a. Groebe, *Beantw. der prijsvraag over de munten*, *Brussel* 1835 *blz.* 15. 't Kunnen toch geene schrijffouten zijn?

(3) v. d. Ch. *Munten v. Overijss. blz.* 380—395.

ligt niet ten onregte voor het teeken der plaats houdt (1). Daarenboven komt ook de slag overeen met het voorschrift voor den reaal, die moest hebben » *de figure, wapen en tytel* van zijne Majesteit" (2).

Onder dagteekening van 4 Junij 1567 vaardigde Philips eene ordonnantie uit (3), waarbij hij, om gelijkheid van munt in het Rijk en in zijne erfnederlanden te bevorderen, vaststelde het slaan op denzelfden voet als daarvan twee nieuwe penningen, in goud een Bourgondischen gulden, in zilver een Bourgondischen daalder, de eerste op de voorzijde het beeld van St. Andries, de tweede een St. Andries of Bourgondisch kruis en op de keerzijde van beide de Bourgondische wapenen, of zoo als er staat » die wij » in 't slagen van onse munte van herwerts overe gebruict » hebben" en die dus verschillen van de halve realen of Philipsdaalders, waarop de Spaansche gevonden worden. Van de guldens zijn er geen meer over, wel kruisdaalders en halven, zoo als ze genoemd worden (4).

Ofschoon hiervan in de akte niet gesproken wordt, schijnt het wel niet twijfelachtig of deze munt is te Hasselt vervaardigd. De commissie immers liep niet vóór Januarij 1568 ten einde en de munten hebben het jaartal 1567 en daarbij een gelijk kruis als de Philipsdaalders, waarbij dit voor het Hasseltsche Kruis wordt genomen (5).

---

(1) Zie deze stukken afgeb. bij v. d. Ch. a. w. de gouden en halve realen *Pl. XVIII n.* 2, 3, de zilveren stukken *Pl. XVIII en XIX n.* 5—12 *en* 14. De jaartallen zijn 1562, 63, 66 en 67.

(2) *Ald. blz.* 360.

(3) *Ald. blz.* 404.

(4) Afgeb. ald. *Pl. XIX n.* 15, 16. Zie *blz.* 403—406.

(5) Het slaan van deze kruisdaalders is later vervolgd. De Landschapsmuntmeesters Melchior en Balthasar Wyntgens kregen daartoe commissie 14 Mei 1584 met bepaling, dat het omschrift zijn zou *Philippus D. gratia Hisp. rex. N. O. Transisalaniae.* Hun opvolger Hendrik Wyntgens verkreeg bij zijne benoeming (3 April 1590. *Dev. Arch. n.* 893) dezelfde bevoegdheid en bleef het omschrift als vroeger. Maar in 1594,

In het tijdvak van 1567 tot 1577 verneemt men niet van Hasseltsche munt. De woeligheid der tijden alleen zal voldoende geweest zijn haar te doen ophouden. Maar in het laatstgenoemde jaar achtten Hoofdthesaurier-Generaal en gecommitteerden van de domeinen en de finantiën het raadzaam, in naam van den Koning aldaar weder eene nieuwe munt op te rigten, en werd bij akte van 5 December voor den tijd van 12 jaren aangesteld zekere *Gerrit Jansz.* om te slaan zoodanige gouden en zilveren penningen als in andere munten van Z. M. Nederlanden vervaardigd werden (1). Ook zijn er nog in het archief te Hasselt aanwezig drie instructiën voor het slaan van *gouden kroonen*, van een gouden penning genaamd *dubbele Nederlandsche gulden*, en van *koperen munt*.

Alhoewel daarvan geene bijzondere commissie bekend is, behooren tot de Hasseltsche munt van dezen tijd ongetwijfeld de zoogenoemde *Statendaalders* en onderdeelen van de jaren 1578 en 1579 (2). Ze vallen in dit tijdvak en de plaats der munting (Hasselt) wordt door het wapen aangewezen, dat op de stukken voorkomt. De bevoegdheid tot het slaan daarvan vond zeker haren grond in de straks gemelde concessie. Den naam, dien ze dragen, ontleenden ze welligt van de gevers, want, al scheen ze in naam

---

toen hem daartoe nieuw verlof werd gegeven, bepaalden de Staten, dat in het omschrift de naam van den Koning niet meer zou worden gebruikt en in plaats van dien gesteld *Moneta Nova Argentea Ordinum Transisalaniae. (Ridd. en St. 13 Maart* 1594). Deze verschillende kruisdaalders zijn afgebeeld bij VERKADE *Pl.* 137. Bij het openen van de muntbus in de staten-vergadering van 9 April 1593 bleek het dat van 5 Mei 1590 tot 20 Januarij 1593 van deze geslagen waren 25207 mark, makende aan fijn 22143 m. 7 p. 19 gr.

(1) *Overijss. Alm.* 1851 *blz.* 97. Hij deed den eed 15 Januarij 1578 te Utrecht „in handen van de luyden van rekeninge van Hollant nu „ter tyt aldaer residerende" *ald. blz.* 100.

(2) Zie den geheelen daalder bij VERKADE 140,3 en *Ov. Alm.* 1851 *blz.* 94; den halven bij VERK. 140,4; de vierde VERK. 217,3. Het oordje 144 *n.* 1 en 2; de duit 144,3 en de halve duit of penning 226,5.

des Konings verleend, ze was toch eigenlijk van de Algemeene Staten uitgegaan en ook afgegeven en onderteekend door ambtenaren aan de zijde dier Staten behoorende (1). Maar beeldtenis, naam en wapen zijn nog van den Landvorst. Ofschoon in het blaken van den opstand kon men er nog niet toe komen, den wettigen Heer zoo in de stukken als op de munten geheel ter zijde te zetten. Dit zou eerst later geschieden bij de afzwering in 1581 (2). Niettemin vindt men er eene spreuk op (*Pace et Justitia*), die volgens sommigen de meening der Staten zou uitdrukken van zich niet weder te zullen onderwerpen, ten zij de Koning den vrede aan het land teruggaf en naar regt en billijkheid regeerde (3).

Deze Statendaalders zijn niet alleen in Overijssel, maar ook in verschillende andere provinciën met denzelfden muntslag en dezelfde omschriften vervaardigd in de jaren 1577, 1578 en 1579, zoo als in Gelderland (4), Utrecht (5), Brabant (6), Vlaanderen (7), Henegouwen (8) en Doornik (9). De aanleiding daartoe lag in art. 23 van de Gendsche bevrediging, 't geen bepaalde, dat de algemeene

---

(1) De beide nog leesbare naamteekeningen (*Over. Alm.* 1851 *blz.* 100) zijn van den Hertog van Aarschot en den Heer van Grobbendonk, G. Schetz. Deze laatste was thesaurier van de koninklijke domeinen, en beiden in 1579 staatsche gemagtigden voor den vredehandel te Keulen. Wag. *Vad. Hist. VII*, 278.

(2) *Gr. Pl. B. I.* 34 *in f.*

(3) Serrure, *Notice sur le cabinet monétaire du Prince de Ligne p.* 82.

(4) Verk. *Pl.* 205,5 enz. De Statendaalders zijn zeer gezocht, althans die van Gelderland. Van deze was er in het muntkabinet van den Heer Verkade een die gold 40½ gulden. Op de verkooping te Amsterdam Maart 1860 werd er voor betaald 21 gulden. Beide van 1578.

(5) Verk. *Pl.* 109 *n.* 1, 2 en 3.

(6) Serr. *ll. p.* 164 *et* 165 *n.* 180—185. Deze kwamen van drie verschillende werkplaatsen, Antwerpen, Brussel en Maastricht.

(7) Serr. *ll. p.* 271 *n.* 169—171.

(8) Serr. *ll. p.* 316 *n.* 47.

(9) Serr. *ll. p.* 380 *n.* 4 *et* 5.

Staten zoodra doenlijk zouden adviseren over eenen generalen voet voor het slaan der munt (1) en werd als gevolg daarvan onder dagteekening van 10 Februarij 1577 eene algemeene ordonnantie uitgevaardigd (2). Maar zonderling, terwijl de Staten in de andere provinciën de voormelde daalders lieten slaan, sloeg de Spaansche Landvoogd Don Jan gelijke stukken in Namen, doch met het gewone omschrift *Dominus mihi adjutor* (3).

Van den straks genoemden muntmeester *Gerrit Jansz* zijn zeker ook afkomstig de Philipsdaalders en halven van de jaren 1579 en 1580. Ook op deze komt het wapen van Hasselt voor (4). Ze zijn overigens gelijk van slag met die van de jaren 1562—1567, waarvan boven gesproken is, en voeren ook even als deze het Spaansche wapen, in tegenstelling van de Kruisdaalders en de zoo even besprokene Statendaalders, waarop het Bourgondische voorkomt. Het schijnt eene hervatting of voortzetting der commissie van 1561 geweest te zijn.

Tot dusver hadden de Staten van het gewest zich met de munt niet bemoeid. Trouwens hunne geheele opvolging aan de Landsheeren was nog niet genoeg gevestigd, om zoo iets te kunnen wettigen, en was ook de toestand van het gewest in deze verwarde tijden daarvoor gansch niet

---

(1) *Gr. Pl. B. I. blz.* 7.

(2) *Placaat B. van Brab. blz.* 502. Eigenlijk vindt men in die ordonnantie slechts den zoogenoemden halven Statendaalder, of zoo als er staat: „Een silveren penninck, die men noemen sal den sesthien „stuyvers penninck" benevens de onderdeelen 8, 4, 2, 1 en ½ stuiver. De dubbele daarvan of de dusgenoemde geheele Statendaalder is eerst in 1578 vervaardigd. Hoe deze van zijde der Spaansche partij werd beschouwd, blijkt uit een placaat van 17 Januarij 1586 waar voorkomt: „Den daelder ghemaekt by de ghene, die hem segghen de staten „XXXVII St. Den halven en 't vierde na advenant." Verg. Verk. *blz.* 31 *en* 32.

(3) Serr. *II. p.* 343.

(4) Bij Verk. *Pl.* 140 *n.* 1, en 2.

geschikt. Eerst nadat het meer bepaald de zijde der Algemeene Staten had gekozen, zoo door de aanneming van Rennenberg als Stadhouder en de toetreding tot de nadere Unie van Brussel (in Aug. 1578) als door de aansluiting aan het Utrechtsche verbond (in 1580), en vooral nadat door de afzwering het gezag van Philips geheel was ter zijde gesteld, is men van wege die Staten begonnen de aandacht op dit Landsheerlijk regt te vestigen.

Het eerste blijk van bemoeijing vind ik in het besluit van Ridderschap en Steden van 13 April 1581, toen men gecommitteerden last gaf met den muntmeester van Hasselt te handelen en over het slaan van nieuwe penningen beschikkingen te maken, zoo daaruit voor het Landschap voordeel te verwachten was (1). De Staten begonnen te begrijpen, dat hun thans de voordeelen dezer munt toekwamen, op gelijke wijze als zulks vroeger met de Landsheeren het geval was. En dat dit ernst was, blijkt uit het verhandelde op 26 Junij daaropvolgende, toen men goedvond den muntmeester aldaar te schrijven, de bus nergens anders te maken dan te Deventer, ten behoeve der Landschap. *Gerrit Jansz*, die alnog de munt had, schijnt toen daarvan ontslagen te zijn en hem het munten verboden, terwijl reeds vroeger op nieuw als muntmeester was aangesteld zekere *Matthys Engelkens* (2). Intusschen had *Bal-*

---

(1) „Die verordenten geautoriseert om mitten muntmeister van Has„selt tot meesten profytt van der Landtschap tho handelen, und daer „profytt mitt nye penningen tho slaen 't doen iss, daer in tho dispo„nieren als 't behoeren sall.

(2) „Iss oick voirder gesproken van die nye munte tho Hasselt „daervan den muntmr tho Hasselt Matthis Engelkens mitt syn consorten „'t bevoerens van die verordenten der Lantschap van Overyssel mit des „Drosten van Sallants eigen hand underscreven und mitt syn zegel „besegelt, die commissie gegeven was, daervan contradictie by den „steden Campen und Zwolle gevallen, und den muntmr tho Deventer „Wintgens eenige thosage gedaen mach syn" *(Resol. Ridd en St.* 10 Maart 1582.)

thasar Wyntgens, de bekende muntmeester der drie steden, ernstige pogingen aangewend, om voor zijne zoons die munt te verkrijgen, steunende op Kampen en Zwolle, die beweerden, dat hem reeds vroeger daarop uitzigt was gegeven. Hoewel de commissie aan *Engelkens* reeds was verleend, vond men goed te trachten een vergelijk tusschen beiden tot stand te brengen (1), bijv. om den eenen te Hasselt den anderen te Steenwijk te doen munten. Men was de familie *Wyntgens* blijkbaar zeer genegen. De oude *Balthasar* hield niet op aan te dringen en werden daarbij van die zijde voordeelige aanbiedingen gedaan, onder anderen door het doen van voorschotten voor de bevrijding van de gevangenen op Blijenbeek (2), die het landschap bij den

---

Deze Engelkens is later (15 Aug. 1594) muntmeester te Deventer geweest. 1611 bood hij zich aan als waardijn van de Landschapsmunt. *(Resol. Ridd en Sted.* 14 *Sept.* 1611*)*.

(1) „ Woewall averst die van der Ridderschap des gevoelens weeren, „ dat men Matthis Engelkens, vermoege hebbender Commission (die „ welcke niet behoirde geretractirt tho worden) voer jmants anders be„ hoirde tho preferiren, so is nochtans voer gueth angesien, datt men „ nha middelen soll trachten om die beyde muntmeisters tho verglyken." *(R. en S.* 10 *Maart* 1582*)*. Dat men reeds eerder zeer verlegen was met de zaak blijkt uit meer dan éénen brief op het archief te Deventer voorhanden. Zoo schrijven Burg. Sch. en R. van Zwolle aan die van Kampen den 14den Dec. 1581, dat de zoon van ouden Balthasar met het ambt moest worden voorzien. „ So veer men mit fueghen und reden affkhom„ men sal kunnen der thosage soe den muntmr van Hasselt hir bevoe„ rens op eynen gemeinen Landtdach gedaen mach zyn in dato 12 Aprilis „ lestleden uthwysen unsers reyseboeck." In een anderen brief wordt ontkend dat den muntmeester van Hasselt „ enige gewisse und sekere „ belofftenisse offte thosaghe was gedaan (21 *Dec.* 1581).

(2) Dit waren Eggerich Ripperda, Drost van Zalland, Johan van Voorst, Robbert en Johan van Ittersum en Matthys van Wenckum, Burgemeester te Deventer, die in Augustus 1581 bij de verovering van de schans te Goor door Marten Schenck gevangen zijn genomen en naar zijn kasteel Blijenbeek bij Gennep aan de Maas vervoerd, waar zij tot in 1584 zijn gebleven. Zie het opstel van den Heer Molhuijsen in den *Over. Alm.* 1847 *blz.* 184 *en volgg.*

Tot de bedoelde voorschotten behoorde onder anderen eene som van 500 daalders. *Over. Alm.* 1845 *bl.* 11.

benarden toestand der geldmiddelen zoo zeer moesten toelagchen. Het kwam dan ook zoo ver (8 Mei 1582) dat men besloot, » omme die mennichfoldige dienste voer und » nha der Landtschappe und Steden bewesen" zijne zoons boven iemand anders met de Landschapsmunt te begiftigen, altijd echter, zoo 't schijnt, onder voorwaarde dat de benoemde goedwillig afstand deed. Wat er van deze handelingen, waarin alleen Ridderschap en Steden betrokken waren, zonder eenige bemoeijenis van de stedelijke regering van Hasselt, verder het gevolg is geweest, is mij niet geheel helder geworden, en uit de aanteekeningen van Ridderschap en Steden niet zoo duidelijk op te maken. Alleen vind ik opgeteekend, dat men den 23sten Mei, en dus slechts weinige dagen na het genoemde besluit bepaald heeft, dat het weerdijnsboek en de ijzers van den muntmeester den Raad te Deventer zouden gegeven worden, dat misschien een middel was om zich van hem te ontdoen (1). In elk geval is het zeker, dat in October van dit jaar de zaak in zoo ver is beëindigd, dat de Landschapsmunt is ingesteld, die de voormalige Landsheerlijke munt zou vervangen (2).

---

(1) Eéne zaak blijkt, dat de Staten zich hier het regt gaven van volstrekte beschikking over de Landschapsmunt. Men vond goed, (6 Junij 1582), den muntmeester Engelkens voor gedeputeerden van Ridderschap en Steden de bus te doen openen en rekenschap te laten doen en maakte geene zwarigheid hem voor alle daaruit voor te komen schade in te staan, „ angesien die finantie sampt die generaelschap und wesz daer ahn kleeft „ gecassiret und die tegenwoordige finantie und die generaels up een „ nye commissie besoignijrende sinnen die welcke deser Lantschap niet „ ruyret."

(2) Deventer was tegen het daarstellen der Landschapsmunt. *Over. Alm.* 1855 *blz.* 23 „ doch mogt wel lijden dat sy averstemmet synde ge„ lyckewal die commissie instructie ende anders uit den naeme van „ Ridd. en St. na older gewoenten worden gepassiert *(R. en St.* 8 *Oct.* „ 1582)." — Er zijn later met M. Engelkens nog moeijelijkheden geweest. De Gedeputeerde Staten van Overijssel gaven 29 Julij 1583 last hem te arresteren „ overmits syner geintercipieerde brieven dye hye an den „ reghter van Delden geschreven had." Hij onttrok zich door de vlugt,

Bij akte van den 8sten dier maand werden voor het bedienen daarvan, gedurende 6 jaren, aangesteld de beide zonen van *Balthasar Wyntgens, Melchior* en *Balthasar*, en was, blijkens de hun gegeven commissie, de aanleiding tot het instellen der munt vooral gelegen in de groote geldelijke behoefte door de kommervolle tijden veroorzaakt, terwijl de Staten hunne bevoegdheid regtvaardigen door de opmerking dat de vroegere Hasseltsche munt tot de domeinen van het Landschap behoorde en zij ze dus mogten aantasten en de voordeelen daarvan ten nutte van het gewest gebruiken, gelijk dat in andere provinciën ook geschied was (1). De munt mogt uitgeoefend worden te Hasselt of op eene andere plaats tot goedvinden der Staten. Maar Hasselt heeft deze munt niet weer gehad. Zij is begonnen te Kampen (2) en bij afwisseling altijd in eene der drie groote steden gevestigd geweest, zoo als dat bekend is (3).

Wanneer men uitzondert hetgeen wij hier en daar omtrent het slaan van plakken gezegd hebben, geldt dus al het vorenstaande de zoogenoemde Landsheerlijke munt, die geheel en al door den Landsheer werd bestuurd en geregeld, waarbij de Stedelijke regering van Hasselt geene inzage had en waarvan haar ook nimmer eenige voordeelen zijn toegekend. Intusschen meent men, dat de geopperde twijfel omtrent de uitoefening eener stedelijke munt zeker

---

doch werd een inventaris van zijne goederen opgemaakt op instantie en in 't bijwezen van den Commissaris van de geconfiskeerde goederen. (Archief te Hasselt n. 57.)

(1) *Ov. Alm.* 1845 *blz.* 8—11.

(2) De broeders hadden dit verzocht en de Regering van Kampen had hun dat vergund *(Brief van Kampen aan Zwolle Dev. Archief)* maar de oude Balthasar had de hand in het muntwerk. In een brief van hem aan Ridd. en Steden van Aug. 1583, waar hij om voorschot verzocht werd ten behoeve der Blijenbeeksche gevangenen, vermeldt hij de groote kosten, die hij had moeten aanwenden tot het in werking brengen der munt aldaar. *Verg. Ov. Alm.* 1855 *blz.* 111 *en* 112.

(3) *Over. Alm.* 1855 *blz.* 55.

niet geldt ten aanzien van het later gebeurde, en dat de stad in de tweede helft der zestiende Eeuw wel degelijk zelve gemunt heeft, uit kracht van oude privilegiën, zonder inzage van anderen. Wij willen hierbij nu nog een weinig stilstaan en zien, zoo ver ons doenlijk is, wat er van deze zaak kan geweest zijn.

In den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1851, blz. 217 en volgg., werd kortelijk de vraag behandeld, of de stad Hasselt het regt van muntslag gehad had, even als de drie groote steden van Overijssel, en alzoo zonder iemands inzage, met bevoegdheid van het aanstellen van muntmeester en verdere ambtenaren en onder het genot van de voordeelen van den muntslag. Het antwoord daarop was ontkennend. Men kende geene stukken, waaruit dat zou blijken, en overblijfselen van munten, door de stad geslagen, schenen niet voorhanden, terwijl ook het privilegie van Bisschop Hendrik van Vianden van 1252 (1), door van Mieris (II. blz. 292) als grond voor zoodanig stedelijk regt aangevoerd, daartoe geene aanleiding kon opleveren. Intusschen heeft de Hoogleeraar van der Chijs eenigen tijd later bij de uitgave van zijne *Munten der voormalige Heeren en Steden van Overijssel 1854*, op Pl. XVII, N°s 1—5, twee of drie soorten van koper verzilverde muntjes medegedeeld met de wapens van de stad Hasselt en, zoo hij meent, van het Hoogschoutambt van dien naam, doch overigens hoegenaamd geen blijk dragende van Landsheerlijken oorsprong, terwijl het Latijnsche omschrift *Mon. Nova Civit. Hass.* scheen aan te duiden, dat ze van wege de stad waren geslagen. Uit den vorm der letters leidt

(1) Zie dat stuk in de *Deductie voor de Regeeringe der stad Hasselt betreffende de stemgeregtigheid der gemelde stad ter staatsvergadering van de provincie van Overijssel enz. Hasselt* 1786 *blz.* 81. In deze Deductie wordt het aangehaalde privilegie nevens andere punten in 't breede besproken, doch munt heb ik in 't gansche boek zelfs niet genoemd gevonden.

hij af, dat ze van de tweede helft der zestiende Eeuw dagteekenen. De Heer Mr J. VAN DOORNINCK, Archivaris van Overijssel, hield ze voor Landsheerlijke munten (1). De Heer VAN DER CHIJS meende dat het onzeker was, of de stad immer eenig regt had bekomen tot het vervaardigen van eigen munt (2).

Dit gevoelen heeft tegenspraak ondervonden en de met de geschiedenis van de stad Hasselt en omstreken zoo bekende Heer EBBINGE WUBBEN heeft in dien Almanak voor 1855, (blz. 205—225) eenige stukken uit het archief dier stad medegedeeld, die dat regt van eigen munt deugdelijk zouden bewijzen.

Het voornaamste daartoe betrekkelijke stuk is het besluit van de Stedelijke regering van 2 October 1582 om » onse » olde privilegien belangende die munte als andere onse » nabuyren steden Deventer, Campen ende Zwolle en die » stadt Zutphen wederomme te renoveren en mitt der daet » in 't werck te stellen, en volgens die profyten daervan » komende tot behoeff onser stadt gelyckfals andere onser » nabuyrsteden voergenoempt dieselve genieten," tot welk einde als muntmeester werd benoemd zekere *Claes Vleugell* om *uth onsen naeme en van wege onse stadt* gelijke *kleine zilveren penningen* te munten als de andere steden deden. Blijkens zijne instructie van den 9den dier maand zouden dat zijn *drieplakpenningen* en *halve plakken*, van welke laatste 30 een stuiver brabandsch zouden gelden. De benoemde moest den eed doen in handen der stedelijke regering en ten haren genoege borg stellen. Ook de voordeelen der munt kwamen ten haren behoeve. De aanleiding tot den maatregel lag in de benarde omstandigheden, waarin zich de stad destijds bevond.

Ontegenzeggelijk derhalve ging de regering daarbij ge-

---

(1) *Ald. blz.* 344 *en* 414.
(2) *Ald. blz.* 342.

heel en al uit van eigen regt, even als de andere drie steden, en steunde zij op oude privilegiën, zonder deze verder aan te duiden.

Ten gevolge daarvan zijn die penningen geslagen en hoezeer uit de opgaven in de instructie van den muntmeester voorkomende, zwaarte en gehalte moeilijk kunnen worden opgemaakt (1) is het toch zeer waarschijnlijk, dat de door den Hoogleeraar VAN DER CHIJS medegedeelde penningen van dezen of ook van den hierna te vermelden muntslag van 1584 herkomstig zijn en moeten deze dus *Stedelijke* geene *Landsheerlijke* munten zijn.

De regering noemde de priviligiën niet, waaruit men kan afleiden, dat *zij* ten minste dat van Bisschop Hendrik van Vianden niet als grondslag van haar regt beschouwde. Maar zij moet toch een bepaald stuk bezeten hebben, hetwelk met meer andere door de soldaten zou geroofd zijn tijdens de verzekering dier stad voor de Staten op den 26sten October 1582 (2), althans beroept zij zich op die omstandigheid zeer uitdrukkelijk in het straks te vermelden adres aan de Algemeene Staten (3), doch zonder ook daar op te geven, van wien dat privilegie herkomstig was.

Het munten dezer kleine penningen, uit kracht der commissie aan *Claes Vleugell* gegeven, heeft niet lang stand gehouden. De drie steden bragten daartegen bedenkingen in. Op aansporing van Zwolle, schreef Kampen daarover aan Hasselt, dat daarop onder dagteekening van 29 Dec. 1582 het antwoord zond, dat door den Heer EBBINGE WUBBEN is medegedeeld (4). De regering van Hasselt ver-

---

(1) *Over. Alm.* 1855 *blz.* 216.

(2) *Over. Alm.* 1848 *blz.* 261 *volgg.*

(3) *Over. Alm.* 1855 *blz.* 218 *en* 210 *in f.*

(4) *Ald. blz.* 221. De daarbij gevoegde brief van den Drost Sloet geldt de Landschapsmunt, niet de stedelijke van Hasselt, zoo als duidelijk blijkt uit een schrijven van dien Drost aan Deventer van 29 Dec. 1581 in het Deventer Archief. Welke overigens de bedenkingen der

klaarde daarin, dat zij ten gevolge van het verlangen van Kampen » omme alle nabuerlicke vrundtschap toe onder- » holden" haren muntmeester terstond last had gegeven met het slaan van deze drieplakkenpenningen op te houden, en de ijzers daarvan had doen intrekken. Zij verzocht niet te min, dat gezorgd wierd, dat de gezegde penningen, die weinig in getal waren en even zoo goed als die der andere steden, niet meer dan deze mogten worden verboden (1).

De stad Hasselt gaf dus toe, zonder dat het blijkt of buiten de aangevoerde reden van *nabuerlicke vrundtschap* nog eenige andere bestaan hebbe.

Eenigen tijd later, toen het slaan van kleine munt door de behoefte, die de ingezetenen daaraan hadden, zeer wenschelijk werd, deed de regering dat niet van zelf, maar wendde zij zich tot de Algemeene Staten voor het munten van *plakken* en *halve plakken* Zij had, (zoo gaf ze te kennen) uit kracht van *zeker regaal en hebbende geregtigheid*, dat met andere privilegiën bij de verzekering der stad was geroofd, vroeger verschillende penningen doen munten, die zij er bijvoegde, en verzocht nu dat de Staten haar tot bewaring van haar regt mogten toestaan, deze weder te doen slaan, 't geen zij zonder dat niet wilden *attenteren*.

---

steden waren blijkt niet. In de brieven van Campen aan Zwolle en van Zwolle aan Deventer van 30 December 1582 en 1 Januarij opvolgende staan ze niet vermeld.

(1) Er schijnt toen een zoo groote overvloed van kleine munt te zijn geweest, dat dusgenoemde afzetting noodzakelijk werd. Althans Deventer besloot wegens de groote menigte drieplakken te Zutphen geslagen alle zoodanige, die niet van de drie steden waren, op twee plakken te te zetten. *(Public.* 9 *Dec.* 1582.*)* Hasselt bragt in dien tijd, die van de drie steden op 2 plakken, terwijl men voor de in deze stad gemuntte op den dag der publicatie op het raadhuis vergoeding kon erlangen, zullende ze later niet meer dan 2 plakken gelden. *(Ov. Alm. blz.* 238.*)* Welligt hebben de beide andere steden gelijk besluit genomen als Deventer en zijn de Hasselter penningen daarbij gestempeld. Immers van zoodanige stempeling blijkt zoo wel uit overgeblevene munt (v. d. Ch. *Pl. XVII* h. 3*)* als uit de publicatie van de Regering van Hasselt. *(Ov. Alm. blz.* 219.*)*

Wat daarop geantwoord werd, is niet bekend, maar zonderling is het zeker, dat, bij de vermelding der omstandigheid, dat munt geslagen was krachtens regt, nu verlof gevraagd werd om dat regt uit te oefenen en is het dus zeer te betwijfelen of in elk geval dat regt wel evenaarde dat van de drie groote steden van het gewest. Deze althans spraken geheel anders, toen eerst Karel en later ook Filips op hunne muntregten inbreuk wilden maken (1).

Het ontbreken van dagteekening van dit verzoek op het stuk in het Hasseltsche archief maakt den tijd waartoe het behoort, eenigermate onzeker (2). 't Is althans na October 1582, toen de plundering voorviel (3), doch ben ik genegen te denken, dat het tot het jaar 1584 moet gebragt worden. Omstreeks het einde toch van dat jaar heeft Hasselt wederom kleine munt geslagen, bestaande in plakken en halve plakken, dezelfde munt, waarvoor het verzoek aan de Algemeene Staten gedaan was, waartegen ook de drie steden terstond weder in verzet zijn gekomen. Zij besloten, dat, vermits Hasselt *geene privilegiën of regalia* van munten had, dit haar voor het vervolg verboden en belet zou worden door den Stadhouder met Ridderschap en Steden (4). Het gevolg daarvan was de brief van 16 Januarij 1585, van den Stadhouder den Graaf van Nieuwenaar, waarbij hij het ophouden gelastte of het overzenden van de privilegiën, zoo zij ze hadden (5). Hasselt voldeed daaraan niet; maar

---

(1) *Over. Alm.* 1854 *blz.* 48 *en volgg.*

(2) Nasporingen op het Rijksarchief hebben die onzekerheid niet weggenomen. Het stuk is in de registers der Staten-Generaal niet te vinden.

(3) Alzoo na de aanstelling van den muntmeester Vleugell en niet vóór dezelve, zoo als gezegd wordt *Over. Alm. blz.* 217.

(4) „Also die van Hasselt onderstaan eenige kleine penningen te „munten — dewijl zij overall geene privilegien ofte regalien van mun„ten hebben dat zijn G. conjunctim met R. en St. den van Hasselt „sulkx vorderlich verbieden en verhinderen willen." *Camper Reiseboeck* 1584—86 : 15 *Jan.* 1585 *fol.* 95.

(5) Zie den brief *Over. Alm. blz.* 225.

bood onder het overzenden van een gemunten penning bij een schrijven van 4 Februarij aan, om, wanneer hij Stadhouder aldaar mogt komen, hem de stukken te laten zien, waarmede hij zeker genoegen zou nemen (1). De Staten hadden daarmede geen vrede en vonden (18 Febr.) goed hun bevel tot het ophouden van het munten nogmaals te herhalen (2). Doch ook dat schijnt geen gehoor te hebben gevonden en werden de plakken en halve plakken verboden, blijkens de navolgende publicatie in het archief te Deventer (Boek van publicatiën) voorhanden.

» Alsoe die van Hasselt sich understaen sonder dairtho » ennige privilegie t hebben tegens den willen van sin gen. » samptt Ridd. und Steden placken und halff placken tho » slaen, soo doen S. und R. tho wetten dat by Ridd. und » Steden besloten is, dat sodane placken und halve placken » als tho hasselt gemuntet voir gien gelt ontfangen noch » uthgegeven sullen worden dair voir S. und R. einen » Ideren willen gewaerschouwet hebben." Actum et publicatum op 21 Febr. A° 85, Cons. Winsem l. Dorre D.

Er is geen blijk, dat er na dit gebeurde nog gemunt is en vind ik zelfs van Hasselter munt geene melding meer, indien men daarvan uitzondert eene publicatie van de regering dier stad, bepalende den koers, die daar geslagene drieplakpenningen nog zouden hebben (3) en eene resolutie van Burgemeesteren, Schepenen en Raden nevens gezworen gemeente van Zwolle van 20 Junij 1590, welke bij de bepaling, dat van de plakken door de drie steden gemunt, tien een stuiver zouden gelden, nog voegde » und » alle andere cleine walthiens (4) tho Hasselt, tho Zutphen, tho

---

(1) Brief in het Archief van Hasselt in *Over. Alm. blz.* 224.

(2) „Item den Griffier bevel gedaan avermaals te schrijven an die „stad Hasselt om met het munten der plakken aldaer te supersederen.' *Camper R. B.* 11 *Febr.* 1585 *fol.* 99.

(3) *Over. Alm.* 1855 *blz.* 224.

(4) Wat dit woord aanduidt is mij niet bekend.

» Nimwegen offte anders were geslagen sollen geen gelt wesen » noch van iemanden emphangen ende gebeurd werden" (1).

Uit al hetgeen wij geschreven hebben mag men derhalve opmaken, dat de vraag, of de stad Hasselt in vroegere tijden zelve munt heeft geslagen ten aanzien van grootere munt zeker ontkennend moet worden beantwoord, maar tevens dat het mogelijk, hoewel niet zoo geheel uitgemaakt is, dat zij dusgenoemde kleinere munt heeft doen vervaardigen. Maar ten aanzien van de 16e Eeuw is daaromtrent meerder zekerheid. In het laatst toch van 1582 (2) heeft zij, zoo als wij gezien hebben, kleine penningen doen slaan, drie plakken en halve plakken, en later in 1584 plakken en halve plakken. Ongetwijfeld was dit stedelijke munt en geschiedde de handeling krachtens oude privilegiën en geregtigheid, zoo als zij het noemde, welke privilegiën, zoo als gezegd is, bij de plundering van 1582 waren geroofd. Hare overtuiging, dat zij daartoe bevoegd was en er stoffelijke bewijzen voor had bezeten, kan men dus kwalijk in twijfel trekken. Maar zonderling is het, dat zij den oorsprong van dezen titel nimmer heeft opgegeven. Eene bijzondere concessie kan het kwalijk geweest zijn. Van de Duitsche keizers kwam ze niet; zulks was dan wel van elders bekend geworden en gebleven en had ook de

---

(1) *Resol. van Raad en Meente van Luciae* 1547—13 *febr.* 1611.

(2) De Heer Ebbinge Wubben *(Ov. Alm.* 1855 *blz.* 223*)* is van meening, dat zulks ook in 1581 zou geschied zijn, doch wat daarvan zijn kan, het schijnt door het bijgebragte stuk althans niet bewezen te worden. De daarin vermelde leg- of rekenpenningen en ander koperen geld waren van den tijd van Matthys Engelkens of van Gerrit Jansz., tegen wie zoo wel de weduwe van den Waardijn Ditmar die Vrede als de ijzersnijder Gijsbert Klosz vorderingen hadden ingebragt, waarmede de Staten als Landsheeren gemoeid werden. *Resol. R. en St.* 4, 10 11 *Maart*, 13 *Aug.*, 8 *Oct.* 1532. *Over. Alm.* 1851 *blz.* 223 *volgg.* Dit munten vóór 1582 zou dan nog eer kunnen worden afgeleid uit het vermelden van Hasselter munt en Hasseltsche blanken en duiten tijdenshet beleg van Steenwijk (18 Oct. 1580—22 Febr. 1581) in de Memoriën van Fresinga bij Dumb. *Anal. T. III blz.* 339 *en* 269. *Verg. Teg. St. v. O. IV* 208.

stad wel andere dan algemeene bewoordingen gebruikt. Van de Bisschoppen evenmin. Deze ook bezaten de magt niet om zoodanige concessiën aan de steden te geven (1). Hetgeen zij deden had plaats krachtens keizerlijke vergunningen, vroeger beperkt, later meer uitgebreid (2), en die toch niet verder gingen dan om in alle plaatsen van hun gebied te mogen munten, zoo als ook in verschillende geschied is (3), zonder dat ze die verkregen bevoegdheid aan anderen konden overdoen. En al hadden de Bisschoppen zoodanig regt eens bezeten, dan kon dit voor Hasselt ten minste uit het vroeger besproken privilegie van Hendrik van Vianden niet worden afgeleid, doordien dit van munt of muntslag geen woord repte en ook de regering der stad zelve daarop nimmer heeft gesteund. In de tweede plaats valt het onder de aandacht, dat de stad, na nog slechts gedurende een paar maanden te hebben gemunt, (Nov. en Dec. 1582) op het verlangen van Kampen zoo terstond daarmede ophield en de ijzers deed intrekken, en ook later (1584) verlof van de algemeene Staten meende te moeten vragen, om ten behoeve van hare ingezetenen plakken en halve plakken te mogen slaan; waarbij nog komt het verbod van de Staten van Overijssel ten aanzien dezer muntjes in 't begin van 1585, alle welke omstandigheden schijnen aan te duiden, dat het regt niet zoo geheel onbelemmerd

---

(1) Verg. GROEBE in *het Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 4e *Jaarg. blz.* 310.

„ Wanneer men over het regt om gangbaar geld te doen munten han-
„ delt, dan vergete men toch vooral nimmer, dat het oorspronkelijk tot
„ die voorregten bij uitnemendheid behoorde, welke der Hoogste magt
„ alleen waren toegestaan. *Ald. blz.* 309.

„ Kon dat regt ooit door ondergeschikte Vorsten of Heeren of door
„ de steden ongestoord worden uitgeoefend, het moest bij opzettelijke
„ gunstbrieven van uit den boezem der oppermagt tot hen afdalen."
Ald. blz. 310.

(2) V. D. CHIJS, *Utr. munten o. a. blz.* 13—16 *en* 108 *en volgg.*

(3) Behalve op de boven blz. 70 vermelde plaatsen ook te Harderwijk.

en boven tegenspraak verheven was. Eindelijk nog lette men er op, dat de muntslag zich altijd tot zeer kleine penningen van dagelijksch gebruik bepaald heeft, zonder dat er immer poging gedaan is deze verder uit te strekken.

Wat er meer bepaald van dit regt geweest is, weet ik bij gebrek van gegevens niet verder aan te duiden, evenmin als ik zou kunnen gissen, wat het verloren privilegie kan hebben ingehouden. Maar altijd mag men aannemen, dat de door den Hoogleeraar VAN DER CHIJS beschrevene munten van Hasselt niet zijn geweest *Landsheerlijke* maar *Stedelijke*, dat is geslagen door de stad, krachtens een muntregt, dat zij bezat of althans ter goeder trouw meende te bezitten (1).

Junij 1860. COST JORDENS.

---

(1) Het is, dunkt mij, niet gewaagd aan te nemen, dat de drie soorten kleine penningen, door de stad Hasselt geslagen, teruggevonden worden in de vijf afbeeldingen bij den Heer v. d. Ch. voorkomende *Pl. XVII* en beschreven *blz.* 342—44. No. 1 en 2 moeten dan voorstellen de 3 plakken; n. 3 de plakken en n. 4 en 5 de halve plakken. Grootte en gewigt toch schijnen grond te geven voor die meening. Daarbij is opmerkelijk de sterke overeenkomst met de muntjes der drie steden van 1556, bij v. d. CHIJS *Pl. IX n.* 62—66, welke de Hoogl. *driemijten* noemt (een naam in geene ordonnantie van dien tijd voorkomende) doch die zeer waarschijnlijk de *drieplakken* geweest zijn van de steden waarvan boven herhaaldelijk gesproken en die ook nu nog dikwijls voorkomen, soms gestempeld met het wapen van eene der drie steden, 't geen met die kleine munt gebeurd is. *Over. Alm.* 1855 *blz.* 219 en *Resol. Zwolle*, 20 *Junij* 1590. De Zutphensche drieplakken, ook boven vermeld, zijn alsdan die, welke voorkomen bij VAN DER CHIJS, *munten der H. en St. van Gelderland*, *Pl. VI n.* 2 *en blz.* 104 en met de vorigen ook zoo veel overeenkomst hebben. Dergelijke van Nijmegen ziet men aldaar *Pl. V*, *n.* 48—51 *blz.* 78.

De halve plak van Hasselt komt aan de keerzijde geheel overeen met die van de drie steden bij VAN DER CHIJS *Pl. XI*, *n.* 22—25 en *van Zutphen*, *H. en St. van Geld. Pl. VI*, *n.* 3.

EEN WOORD

OVER ZEKERE DUSGENOEMDE

KAMPER NOODMUNTJES VAN 1578.

Behalve de bekende *zilveren* Kamper noodmunten, tijdens het Rennenbergsche beleg dier stad in 1578 geslagen (1), komen er nu en dan kleine *koperen* en *looden* stukjes voor, die mede geacht worden tot de noodmunten van dat jaar te behooren.

Zoo ver ik weet is daarop het eerst de aandacht gevestigd door de mededeeling van den Heer Mr J. VAN DOORNINCK, in den *Overijss. Alm. voor O. en L. van 1838, blz. 243—245.* Men vindt aldaar drie dezer stukjes afgebeeld, welke op den Catalogus van den Hoogleeraar P. BONDAM waren opgegeven te zijn *noodmunten van 1578,* gangbaar geweest voor 2 stuiver, 1 stuiver en ½ stuiver, hetzij dan

---

(1) Deze zijn zes in getal.

1. Het stuk van 42 st. afgeb. bij v. LOON I 259, n. 1.
2. „ „ 21 „ „ ald. n. 3.
3. „ „ 10½ „ „ ald. n. 4.
4. „ „ 38 „ „ ald. n. 2.
5. „ „ 19 „ „ onuitgegeven doch voorkomende *Catal.* KEER, n. 3080 en verkocht voor 45½ gld.
6. „ „ 9½ „ „ bij DE VRIES en DE JONGE, Ned. gedenkp. Pl. IV, n. 1, bij KEER n. 3081, verkocht voor 35 gld.

dat dit het gevoelen was van den Hoogleeraar zelven, hetzij van eenen anderen, die den Catalogus had opgesteld.

Twee erkende zaakkundigen, wijlen de Heeren Mr M. VAN DOORNINCK te Deventer en G. VAN ORDEN te Zaandam, waren volgens het gezegde opstel van dezelfde meening, doch zijn er geene gronden aangevoerd, waarop zij zou rusten.

Na dien tijd zijn deze stukjes, die zeldzaam voorkwamen, veelal als noodmunten opgegeven, onder verwijzing naar den Overijsselschen Almanak.

Als zoodanig heb ik ze op drie Catalogussen sedert aangetroffen: bij VAN GELDER (1849) twee onder Nos 971 en 972; bij KEER (Junij 1858) Nos 3082—3085, vier stuks, die te zamen gegolden hebben *f* 18.50 en op eene van December 1859, een stukje door den ondergeteekende gekocht voor 3 gld. Een gelijksoortig is in het bezit van den Heer D. te D. (*Navorscher 1860, blz. 184.*)

Slechts eens, (Catalogus van den Heer VAN DAM, Nov. 1858, N° 4612) vond ik ze aangeteekend als *armenloodjes.*

Door de welwillendheid van het Stedelijk Bestuur van Kampen heb ik het doosje op het archief aldaar, waarvan in het bedoelde stukje gesproken wordt, kunnen onderzoeken en de bijna honderd stuks daarin voorhanden schiften en nagaan.

Ik heb van het daarin voorkomende eene lijst gemaakt en elke soort doen afbeelden op bijgevoegde plaat. De lijst is deze, volgens de nummers van de teekening.

N° 1.	*Koper*,	aanwezig	7	stuks.
» 2.	*Koper*,	»	3	»
» 2.	*Lood*,	»	14	»
» 2.	*Lood*, (rond)	»	1	»
» 3.	*Koper*,	»	15	»
» 4.	*Lood*,	»	5	»
» 5.	*Koper*,	»	15	»
» 6.	*Lood*,	»	12	»

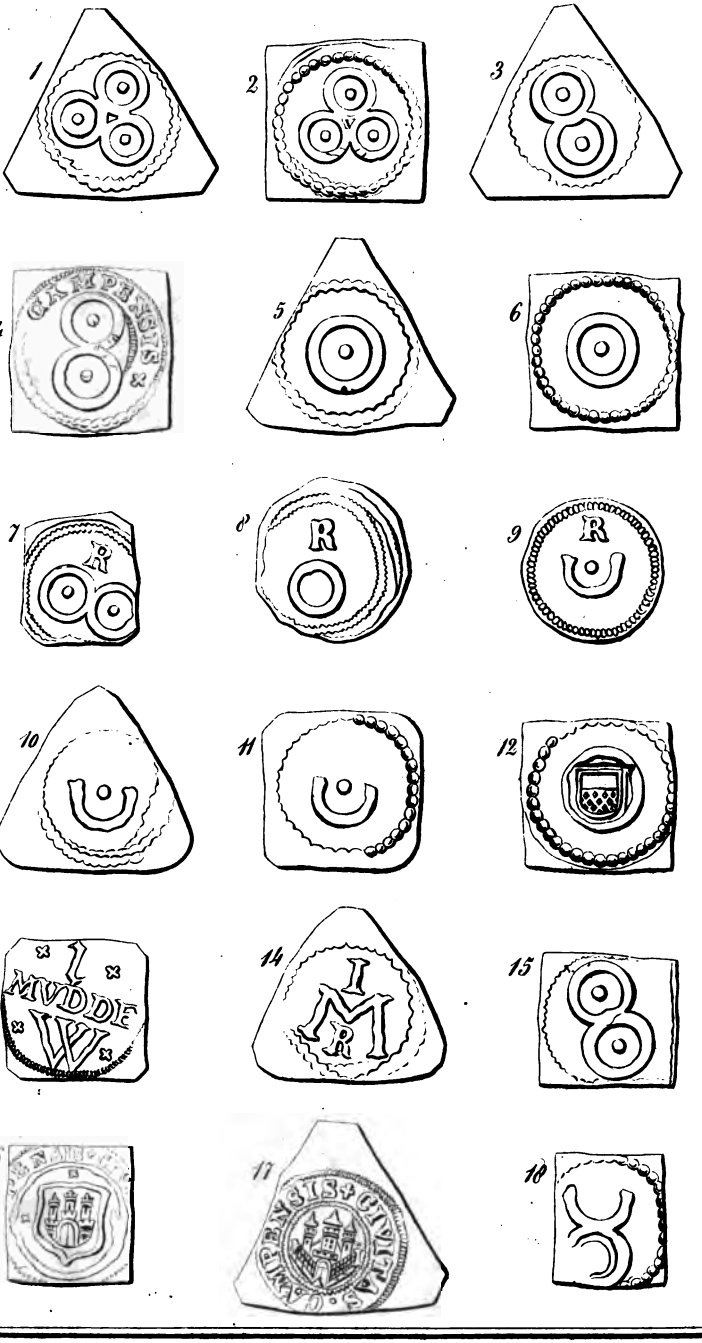
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

der soorten is hiertoe voldoende. Men lette er op, dat alle aan de keerzijde hetzelfde wapen en omschrift hebben van N° 17; dat ze dus bij elkander behooren en tot dezelfde zaak betrekking moeten hebben. Waren het dus noodmunten, ze zouden het *alle* moeten zijn, en is het dan denkbaar, dat daarvan zoo vele verscheidenheden zouden zijn gemaakt? Daarenboven is tot dusver van zoodanige noodmunt uit het archief niets gebleken. Maar wat dan? Zouden het ook zoogenoemde armenloodjes of soortgelijke zijn, welke voor koorn of andere zaken aan de behoeftigen soms werden uitgedeeld en ook op andere plaatsen bekend waren? Of wel is het denkbeeld (en dit is eene gissing, mij door een hooggeacht deskundige medegedeeld) zoo geheel verwerpelijk, dat, sommige althans, gediend hebben als bewijs van betaalden impost voor rogge of weite, en vertoond moesten worden bij het binnenkomen of uitgaan der poorten, of bij het standplaats nemen op de markt? De aanwijzing 1 Mudde W. 1 M. R. geeft daartoe wel eenige aanleiding.

Waren het noodmunten geweest, men vond er dan wel iets op, dat daaraan kon herinneren, hetzij een jaartal, hetzij iets anders, zoo als dat meest altijd bij die munten het geval is, of ook aanduiding der waarde, zoo als op de zilveren noodmunten van Kampen en de koperen van Deventer van datzelfde jaar 1578. 't Is waar, de Hoogleeraar Bondam geeft de waarde op van 2, 1 en ½ stuiver en is daartoe welligt gebragt door de twee kringen, éénen kring en een halven kring op de door hem vermelde en in den Almanak afgebeelde drie stukken voorhanden; maar is dat niet zeer willekeurig? Dan zouden daarbij ook behooren gevoegd te worden de *drie kringen* en de *anderhalve kring* (N° 18); waarvan dan de eerste drie, de tweede anderhalve stuiver moeten gegolden hebben. En hoe maakt men het verder met de stukken, waarop wel hetzelfde getal kringen staan, doch die verschillenden

vorm hebben, vierkant, driekant, rond of een ander teeken er bij, zoo als eene R, of die ook van verschillend metaal zijn, bijv. N°s 1 en 2; 3, 4, 7 en 15; 5 en 6, enz. of ook met andere teckening van het wapen. Deze moesten dan alle verschillende waarden aanduiden, en dan zouden die verschillende soorten al vrij talrijk worden! Daarbij zijn enkelen zeer ruw besneden of afgesneden, zoodat het naauwelijks te zeggen is of de vorm rond of vierkant is.

Bij eenig nadenken moet het denkbeeld van noodmunten geheel wegvallen en is het ten hoogste waarschijnlijk, dat het, zoo als ik reeds zeide, armenloodjes zijn of tot bewijs van betaalde belasting hebben gediend, doch waarvan mij overigens niets meer bekend is.

Junij 1860. COST JORDENS.

IETS

OMTRENT HET

STADREGT VAN HASSELT.

Hasselt heeft stadregt erlangd bij Brief van Hendrik van Vianden, Bisschop van Utrecht, in den Jare 1252.

De Bisschop verklaart daarbij, dat hij zijne lieve burgeren in Hasselt alsulcke vrijheid, recht en magt geeft als andere burgeren hebben, als die in Deventer, Campen en Zwolle, en verder: dit is te verstaen weer saecke dat een doodtsclag gesciede in Hasselt dat weer om den hals.

Het gecollationeerde afschrift van dezen brief is berustende in het archief der voormalige stad Hasselt.

In dit gecollationeerde afschrift komt verder de volgende periode voor.

» Item wat Scepen klare of gichten of uijtleggen voer recht, of voer minlijk sceijd toe sake twééen partijen, dit sal men holden van beijde 't sijden; weert dat iement daartegen spreke en den recht of minnelijke sceijd niet holden en wolde die verbreke XX ℔, ende nochtens sal hij holden al sulck recht of minelijk besceijd als hem overgesecht is."

De Schrijver van de *Tegenwoordige Staat van Overijssel* (1) noemt dit afschrift een verward uittreksel uit twee bijzon-

(1) Deel IV, bl. 194.

dere brieven, staande in een zoogenaamd boek van Privilegiën der Stad Hasselt.

Evenwel kent hij er zoo veel geloof aan toe, dat hij er uit aanneemt, dat Hendrik van Vianden in den Jare 1252 deze plaats met Stadregt beschonken heeft, en dat de stad Deventer daarop, volgens begeerte des Bisschops, die de inzettingen der Stichtste Steden zooveel doenlijk gelijkvormig wenschte, aan die nieuwe Stad hare regten en gewoonten heeft medegedeeld.

De costumen en willekeuren zijn vermoedelijk in schrift gebragt in het begin der vijftiende eeuw, bewijselijk uit het navolgende Statuut Van *Wt te reijsen.* » In 't Jaar ons heeren MCCCC en een en twintich des Woensdaghe nae Paeschen ouerdroegen die ghemene Scepene en Raad en Suorenen meente bi consente veele gueder ander borgere als hierna bescreven staat.

» Van wie nederlage die men beleggen solde, item weert sake dat ijemand van onser stadwege wt gesed werde, hi weer van de Raade of van de meente en in der reijsen nederlage of gevange wierde, dat God verbede moete, weer dat men een beleggen solde en dat geld wt der stad en meente scatten solde daar sal ellick toe gelden na groete sijns guedes, woe hi dat hedde bijne of buten Hasselt geleghen."

Bij de aanneming van het Landregt in 1629, waartoe ook die van Hasselt en Steenwijk verschreven waren, verklaarden Ridderschap en Steden, dat deze twee Steden door hetzelve in privilegie ende costuijmen niet gederogeerd zouden zijn, doch het verzoek, dat hare burgers dezelfde vrijheid van arrest genieten mogten als de drie groote Steden, werd van de hand gewezen.

De Regering van Hasselt heeft steeds beweerd, in lijfstraffelijke zoowel als in civiele zaken te vonnissen, zonder dat daarvan appel viel.

In het archief van Hasselt zijn omtrent dat betwiste regt,

door die van Hasselt tegen Deventer staande gehouden, vele schrifturen, deductiën, beweringen enz. voorhanden; en ofschoon meermalen dit regt hun werd betwist, zoo hebben zij het tot op den Jare 1786 volgehouden en nog toen mede betoogd, eene vrije criminele jurisdictie zonder inspiering van iemand te hebben, gelijk uit de copiele bewijs-stukken, die eenige jaren vroeger aan de secretarien van Deventer, Kampen en Zwolle, in bewaring zijn gegeven, konde geblijken. Deventer daarentegen matigde zich het regt aan, dat van vonnissen, te Hasselt geveld, aldaar te appelleren viel en kwalificeerden zich als Appellants-Heeren.

Intusschen is in het Jaar 1726 zonder tegenkanting over eene zaak, die te Hasselt gehangen had, te Deventer bij appel gevonnisd.

Over den lijfstraffelijken regtsdwang is meermalen tusschen den Magistraat en de Hoog-Scholtussen geschil ontstaan en heeft men nu en dan aan wederzijdsche sustenuën toegegeven, onverkort partijen-regt.

Eene eindelijke beslissing ten onderwerpe schijnt er nimmer gevallen te zijn.

Hetgeen de Schrijver van *de Tegenwoordige Staat van Overijssel,* zoo als hiervoren is gezegd, een zoogenaamd boek van Privilegien enz. noemt, is mij bij het catalogiseren van het archief van Hasselt niet voorgekomen, maar wel een boek, waarin de Willekeuren, Statuten, Regten en Costumen zijn in schrift gebragt, en hetwelk dan als het Stadregt moet beschouwd worden.

Deze Regten en Costumen schijnen, naar het letterschrift en naar een onduidelijk jaartal te oordeelen, opgesteld te zijn omstreeks den aanvang van de vijftiende eeuw.

Het is een boek in Folio, bevattende 41 vellen zwaar perkament, de eerste tekst bijzonder duidelijk geschreven, de voorletters met rooden inkt fraai geprent, de meeste vellen zeer gaaf en geheele bladzijden gedeeltelijk en sommigen in het geheel onbeschreven.

De band is van houten borden met rusleder overtogen, op den rug met eene koperen naald en voorts met ijzeren schroeven, waarvan één ontbreekt, zoo ook de koperen krappen.

Op het schutblad vooraan staat het volgende:

Promtiora sunt jura absolvendum quam ad condemnandum, en dan

Heimelijcken haet
Eigenbaet
Jongen Raet
} Door deze drie wilt verstaen, is het Roomsche Rijk vergaen.

Diezelfde spreuk in t' Latijn.

In vroegere dagen was in de raadkamer der Stad Hasselt op een bord laatstgemelde spreuk geschilderd.

De aanvang is: » Aldus sullen Sueeren die de Scepen keesen" en volgen dan de formulieren der eeden, door Scepenen, Raad, Suoren Gemeente, Kerkmeesters en Stadboden af te leggen, waarbij van laterhand ook het formulier van den eed door den Secretaris te doen.

Op de volgende bladen staat de Index van de Hoofdstukken, in dit boek vermeld, vervolgens het Gebed en dan een afschrift van den Brief van Hendrik van Vianden, van 1252.

De Eerste Rubriek behelst van doodslag en luidt:

» item weerd dat een doetsclag geuelle bynen onser Stadt dat weer om den hals desgheens die dat gedaen hadde.

» item weert dat Scepene of Raadt doed gesclaaghen worde dat van der Stadwege roerende weer, wie dat dede die verbroke vijftich Rhijnsche Gulden en sal der Stadt eeuwelick ontbeeren.

» item weer dat ijemende Scepene of Raed druuede, wondede of scloege, dat van der Stadswege roerende weer, dije verbreeckt 40 ℔ ende daer en tendens sal hi eene oeruede doen dien Scepene of raad, die hij gedruwd heeft; wolde hi des nijed doen so solden Scepene en Raad mit der meente deen man holden thend der tijd dat hi die oueruede gedaen hadde; ende weerd dat ter ijemend weer die de

oeruede nijet doen en wolde als voersch. is, dien zal de Stad geuen twijntich dusent grotes steens byne Hasselt te leueren."

In het laatst der 16e en begin der 17e eeuw zijn er voorbeelden, dat aan twee Hoog-Scholtussen van Hasselt, als Hendrik Swaafken en Rudolf van den Clooster, wegens begane attaque op de hoogheid der Stad Hasselt, de levering van twintig duizend steen ieder is opgelegd, en dat nog wel ter voorkoming van corporele straf, prefererende in deze de Magistraat, op voorbede van de bloedverwanten, gratie voor rigeur van justitie.

De elf eerste Rubrieken handelen alle over criminele of correctionele feiten; dan volgen onderscheidene bepalingen omtrent politiezaken en vervolgens over erfuitingen, momberstellen, testamenten, manier van procederen en andere civile regten.

De ampliatiën en reductiën van sommige bepalingen zijn tot op het begin der 18e eeuw steeds in dit boek opgenomen. Vele costumen en ordinantiën van Regte zijn oorspronkelijk bij Schepenen, Raad en Gezworene gemeente gestatueerd.

Enkele zijn overgenomen uit het Deventer Stadregt.

Het jongste Statuut is van 1 Novbr 1716, waarbij, bij interpretatie van de wettelijke bepalingen van 16 Februarij 1615, bij Raad en Meente werd verstaan, dat die erfenissen der kinderen en in haar meerderjarigheid stervende hier niet uitgesloten is, maar die zoowel als van de minderjarige devolveert op derzelver levende vader of moeder, omdat hier alleen gezien wordt op de naasten in den bloede, dat die ook de naasten sijn tot t' goed, zonder consideratie te nemen waar t' selve heen gekomen is. Een bijzonder artikel behelst, dat, wanneer een Proost- of Abdissen- man een vrouw neemt, en uit dien echt kinderen geboren worden binnen de vrijheid der Stad Hasselt, deze kinderen horig zijn en gaan naar de moeder en niet naar den vader » ende

wesluden hooren in ons heren Camere daar en becroene wij ons niet mede."

» Item weerd dat eenich man storve bijnen onser vrijheid wt den lande van Gelre of wt andere landen die en weer den Here gheen keur schuldig," hiertegen staat in later tijd *Vacat.* Het slot van dit Boek of Stadregt luidt: » voert soe bidden den Scepene oren gemene burgeren dat zie dese voerss. wilkeure en ingesathe wall verstaen en ontholden willen, oppdat ze ghenen scaden en lijden. En weert dat enich burger off inwoenre misdede in andere enigen saken die hier voer nijed geschreue en sind, daar hi eenige broke mede doen mochte, dat solde hij beteren toe Scepene en Raeds kennisse van Hasselt en die selue saken sall men scriven in dit boeck."

Omtrent de keur en de censure van den Magistraat vindt men in het bovengemelde boek aangeteekend bepalingen geëmaneerd op den Jare 1551, vervolgens 20 Februarij 1589, 15 Januarij 1650 en laatstelijk nog op den 20 Januarij 1733, behelzende letterlijk: » 1733 20 Januarij is nevenstaande Wet (die van 15 Januarij 1650) bij de Heeren van Raad en Meente nader vastgesteld ende geresolveerd, om deselve in vervolg van tijden *Pro ut jacet* te observeren. Die observantie bestond daarin dat de keurmeesters geen Secretarissen tot Schepenen mogten kiezen.

F. A. Ebbinge Wubben.

HET ARCHIEF

DER

ARRONDISSEMENTS-REGTBANK

TE

DEVENTER.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Deventer hebben in hunne missive van den 26 Januarij 1859, N° $\frac{166}{1883}$, de Vereeniging opmerkzaam gemaakt op het archief van de arrondissements-regtbank te Deventer, als belangrijk voor de geschiedenis der regtsbedeeling in Overijssel. Men kon dit ook verwachten. Immers, de oudste stad in dit gewest, die buiten twijfel reeds vóór Zwolle en Kampen stadregt bezat, schijnt reeds vroeg door schepenen van andere plaatsen geraadpleegd te zijn, wanneer zij in zaken van regtspleging *niet vroed en waren,* hetgeen uitgedrukt werd dat men *te hoefde voer,* later door verbastering in *hofvaart* veranderd. Reeds tusschen 1251 en 1267 bepaalde bisschop Hendrik van Vianden, (gelijk uit een brief van zijnen opvolger Willem van Mechelen in 1298 blijkt), dat de ingezetenen van de stede Vreeland in het Benedensticht niet alleen de privilegiën en regten van Deventer zouden hebben, maar ook, in geval men hun moeijelijkheid over de oefening van hun regt aandeed, zij tot de stad Deventer hunne toevlugt zouden moeten hebben en dáár uitspraak zoeken, met gehoudenheid

van de burgers van Vreeland om te achtervolgen hetgeen de schepenen van Deventer verklaren zouden regt te zijn. Hiervan is nog in 1423 gebruikt gemaakt (1).

In de Kameraarsrekening van 1388 vinden wij: » der » stad bode van Zwolle to drinckgelde, die onser stad » enen brief hadde gebracht alse omme een recht te wetene » van enen kinde, dat sinen vader ghedoet hadde, dat van » vier jaren was." De schepenen bleven het antwoord niet schuldig, want: » Otten, onser stad messelgier, die » tot Zwolle ghelopen was met onse stad brieue alse van » den rechte van den kinde, dat sinen vader doet ghewor- » pen hadde." — Voorts is het algemeen bekend, dat de Stad het voorregt had, dat er de Lands-klaring gehouden werd, hetgeen tot vele geschillen tusschen de Overijsselsche steden aanleiding gegeven heeft. — Bovendien kwam bij haar het appèl van al de kleine steden in Twenthe, de heerlijkheid Almelo ingesloten, en van andere buiten Twenthe, als Hasselt, Ommen, Hardenberg en Gramsbergen.

Wat nu het archief zelf betreft, het bestaat uit de gerigtelijke oorkonden, die in het jaar 1811 in het toenmalig ressort der regtbank van eersten aanleg aanwezig waren, en krachtens beschikking van het Fransche bestuur in de maand Maart van dat jaar naar het lokaal dier regtbank werden overgebragt.

Van Deventer werd overgebragt: het boek van criminele sententien van 1561 tot 1811, terwijl het vroegere van 1460 tot 1561 nog op het raadhuis bewaard wordt. Voorts nog onderscheidene boeken en paketten met criminele informatiën van 1716 af. — Vooral vestigen wij de aandacht

---

(1) *Et si super observantia juris sui aliqua eis fieret inquietatio, quod super haec ad opidum Daventriense deberent habere recursum, et suas sententias ibidem quaerere, et quicquid juris sui Scabini Daventrienses esse asserent, quod hoc ab opidanis in Vredelant deberet omnimodo observari.* MATTHAEUS, *de jure gladii* p. 285. DUMBAR, *Kerk. en Wereldl. Dev.* I. bl. 486.

op 31 deelen sententiën van schepenen en raad van 1406 tot 1811: eene verzameling van belang, die tot tachtig jaren vroeger opklimt, dan het oudste bekende stadregt van het jaar 1486.

In 1591 eerst begon men een geregeld protokol van het Lage Gerigt, door een' der secretarissen gehouden: dit is van het genoemde jaar af tot 1811 in 14 deelen voorhanden. — Voorts vindt men 22 deelen protokollen van het Schouten- of Landgerigt, rakende procedures tegen uitheemsche personen, waarbij naar het Landregt vonnis gewezen werd, van 1554 tot 1811; protokollen van adviezen voor het Landgerigt van 1663 tot 1671; protokollen van wedersproken oordeelen van den scholtus van Deventer aan burgemeesteren, schepenen en raad van 1546 af; ook die der straatschepenen over een aantal jaren. Over de wijze der regtsbedeeling zie men *Tegenw. Staat van Overijssel*, III bl. 151—154. — Appellen der bovengenoemde kleine steden aan den magistraat dier stad zijn insgelijks voorhanden. — Hierbij komt nog eene massa andere gerigtelijke handelingen, als renuntiatiën, volmagten, transporten, schuldvorderingen, testamenten enz. Wat de laatste betreft, twee lijvige folianten bevatten alleen de testamenten ten tijde der vreesselijke pest van 1636, voor krankbezoekers gepasseerd en in tegenwoordigheid van twee naburen *uitgelesen over die groepe voer die doere.* Een treurig gedenkteeken van eene volksramp, die, gelijk gemeld wordt, in vijf maanden tijds 4568 menschen wegrukte: een getal niet onwaarschijnlijk, wanneer men de menigte der gemaakte testamenten berekent.

De schouten ten platten lande moesten twee bijzondere protokollen houden, één van contentieuse en één van voluntaire jurisdictie, waarin alle gerigtshandelingen werden aangeteekend, mitsgaders alles, wat hunne instructie medebragt. *Tegenw. Staat van Overijssel*, III. bl. 564.

De volgende zijn voorhanden:

Van Kolmschate van 1577 af en vervolgens. — Van

Holten en Bathmen, beginnende met 1624. — Van Olst met 1583. — Van Wijhe met 1607. — Van Raalte met 1648. — Van Hellendoorn met 1629. — Van Heino met 1638. — Van Dalfsen met 1624. — Van Ommen en den Ham met 1642. — Van het schoutambt Hardenberg met 1650 en van de Stad Hardenberg met 1701 en verv. Alle deze stukken, eene verzameling van grooten omvang, werden met die van het drostengerigt van Salland en het archief van het voormalige departementaal gerigtshof van den Ouden IJssel, als van het departementaal hof van justitie in Overijssel, voor zoo veel er geene uitzonderingen bij bepaald waren, in het genoemde jaar vereenigd en in goede orde aan het lokaal der regtbank bewaard.

Dit oppervlakkige overzigt moge voor het tegenwoordige voldoende zijn. Een volledige inventaris, nagenoeg op de wijze als die van het archief van het voormalige Hof van Gelderland, in 1856 door P. Nijhoff uitgegeven, zou veel tijd en moeite kosten, maar, zoo wij meenen, toch beloond worden. Overigens moeten wij onzen dank betuigen voor de welwillendheid, waarmede president, leden en griffier der arrondissements-regtbank den toegang en de inzage hebben verleend.

P. C. Molhuijsen.

Bij den Uitgever dezer is mede verschenen:

VERHANDELING over het Graafschap Goor en beschrijving van de Heerlijkheid Almelo en Vriezenveen. Twee onuitgegeven Hoofdstukken van den Tegenwoordigen Staat van Overijssel; door wijlen Mr. GERHARD DUMBAR. Gr. 8vo. Prijs . . . . . *f* 0.50.

KRONIJK van GERHARDUS COCCIUS. Gr. 8vo. Prijs . . . . . *f* 0.70.

VERZAMELING VAN STUKKEN

DIE BETREKKING HEBBEN TOT

OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

VERZAMELING VAN STUKKEN,

DIE BETREKKING HEBBEN TOT

OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

TWEEDE AFDEELING.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN.

TWEEDE STUK.

Uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

DEVENTER,
J. DE LANGE.
1862.

VOORBERIGT.

De Hoorigheid en de daaruit ontsproten Hofregten hebben eenen te grooten invloed op den ouden regtstoestand van Overijssel gehad, dan dat de Vereeniging, die zich ook de beoefening van het Overijsselsch regt heeft ten doel gesteld, niet dankbaar iedere bijdrage zoude ontvangen en in hare werken opnemen, welke dien regtstoestand nader leert kennen en daardoor eene bouwstof zal kunnen opleveren voor eene toekomstige Regtsgeschiedenis van Overijssel.

In dit tweede stuk der Verzameling van Verslagen en Mededeelingen worden dan ook een zestal stukken aangetroffen, die daartoe betrekking hebben. Derzelver rei wordt geopend door de belangrijke bijdrage van ons medelid, de Hoogleeraar VAN VLOTEN *over eenige naamsverklaringen van Racer en de zoogenaamde Hijen of Heijen; — daarop volgen in de eerste plaats eene onuitgegeven Memorie van den oudheidkundigen* Mr J. W. RACER *over de Hofhoorigheid, welke ons medelid* Mr J. VAN

639394

DOORNINCK *ons welwillend heeft verstrekt, en in de tweede plaats twee Memorien of Berigtschriften van het Departementaal Geregtshof van Overijssel betrekkelijk de Hofregten, ons medegedeeld door ons medelid* Mr G. D. RIBBIUS, *en waarvan zijn als grondig Regtsgeleerde bekende vader* Mr H. RIBBIUS, *vroeger Raadsheer in dat Hof en in 1836 als voorzitter der Regtbank te Deventer overleden, de steller is geweest; — daaraan hebben wij gemeend verder te mogen toevoegen het aan ons medegedeeld advies van wijlen* Mr J. D. MEIJER *over de Hofregten, waarvan door hem zelven in de Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving, Jaargang 1826, pag. 441 en in zijne Consultatien pag. 35 wordt melding gemaakt; — eindelijk zullen ook in de bijdrage van den Heer* MOLHUIJSEN *over den ouden Hof Elvetre bij Oldenzaal belangrijke bijzonderheden worden gevonden zoo omtrent de praestatien, waartoe de hoven oudtijds waren verpligt als ten aanzien van sommige plaatsnamen in Twenthe. — Dit stuk der Verslagen en Mededeelingen bevat voorts de Regten van Herman van Kuinre aan Urk en Emmeloord gegeven met aanteekeningen van den Heer* MOLHUIJSEN, *en wordt gesloten met eene mededeeling van ons medelid, den Heer* EBBINGE WUBBEN, *omtrent Genemuiden, waarin men vele gebeurtenissen, die over de geschiedenis dier plaats licht verspreiden, zal vinden opgeteekend.*

INHOUD.

Bladz.

I. OVER EENIGE NAAMSVERKLARINGEN VAN RACER EN DE ZOOGENAAMDE HIJEN OF HEIJEN . . . . 1.

II. ONUITGEGEVEN MEMORIE VAN RACER OVER DE HOFHORIGHEID . . . . . 17.

III. TWEE MEMORIEN VAN HET DEPARTEMENTAAL GEREGTSHOF IN OVERIJSSEL BETREKKELIJK DE HOFREGTEN . . . . . 65.

IV. ADVIES VAN M[r] J. D. MEIJER BETREKKELIJK DE HOFREGTEN IN OVERIJSSEL . . . . . 84.

V. REGTEN VAN HERMAN VAN KUINRE AAN URK EN EMMELOORD GEGEVEN . . . . . 89.

VI. DE HOF ELVETRE OF MONNIKHOF IN TWENTHE . 98.

VII. MEDEDEELING OMTRENT GENEMUIDEN . . . . . 110.

OVER

EENIGE NAAMSVERKLARINGEN

VAN

RACER,

EN DE ZOOGENOEMDE

HYEN OF HEYEN.

Wel niemand voorzeker, aan wien Overijsels Oudheid, aan wien de zede-, staats- en rechtsgeschiedenis van ons gewest, meer verplichting heeft, dan den geleerden verzamelaar der *Overijselsche Gedenkstukken,* Mr J. C. Racer. Even grondig en naauwkeurig als scherpzinnig en oordeelkundig, vereenigde hij al die eigenschappen, die den geschiedvorscher, zullen zijne nasporingen niet ijdel blijken, in de eerste plaats behoeft, en heeft hij zich daardoor in zijn proefhoudende geschriften zelf een gedenkstuk gesticht, dat zijn naam, als grondlegger der Overijselsche Geschiedenis, voor altoos met dien van het gewest zijner inwoning en navorsching verbindt. Ons Genootschap, wil het met gelijke vrucht voor het doel, dat het zich voorstelt, werkzaam zijn, dient, bij zijn eigen nasporingen, van de zijne hoofdzakelijk uit te gaan, op den door hem gelegden grondslag, naar zijne beginselen, met zijne naauwkeurigheid, zijn oordeel en juistheid, voort te bouwen; of ook, naast den door hem aangevoerden en reeds verwerkten bouwstof, met gelijken ijver en

naauwlettendheid, nieuwen aan te brengen en te bearbeiden. Om zich daartoe behoorlijk in staat te stellen, kan men niet beter dan zijn gulden boekdeelen voortdurend ter hand te hebben, te doorsnuffelen en te raadplegen, om er het later gevondene meê te vergelijken, er aan te toetsen, en er op toe te passen; dan zal men allengs tot de voltooying van dien sierlijken bouw kunnen geraken, dien men eenmaal, als de gewenschte vrucht onzer onverdroten pogingen, aan onzen gemeenschappelijken arbeid danken moge: een volledig en afgewerkt tafereel van Overijsels wording en ontwikkeling.

Veroorlooft mij, mij aan de schoone bespiegeling dier weidsche toekomst ontrukkend, tot het nog minder rijk bedeelde heden terug te keeren, en, altijd aan Racer aanknoopend, hier eenige opmerkingen ten beste te geven, bij het doorbladeren zijner *Gedenkstukken* gemaakt, en die bepaaldelijk die verklaringen van eenig punt der Overijselsche oudheid raken, bij welke hij zich, ter naams-uitlegging, op de taalkundige beteekenis dezer en gener woorden beroept. Daar hij daarbij slechts met den nog beperkter omvang der taalkennis zijner dagen te rade kon gaan, zal zich wel niemand, die, bij het nasporen onzer oude taal- of volks-geschiedenis, met datgeen bekend raakte, wat de laatste halve eeuw voor Germaansche taal- en rechts-studie, vooral in Duitschland, zag geboren worden; -- zal zich niemand, zeg ik, bevreemd vinden, zoo hij bij Racer, die een dertig of veertig jaar vroeger leefde, hier en daar woordverklaringen aantreft, die den toets der latere wetenschap maar al te weinig doorstaan kunnen; en die dus ook, wilde men ze thans nog aannemen, der degelijkheid zijner beschouwingen niet weinig afbreuk zouden doen, en, in den gelegden grondslag allengs menig zwakke plaats verradende, den te roekeloos voortgezetten bouw deerlijk in gevaar brengen. Wel had, in Racers tijd, Grimms Nederlandsche voorlooper, Lambert ten Kate, den grond reeds gelegd voor die vergelijkende Germaansche taalstudie, die sedert zoo veel vruchts heeft afge-

worpen; wel had de scherpzinnige Huydecoper zijn Melis Stoke en zijn Proeve, Van Hasselt reeds den Kiliaan met zijn aanteekeningen uitgegeven; dat alles was echter nog niet voldoende ter behoorlijke verklaring aller punten der Overijselsche, in haar verband vooral met de geheele Nederlandsche en Germaansche oudheid. Daartoe moesten eerst Grimm en Graft hun Oud-Duitsche taal- en rechts-boeken, moest Homeyer zijn Saxenspiegel, Dietz zijn woordenboek, Waitz zijn staats- en rechtsstudiën uitgeven, moest Otfrieds Heliand, en zoo menig ander letter- of geschiedwerk nog het licht zien, zonder welker voorafgaande kennisneming het Racer, bij al zijn scherpzinnigheid, onmogelijk was, altoos tot de juiste voorstelling der genoemde zaken te komen. Wat hem echter nog niet mogelijk was, is voor ons, met geringe moeite, doenbaar geworden, en moeten wij 't des onzen plicht achten, hoe eerder hoe beter te verrichten. Niet aan hem — die niet anders kon — maar aan ons — die 't niet anders wilden — zou anders de schuld liggen, zoo men bij 't gebruik van zijn werk, zich aan al zijn naamsafleidingen en woordverklaringen houdende, zich en anderen verkeerde denkbeelden bleef inprenten, die den naspeurder van Overijsels oudheid hier en daar het spoor konden doen bijster worden.

Wij vangen onze beschouwingen met die van de titels eeniger waardigheden aan, in welke later taal-onderzoek vroegere roekelooze en onhoudbare gissingen voor beter en juister opvatting heeft doen wijken. Reeds op de eerste bladzijden van zijn eerste stuk, over 't Recht der Jacht, zien wij hem den bekenden Drostnaam ontleden en uit *torsen* en *aat* samenstellen; eene afleiding die met de oorspronkelijke beteekenis van *dapifer* beter dan met de wetten eener gezonde taalvorsching overeenstemt, en dus wel voor de sedert aangenomene van *truch* (ons *trog*) en *sazjan* (ons *zetten*), die niet minder juist de gemelde beteekenis teruggeeft, het veld zal dienen te ruimen; verg. o. a. De Vries Woordenboek op

den Lekenspiegel, bl. 409. In het zelfde stuk (bl. 40 en 41) slaat Racer, met miskenning daarenboven van den juisten weg, bij zijn verklaring van 't woord *vorster*, den tegenovergestelden op, en wil er een samentrekking uit *voorsta-er* in vinden, terwijl dan datgene wat zoo iemand *voorstond* — het *vorst* — daaruit „gemaakt" zou zijn. Alsof er niet noodwendig een *vorst* moest zijn voor er een *vorster* wezen kon! Dat *vorst*, beter *forst*, en met letterwisseling *horst* (verg. ons Boek*horst*, enz.) is een van 't Latijnsche *foris, foras*, afgeleid naamwoord, waarmeê men datgene aanduidde wat *buiten* de bepaalde grenzen lag, en dus niet betreden worden mocht; van daar dan ook die samenhang met den *wildban* van welken Racer gewaagt, en dat we 't oude *forestier* zoowel voor vreemdeling, als (in de oud-Vlaamsche geschiedenis bijv.) voor land- (of wil men woud-) voogd zien bezigen. Ik verwijs, voor alle andere, slechts op het betoog van Dietz over 't woord in zijn *Etymologisch Wörterbuch der Romanischen Sprachen*, Bonn; 1853. Vorst als *princeps* ('t Hoogd. *Fürst*), dat Racer ook ter loops nog vermeldt, zal wel voor niemand, die zich 't Engelsche *first* en ons *voorste* herinnert, eene verklaring behoeven. Minder zal dat echter met een anderen ambtstitel het geval zijn, het schijnbaar zoo raadselachtige *rachinburgii*, dat toch wel beschouwd, en niettegenstaande de velerlei gissingen er over gemaakt, zoo dood-eenvoudig is. Racers verklaring, die 't met *Rache* en *wraak* in verband brengt, lijkt voorzeker nergens na; de juiste daarentegen vindt men bij Müllenhoff in zijne aanteekeningen over *Die deutschen wörter der lex salica*, achter Waitz boek over Das alte recht des salischen Franken (Kiel, 1846). *Rachineburgius*, gelijk (met Latijnschen uitgang) de oudste en volledigste spelling luidt, is klaarblijkelijk uit het, reeds door Grimm (*Rechtsalt.*) daarin herkende, Gothische *ragin* (O. H. D. *ragan*, ons *raad*) en het O. H. D. *burgo* (voor *burjo*) van *burjon* (versterkte vorm van *barian*, ons *beren*) saamgesteld; eene afleiding die door de vergelijking met het Angel-S. *raed-bora*

nog nader aangedrongen wordt, en in de volmaaktste overeenstemming is met de roeping van den aldus genoemde, die van *raad-gever* of *-spreker*. Ook van een anderen, meer in gebruik gebleven naam, over welks afleiding men lang getwijfeld heeft, is door een Duitsch geleerde onzer dagen thans de ware herkomst ontdekt; die van *Graaf* nam., door Racer (t. pl. bl. 18) — hoewel zonder volkomen instemming — nog met *graauw* in verband gebracht. De oudste bekende vorm van het woord is de Oud H. D. *gravo*, uit welken Dr Leo Meyer (in *Kühns Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft*) tot den Gothischen *grêfa* of *grêfja*, en daaruit weder tot het werkw. *grêvan, gaigrôf, gaigrôfum, grêfans*, besluit. Inderdaad vinden wij nu, wel niet meer dat werkwoord, maar toch het daarvan blijkbare herkomstige *gagrefts*, als waarmeê door Ulfilas het Grieksche δόγμα, ons *gebod*, in Lucas II, 1. vertaald is, en dat ook II Cor. VIII. 2, in den verbogen vorm *gagrêftai*, voorkomt, en *besluit, voornemen, wil* beteekenen moet. Voor het werkwoord volgt dan daaruit die van *voornemen, besluiten, gebieden*, en voor het daarvan afgeleide naamwoord *(graaf)* die van *gebieder*; 't geen dan zoo goed op een lager als hooger gebiedskring betrokken worden, en evenzeer voor onze Hollandsche en Zeeuwsche *Graven*, als onze Deventer weide*greven* of de pluim*graven* onzer koopvaarders of oorlogsschepen, gelden kan. (In het *Nieuw Ned. Taalmagazijn* van Te Winkel IV. bl. 209 v. zal de Nederlandsche lezer het betoog van Dr Meyer, te gelijk met de verklaring eeniger andere titels, vinden.) Dat *baanderheer* (de laatste thans nog in 't oog te vatten titel) met den *ban* of *rechtsdwang* samenhangt, wordt door Racer te recht aangenomen; samengesteld is 't woord echter niet met *ban*, maar met *banner* of *baander* (d. i. de *banier* of *vaan*, als teeken van die rechtsmacht).

Gaan wij nu tot eenige andere woorden over, omtrent welke Racers taalkundige of daarop gegronde zaakverklaring wijziging vereischt. In de eerste plaats, het oogenschijnlijk

zoo natuurlijk verklaarde *wynkoop*. In zijn IVe Stuk (bl. 212 aant.) verzekert hij ons, dat *bewynkopt* van den wijn moet verstaan worden, die „zoo als in koop en verkoop van belang nog somtijds geschiedt," bij dergelijke gelegenheid geschonken werd (1). Niets is minder waar; 't woord heeft met den wijn niets ter wereld uit te staan; 't is, gelijk Grimm in zijn *Rechtsalterthümer* (S. 608) heeft aangetoond, van den *vriend* (het oud-Noordsche *vin*) te verstaan, die als bemiddelaar bij den koop werkzaam was (2). Evenmin als hier van wijn, is er van bier in den zoo verschillend verklaarden naam der *biergelden* (t. pl. bl. 161) sprake. Racer houdt hem, met Chalmot op Winhof (bl. 371), voor eensluidend met *schotbaar*; tegen deze verklaring strijdt echter reeds de plaatsing van beide leden in eerstgemelde samenstelling; gelijk toch *baar* (van *beren*) wordt ook *gelde* (van *gelden* d. i. betalen) steeds als achtervoegsel (verg. bijv. het Angel S. *gafolgelda*) gebezigd. *Eier* in *biergelden* staat voor 't oorspronkelijke *bar* d. i. vrij, en *bar-* of *biergelden* zijn dus die persoonlijk vrijen, die zich tot betaling van eene of andere schatting verplicht hadden. Verg. de uitvoerige beschouwing van Zöpfl in zijne *Alterthümer des Deutschen Reichs und Rechts*; Heidelberg, 1860. II. S. 140—177. *Sempervryen* daarentegen, door Racer (ald. 160) voor *teembaar*, *taambaar* (betamelijk?) vrijen verklaard, — eene verklaring, die zoo gezocht en onnatuurlijk mogelijk is; — *sempervryen* zijn (gelijk reeds de door hem gewraakte Schilter het wilde) niet anders dan de elders genoemde *sentbere vri* mannen (3); eene spelling die ons tevens de herkomst van 't woord aan den dag brengt: lieden gerechtigd, bij een 't zij

---

(1) Vreemd is 't, dat ook Noordewier, in zijn *Nederl. Rechtsoudheden*, deze verklaring nog volgt.

(2) Verg. ook de *wynkopslude*, als koopgetuigen in Van Hasselts *Arnhemsche Oudheden* I, bl. 100 vermeld.

(3) Verg. ook *Ov. Gedenkst.* V. bl. 305, de *sentber* (d. i. gelijk Racer te recht verklaart, tot het *send* of geestelijk gericht behoorende) zaken.

dan geestelijk of ook keizerlijk *senet* of *send* (Synodus), als raadspreker of getuige op te treden. Verg. daaromtrent Zöpfls aant. in zijn *Deutsche Rechtsgeschichte*, 3te Aufl. S. 312. Voor wij echter nog van 't bier afstappen, hebben wij een ander, daar meê samenhangend, maar veel omvangrijker vraagpunt, naar ons beste weten toe te lichten. In de „Wilkeuren der Stad Almelo" door Racer, bladz. 291 en volgg. van zijn Vde deel, opgenomen, lezen wij de volgende bepaling omtrent het bierbrouwen, die Racer tevens tot eene uitvoerige aanteekening omtrent de zoogenoemde *grute* leidt: „We (d. i. *wie*) dubbelde hoeppe *(hop, hoppenbier)* brouwen wil, die sal die allene brouwen sonder *ewelde* (lees: *envelde*) daervan toe kommen; ende we envelde hoppe browet, die en sael *(zal)*, daer ghene tunnykens- of dubbelt bier wt brouwen," enz. Wij hebben hier, in de eerste plaats, voor dat *ewelde* (dat door Racer als „*ewelde* of kwaad, hier breuke"!! verklaard wordt, maar noch taalkundig, noch voor 't recht verstand van den zin bruikbaar is) blijkbaar hetzelfde *envelde* te lezen, dat een woord of wat later volgt, en waaruit het kennelijk bedorven is. Racer heeft het daar te recht als *enkel* verklaard; 't is namelijk niet anders dan de versnelde uitspraak van *eynvolt* dat, in gelijke beteekenis van enkel (of dunne) bier, in dezelfde Wilkeuren bl. 307 voorkomt („alle de geene die brouwen willen in ons stadt dubbelt beer off *eynvolt*"). Het artikel bepaalt toch alleen, dat wie dubbel of tonnetjens-hoppenbier brouwen wil, geen dunne of enkel brouwen mag, en omgekeerd. Wij konden nu onze aanteekening hiermede staken, had niet Racer, naar aanleiding van deze bier-sprake, tevens — gelijk wij zeiden — de vraag naar de *grute* en haar eigenlijke beteekenis opgeworpen, en die in een breede aanteekening behandeld. Dat *grute, gruyt* voor 't Latijnsche *fermentum* gebezigd wordt, en dus eigenlijk niet anders dan den *deesem* (1)

(1) Het is daarom ook door Noordewier in zijn *Rechtsoudheden* (bl. 230) te recht zoo aangenomen.

beteekent, bij de gisting van 't bier aangewend, houd ik voor even scherpzinnig als juist door hem opgemerkt, en wordt door tal van plaatsen bevestigd. Minder vrede heb ik echter met zijn afleiding van 't woord, dat hij met *ruyen* en *ge-ruyen* in verband zoekt te brengen, waarmede het echter niets te maken heeft. *Griet, gruyt* (spreek uit *gruut*), of *grute* is niet anders dan 't oud-Duitsche *grioz, crioz* (1), oud-Sax. *griot*, Angel-S. *grëot*, dat een *grof-korrelige* zelfstandigheid aanduidt, en dus zoo goed als *zand, steentjens*, (verg. ook ons hedendaagsche verengelschte *grint*) of *graan* van dien aard, ook den aard van het gistingsmiddel voor 't bier aanduiden kan, waarin een *korrelig* bezinksel het hoofdbestanddeel is (2). Op dat *griet* of *gruyt*, dat *fermentum*, nu stond die bekende belasting, die voor zoo veel heren en steden een hoofdsom hunner inkomsten uitmaakte, en gewoonlijk onder den naam van *gruytgeld* voorkomt (3). Om dat te innen had men *gruyt-steden, -kamers* en *-huizen* (van daar ook de plaats- en persoonsnaam *Griethuysen)*, maar moest het allengs in onbruik raken, toen men èn (als in Gelderland bijv. en op de Veluwe) ook buiten af op eigen hand ging bierbrouwen (4), èn (als bijv. in Overijsel, volgens den beklagbrief van 't jaar 1404, door Racer t. pl. uit Van Hattum aangehaald) ,,hoppenbyer" ging drinken, waar, als 't heet ,,onse *gruyten* op allen eynden ons gestichts seer mede afgegaen ende vernielt sijn." Ik maak daar tevens uit op, dat in den eersten tijd, dat het hoppenbier hier in zwang raakte (de 14de

(1) Van daar dan ook elders de spelling *cruyt* („die *gruyt* of *cruy* anderswaer haelde," enz. in de *Arnhemsche Oudheden* I, bl. 25).

(2) „Jener Niederschlag," (zegt Knapp in zijn *Lehrbuch der chemischen Technologie* II, S. 272) „die eigentliche Hefe, erscheint, als ein zartes Mehl aus unendlich kleinen Körnchen zusammengesetzt." — Verg. de afteekening S. 273, aldaar. Van daar dan ook bij Kiliaan: *gruyte:* heffe, droesem; *grute, gruet: faex.*

(3) Zie o. a. Van Hasselts *Arnhemsche Oudheden* IV, bl. 8.

(4) Aldaar bl. 9. Reeds in 't jaar 1418 wilde niemand de *gruyt* meer in pacht hebben.

en 15de eeuw), dit niet meer door den vroegeren *deesem* „*gegruyt*" d. i. aan 't gisten gebracht werd, waardoor het dus den weinig betaalzieken landzaat zijn „gruytgelt" uitwon, en al spoedig een klacht als in den aanstonds vermelden brief moest uitlokken. Men onderscheidde van toen af tusschen gruten- en hoppenbier, tot men, allengs op den bitteren hopsmaak verlekkerd, in 't geheel geen bier zonder hop meer drinken wilde, en ook dit, niet uit zich zelf en met bijvoeging der hop alleen, maar gelijkelijk als 't grutenbier, door bijgemengd *fermentum* gisten liet. Doch genoeg van dit bierbetoog, keeren wij thans tot onze persoonsnamen terug.

Een *hoveman* (een verder woord, omtrent welks beteekenis Racer (II. bl. 131 v.) twijfelachtig is) duidt inderdaad oorspronkelijk niet anders dan (gelijk hij zelf in de eerste plaats opwerpt) den bewoner (den eigenaar) van een vrije *hoeve* aan, die anders met den naam *boer* (in zijn oorspronkelijke beteekenis van *bouwer* d. i. land-bouwer of -bewoner) betiteld, en in 't Latijn (gelijk bijv. bij Racer t. pl. bl. 188) *civis* genoemd wordt. Van de riddermatigheid van dergelijke hofsteê-bewoners kan eerst in later tijd sprake zijn (1). Zulk een *hoeve* werd in 't Middeneeuwsch Latijn *sedile* genoemd, en dit heeft Racer omtrent de herkomst van een ander Germaansch woord in de war gebragt, het bekende *sala* of *zaal*, dat evenzeer een hoeve aanduidt. „*Sadel*, bij verkorting *saal*, waarvan *saalstede*", zoo zoekt hij in eene aant. op zijn IIIe Stuk (bl. 57) te betoogen, „schijnt hetzelfde met *setel*, waarvan *setelgoed*;" en hij komt in zijn IVe Stuk (bl. 173) nogmaals breeder daarop terug, om dan *terra salica* als *terra possessa*, in tegenstelling van leengoed, te verklaren. Hij wil dan tevens nog, dat *sadel*-leen niet van 't *sadel* zou gelden (gelijk 't *kodde*- en *pantser*-leen van de kuize of kolf en

(1) En zoo zien wij bijv. het ook ten onzent zoo bekende geslacht der Lede-*boeren*, reeds met de 13e eeuw, in Westfalen *riddermatige* hoven bewonen.

't harnas; zie Huydecoper op Stoke III, bl. 82 v.v.), maar van *sadelgoeds*-leen verstaan zou moeten worden. Een en andere stelling dankt blijkbaar alleen aan die onjuiste verklaring van 't woord *saal,* als samentrekking van *sadel,* en zijn verwarring met *setel* zijn oorsprong. *Saal (sala)* toch is niet zulk een samentrekking, maar een oorspronkelijk Germaansch woord, het huis van den grondeigenaar (om 't zoo te noemen) aanduidend, terwijl de daarvan afhankelijke grond, zeer natuurlijk, het *saalland* (1) *(terra salica)* heette. Sedert Waitz *Altdeutsche Hufe* het licht ziet, is dat buiten twijfel. Dat men nu in midden-eeuwsch Latijn vervolgens van een *sedile* is gaan spreken (gelijk op de plaats uit Heda aangehaald bij Chalmot op Winhof) en daarmede een hofstede aangaf, doet niets ter zake, en verklaart ons alleen hoe men, het weder oververtalend, tot dat *zetel*goed gekomen is, dat wel weder 't zelfde als een *saal*goed te kennen gaf, maar er in oorsprong niets meê te maken had. Met dat zelfde *sedile* zal dan ook wel het zoogenoemde *sittel*- of heren-geld samenhangen, waarvan in die oude kondschap op den Huize Stoevelaar (bij Racer t. pl. bl. 145) gesproken wordt, als, ,,dat dat herengeldt, dat noe (1565) *sittel*geldt (2) genoemt wordt, al up den erven und goederen stont," enz. Met dit sittel- of herengeld zal men dan evenwel niet (met Racer t. pl.) het zitgeld mogen verecnzelvigen, dat in den tweeden Landbrief van bisschop David, art. 7 (zie ald.) bedoeld wordt (3). Van dit herengeld tot 's heren weg is een zeer geleidelijke overgang; Racer wil dit laatste

(1) Men zie hier vooral niet ons *Sallant* in, dat oudtijds *Salon* (d. i. de *zalen* of *hoeven*) heette, en dat men dus om alle verwarring te voorkomen best met een *t* schrijft, daar er van *land* geen sprake bij is.

(2) Dat het een woord van later tijd is (gelijk ons uit deze aanhaling) blijkt), belet tevens het met het A. S. *cotsetla* (ons *kotter*) in verband te brengen, waartoe anders lichtelijk aanleiding ware.

(3) In het voorgaande art. 144 heeft R. *climmender* (den verbogen vorm van 't deelw.) verkeerdelijk voor den inf. met het verbogen art. *der* gehouden, en beide ten onrechte gescheiden.

(III. bl. 56) verkeerdelijk als *via militaris* hebben opgevat; 't geen toch hier 's herenweg heet, heet in Engeland (blijkens de Angel-S. wetten) *the kingsway.*

Wenden wij ons thans van den heer tot zijn afhankelingen, van den hoefman tot zijn *huislieden* of *huisgenooten*, zijn zoogenoemde *hyen;* want dat is het, wat dit door Racer (I. § 9) zoo onjuist verklaarde woord beteekent. „De hofhoorige boeren" zegt Racer, „worden *hyen* of *heyen* genoemd; het woord beduidt een boer in het gemeen, zie Kiliaen *in voc. heyde*, waarvan bij inkrimping schijnt te zijn *heye.*" Wij noemen die verklaring onjuist. Reeds de aanhaling uit Kiliaen is minder toepasselijk, bij wien toch van geen *boeren,* maar blijkbaar van de zoogenoemde heidenen van den stam der lieftalige Preciosa sprake is. Daarenboven is echter ook de vorm *heyen*, die een heel enkele maal voorkomt baarblijkelijk niet de oorspronkelijke, maar uit den anderen *hyen* verbasterd; en wat deze daarentegen te kennen geeft, is niet moeyelijk uit te maken. 't Is de Nederlandsche (wil men, de Overijselsch-Geldersche) vorm, waarin zich het oud-Saxische *hiun* of *hion*, het A. S. *hiwan,* voordoet, en dat de van een of ander vrije hoeve afhankelijke hof- of huisgenooten (gelijk men ze noemde) te kennen geeft. Ze den naam van *boeren* te geven, ware in die oude tijden geheel onjuist, daar deze toen nog (gelijk wij reeds aanmerkten) van de vrije hoef-eigenaars zelf gebezigd werd, en eerst allengs op zijn tegenwoordige bezitters, onze landbouwende plattelands-bewoners in 't algemeen, is overgegaan. Met het O. D. *hiwjan, hîjan,* ons *huwen*, samenhangend, geeft *hyen* oorspronkelijk de echtelieden zelf te kennen, vervolgens ieder die tot het huisgezin ook in meer afhankelijken staat behoort, en eindelijk meer bepaald de aan eenig huis of hof verbonden onvrijen, van daar hofvrijen. Gaan wij slechts de plaatsen na, door Racer ternadere uiteenzetting van zijn beweren aangehaald of in zijn overige stukken zelf verspreid, 't geen ons tevens een juist begrip van hun bestaan, met name

in rechten, zal kunnen geven. Want juist waar er van hofrechten en rechtspraak gehandeld wordt, komt de naam het meest — ja, bijna uitsluitend — voor; in 't dagelijks gebruik schijnt hij allengs voor die van *huislieden* en *huisgenooten* geweken te zijn. Niet onnatuurlijk, naarmate het meer onvrije denkbeeld aan den naam *hyen* verbonden, bij de toenemende vrijheid der afstammelingen van hen die hem voerden, van zelf op den achtergrond raken moest. De aangeduide plaatsen zijn niet veel, en met weinig moeite te doorloopen. In de Landrechten van Overijsel, om daarmeê den aanvang te maken, vinden wij in den 26sten Titel over 't Hofgericht enz., § 8, van de St. Maarten (d. i. den Utrechtschen bisschop) toekomende goederen gezegd, dat er beroep is van de omtrent hen gevelde vonnissen op den „rentmeester des lands van Vollenhove (dat oudste eigendom des bisschops in 't Oversticht) als hofrichter, dewelke daarin wijst ende klaert met toedoen van twaalf *heyen* (1), St. Martens hofhoorige luiden ende geërfden." Waarmede men vergelijken mag het oude Extract, door Racer zelf in zijn vierde Stuk (bl. 217 vv.) meêgedeeld, waar art. 22 denzelven rentm^{r} opdraagt te ontbieden „die dat recht met hem sullen sitten, 12 van St. Martens luyden, onpartijdich der saken," enz. In de rechten der bueren van Giethoorn (ald. 211 v.v.) heet het: „soe sal die rentm^{r} van wegen mijns genedigen Heren, tot allen rechtdagen in den Oldenhoff, van zaicken daer behoerende, by hem verboeden twelff *hyen* offt meer tot vierentwintig toe, tot koer der partyen," enz.; en in een later aangehaalden vrijbrief van bisschop David staat: „byr waren aen ende over, daer dit geschiede, als keurnoten (d. i. bijzitters) Hermen van Isselmuiden ende Johan Wychers, ende als *hyen* in onzen Oldenhoff tot Vollenhoe, Johan Wol-

(1) Daar deze Landrechten, gelijk men weet, ten gevolge 't besluit van den landdag te Deventer in 1630, door H.H. Staten in druk gegeven zijn, doet deze (naar de nieuwe uitspraak *(ei* voor *i)* gewijzigde) spelling niets ter zake.

ters, Goeyken Hermans, en andere gueder lieden genoech." Zoo als hier die in 't Land van Vollenhove, worden ons elders de bisschoppelijke *hyen* van Sallant voorgesteld, gelijk wanneer, bij de toevoeging van Rechteren aan 't Sticht, de daar aanwezige Essensche lieden door bisschop Jan in hunne rechten bevestigd worden: „voert die amptman, als hy sittet in den Hove, wolde hy hem niet genoegen mit den dat hem de *hyen* wijsden, sy mochten eenen anderen richter setten onder hem, binnen oer echt, en so solden die *hyen* die oordele deylen," enz. Zie Dumbar *Analecta*, II. bl. 250. Evenzoo waar, in de verpandings-acte van geheel Overijsel (op Kampen na) aan hertog Reinout II van Gelder, in 1336, de bisschop zich niet alleen de boeten en breuken voorbehoudt, „die onse eygen luiden oft hoerige luiden mit rechte verliesen ofte verbeuren mogen, in dien Hoven daer sy in hoeren, ende haer *huisgenoten* over hen wijzen sullen;" maar bepaaldelijk ook waar hij er van „die *hyenspraecke* op onsen huyse toe Deventer" gewag maakt; welk laatste door den uitgever van 't Stuk (*Analecta* t. pl. p. 259) niet juist begrepen schijnt, daar hij, het woord in driën splitsende, *die hy en spraecke* schrijft. Intusschen is het blijkbaar genoeg, dat er van niets anders sprake zijn kan, dan van het Proostenhof te Deventer, onder 't welk „de geestelijke onderzaten" van Sallant (gelijk die van Twenthe te Oldenzaal) gezeten waren (zie o. a. den Lastbrief, uitgeg. bij Racer III, bl. 302). En even als wij hier eene *hyenspraecke* vermeld vinden, zoo elders, in Gelderland, een *hyenrecht*: „voort" zegt bijv. het 11de art. der Gerechtigheden van 't Hof te Loon (in de *Stukken, behoorende tot den Codex Gelro-Zutphanicus* van Schrassert, bl. 356) „voort dat ein man sterve in den ampte die *hyenreght* hadde," enz.; blijkbaar hetzelfde met wat in art. 34 (ald. bl. 359) *hoffreght* genoemd wordt, als het heet: „offte ein ampt-Schulte offte Tegeder einen soon oder doghter bestaden an einen die dat *hoffreght* night hadde," enz. Wanneer wij echter in

den Oudenhof te Vollenhoven de rechtspraak door den Schout met minstens twaalf huisgenooten zien doen, in den Loonschen hof zien wij den Schout als rechter met slechts zes anderen werkzaam, van welke twee *hyen* (hyen-menne, d. i. mannen uit de hyen) en vier *tegeders;* een woord, dat veelmeer dan *hyen* nog een korte toelichting vereischt, daar het door Racer veel minder juist nog verklaard is. Hij wil het (*Over. Gedenkst.* I, § 9 aant.) van *teggen* (dat zou wezen *twisten*) afleiden; daargelaten echter dat zich moeyelijk vatten laat, hoe men lieden, geroepen om recht te spreken, *twisters* zou kunnen noemen, en dat dat heele *teggen* slechts op een zeer twijfelachtig bestaan mag aanspraak maken (1), moeten wij de ware beteekenis en juiste opvatting van den naam aan een geheel andere zijde zoeken. Het woord bevat namelijk den nog niet saamgetrokken vorm van ons telwoord *tien,* dat (gelijk men weet) in 't Gothisch *taihun* (verg. ook het Hoogd. *Zehn*) luidt, en beteekent dus niets anders dan een *tienman* (2) (Lat. *decanus*), den beambte die den Schout (elders *honderdman* genoemd) het naast stond. Dergelijke tienmannen komen in 't Longobardische recht het eerst, vervolgens ook in 't Frankische voor; zij raken echter in vervolg van tijd, en de latere midden-eeuwen geheel van de baan. Verg. de plaatsen in Waitz *Deutsche Verfassungsgeschichte* I, S. 262 ff. aangehaald, en Grimms *Rechtsalterthümer* S. 756. Geen wonder derhalven, dat waar wij ze ten onzent nog genoemd vinden, dit juist op oud-Frankischen bodem, in 't oude land der Chamaven, in 't Hameland geschiedt.

---

(1) 't Eenige werkw. waar men 't meê in verband zou kunnen brengen zou *tijgen* zijn, gelijk bijv. in Nijhoffs Oorkonden achter D. I en II zijner *Gedenkwaardigheden van G.* bl. 218 en 74 van „ennich broecke die hy hem *teghe*" en „den man des *ane teghe*" gesproken wordt. Maar van daar tot *tegheder* is de afstand nog ver.

(2) Er een *tiendheer*, den *zehenter* van den Duitschen Saxenspiegel in te zien, verbiedt de betrekking van den Gelderschen *tegeder*, die niet als heer, maar eerder als elders een schepen werkzaam is. Noordewier, R. O. bl. 223, vertaalt het met tiendenaar.

't Wordt thans voor uitgemaakt gehouden, dat *veem straf* beteekent, blijkens de door Grimm aangevoerde Klacht van Susanna; verg. Tadama's Prijsverhandeling over 't Veemgericht bl. 25, en Grimms R. A. S. 810. De afleiding van 't woord blijft desniettemin duister; Racer, die (I, § 12, 8) een plaats uit Dumbars *Kerk. en Wereldl. Deventer* (p. 545) aanhaalt, waar het evenzeer als *straf* voorkomt, had daarbij intusschen die schoone gissing, dat het eene verkorting uit *vedom*, en dus hetzelfde met *wedom* zijn zou, voor zich kunnen houden! — Even min heeft een andere samentrekking eenigen grond, die hem (IV, bl. 179) het Lat. *curtis* uit het Nederl. *garthuys* doet afleiden (1); dit laatste is eene samenstelling van het reeds in 't Gothisch voorkomende *gards (domus)* met ons *huis* en beteekent dus werkelijk *woonhuis*; *curtis* daarentegen is van *chors*, *chortis* verbasterd; verg. Dietz *Etym. Wörterb.* S. 112. Nog eene derde onaanneemlijke afleiding, op den klank af, is die, welke IV. bl. 259 van ons *bruid* gegeven wordt, als ware 't van *beraden*, in de beteekenis van met vriendenraad bedingen herkomstig; 't woord (Goth. *bruht* O. H. D. *prut*) schijnt één met het Sanskr. *pra-udha* en uit het thuisbrengen der bruid op een *wagen* af te leiden.

Wij eindigen met een opmerking omtrent een nog dagelijks onder ons gebruikelijke geldbenaming, over welker herkomst zich Racer wel niet uitlaat, maar die hij toch, in hare onzekere waarde aanroert: de *schelling* (IV, 325). Wellicht dat het ook anderen dikwerf vreemd is voorgekomen, hoe (zie bij Racer t. pl.) het schellingsteeken (*sc.*) evenzeer voor de zesmaal kleinere munt der stuivers gebezigd wordt. Gaat men echter de oorspronkelijke beteekenis van 't woord

---

(1) Met dit *garthuys* wil Racer dan (III bl. 109, aant.) *gewarsam* als uit *ge-ward-* en *sam* saamgetrokken, overeenbrengen, zoodat *gar-* zooveel als *ge-ward* gelijk zou zijn. Zulk een taalverkrachting vereischt echter wel geen wederlegging; *gewarsam* is van 't zelfde *gewaar*, met het achtervoegsel *sam*, afgeleid, dat we nog in ons *gewaar*-worden, *waart* nemen, enz. bezigen.

na, dan neemt alle bevreemding een einde. Wat toch is schelling anders dan *scheideling* (verg. het Hoogd. *Scheidemünze*), de muntsoort dus waarin de grootere eenheid, als twintigvoud, verdeeld en gescheiden werd? Daar waar die eenheid nu, gelijk bij 't pond Vlaams, zes gulden gold, moest de scheideling natuurlijk ook zesmaal zoo groot zijn, als daar waar zij er slechts één (gelijk bij den gulden van veertig grooten) waard was.

VAN VLOTEN.

ONUITGEGEVEN MEMORIE VAN RACER

OVER DE

HOFHORIGHEID.

» *Memorie en advis betreffende de eigenhoorige en hofhoorige goederen van het Bataafsch Gemeenebest in de Graafschap Bentheim en in het Drostambt Twenthe.*"

De goederen van het Bataafsch Gemeenebest in de Graafschap Bentheim zijn hoofdzakelijk tweederlei, als naamlijk goederen, waarvan de grond zelf aan het Bataafsch Volk toebehoort, en lasten en bezwaren op andermans goederen, als zijn garftienden, sloptienden en verscheiden uitgangen.

Van de goederen, waarvan de grond aan het Bataafsche Volk behoort, zijn sommigen, die in huure zijn uitgedaan en waarvan de huure kan opgezegd worden, waaromtrent dus hier niets bijzonders is aan te merken.

De overigen zijn van verschillende hoedanigheid. En van deze goederen schijnt alleenlijk noodig hier te handelen. En is de vraag, welke van dezelve zouden zijn goederen, die door de bezitteren onder eene altoosdurende pacht zouden bezeten worden, zonder eigenhoorig of hofhoorig te zijn; en welke eigenhorige en welke hofhoorige goederen zouden zijn; al hetwelk uit het oude bezit en

gebruik, bij gebrek van ander bewijs, moet beoordeeld worden; en voor zooveel dit questieus is, noch moet worden onderzocht.

Degenen, die de Goedsheer voor eigenhorigen houdt, schoon omtrend verscheiden derzelven questie is, worden opgegeven op de lijst onder A, alwaar hieromtrent breeder aantekening is gemaakt, bijzonder ook aangaande het proces, daarover gevoerd.

De hofhoorigen van drie soorten zijn te zien op de lijst sub B.

En is op de voorzeide lijsten bij elk Erve gevoegd hetgene daarvan jaarlijks wordt opgebragt, buiten de jaarlijksche diensten, waarvan echter op het einde van de lijst onder A. ten aanzien van de eigenhorigen is gezegd. Terwijl omtrent de diensten der Hofhoorigen bij het gewag van derzelver rechten zal gemeld worden.

De eigenhoorige goederen zijn alzo genaamd van wegen de hoedanigheid van derzelver bezitteren, die in eenen bepaalden eigendom aan den Goedsheer toebehoren, en een erfelijk recht, 't welk bij een *dominium utile* pleegt vergeleken te worden, van de erven hebben, doch over welke goederen en derzelver bezitteren de Goedsheer geen jurisdictie heeft.

De hofhoorige goederen, insgelijks aldus genaamd van wegen de hoedanigheid van derzelver bezitteren, die niet alleen zijn hoorig, dat is in een bepaalden eigendom aan den Goedsheer toebehoren en een erflijk recht van de erven hebben, maar ook de Goedsheer eene bepaalde jurisdictie heeft over de erven en personen, die door den Hof te Ootmarssum wordt geoeffend.

De praestatien der eigenhorigen, buiten de pacht van de erven, zijn in de eerste plaats vrijkoop, wanneer iemand der eigenhoorigen, dewelke zijn alle die van eigenhoorige vrouwen geboren werden, begeert vrij te worden, hetzij op de goederen of elders wonende. En wat de andere

praestatien betreft, zijn zij schuldig die te doen naar ouder gewoonte, zodat zij, die van ouds van het een of ander vrij geweest zijn, daarvan vrij behooren te blijven. Gemeenlijk zijn deze praestatien versterf, waardoor de Goedsheer, conform het Ravensbergsche Eigendoms-recht, wanneer man of vrouw sterft, trekt de helft van de geheele nalatenschap, blijvende de andere helft bij de langstlevende; na wiens dood hij de andere helft trekt. Zij mogen over hunne goederen niet testeeren noch onder de levenden meer dan de helft daarvan wegschenken, en dan noch niet zonder dadelijke overgave. En onbeweeglijk goed aangekocht hebbende mogen zij hetzelve alleenlijk bij hun leven weder vervreemden. Ook zijn degenen, die niet uithoofde van successie na doode op de erven komen, erfwinning schuldig. De op het goed gevoerde man of vrouw moet opvaart betalen. Ook zijn de eigenhorigen span- en lijf-diensten schuldig, en wordt onder de oorzaken van verlies van het erve getelt, wanneer hij (zo als er staat) *das zum erbe gehöriges fruchtbares oberholtz, wie auch das brandholtz, ohne sonderliche noth ruiniert und verhauet.* Deze en meer andere rechten van dezelve zijn te vernemen uit de Ravensbergsche Eigendoms-rechten van den 9 December 1669, welke in de Graafschap Bentheim worden gehouden voor een aangenomen recht; doch dit schijnt niet weg te nemen, dat elk bij de vrijheid, die hij omtrent het een of ander van ouds gehad heeft, blijven moet, als ook bij de zwaarder praestatien, die hij van ouds heeft gedaan.

Alle deeze eigenhoorige goederen en lieden zijn niet van voormalige Landsheeren van Overijssel; en wordt daarom ook in de Rekeningen van de Rentmeesteren ten tijde der Spaansche Regering, geen gewag daarvan gemaakt. Hieruit blijkt, dat het zijn naderhand verkregen goederen, zoo als die van de kloosters Sibkelo en Albergen of diergelijke fundatien, wier goederen met de kloosteren bij de nieuwe oprichting der Republiek aan het voormalig Gewest Over-

ijssel zijn gekomen. Dit ook schijnt de reden te zijn, dat er geen ouder charters en papieren van gevonden worden, als welken in den troebelen tijd door de kloosterlingen doorgaans naar elders zijn verbragt. Het voormalig Gewest Overijssel heeft deze goederen en lieden bezeten, gelijk particulieren in de Graafschap Bentheim zulke goederen bezitten.

Anders is het gesteld met de hofhoorige goederen en persoonen van het Bataafsch Volk in de Graafschap Bentheim onder den Rechtsdwang van den Hof te Ootmarssum, die de bepaling hunner vrijheid en recht op de goederen niet alleen, gelijk de eerste soort, uit de oude gewoonte, maar ook uit derzelver bijzondere beschreeven Hofrechten bewijzen. Zij komen met de eigenhorigen daarin overeen, dat zij *hoorige* lieden zijn, die in bepaalden eigendom aan den Goedsheer toebehoren. Doch derzelver graad van eigendom is van sommigen veel minder dan van anderen. Bijzonder ook verschillen zij daarin van de eigenhorigen, dat zij hun afzonderlijk Hofrecht hebben, 't welk aan het recht in de Graafschap Bentheim standgrijpende niet onderworpen is.

De waarschijnlijke oorzaak of oorsprong der constitutie van den Hof te Ootmarsum en deszelfs jurisdictie in de Graafschap Bentheim schijnt te zijn, dat door Roomsche Keizeren en Koningen reeds in den aanvang van het Bisdom van Utrecht, aan de Bisschoppen, voormaals Landsheeren van het gewezen Overijssel, is geschonken de jurisdictie over alle goederen en personen, die zij zouden verkrijgen, zodat die daardoor zijn geëximeerd geworden aan de plaatslijke Gerichten, waar ook dezelve goederen zijn gelegen; 'twelk breeder is verhandeld in de Overijsselsche Gedenkstukken, II° Stuk, bl. 42—47 en IV° Stuk, 2° Afdeeling, cap. 1, § 19, alwaar § 13—19 ook het merkwaardigste omtrent deze Hoven en derzelver Rechtsdwang is verhandeld.

Deze Hofhorige goederen onder den Hof te Ootmarsum

zijn van drie-erleij soort, te weten *Hofeigenen,* die anders ook in specie *Hofhorigen* worden genaamd, *Hofvrijen* en *Hof-kamerlingen,* waarvan het Register hierachter is gevoegd onder B., behelzende *een en dertig* Hofeigenen, *zes* Hofkamerlingen, anders ook genaamd *keurmedigen,* en *drie en vijftig* Hofvrijen. Van de onderscheiden redenen en betekenissen dezer benamingen is gehandeld in de voorsz. Overijsselsche Gedenkstukken, IVe Stuk, 2^e^ Afd., cap. 1, § 20.

De Hofeigenen, of Hofhoorigen, in specie zoo genaamd, genieten minder vrijheid dan de twee gemelde andere soorten. Zij betalen jaarlijks geringe pacht, als te zien hierbij onder B. Hun verder recht is vervat in de Hofregten van den Hof te Ootmarsum, zooals die gedrukt bevonden worden in de voorzeide Overijsselsche Gedenkstukken, IVe Stuk, 2^e^ Afd., cap. 3, bladz. 237 etc., van welker recht ik alleenlijk hier zal opnoemen wat de inkomsten van den Goedsheer betreft, 'twelk tot het oogmerk van 's Lands finantien dient.

Volgens Art. 4 aldaar moeten zij *Vrijkoops-geld* betalen, wanneer zij begeeren vrij te worden. In de Order en Redres over 's Lands Domeinen van Twenthe van den jare 1662, cap. 4, Art. 12, 13, 14 is echter door de Staten gelast, dat de jonge kinderen van deze als ook van de Kamerlingen en Hofvrijen, die van het erve vertrokken, zich zouden moeten vrij-koopen, zie Overijss. Gedenkst., IVe Stuk, bl. 307, alwaar in not. 99 is verhaald de onbillijkheid, die men naderhand in dezen gedwongen vrijkoop vond. In het voormalig Gewest Overijssel is het echter door kracht van wetgeeving uitgevoerd; doch in de Graafschap Bentheim kon dit niet door legislative magt van de Staaten van het voormalig Overijssel tot stand gebragt worden, terwijl de hoedanigheid van Hofheer, die zowel als de hoorige lieden aan de Hofrechten is verbonden, niet kan dienen om aan de hoorige lieden eenige nieuwigheid voor te schrijven.

Volgens art. 6 aldaar zijn zij *diensten* schuldig naar ouder gewoonte.

Insgelijks *versterf* volgens art. 12 en 13 aldaar, bestaande in de helft van alle viervoetige beesten, ook het ongemunt zilver en goud, spek hangende aan weeden, gewas van den hofhoorigen op andermans land, door hem in gebruike, na aftrek van de pacht, en geld op rente gedaan zonder rentverschrijving uit eenig goed. Dit alles te verstaan van den hofhoorigen man en niet van de vrouwe; en voor zoverre de hofhoorige daarover niet anders bij Testament heeft gedisponeerd. Elk nogthans moet den Hofheer in zijn Testament bedenken naar grootheid en kleinheid van zijn goed.

Volgens art. 14 aldaar vererven aangekochte goederen van Hofhoorigen ten eersten versterve op de gemeene hofhoorige kinderen of erfgenaamen, die in dezelfde hofhoorigheid zijn, en ten anderen versterve blijft het een hofhoorig goed.

Volgens art. 15 aldaar moet degene, die in het bezit van het erve opvolgt, *erfwinning* betaalen en daarover binnen jaars met den Rentmeester verdraagen, naar older gewoonte en voords naar reden, billijkheid en grootheid des goeds; zonder onderscheid, of hij door erflijke successie, dan anders tot het erve komt; en dus zonder onderscheid, of hij ook versterf betaald heeft dan niet; aangemerkt dat het versterf der Hofhoorigen hier niet alleen maatig is, en alleen van den man en niet van de vrouw plaats heeft, maar ook de goedsheer door Testament-maaking van den Hofhoorigen daarvan kan uitgeslooten worden, mids hij den Hofheer in zijn Testament bedenke naar grootheid en kleinheid des goeds; 'twelk, volgens gewoonte, van geringe waarde pleegt te zijn.

Volgens art. 17 aldaar, moet door de man of vrouw, die ten huwlijk op het erve wordt gevoerd, daartoe consent van den Hofheer verkreegen worden. — Hierom wordt hetgene, welk daarvoor wordt betaald, *opvaart* genoemd.

Eindelijk trekt de Hofheer al het nagelaaten goed van een hofhoorigen, die geworden is *belmundig*, dat is, (ook volgens de betekenis van het woord) die van kwaade verdediging is,

als hebbende zijne verdeediging of recht, hem volgens de Hofrechten toekomende, verlooren; die dan wederom vervalt in onbepaalden eigendom, waaruit hij door de Hofrechten is geraakt; 't en zij hij de belmundigheid bij zijn leeven afkoope, art. 8 aldaar.

Twee oorzaaken deezer belmundigheid worden in deeze Hofrechten gewaagd, als naamlijk, voor eerst een gebrek, zo van man als wijf, van verschijning op de jaarlijksche hofdagen tot drie op elkanderen volgende jaaren toe, uitgezonderd, dat degene, die niet bij zonnen op- en ondergang kan uitgaan en weder te huis komen, een jaar langer zonder boete, mag uitblijven, als ook uitgezonderd de dienstknegten en dienstmaagden, zo lang zij dienen, art. 7, en ten anderen het huwlijken buiten de echte, dat is, aan iemand, die niet hofhoorig is, zonder *den anderen*, dat is, den niet hofhoorigen, persoon, met welken de hofhoorige gehuwd is, te brengen in dezelfde hofhoorigheid, of het consent van den Heer daartoe te verkrijgen, art. 9. — Ook wordt nog in een en ander geval in deeze Hofrechten eene poenaliteit bevonden, waardoor de hofhoorigen het erve verbeuren, naamlijk door vervreemding van het goed buiten de echte zonder consent van den Heer, en door het goed langer dan een jaar te bezitten zonder zich in de echte, dat is, de hofhoorigheid te hebben begeeven, of anders daartoe het consent van den Heer verkreegen te hebben, volgens art. 2 en 3 aldaar. Meer andere doch kleine poenaliteiten, verbeurd wordende door het een of ander te doen tegen de Hofrechten, worden aldaar art. 7 en 20 gemeld, die door den Hofmeijer genooten worden.

Van het hout houwen wordt in de Hofrechten van deezen Hof bij geen der drie soorten van Hofhoorigen gewaagd: waarvan echter, als een gewigtig artikel, hier gezegd dient te worden. Hieromtrent is mij, bij onderzoek van de meenigerlei Hofrechten of Eigendomsrechten van hoorige lieden, voorgekomen, dat dit stuk bij ijders oude gewoonte

is bepaald, en dat daaromtrent niets in het algemeen, als een gemeen recht, kan vastgesteld worden. — Ik heb daarvan iets aangeteekend in de Overijss. Gedenkst, IV° Stuk, bl. 193, n° 11, bij de zogenaamde constitutie van Keijser Albertus of Albrecht van het jaar 1322 op allerheiligen avond, in het vierde jaar zijner Regeering gegeeven te Rotweil, spreekende van een verbod alleenlijk van eiken hout te houwen.

In de order en Redres over 's Lands Domeinen van Twente van den 9 Augustus 1662, cap. 3, art. 9 en 10 wordt niet alleen het houwen van eiken- maar ook van beuken-hout verboden, 'twelk, als eene wet, in het voormalig gewest Overijssel wordt uitgevoerd; terwijl het in de Graafschap Bentheim geen wet maakt. Ook schijnt de werkzaamheid van den wetgever in deeze stoffe, alwaar het op wederzijds recht en eigendom aankomt, niet verder te kunnen gaan, dan de goede order te bepaalen, naar welke ijders eigendomlijk recht, zo als elk het, naar oude gewoonte, gehad en bezeten heeft, te bepaalen. Op de gemelde constitutie van Keizer Albrecht, heb ik in de Overijss. Gedenkst., IV° Stuk, bl. 184 tot 187, om aldaar gemelde redenen, en hetgene wijders aldaar bl. 189—198 is genoteerd, aangemerkt, dat dezelve duidelijke kenmerken van onechtheid schijnt te draagen, en dat uit tegengestelde aloude observatien blijkt, dat die geen algemeen recht gemaakt kan hebben. Zedert ben ik hierin ook bevestigd door hetgene men aantreft bij J. D. von Steinen, Westph. Gesch., 1° Deel, VI° Stuk, bladz. 1561, handelende van den vrijen Rijkshof Westhoven aan de Rhoer, alwaar deeze schrijver de gebeurtenis van deezen Hof hebbende verhandeld en gezegd, dat Keizer Albrecht deezen Hof met voorbehoud van deszelfs vrijheid in het jaar 1300 in het tweede jaar van zijne Regeering aan Graaf Everhard van der Mark in pandschap gaf, vervolgens tot de rechten van deezen Hof brengt eenen brief, die Keizer Albrecht insgelijks in het jaar 1322 op

allerheiligen avond in het vierde jaar van zijne Regeering te Rotweil daaraan zou gegeeven hebben, waarvan de inhoud, zowel als het jaar en dag en plaats, wel overeenkomst met de gemelde constitutie heeft, doch tevens veel daarvan verschilt, en ook onwaarschijnlijkheid daarin schijnt voor te komen; te meer omdat Graaf Engelbert van der Mark bij eenen brief van het daaraan volgend jaar 1323 belooft de lieden van deezen Hof Westhoven bij alle de *oude* rechten te zullen behouden, die zij van ouds *gehad hebben,* von Steinen d.l. pag. 1581. Daar in tegendeel de gemelde brief van Keizer Albert nieuwigheden behelst. Het gebrek, dat in het jaar 1322 geen Albertus maar Lodovicus Keizer was, kan ook niet genezen worden door Lodovicus in plaats van Albertus te stellen; dewijl zo min het vierde jaar van de Regeering van Lodovicus, als dat van Albertus gevallen is in het jaar 1322.

Wat de rechten der Hofvrijen en Hofkamerlingen van den Hof te Ootmarssum aangaat, daaruit zal ik alleenlijk aanhaalen hetgene, waarin zij beter recht dan de Hofeigenen hebben, en wat zij bijzonder hebben.

De rechten der Hofvrijen, te zien Overijss. Gedenkst., IVe Stuk, bladz. 266 enz., behelzen art. 1, dat zij door gebrek van verschijning op den jaarlijkschen Hofdag niet belmundig worden, maar met de daar gemelde boete volstaan kunnen.

En volgens art. 3, dat zij moogen trouwen wien zij willen, onverkort hunne vrijheid.

En volgens art. 5 kunnen zij hunne vrijheid niet verliezen dan door zich te begeeven in eene andere hoorigheid of eigendom voordat zij zich uit den Hof en van den Heer vrijgekocht hebben; anderzins worden zij belmundig met hetzelfde effect, als van de Hofhoorigen boven is gezegd.

En wordt art. 9 gezegd, dat de vrijen, die van ouds pleegen vrij te zijn van de huiswinning, dat is, erfwinning, daarvan vrij blijven: gelijk zij thans alle daarvan vrij zijn. Ook geeven zij geen versterf.

En volgens art. 10 zijn de erven en goederen, behoorende in deezen vrijen Hof te Ootmarssum, gelegen in de graafschap Bentheim, dienstschuldig, uitgezonderd Vegerink, Ernsting en de Wessele, wier naamen niet meer op het Register der Hofvrijen bevonden worden, doch de Hofvrijen in Twente vrij van dienst.

Op de tantstond met een' andere hand: Deeze meijeren benen heerschaflijke meijeren en geeven jaarlijks bij verpagting der Thiendens de ..loed Thiende.

De Hofkamerlingen hebben volgens derzelver recht, te zien aldaar bladz. 272 enz. bijzonder, dat zij naar art. 1 op de Hofdagen niet behoeven te verschijnen niet alleen voor dat zij getrouwd zijn, of het [tot?] hun eigen vrijheid zijn gekomen, dat is, dat zij niet meer in het ouderlijk huis, of onder het gezag van broodheeren, als dienstbaar, zich bevinden, maar ook dat zij een jaar zonder boete moogen uitblijven, en dan, het volgend jaar niet komende, verbeuren een emmer bier en eene bokshuid binnen het jaar te betaalen, en dat zij, dit niet doende, belmundig worden.

Dat zij ook volgens art. 2 wel moogen trouwen met eenen vrijen of niet eenen anderen Kamerling maar niet met eenen eigenen, en, anders doende, belmundig worden. Zijnde de belmundigheid der Kamerlingen van hetzelfde effect als die der hofhoorigen en hofvrijen in gevallen, alwaar zij belmundig kunnen worden.

Volgens art. 3 bestaat hun versterf, aan den Hofheer toekomende, zowel van vrouwen als van mannen, in het beste stuk van de beweeglijke goederen, 't zij paard, koe, schaap, ketel, pot of kleed, zonder dit te kunnen voorkomen door Testament te maaken. Ook moeten, volgens art. 5 hunne erfgenaamen, woonende in Twente of in de Graafschap Bentheim, binnen drie dagen den versterfdag aangeeven aan den Rentmeester of den Hof te Ootmarssum, doch die daar buiten woonen, binnen veertien dagen, bij verbeurte van al het nagelaaten goed.

En volgens art. 10 blijven de Kamerlingen, die van ouds vrij van erfwinning pleegen te zijn, bij derzelver oude vrijheid, en zijn thans daarvan vrij.

Wat de diensten betreft, zijn de Kamerlingen, die onder het Huis te Lage hebben behoord, en niet de andere Kamerlingen, volgens art. 11 dienstschuldig en aan den Drost van Lage een hoen tot eene bekentenisse.

Ter uitvoering van alle de voorgemelde rechten heeft de Hofheer de jurisdictie over alle deze hofhoorige goederen en persoonen; welke jurisdictie in het aangehaald Hofrecht der Hofvrijen art. 6 dus beschreeven wordt: dat de Hofmeijer te Ootmarsum heeft jurisdictie over alle hofvrije en kamerlinge goederen en erven en voords van alle hofeigene goederen, die onder Ootmarssum en onder het Huis te Lage behooren, zo wel in de Graafschap Bentheim als in Overijss. En dat, indien iemand van de Hofhoorigen of Kamerlingen of andere hofgenooten rebel zij tegen het Hofrecht, de Rentmeester of Drost te Lage dien mag apprehendeeren en gevangen haalen, ook uit de Graafschap Bentheim, en brengen te Lage, of waar hem belift, corrigeerende den rebel aan zijn goed en niet aan 't lijf, dewijl de Graaf van Bentheim en Drost van Twente de jurisdictie daarover hebben in crimineele zaaken en ook in civiele zaaken, wanneer lieden, die niet Hofhoorig zijn, met hen te doen hebben: terwijl de hofhoorigen van de gemelde drie soorten zijn te samen Hofgenooten van den Hof te Ootmarssum en elkanderen voor geen ander dan het Hofgericht van deezen Hof moogen aanspreeken, zowel over beweeglijk als onbeweeglijk goed. Wijders wordt in het aangehaald recht der Hofhoorigen art. 20 gemeld, dat alle Hoven des Lands van Twente hun appel hebben aan den Hof te Ootmarssum, en dat van den Hof Ootmarssum is het appel tot den Hof Colmschot bij Deventer gelegen.

Voor de historie van het zo even gemelde dient, dat in het jaar 1546 toen de gemelde Hofrechten door de hofhoorigen van elke soort zijn opgegeeven, de Heerlijkheid Lage nog onder de Landsheeren van Overijssel was; hebbende langen tijd gehad haare bijzondere Drosten; en

eindelijk is gevoegd bij het Drostambt van Haaksbergen en Diepenheim, en dat te dier tijd veele domeingoederen van den Landsheer in Twente en in de graafschap Bentheim onder het Rentambt van het Huis en Heerlijkheid Lage waaren gelegd, die vervolgens wederom onder het Landrentambt van Twente zijn gebragt, toen het Drostambt van de Heerlijkheid Lage, door verpanding van deeze aan Diderik Ketteler in den jaare 1576 gedaan, ophield, breeder te verneemen uit de gedrukte Deductie der Heerlijkheid Lage en Landrentmeesters rekeningen van dien tijd.

Deeze jurisdictie van den Hofheer is alleenlijk civiel, bevattende al hetgene een Richter ter uitvoering van zijne jurisdictie doen mag. Ook behoort hiertoe de wederstreevigen, hier *rebellen* genaamd, te moogen arresteren en in hun goed, dat is, door geldboete, te corrigeeren. Voor dit gericht van den Hof moet de Hofheer zelf over alle prestanda der Hofhoorigen tegen dezelven pleit voeren, gelijk een Leenheer voor het gericht van de *pares curiæ*: terwijl de Hofmeijer, die oustijds insgelijks een Hofhoorige plagt te zijn, aldaar in zijn naam de Bank spant.

In opzigt der Hofhoorigen in de Graafschap Bentheim wordt door den Souverain aldaar beweerd, dat het Appel of hooger beroep aan Hem behoort. Hiervan is voor een reeks van jaaren een voorbeeld te zien in het Proces van den wijlen Rentmeester J. G. Droghoorn tegen Berend Maathuis en Goosen Hindrinks of Claasink, Hofvrijen te Wilsem over den vrijkoop, waaromtrent zij vermeenden niet gehouden te zijn aan de bovengemelde order en Redres van 's Landsdomeinen van Twente maar wel aan hunne gemelde Hofrechten. De Rentmeester vondt niet goed om zich op derzelver Appel aan de Hooge Bentheimsche Regeering in te laaten: zodat de zaak daarmede is blijven steeken.

Wat aangaat de Hoven in Twente, die gezegd zijn hun Appel te hebben aan den Hof te Ootmarssum, zijn de Hof te Oldenzaal, de Hof te Borne, de Hof te Delden en de

Hof te Weddehoen, wier onderhoorige erven alle hofeigen zijn en de gemelde Hofrechten gebruiken. Meer Hoven, onder den hoofd Hof te Ootmarsum behoorende, worden in de gemelde Hofrechten niet opgegeeven. Ook blijkt, dat er geen meer onder waaren. Want de Hof te Kagelink, de Hof te Stokkum, de Hof te Haaksbergen en de Hof te Goor behoorden daaronder niet.

Van de laatstgemelde drie Hoven moet hier nog gezegd worden, 't welk tot oplossing van geschillen schijnt te kunnen dienen.

De Hof te Kagelink, gelegen in de Heerlijkheid, nu Drostambt, Diepenheim, is in het jaar 1511 door Hendrik Graaf van Dalen en Heer van Diepenheim gekocht van Hendrik Tagge en deszelfs broeder en zusters, Overijss. gedenkst. VII stuk bl. 90. De goederen onder deezen Hof behoorende zijn aldaar bl. 128 tot 131 gemeld, volgens de rekening van den Rentmeester Roelof Bitter van het jaar 1577. Van het recht der meijeren van de goederen onder deezen Hof wordt aldaar bl. 128 het volgende hoofdzaakelijke gezegd, dat zij schuldig zijn zich te presenteeren in den Hof des dingsdag na Pinxteren, op poene, indien zij binnen drie jaaren niet compareeren, zij voor halseigen worden verklaard door de Hofgenooten en moogen ook niet huwlijken zonder den Heer een half vat boter te betaalen, en buiten de echte, dat is, hun hofhoorig genootschap, niet zonder consent.

Onder de goederen, welke onder dezen Hof behoren, worden ook bevonden Hofhoorige Garfgoederen, aldaar bl. 139 en 140 gemeld, namelijk Wernink hof, Rengerink, Nijhof, Kagelink, Boerum, Hof te Stokkum en Wolbertink, die garfgoederen zijn genaamd, omdat het jaarlijks praestandum van dezelve bestaat in de derde garve van het zaadgewas. Hieruit blijkt, dat Garfgoederen ook Hofhorige goederen kunnen zijn. Ook komen bl. 138 en 139 aldaar voor Garfgoederen, die niet Hofhoorig zijn, welke buiten

de Heerlijkheid van Diepenheim zijn gelegen, als naamlijk Teeselink, Temmink, Olthof, Giffel, Truijink en Broekhuis. Deze eene zoowel als andere soort van garfgoederen en wel de laatstgemelde soort voor eene somme van penningen boven hetgene de meijeren jaarlijks voor erfwinning moesten betalen, worden aldaar bl. 138 gezegd, toen ter tijd voor den tijd van zes jaren verpacht te zijn, 't welk men meent verstaan te moeten worden van eene verpachting van de derde garve, waarvan de pachtpenningen door den pachter zouden moeten betaald worden boven de jaarlijksche erfwinnings-penningen en andere lasten van de erven, die hij dan daartegen nevens de derde garve van den meijer zou kunnen vorderen. De bewijs-redenen, die de meijeren hiervoor zouden hebben, zijn: dat er vervolgens staat bij voorbeeld van het vrije garf-erve *Teeselink ter III^er^ garven boven drie golde guldens sjaers voor erffwijnnijnghe, ook voorbeholden thalve aeckeren ende andere lasten daer vuijtgaende, heeft gepacht Dierck Teeselink tot* xx *golde guldens tot* xxx *st^re^ den gulden fct.* xxx *L.*, en zoo staat er van het hoorig garf-erve *Nijehoff, hoerich als vooren ter III^er^ garven om vrij suijver gelts boven alle lasten, naemplich die twee mudde Roggen, die int Rentambt van Twenthe betaalt worden, heeft gepacht Bruijn van Laer de Jonge voer* xxxiii *golde gulden fct.* Lij *L.* Indien hier verstaan wierd eene verpachting van het erve zelf en niet van de derde garve van hetzelve, door den bezitter jaarlijks te praesteren, dan zou geacht kunnen worden, dat het gewag van derde garve niets zou beduiden noch te pas kunnen komen. Ook dewijl de hofhorige Erven zelfs niet door den Goedsheer verpacht kunnen worden, maar de hofhorigen bij derzelver oude praestanda van de erven moeten gelaten worden, zoo zou de uitdrukking van deze verpachting, in de gemelde beide soorten van erven op gelijke wijze gemaakt, ook op dezelfde wijze te verstaan zijn. Hiertoe zou ook kunnen dienen het extract hierbij onder C gevoegd, van de Remarques der

Gedeputeerden van den jare 1639, alwaar te kennen gegeven wordt dat de verpachting voordaan wederom van de derde garve, als voorheen, en niet de vierde garve, als zedert het jaar 1612, van deze Erven zou geschieden. Zo wordt ook in de gemelde order en Redres van 's Lands domeinen van Twenthe van 1662 cap. 2 art. 1 gesproken van verpachting der garfgoederen, doch daardoor de verpachting van de garf verstaan. Van die van den Hof te Stokkum wordt aldaar bl. 251 en 252 gezegd, dat zij schuldig zijn zich te presenteren op dag visitationis Mariae virginis bij dezelfde poene als voor gemeld, en dat zij ook niet mogen trouwen zonder den Heer een half vat boter te betalen, en niet buiten de Echte zonder consent; en worden degenen, die onder dezen Hof behoren, aldaar gemeld. Van dezen Hof te Stokkum wordt ook gewag gemaakt in het Register van de goederen van Hendrik Graaf van Dalen en Heer van Diepenheim van het jaar 1188 aldaar bl. 62 en 75. Wijders wordt aldaar bl. 140 van alle de Meijeren in de Heerlijkheid Diepenheim gezegd, dat zij hofhoorig zijn, en dat zij, als een man of wijf versterven, geven de helft van viervoetige beesten, en als sij beide sterven, alle de viervoetige beesten, die zij niet naar Hoves recht vergeven dat is daarover niet getesteerd hebben.

Van den Hof te Haaksbergen wordt mede in de voorz. Rekening van den Rentmeester R. Bitter van het jaar 1577 gewaagd onder de Rubrijk van de inkomsten van het Huis en Heerlijkheid Blankenborg en Haaksbergen, waarvan een Extract hierbij is gevoegd onder D. Ook wordt van dezen hof gemeld in eenen pandbrief van Koning Filips, Landsheer van Overijssel van den 16 Januarij 1557 aan Berend Meijer ter Nederhaarmole, wiens erf onder dezen Hof behoort, gegeven, gezegd, *dat hij en zijne kinderen zullen blijven in der echtschap des hoofds daer sij onder horich altijds geweest sijn einde den Hofmeijer einen dienst naar older herkommen.*

Uit het gemeld hierbij onder D gevoegd stuk is niet duidelijk te vernemen wie al van de daar gemelde erven onder den hof te Haaksbergen behoren en dus Hofhoorig zijn. Maar de niet hofhorige Erven worden opgenoemd in het Extract van het Manuscript van de Order en Redres van 's Lands domeinen van Twenthe van 1662, hierbij onder E. Uit het gemeld stuk D blijkt alleenlijk en in opzigt van de toen niet verpande erven, dat door derzelver meijeren voor erfwinning en diensten een zeker jaargeld wierd betaald. Hetzelfde, als boven van de meijeren onder de Heerlijkheid Diepenheim hebbende behoord, is gezegd, zou om dezelfde reden ook hier plaats vinden naamlijk, dat het niet te verstaan zij van eene verpachting van de erven zelfs maar van het koorn-praestandum in gelde gedaan boven hetgeen de meijer nog meer hetzij aan den Goedsheer of aan anderen jaarlijks betalen moest.

De duisterheid, die in de gemelde wijze van verpachting omtrent deze goederen zou gelegen zijn, zou ook opgeklaard worden doordat in de Remarques van de Gedeputeerden van de Staaten van Overijssel van den 18 April 1659 (onder de Rubrijk Concept-*redres van Garfgoederen in Twente,* en onder de Rubrijk *verpandede goederen, waarvoor die verzet zijn, of aan diezelve en hoeveele geprofiteerd zal konnen worden)* de oude pachten van specien, als garve koorn vee etc. zowel van hofhorige als van vrije garfgoederen, die toen reeds te voren volgens eene taxatie op geld waren gebragt nog eens wederom zijn getaxeerd om tegen hooger sommen in gelde betaald te worden, van welke taxatie hier bij onder F is te zien.

Dezelve is in het jaar 1662 wederom gerevideerd en verbeterd. Deze door de bezitteren der erven te doen aannemen was een van de voornaamste oogmerken, waartoe de gemelde gedrukte Order en Redres van 's Lands Domeinen van Twenthe van 1662, bijzonder aldaar cap. 2 strekte: welke taxatie die nog voorhanden is, doch aldaar niet mede is gedrukt geworden, tot heden toe wordt geobserveerd.

De oorzaak dezer taxatien was de van tijd tot tijd afnemende *valor externus* van de geldspecien en gevolglijk toenemende waarde van koorn en andere te verbruiken specien en van alles, zelfs ook van arbeidsloon, naar proportie, zoodat de waarde in gelde van dat alles thans wel drie vierde grooter bevonden wordt dan ten tijde van de aangehaalde rekening van Roelof Bitter van 't jaar 1577. Intusschen blijkt uit het vervolg der gemelde Order en Redres, dat het nog jaren aanhield eer taxatie volkomen tot stand gebragt en in 't gemeen aangenomen wierd. Want volgens het daar achter gedrukte Extract uit de besoignes van de Gedeputeerden van de Staten van Overijssel over de domeinen van Twenthe, gehouden te Borne den 26 Februarij 1667, ten overstaan van den Drost en Rentmeester van Twenthe, alwaar over de voorsz. taxatie van het koorn en andere specien, te gelde gezet, wierd gehandeld, was de taxatie nog niet in allen opzigte of in het gemeen door de Meijeren aangenomen.

Bijzonder ook verzochten zij eenige vermindering over de taxatie der diensten, als ook *over de garfgoederen taxatie enz. zodat omtrent hetgene men in de taxatie niet eens mogt worden de publijke verpachting zou voordgang gewinnen en in het werk gesteld worden.* Hierop volgt aldaar nog een Extract uit het Register van de Staaten van Overijssel, van den 26 April 1667, over de voorzeide Besoigne van den 26 Februarij daar te vooren, 't welk onder anderen behelst, *dat aan de meijeren behoorlijk renvers van niet hooger bezwaard te zullen worden tot haar meeste gerustheid zal worden uitgeleverd, en dat diegene, so onverhopentlijk in de voorgemelde taxatie niet en willen continueren, sullen sulx een jaar te bevorens opseggen, om tegens deselve de publicque verkopinge van 's Lands recht te introduceren.* Dit schijnt te onderstellen, dat ook de vrije garfgoederen, waarvan de garf toen getaxeerd is, zowel als de hoorige garfgoederen in erflijke pacht door de meijeren bezeten worden, hoedanige erflijke

pacht hier zou kunnen zijn hetgene men in Duitschland *Landsiedel recht* noemt, waarin eenige overeenkomst met een *dominium utile* wordt bespeurd.

Voords wordt aldaar gezegd: *aangaande de Camerlingen ende Hofvrijen, also dezelve verweijgert hebben de taxatie aan te nemen, zal de provincie haar recht verhuijren. Na welken alle de Rentmeester sijnen ontfanck sal stellen, beginnende als in de Besoigne der Gedeputeerden van den 26 Februarij laetstleden binnen Borne gestatueerd is.*

Hierbij is het vervolgens gebleeven, zodat alle degenen, die de taxatie niet hebben aangenomen, de verpachting van derzelver præstanda, indien de Goedsheer zulks goed vindt, zouden moeten ondergaan. Dit schijnt wederom te doen zien, dat men in deeze stoffe door verpachting, of verkooping (want dit wordt in zo verre hier voor hetzelfde genomen) van vrije en hofhoorige garfgoederen, als ook van die, waarvan jaarlijks op eene andere wijze eene quantiteit koorn of andere specien betaald wierd, verstond de verpachting van de garve of andere specien, die de Goedsheer jaarlijks van de goederen genoot. En dat deeze taxatie niet was van hetgene de erven in pacht zouden kunnen doen, maar van de voorige prestatien; daarmede strookt ook, dat in de taxatie onder E de prestatie van de garve vooraf wordt gemeld.

In de gemelde order en Redres van 's Lands domeinen van Twenthe cap. 1 art. 9 wordt gezegd, dat *de erven onder de gewesene Huijzen Blanckenborgh tot Haxbergen en van Diepenheim konnen alle worden verpacht, als vrij allodiaal particulier goet, behalven dat de meijeren van de erven Sustineeren eenige ponden golts gegeven te hebben, darom sij van de erven niet souden konnen worden verdreven.* Dit vereischt eenige opheldering, als naamlijk, dat men deeze woorden niet zo kan opvatten, dat ook hieronder mede zouden te verstaan zijn de hoorige erven van de voorzeide Huizen, waarvan in boven aangehaalde stukken is gezegd: dewijl dit tegen de

bekende waarheid aanloopen zou, omdat hoorige erven immer vrij alodiaal zijn. Ook blijkt uit dit manuscript der voorz. order en Redres, alwaar deeze erven speciaal zijn benoemd, waarvan hierbij is gevoegd een extract onder E, dat het te verstaan zij van de vrije erven der voorzeide Huizen, wier erflijk gewin door de meijeren, naar derzelver sustenue, voor eenige ponden gouds zou verkreegen zijn.

Terwijl volgens het voorgemelde de Staaten bijkans anderhalf eeuw aan deeze sustenue der meijeren hebben gedefereerd, en, zo zij die ongegrond en van kwaade trouwe hadden geacht te zijn, alsdan 's Lands belang beter zouden hebben bevorderd, door deeze erven aan de meijeren op te zeggen en die zo hoog te verpachten, als zij konden gelden, in plaats van met de meijeren over de taxatie der specien van de oude pacht te handelen en te poogen om die taxatie tot stand te brengen, veel weiniger zodanig tot stand te brengen, dat de meijeren deeze taxatie zouden kunnen opzeggen om wederom bij de prestatie der specien te kunnen verblijven, als ook hun te belooven, dat zij in het vervolg niet hooger getaxeerd zouden worden.

Intusschen is dit niet het eenigste geval, waarin de spreekwijze van *verpachting van een erve* in deeze stoffe wordt beweerd te kennen te geeven de prestatien, gemeenlijk met het generaal woord van pachten en toepachten benoemd. Terwijl dan de benaaming van het erve ziet op het dominium directum van hetzelve, aan den goedsheer toebehoorende, waarvan die jaarlijksche prestatien het gevolg zijn. Maar ook ontmoet men even zo in oude pandschappen, alwaar de goedsheer zijne goederen, zegt in pandschap te doen, schoon het in effect niets anders is dan eene pandschap van prestatien, die van het erve aan hem gedaan worden.

De gemelde questie is in opzigt van de voorz. erven voor eenige jaaren bij de Provisioneele Representanten des Volks van Overijssel voor geweest doch niet beslisd, maar de voorgenomen verkoop dier goederen vooreerst gestaakt. De

beslissing deezer zaak schijnt te zullen afhangen van eene juiste beoordeeling van hetgene daarvan boven is gezegd; 't welk mij voorkomt van dat gewigt te zijn, dat hieromtrent geen favorabel advijs voor het Bataafsch Gemeenebest schijnt te kunnen gegeeven worden.

De Hof te Goor is waarschijnlijk dezelfde, waarvan in eenen brief van de elfde eeuw wordt gewaagd als door eenen geweezen Ridder Adolf van de kerk van Utrecht opgedraagen, Overijsselsche Gedenkst. IIe stuk, bl. 82—87. Bijzondere Hofrechten van de hoorige meijeren onder deezen Hof worden niet bevonden, maar gedraagen zich naar de rechten der Hofeigenen van den Hof te Ootmarssum.

Onder de weleer geestelijke goederen, over welker eigendom lang door de geweezen Ridderschap en Steden is getwist, waarvan is te zien Overijss. Gedenkst. VIIe stuk, bl. 317, aan de Ridderschap toegedeeld, wordt bevonden de Hof te Lemselo in het Gericht van Oldenzaal, wiens onderhoorige erven en meijeren de rechten van de Hofeigenen van den Hof te Ootmarssum gebruiken. Meer andere zaaken, die deeze goederen betreffen, zijn gemeld in het hierbij onder H. gevoegd bericht aan het Intermediair Administratijf bestuur van het voormalig gewest Overijssel door mij gegeeven, waartoe ik mij gedraag; hoopende hiermede aan de intentie voldaan te hebben. Terwijl hetgene, waarin ik mogt bevonden worden te ontbreeken, naarder door mij, des gerequireerd, zou kunnen opgehelderd worden.

Aldus geadviseerd te OLDENZAAL den 15 Februarij 1801.

(geteekend) J. W. RACER D^r^.

Copia Copiae.

A.

Erven van het Bataafsch gemeenebest in de graafschap Bentheim door eigenhoorige meijeren bewoond (1).

Te Itterbeke.

Scheurink,	geeft jaarlijks	8	mudd.	rogge.
Bennink	»	7	»	
Schultink	»	7	»	
Rockerdink of Lambertman	»	7	»	
Arnink	»	6	»	
Kedink	»	5	»	en 2 mud boekw.
Veldink	»	7	»	en 7 oort golds.

Te Wilsum.

Schoneveldink,	geeft jaarlijks	16	mudd.	rogge en 1 schepel.
Goverdink	»	7½	»	
Gerbertink	»	12	»	
Lutke Broekhuis	»	4½	»	
Groote Broekhuis	»	9	»	
Harsthuis	»	9	»	en 2 mud boekw.
Vaagdink	»	10	»	»
Bekdaals of Oomskamp	»	1	»	en 3 schepel.

Te Ulsen.

Berg Johan,	geeft jaarlijks	3	mudd.	rogge.
Brinkhuis	»	10	»	

(1) Hoe Racer deze en de volgende Bijlage uit de Rekening der Bentheimsche domeinen b. v. van het jaar 1800 heeft zamengesteld is niet duidelijk. Zij zijn dus gelaten zooals hij ze had medegedeeld.

Te Hoklenkamp.

Berkhuis,	geeft jaarlijks	4	mudd. rogge.
Harsmulle	»	7	»

Laarwoud.

Volgens het Register van de Hofvrijen des Hoves Ootmarsum zou deeze een Hofvrije van voorz. Hof zijn.

Bloemendaal, geeft jaarlijks 3 mudd. rogge en 3 mud garst.

Omtrent de bovengemelde meijeren is aan te merken, dat zij alle doen 3 bepaalde diensten aan den Goedsheer, uitgezonderd die te Itterbeek; welke ook sustineeren geen eigenhoorigen te zijn maar alleenlijk stedige pacht schuldig te zijn. Hierover is door den Rentmeester van de Domeinen in de graafschap Bentheim reeds bevoorens de revolutie tegen den bouwman van hiervooren gemelde erve Bennink of Benneke proces begonnen en in de eerste en tweede instantie voor het competent Gericht in de graafschap Bentheim verloren, voorbehoudens nogthans aan den Rentmeester naarder bewijs, bij verder vervolg der zaake, in te brengen. De wederzijds ingebragte schrifturen, als ook de sententien door mij geleezen zijnde, is mij voorgekomen, dat hoezeer ook de zaak volgens de bewijsstukken kundig is bepleit geworden; echter rechtmaatig gedecideerd te zijn, en dat zonder bekoming van naardere bewijsstukken geen hoop schijnt te zijn van daarin beter te zullen slaagen.

(getcekend) J. W. Racer Dr.

Copia Copiae.
B.

Register van alle Hofvrije, Hofkamerlingen en Hofhoorigen in de Graafschap Bentheim, die jaarlijks op den Hofdag te Ootmarssum compareeren moeten.

Hofvrijen.

Kemkeshuis	uit Wilsum	bet. jaarlijks	niets.
Benthemshuis	»	»	niets.
Wevershuis	»	»	niets.
Schuurinkshuis	»	»	niets.
Leeuwenhuis	»	»	niets.
Maat Egbertshuis	»	»	niets.
Maatjanshuis	»	»	niets.
Claassink of Hendk Jan	»	»	niets.
Tijnck	»	»	niets.
Breukershuis	»	»	niets.
Damink	»	»	niets.
Kamphuis	»	»	niets.
Tubbenhuis	»	»	niets.
Schoppershuis	»	»	niets.
Beukershuis	»	»	niets.
Nagelshuis	»	»	niets.
Hinkenhuis	»	»	niets.
Schreurshuis	»	»	niets.
Of Naphuis	»	»	niets.
Ensinkshuis	te Battem	»	niets.
H. Ensinkshuis	ibidem	»	niets.
Neerkink	»	»	niets.
Koopshuis	»	»	niets.
Quaadenhuis	op de Hoogsteden	»	niets.
Zaalmink	ibidem	»	niets.

	Schiphouwer te Scheerhoom bet.	jaarlijks	niets.
	Kamphuis ibidem	»	niets.
	Quasthuis te Renge	»	niets.
	Nijman of Prenger in het Laar	»	niets.
	Haselhorst in 't Laar	»	niets.
Deeze zou volgens bericht van den Rentmeester een eigenhoorige zijn.	Wilde of Bloemendaal ibidem	»	3 mudden rogge en 3 mudd. garste.
	Brinkmanshuis te Emlenkamp	»	niets.
	Hilbertink of Kostershuis ibidem	»	niets.
	Volkershuis	»	niets.
	Vrijlink te Overinge	»	niets.
	Grobbenhuis te Haaftekamp	»	niets.
	Wolterink	»	niets.
	Paaschenhuis	»	niets.
	Klompemakershuis	»	niets.
	Moorman of Pier	»	niets.
	Masselink te Hardinkhoeve	»	niets.
	Keurnerink te Geulenkamp	»	2 duit.
	Paman	»	2 mudden molt en 12 hoenders.
	Boeman	»	niets.
	Snempman	»	niets.
	Warsman te Hublenkamp	»	....
	Ringerwoolde in de Boerhuize	»	niets.
	Hilgerink te Hardinge	»	1 mudde rogge.
	Cloosterink te Hilten	»	3 gulden geldpagt.
	Harsmoole te Halle	»	niets.
	Lhoman of Lohuis	»	niets.
	Storteboom	»	niets.
	Vrije .... te Getelo	»	niets.
	Holthuis of Meerhuis	»	niets.

Hofkamerlinge.

	Stoltink in de Boerhuise	bet. jaarlijks	het versterf.
	Stippelshuis	»	versterf.

Groskamp of Beuker te Volselo	bet. jaarlijks	versterf.
Pottershuis te Halle	»	versterf.
Klifman	»	versterf.
Everink te Geulenkamp	»	versterf.

Hofeigenhorige.

Scholte te Wilsum	bet. jaarlijks	niets.
Leeftink	»	geldpacht *f* 6-16.
Zuterink	»	» - 1-13.
Wolbertink	»	» - 7-11.
Alferink	»	» - 2-18.
Mollerink	»	» - 6-13.
Wiggerink te Emkenkamp	»	» - 9-11.
Ribbert	»	» - 8-16 en 3½ mud haver.
Wilmink	»	» - 9-11.
Hesselink in de Boerhuize	»	» - 7-7.
Koning	»	» - 8-12-4.
Eppink te Lemke	»	» - 8-16.
Wijcherinck	»	» - 8-13.
Kolde te Hoklenkamp	»	» - 6-6.
Vos	»	» - 8-2.
Jonkerink	»	» - 0-7-4.
Konink te Itterbeke	»	4 mudd. rogge.
Link	»	1 mud 2 sch. rogge, geldpacht *f* 2-1-4.
Hemkink	»	4 mudd. rogge.
Boerrichter te Getelo	»	4 mudd. rogge.
Dierkink	»	4 mudd. rogge en 1 mud haver.
Boode te Hilten	»	niets.
Hombert	»	*f* 3-4, 6 mudd. rogge en 1 mudd. haver.
Eeckhof te Hardingen	»	6 mudd. rogge en 3 mud haver.

Boode	bet. jaarlijks	*f* 7-3.
Nijhuis	»	niets.
Warsman te Halle	»	*f* 9-11.
Holthuijs	»	niets.
Kemper	»	niets.
Ridder te Hoogehesingen	»	5 mudde rogge.
Esman	»	1 mud rogge en 1 mud garst, geldpacht *f* 7-15.

Copia Copiae.

C.

Extract uit de Remarques van de Gedeputeerden tot het examen van den Staat der provintiale domainen van den 18 *April* 1659, *onder de Rubryk* Remarques op de rekeninge van Twente en de goederen van het Rentampt gealieneerd (1).

(post alia).

De erven Warninchoff. Pag. 52vo en 53.
Olthoff.
Giffel.
Fruwinck.
Broeckhuijs.
Caegelinck.
Burum.
Teesselinck.

Dese alle tegenwoordich gestelt 't sedert den jaere 1612, ter 4der garve, hebben daer te vooren altijt gedaen de 3de garve, 't geene bij nieuwe verpachtinge weder behoort te worden geredresseert, ten ware de meijeren redenen van dese verminderinge off verlichtinge conden bijbrengen.

(1) Gecorrigeerd naar het origineel op het Provinciaal Archief van Overijssel.

Copia Copiae.

D.

Extract uit de Rekening van Rodolffs Bitter van den Rentampt van Twente van eenen jare eindende lesten Septembris 1577 (1).

(post alia, fol. 156).

Incommen ende ontfanck des Huises ende Heerlickheijt van der Blanckenburch ende Haexbergen van eenen jaere.

Ontfanck

(post alia).

Andere ontfanck van jaergelt, dat deze naebeschreven meijeren jaerlicx in steede van erffwijnninge betalen moeten, ende, hoewel deze naevolgende partijen vanden erven bij den voers. Auditeur Loijs Rattaller als commissaris int openbaer voor den tijt van ses jaaren verpachtet sijn voer een seecker geltpacht, hier naer folio verantwordt, is nochtans der Co^{n} Mat. dit jaergelt gereserviert bij den meijeren boven hueren pacht jaerlicx tmoeten betalen op martini gelijk andere pachten oock verschijnende sijn.

Item Dijckhuis.

Ordinaris ende als in voorgaande Reeckenin.

Item Dijckhuijs drie golde guldens jder gulden tot xxviii str. facit . . . . . iiii L iiii β.

Wijttbroeck ende Poll drie golde guldens . iiii L iiii β.

Ter Lesse.

Item den Hoff toe Haexbergen plach jaerlix te gheven enen golde gulden ende staet nu pandes Frederick Helmiges thaexbergen, dus hier niet . . . . . Nijet.

---

(1) Deze Bijlaag gecorrigeerd naar de op het Provinciaal Archief van Overijssel gedeponeerde Rekening van 1 Oct. 1575—30 Sept. 1576.

Oestendorp twee golde gl. facit . . . . . II L XVI β.
TCaette bij den Poll twee gl. gl. . . . . II L XVI β.
Wregelaer twee golde gulden fit . . . . . II L XVI β.
Groethuijs drie gl. gulden facit . . . . . IIII L IIII β.
Belhoff drie gl. gulden fit . . . . . IIII L IIII β.
Die Haer drie gl. gl. fit . . . . . IIII L IIII β.
Honnick plach jaerlix te doene drie golde guldens dan staet nu pandes za. Heinrick Nijekercken Ergo hier . . . . . Nijet.
Vaerwarck toe buerse twee gl. gl. facit. . . II L XVI β.
Reurinck twee gl. gl. fit . . . . . II L XVI β.
Nederhaermolen een pont acht schell dan staet pandes Berndt de Meijer voor IIIc LXXX L ter losse dus hier. . . . . Nijet.
De Boumeijster die dat lant van de Blanckenborch gebruickt twe goltgulden facit . . . II L XVI β.
VIIde. Somma van den jaergelden voerss. . . . . XXXVII L XVI β.

Ontfanck van diensten, die deze naebeschreven meijeren van elcken hoff naegenoempt schuldich sijnnen te doen, te weeten, elck thien mudde Rogge oft andere dergelijcken vracht des jaers eens op huer luijden selffs cost toe Deventer te voeren ende soe wanneer sij den dienst niet en doen soe betaelen sij elcx daer voor. eenen horns gulden, daer men voer ontfanck XII str. brabans.

Item Dijckhuis . . . . . XII β. Ordinaris staeti Renten.
Wijtbroeck ende Polle . . . . . XXIIII β.
Haexbergen hoff XII st., dan staet pandes aen Frederick Helmiges toe Haexbergen Daeromme hier Nijet. Ter Losse.
Oestendorp . . . . . XII β.
TCaette bij den Polle. . . . . XII β.
Wregelaer . . . . . XII β.

Groethuis . . . . . xii β.
Belshoff . . . . . xii β.
Die haer . . . . . xii β.
Ter Losse. Hoevinck xii β staet pandes dem Richter toe Haexbergen, Ergo hier niet . . . . . Nijet.
Vaerwarck toe buerse . . . . . xii β.
Reurinck . . . . . xii β.
Ter Losse. Nederhaermollen eenen golden gulden tot xxviii str., staat pandes Bernd ter nederhaermollen ter losse dus hier niet . . . . . Nijet.
Soe dan dese meijeren dit jaer heure dienst niet gedaen en hebben wordt een jegelijck gerekent met xii str. als bouen.
VIIIde. Somma van Deventer voerderen voorss. . . . . vi L xii β.

Deze nabeschreven erven oft hoven plagen jaerlicx te betalen seeker taux van granen ofte coren pacht als inde voergaende Reeckeninghe breder jnden arle van den ontfange van rogge, garste, boekweijte ende haver verhaelt, dan sijn deselve erven ofte hoven alsnu bij den auditeur Loijs Rattaller als commissaris voor den tijt van ses jaeren opgeslaegen ende voer seecker gelt verpachtet geweest, daarvan martini anno xve lxxi tide deser Reken dat vide ende leste jaer pachts verschenen is ende sijnnen verpachtet bij golde guldens tot xxx str. tstuck als nae volget:

Item dat Erve Dijckhuijs boven xii str. te dienst gelde ende drie golde gulden te jaer gelde voer de Coe Mat. ende boven dien noch tbetalen die grove ende smael thienden voor den Praest van St Peter toe Utrecht ofte in de praestie toe Oldenzeel ende noch ande erffgenaemen van Twenthe een mudde Roggen heeft gepacht Johan Dijckhuijs voer viii
Leste Vide jaer. golde guldens ten prijse als voern. facit . . . . xii L.

Witbroeck ende Pol boven xxiiii str. te dienst gelt ende drie golde gulden te jaergelt voer de Co^{n} Mat. ende boven noch die groven ende smaelen thijnden de kercke te Haexbergen daer vuyt heeft ende noch ande selve erffgenaemen van Twente twee mudde ses spint roggen, hebben gepacht Geert ten Wijtbroeck ende Beerndt ten Poll voer xviij golde guldens ten prijse als voorn. . . . . xxvii L.

Oostendorp boven xii str. te dienstgelt ende twee golde guldens te jaergelt die sijne Mat. heeft ende noch boven dien die groven ende smaelen thijnden die de Praestie voorss. daervuijt heeft ende noch ande selve erffgenamen van Twenthe twee mudde Roggen heeft gepacht Albert ten Oostendorp voer xi golde gulden als voeren . . . . . xvi L x β.

TCaette bij den Polle gelegen in de buijrschap toe holthuijsen boven xv stuvers te dienstgelt ende drie golde guldens te jaergelt ende boven dien noch die thijnden die de Pastoer te Haexbergen daervuyt heeft, gepacht Claes ten Caeten voer xix golde guldens ten prijse als voorn. . . xxviii L x β.

Wregelaer boven die slopthijnden weesende drie mudde Roggen commende Frederick van Marshuijsen ende op de Vicarie van de x^{m} martelaers toe Grolle ende noch boven dien voor den Conninck te dienstgelt xii str. ende drie golde gulden te jaergelt ende noch aen de selve Erffgenamen van Twente twee mudde Roggen, heeft gepacht Aernt ten Wregelaer voer xiii$\frac{1}{2}$ golde gl. fit. . . . . xx L v β.

Groothuijs boven xii str. te dienst gelt ende drie golde guldens te jaer gelt noch boven dien drie groven thijnden toe commende die van Marshuijsen. Ende noch an de Erffgenaemen van Twenthe twee mudde Roggen heeft gepacht den meijer ten Grootenhuijs voer xv golde gulden ten prijse voorss. fit . . . . . xxii L x β.

Belshoff boven xii str. te dienst gelt ende drie golde gulden te jaergelt. Ende noch baven dien die twee mudde Roggen aen de Erffgenaamen van Twente heeft gepacht Henrick ten belsinchaven voer xi golde guldens ten voorss. prijse xvi L x β.

Die Haer boven xii str. te dienstgelt ende drie golde guldens te jaergelt. Ende noch boven dien den groven ende smaelen thienden ende daertoe drie mudde Roggen jaerlixs tot slopthienden toecommende die van Marshuijsen ende die vicarie voorss. ende noch aen die Erffgenamen van Twenthe twee mudde roggen heeft gepacht Claes ter Haer voer xii golde guldens ten voerss. prijse facit . . . xviij L.

Vaerwarck te buerse boven die twee golde guldens te jaergelt voer den Conninck ende bovendien noch den slopthienden ses mudde Roggen toecommende den erffgenamen Adolff van der Marck ten Ottensteijn ende St Georgius Vicarie toe Haexbergen sesse mudde Roggen, viff mudde haveren, vier mudde gaersten heeft gepacht Johan Schulte toe buerse voer vijff golde guldens ende xxiii str. ten prijse voorss. . . vii L iii β.

TCaette toe buerse boven xii str. te dienstgelt ende noch bovendien die twee mudde garsten van St Georgius vicarie voorss. heeft gepacht Griete Jnde marsche voer drie golde gulden ende xv str. ten voorss. prijse . . . . v L v β.

Ruerinck boven xii str. te dienstgelt ende twee golde guldens te jaergelt ende noch bovendien een mudde haveren voer St Georgius vicarie te Haexbergen Ende noch an de Erffgenamen van Twente voerss. twee mudde roggen heeft gepacht Dirck Ruerinck voer xi golde guldens ten voorss. prijse . . . . . xvi L x β.

Dat erve Noertwijck heeft gepacht Engelbert Nijekercken voer vii golde gulden ten voorss. prijse . . . x L x β.

Noch eenen kamp boulandes, die Jegenwoerdelick gebrueckt Herman Meijerinck, heeft gepacht den selven Harmen voer twee golde guldens ende een oert ten voorss. prijse fit . . . . . iii L vii β vi Q.

Item den Hoff toe Haexbergen placht jaerlix an coeren te doene acht mudde Roggen, vier mudde Boeckweijten ende twee mudde haveren ende, alsoe denselven hoff nu pandes staet aen eenen gehieten Frederick Helmiges toe Haexbergen Ergo hier . . . . . Nijet.

Item dat erve Hoevinck plach jaerlix onder andere pacht aen coern te doene thien mudde Roggen, zeven mudde boeckweijten, dit erve staet nu oock pandes Heijnrick Nijekercken, Richter toe Haexbargen zal. offte zijne erffgenaemen dus hier niet . . . . . Nijet.

Dat erve Nederhaermollen placht jaerlix ter pacht te doene vier mudde roggen ende vier mudde haveren, die luijden die dit erve gebruickende sijn behooren te weesen halscijgene persoonen, Also dat die Mat. competeert alle dat nagelaeten guet van alle hoffeijgen personen, soe wel van de vrouwen als manspersonen, welck erve nu pandes staet den meijer Berndt ter Nederhaermollen op 't zelve erve woonende ende staet ter losse met vier hoendert tachtich ponden van XL groten vls daeromme . . . . . Nijet.

Copia Copiae.

E.

Extract uit de manuscripte-order en Redres van 's Lands domeinen van Twente van het jaar 1662 (1).

Taxatie van die Garfgoederen, gehorende tot die domeinen van Twente, gedaan den 3 Julij 1662.

(post alia).

Deese navolgende garffgoederen worden geholden voor vrije goederen, sijnde die meijeren exempt van versterff ende erffwinninge, alsoo dieselve niet hoffhorich sijn, maar sustineren eenige ponden golts gegeven te hebben, waardoor sij niet van die erven konnen gedreven worden.

Gerichte Haexbergen.

Cate ten Polle, gaet uit drie schepel rogge.

Car. gl. Geeft die vierde garve. Car. gl.

f 33—12. In pacht gedaen 24 ggl., nu . . . . . *f* 70-.

Het Polle, Tiendtbaer groff en small.

Gaet nog jaerlix uijt een mudde 3 spint rogge.

Geeft die vierde garve.

f 33—12. In pagt gedaen 24 ggl., nu . . . . . - 55-.

Wregeler, gaet uijt jaerlix 5 mudde rogge.

Geeft die vierde garve.

f 35-0-0. In pacht gedaen 25 ggl.

Was in armoede en grocte schulden Verpacht aen Arnolt van Limborch Rigter tot Haexbergen, in consideratie sijner gedaene diensten voor . . - 60-.

Beijde Groothuijser gaat uit 8 mudde rogge jaerlix.

(1) Gecorrigeerd naar het origineel op het Provinciaal Archief van Overijssel.

Geeven die vierde garve. Car. gl.

In pagt gedaen 28 ggl., nu . . . . . - 180-. . ƒ 39—4.

Is elk 90 gl.

Belshoff, gaat uijt 2 mudde rogge jaerlix.

Geeft de vierde garve.

In pacht gedaen 35 ggl., nu . . . . . ƒ 80-. ƒ 47-.

Vaerwerck toe Buijrse, gaet uijt aen die pastorije tot Haexbergen jaarlix 6 mudde rogge, 4 mudde boekweijte en 5 mudde haver.

Item nog 6 mudde saets, soo die meijer aen sich heeft gecoft; in consideratie van den groeten uijtgank, niet verhoogt bij provisie die olde pagt.

In pagt gedaan 14 ggl., blijft bij provisie . - 19-12-. ƒ 19-12-.

Inquiratur, off van dit erve oock Landt vervrembt is, alsoo hetselve kleijn is.

Wittbroeck. Tiendbaer groff en small.

Gaet noch jaerlix uijt 1 mudde 3 spint rogge, geft die vierde garve.

In pacht gedaen 25 ggl., nu . . . . . - 55-. ƒ 35-.

Geduijrende het leven van die vader, sijnde een olt man, sal jaarlix remissie hebben 7 gl., bij uijtgave toe repeteren door die Rentm^r^ van Twenthe.

Roerekinck toe buijrse.

Pauper.

Wordt door twee meijers gebruijckt.

Gaet uijt int geheel jaerlix 4 mudde rogge en 2 mudde haever.

Geven die vierde garve.

In pacht gedaen 28 ggl., nu beijde . . . - 80-. ƒ 39—4.

Caete toe buijrse, gaet uijt twee mudde boekweijte.

Geeft die vierde garve.

In pacht gedaen 12 ggl., nu. . . . . - 24-. ƒ 16-16-.

Het Bouwmeijsters goedt bij Haexbergen, met

die Hoffbraeke, soo die Rigter Grubbe zall. heeft gehadt, streckende tot aen die staketten van het huijs van voors. Grubbe.

Is geholden t' doen die diensten tot die justitie. Car. gl.

ƒ 22-8-. In pacht gedaen 16 ggl., nu . . . . . ƒ 100-.

Heerlickheijt Borculoe.

Temminck wordt door twee meijeren gebruijkt.

Pauper.

Gaet uijt 1 mudde 3 schepel rogge ende 5 mudde 3 schepel manck saet jaerlix.

Geeven die vierde garve.

In pagt gedaen beijde 48 ggl, nu ijder 50 ggl.,

ƒ 67-4-. Is van beijde . . . . . - 100-.

Olthoff gaet uijt 4 mudde rogge ende 6 mudde haever jaerlix.

Geeft die vierde garve.

ƒ 104-5-. In pacht gedaen 69½ daler ad 30 stuijvers, nu. - 140-.

Giffelt gaet uijt 6 mudde rogge ende 6 mudde gerste, tot sloptiende jaerlix.

Geeft die vierde garve.

ƒ 150-. In pagt gedaan 100 daler ad 30 st., blijft. . - 150-.

Heeft wijnich off geen hoijlandt.

Freuwink pauper.

Geeft die vierde garve.

ƒ 90-. In pacht gedaen 60 daalder ad 30 st., nu . . - 100-.

Teesselink gaet uijt 3 mudde rogge jaarlix.

Geeft die vierde garve.

ƒ 90-. In pagt gedaen 60 daelder ad 30 st., nu . . - 150-.

Broeckhuijs, gaet uijt 2 mudde haever ende een rixoort.

Geeft die vierde garve.

ƒ 39-4-. In pagt gedaan 28 ggl., nu . . . . . - 50-.

Copia Copiae.

F.

Extract uit de Remarques van de gedeputeerden tot het examen van den staat der provinciale domeinen, van den 18 April 1659, onder de Rubrijk Remarques op de rekeninge van Twente en de goederen van het Rentambt gealieneerd.

Concept-redres van gerffgoederen in Twente. Pag. 63.

Warninck is hoffhorich.			
Rengerinck . . doet nu	ƒ 88-10-0	moet geven	ƒ100-0-0.
Hendrick Temminck.	» - 36- 8-0	kan geven	- 50-0-0.
Jan Temminck nu .	» - 30-16-0	kan geven	- 50-0-0.
Olthof nu	» -104- 5-0	kan geven	-120-0-0.
Giffel geeft genoech.			
Fruink nu. . . .	» - 90- 0-0	kan geven	-100-0-0.
Broeckhuijs . . .	» - 39- 4-0	kan doen	- 50-0-0.
Cagelinck	» - 72-16-0	kan doen	- 90-0-0.
Burum	» - 91- 0-0	kan doen	-100-0-0.
Tesselink	» - 90- 0-0	kan doen	-110-0-0.
Schult in 't hoff . .	» - 98- 0-0	kan doen	-125-0-0.
Wolbertinck . . .	» - 30- 0-0	hoort te doen	- 40-0-0.
Het Kate ten Polle .	» - 33-12-0	hoort te doen	- 50-0-0.
Het Polle	» - 33-12-0	hoort te doen	- 50-0-0.
Het Vregeler nu . .	» - 35- 0-0	hoort te doen	- 60-0-0.
Dat Groothuijs. . .	» - 39- 4-0	hoort te geven	-150-0-0.
Bolshoff	» - 49- 0-0	kan geven	-100-0-0.
Het Vaerwerk te Buijrse	» - 14- 0-0	kan geven	- 25-0-0.
Roerkinck	» - 39- 4-0	hoort't geven	- 60-0-0.
Het Witbroeck . .	» - 35- 0-0	hoort't geven	- 50-0-0.
Het Kate te Buijrse is hoffhorich.			
Het Bouwm[r] infra .	nu ƒ 22- 8-0	kan geven	- 30-0-0.
	S[a] Srum ƒ 1052-15-0		S[a] ƒ 1550-0-0.

ƒ 1510- 0-0.
- 1052-15-0.

ƒ 497- 5-0.

Van deze hoogere calculatie soude ten profijte van t Land meer komen 497 car. guldens, 5 stuijvers.

Copia Copiae.

G.

Extract uit de Remarques van de Gedeputeerden tot het examen van den staat der provinciale domainen van den 18 April 1659, onder de Rubrijk Remarques op de rekeninge van Twente en de goederen van het Rentambt gealieneerd.

Pag. 64.

Verpandede goederen, waervoor die verset sijn, off aen dieselve en hoe veel geproffiteert sal connen worden.

	Capitaal goudguldens.	Jaarl. goudguldens.	Te profijteren Car. guldens.
Den Hoff Goor.	f 360-0-0.	f 9-.-	f 3-6-0.
Oosterhoff . .	- 1000-0-0.	- 20-.- metten dienst	- 42-0-0.
Versterff en Erffwinninge weder aen de Provintie gebracht wordende.			
Treckelscamp .	f 50-0-0.	f 4-0-0.	
Nijhoff	- 1250-0-0.	- 72-0-0. . . .	- 20-0-0.
Die Thienden tot Enter sullen bij publijcken opslach meerder doen.			
Hoff Haexbergen	f 910-0-0.	f 32-.-.	
Het Holtgerichte weder aan de Landts. gebracht			- 30-0-0.
Haevink . . .	f 900-0-0.	f 70-.-	- 10-0-0.
Leefferdinck . .	- 512½-0-0.	- 14-.-	- 40-0-0.
De weder-helffte in			
Leefferdink . .	- 512½-0-0.	- 32-,-	- 10-0-0.
Dijckhuis . . .	- 360-0-0.	- 40-.-.	
Oostendorp . .	- 600-0-0.	- 28-.- metten dienst	- 20-0-0.
De Haer	- 600-0-0.	- 34-.-	- 30-0-0.
Nederhaermeule .	- 800-0-0.	- 12-.-	- 30-0-0.
Dese is Hals Eijgen, dese 30 guldens, souden geproffiteert connen worden, wanneer het Erve metten dienst verpandet wierde, comende het versterff en erfwinninge weder aan de Provintie.			
			f 235-6-.

	Capitaal goudguldens.	Jaerl. goudguldens.	Te profijteren Car. guldens.
Hoff Borne . . .	f 1700-.-.	f 98-.-. . . .	f 10-.-.
buijten versterf en erfwinninge die de Provintie weder aen haer soude connen trecken.			
Hof Weddehoen . .	f 860-.-.	f 26-.-. . . .	- 40-0-0.
Middelsdorp . . .	- 360-.-.	- 16-.-. . . .	- 10-0-0.
Dit metten dienst de Erfwinninge aan de Provintie wedergebracht wordende.			
Stockentreeff . . .	f 380-.-.	f 9-.-. . . .	- 15-0-0.
metten dienst, versterf en erfwinninge weder aen de Provintie gebracht wordende.			
Welberg met het Badengoet ende Hellecate	f 350-.-.	f 12-.- metten dienst	- 15-0-0.
Versterf en Erfwinninge aan de Lands. gebracht.			
Hoff Delden . . .	f 1020-.-.	f 50-.-. . . .	- 20-0-0.
Lambertinck in Leemslo-	200-.-.	- 6-.-. . . .	- 4-0-0.
versterf en Erfwinninge aan de Lands.			
Aarnink	f 940-.-.	f 50-.- metten dienst	- 3-0-0.
Versterf en Erfwinn. ut supra.			
			f 117-0-0.

	Capitaal goudguldens.	Jaerl. goudguldens.	Te profijteren Car. guldens.	
Hoff Telgede . . .	f 1100-.-.	f 84-.-. . . .	f .-.-.	Pag. 65.
Vaerwerk in Telgede	- 1995-.-.	- 60-.-.		
Splinterinck . . .	- 1680-.-.	- 90-.-.		
Boijnck	- 1090-.-.	- 58-.-.		
Medebecke	- 390-.-.	- 22-.-. . . .	- 15-.-.	
metten diensten sonder Versterf en Erfwinninge.				
Richterinck. . . .	f 385-.-.	f 20-.-.		
Boncking	- 410-.-.	- 4-.-. . . .	- 20-0-0.	
Alsoo dit de Erffwinninge niet en is verpandtschapt is de meijer hier en boven tegenwoordich schuldich Erfwinninge te doen, die hij prætendeert aan Reijnt van Bevervuerde, edoch ten onrechte gedaen te hebben.				

Wijchmanninck . ƒ 325-.-. ƒ 10-.-.
Wissinck . . . - 210-.-. - 5-.- metten dienst ƒ 5-.-.
versterff en erfwinninge aen de Landts.
Wechhuis . . . ƒ 245-.-. ƒ 14-.- metten dienst - 5-0-0.
versterff en erfwinn. ut supra.
Hesselinck . . . ƒ 370-.-. ƒ 22-.-.
Wernsinck . . . - 350-.-. - 22-.-.
Caverdinck . . . - 400-.-. - 12-.-.
Volcherinck . . - 300-.-. - 7-.- metten dienst - 10-0-0.
sonder versterf en erfwinn.

ƒ 55-0-0.

	Capitael goudguldens.	Jaerlijx goudguldens.	Te profijteeren. Car. guldens.
Wergerinck . .	ƒ 385-0-0.	ƒ 12-0-0.	
Hoijnck te Rossum	- 250-.-.	- 9-0-0.	
Odinck te Lemselo	- 200-.-.	- 8-0-0 metten dienst	ƒ 10-0-0.
versterff en erfwinn aan de Lands. gebragt.			
Beerninck. . .	ƒ 330-.-.	ƒ 7-.-.	

ƒ 10-.-.
- 235-.-.
- 117-.-.
- 55-.-.

ƒ 417-6-.

Copia Copiae.
H.

Aan het Intermediair Administratif Bestuur van het voormalig Gewest Overijssel.

Ter voldoening aan Ul. intentie zoveel ik kan heb ik de eer te dienen, dat de zaak van de horige Leeden en derzelver Hofmeijeren verhandeld is in mijne Overijsselsche Gedenkstukken IVe Stuk, 2de Afdeeling, zodat het schijnt, dat ik bij provisie zou kunnen volstaan met het hoofdzakelijke van invloed op de pecuniele vergoeding, bij de Staatsregeling zullende zijn gewaagd, daaruit aan te halen.

De Rechten dezer Hofhorige, dat is, gedeeltelijk eigen, Lieden zoo omtrent derselver personen als de goederen, die zij bezitten, gelijk ook de Rechten van derzelver Heer, zijn van verbindlijke bepaaling, vervat in de Hofrechten en voords in de oude gewoonte, aldaar Hoofdst. 1 § 2—14.

Deze rechten der Horige Lieden zijn onderscheiden naar de onderscheiden Rechten van de Hoven, waaronder deze Lieden behoren; zij zijn ook onderscheiden naar de onderscheiden soorten dezer horige Lieden, als: hofhorigen, in specie zoogenaamd, anders ook gezegd hof-eigenen; voords kamerlingen en Hofvrijen, aldaar § 20.

Doch dan laat zich evenswel nog niet zonder alle uitzondering vaststellen, dat die van dezelfde soort ook daarom met dezelfde praestatien zouden zijn bezwaard.

Hierom kan de waarde van het Recht van den Heer, of voormalig Gewest Overijssel, op de horige personen en goederen niet bepaald worden, zonder bij elk in het bijzonder naauwkeurig op te nemen wat de Heer van de personen, als naamlijk vrijkoop, versterf en diensten; en

van de goederen, als naamlijk erfwinning, opvaart, pachten of verscheiden praestatien geniete; 't welk dan de vrugt van zijn *dominium directum* zou zijn. Maar dan zou hier nog moeten bijkomen de Potegrond van elk goed, zoveel die aan den Heer toebehoort, dien de Heer doet bepoten en het hout daarvan geniet. Uit alle deze onderscheidenheid onstaat, dat de waarde van het recht van de Hoorige Lieden of derzelver *dominium utile* op het goed, bij velen het *dominium directum* verre overtreft, bij anderen meer even-aart, en bij sommigen door de waarde van het *Dominium directum* overtroffen wordt.

Doch dan valt nog deze zonderlinge aanmerking hier te maken: dat men zich niet hebbe voor te stellen, dat men de waarde van het goed te recht zou hebben berekend, wanneer men de waarde van het *dominium directum* en *dominium utile* elk afzonderlijk wel hebbende opgemaakt, deze beide te zamen voegt. Want volgens hetgene men gemeenlijk begrijpt (en hetwelk ook zijne reden heeft in de botzingen van het *dominium directum* en *dominium utile* dezer goederen, die wederzijds belemmering in het gebruik veroorzaken en in de waarde der vrijheid om met het gehele goed te mogen doen wat men wil) dan zou van velen het goed wel omtrend een derde meerder waard zijn, dan de som der waarde van het *dominium directum* en *dominium utile*, elk eerst op zich zelf gerekend, en dan tot eene summa te zamen gevoegd, dat is, dat deze beide sommen te zamen gevoegd makende b. v. *f* 2000, alsdan niet zouden zijn de waarde van het goed vrij bezeten wordende, maar dat het dan omtrend *f* 1000 meerder waard zou zijn; 'twelk bedenkelijkheid schijnt te baaren, of niet daarop in de taxatie van wederzijds regt moet gezien worden.

De onderscheiden Hofrechten van horige lieden in dit voormalig gewest Overijssel zijn die van Giethoorn, Omna, Oosterwijk en Westerwijk, aldaar bl. 217. Die van den Hof te Ootmarsum en andere daaronder behorende Hoven

in Twente, aldaar bl. 237. Terwijl van de Hofregten van den Hof te Colmschate en van den Hof te Ommen, door een Hulder wordende bezeten, en de goederen onder deze hoven behorende, aan Leen-goederen nabij komende, hier niets bijzonders in aanmerking schijnt te komen, 'twelk ook in afkoop van Leen-recht niet zou plaats hebben. Intusschen schijnt de last dezer goederen daarin zwaarder dan die van Leen-goederen te zijn, dat niet alleen wanneer de bezitter maar ook wanneer de hulder sterft eene nieuwe beleening geschiedt. Van deze goederen is aldaar bl. 318 etc. gemeld.

Wat aangaat het regt der Hofmeijeren, waarvan de inspecsie plaats heeft omtrent de Hoven en daar onderhorige lieden en goederen in Twenthe, meen ik ongetwijffeld te zijn (zo als ook aldaar bl. 175 is aangemerkt) dat zij dit ambt van Hofmeijer, dat is, Hofrigter, erflijk bezitten. Hunne emolementen bestaan hoofdzakelijk in de Jura van pleitgedingen, door den eenen Hofhorigen tegen den anderen wordende gevoerd, alsmede die door iemand op hofhorige goederen worden ondernomen, de Jura van opdragten en verzettingen dezer goederen en van testamenten, voorts van te gaan in en uit de echte of horigheid etc. Sommige genieten ook eenige diensten van de horige lieden en hebben eenig voordeel van derzelver verschijning op den Hof-dag. De Hofmeijeren van de Hoven van Ootmarsum, Oldenzaal en Goor bezitten de Hoven, dat is de goederen en den Rechtsdwang buiten de echte, dat is zonder zelfs horig te zijn als ook zonder hulde, ald. bl. 290. En de Hofmeijer van den hof Ootmarsum bezit ook het dominium directum, of regt van het voormalig Gewest Overijssel op denzelven in pandschap. Hier verdient eenige opmerking, dat het voormalig Gewest Overijssel sommige, voor schulden aan de Provincie vervallen of belmundig geworden, Hofhorige goederen verkocht hebbende, toen met den Hofmeijer over zijn recht of vrugten van zijn Hofmeijerschap niet hebbende kunnen eens

worden, dezelve verkocht heeft, voorbehoudens het regt van den Hofmeijer. Men heeft mij zoowel van de zijde van den Hofmeijer als van den koper vóór dezen hierover gevraagd; wanneer het mij voorkwam, zooals ook nog, dat, dewijl het regt van Jurisdictie van den Hofmeijer dependent is van den eigendom der goederen van den Heer, en deze door dien regtsdwang aan de Hofmeijeren te laten toekomen, niet geacht kunnen worden zich daardoor de handen te hebben gebonden, om de goederen zoo te verkopen, daar zij buiten de echte, dat is, zonder dat de bezitter hoorig behoeft te zijn, bezeten kunnen worden, derhalven ook de Jurisdictie van den Hofmeijer, die het gevolg is van dat de goederen door den Heer in derzelver nature behouden worden, alsdan vervalt.

Terwijl ook andersints de ongerijmdheid volgen zou, dat de vrije bezitteren dezer goederen, die aan geen vrijkoop nog versterf te betalen onderhevig kunnen zijn nog voor het Hofgerigt aansprekelijk, nog de goederen aldaar meer getransporteerd of gehypothekeerd kunnende worden etc., aan dit alles en wat dies meer is aldaar te doen, onderhevig zouden zijn. Ik worde hierin te meer bevestigd, eensdeels omdat het Hofmeijerschap door de Hofmeijeren voor de emolumenten wordt waergenomen en van het goed door hen pacht wordt betaald, en dat er ook geene andere reden van verkrijging van dit Ambt schijnt te zijn, dan dat zij het voor de emolumenten te bedienen hebben verkregen, zo verre daarvan te bedienen valt; en anderdeels omdat volgens het hofregt der Hofhorigen, aldaar bl. 240, Art. 3, alleen van het consent van den Heer afhangt, of hij wil toestaan, dat de bezitter het goed buiten de echte bezitte, waardoor van zelfs een gedeelte der emolumenten van den Hofmeijer wegvalt. En volgens Art. 8 aldaar bladz. 246 et seqq. vervalt het goed van den belmundigen aan den Heer, om er mede te kunnen doen wat hij wil, niet verpligt zijnde om het in deszelfs natura te laten. Ik heb ook van het gemelde voorbehoud van regt van den Hofmeijer

geen ander effect vernomen, dan dat de bewoners van het goed, aan wien de eigenaar of koper het verhuurd heeft, jaarlijks op den Hofdag verschijnt, en voor zooveel de Hofmeijer eenige diensten of iets diergelijks van de voormalige horige bezitteren plagt te genieten, dezelve alsnog geniet. Dit schijnt derhalve getaxeerd te moeten worden om den Hofmeijer wegens het verlies van zijn Hofmeijerschap schadeloos te stellen.

Volgens het voorgemelde komt mij voor, dat met algemeene regels hier niet verre tot het oogmerk van taxatie kan gevordert worden, maar dat bij elk goed in het bijzonder moet worden stil gestaan en onderzogt wat het regt van den Heer omtrend de horige personen en goederen waard zij, 'tgeen wel omslagtig is, doch evenwel zeer goed kan gedaan worden. Maar dan dunkt mij, dat ik er nog zou kunnen bijvoegen, dat het wel zo kan worden aangezien, dat de Heer is *Dominus Directus* en de horige man *Dominus utilis* van het goed, doch dat dit niet in allen opzichte, bijzonder ook niet in opzigt van alle dispositie omtrent het goed, die andersins een *Dominis utilis* pleegt te hebben, schijnt gezegd te kunnen worden; en daarom ook het recht der hoorige lieden, omtrent de goederen, hun *Bouregt* of *Jus colonarium* genoemd wordt, en hetgeene door hen daarvoor jaarlijks betaald wordt, *pacht*, in opzigt van deszelfs perpetuiteit, gelijk is met erfpacht; en in allen gevalle zijn deze rechten van den Heer en van de hoorige lieden, omtrent de goederen, zo gesteld en gemengd, dat ik twijffel of er wel iets in de Staatsregeling, daarop toepasselijk, gedisponeerd zij.

Dierhalven zou mij niet onwaarschijnlijk voorkomen, en met het recht en billijkheid overeenkomstig, dat, indien deze rechten zullen vernietigd worden, alsdan het recht van den Heer op elk goed en de horige lieden daarop wonende, zowel als het recht van den horigen bezitter op hetzelve goed, zou kunnen getaxeerd worden, als ook de meerder

waarde van het goed, indien de wederzijds rechten aan één eigenaar behooren; en dat voords, om het goed aan éénen man te brengen, eene geproportioneerde uitkeering van den eenen aan den anderen zou moeten geschieden. Bij voorbeeld, het Recht van den Heer wordt getaxeerd op *f* 500.- en dat van den horigen bezitter op *f* 1000-.- ondertusschen, het een recht met het ander geconsolideert zijnde, wordt het goed bevonden waard te zijn *f* 2100-.-, dan zoude de geproportioneerde uitkeering, door den hoorigen Bezitter, om het goed in vrijen eigendom te bekomen, aan den Heer te doen, zijn *f* 700-.- en die van den Heer, om het goed in vrijen eigendom te erlangen, aan den hoorigen Bezitter te doen, zou zijn *f* 1400-.-.

Ik hoop hiermede aan UL. intentie provisioneel eeniger maaten voldaan te hebben. — Hetgene daaraan ontbreekt zal ik, daarvan door UL. daarvan geinformeerd wordende, misschien de eer kunnen hebben te suppleren.

(Onder stond):
HEIL EN EERBIED.
(get.)
J. W. Racer.

Oldenzaal
den 12 September
1798.

TWEE MEMORIËN

VAN HET

DEPARTEMENTAAL GEREGTSHOF IN OVERIJSSEL,

BETREKKELIJK DE

HOFREGTEN.

Het Departementaal Geregtshof van Overijssel
aan
Zijne Excellentie den Minister van Justitie Politie.

24 van Louwmaand 1810.

HOOG EDEL GESTRENG HEER!

Het behaagde Uwe Excellentie bij Missive van den 29 van Wintermaand des afgelopen jaars, 1ste Divisie, 2de Bureau, N° 208, ons den moeijelijken taak op te leggen om Uwe Excellentie te dienen van Consideratiën en advis, of en in hoe verre de Hofregten binnen dit Departement zouden kunnen gerekend worden met de invoering van het Hollandsch Wetboek Napoleon te zijn vervallen.

Gaarne hieraan naar ons vermogen willende voldoen, hebben wij de eer Uwe Excellentie te doen opmerken: dat volgens den aard der hofhoorige wetten en gewoonten de hofhoorige lieden noch geheel als slaven, noch geheel als vrije lieden, maar als gedeeltelijk *eigen* moesten beschouwd worden.

De oorsprong der hofhoorige lieden kan met geen zekerheid bepaald worden en verliest zich in eenen hoogen ouderdom. Waarschijnelijk bestaat dezelve in de gedeeltelijke vrijlating van geheel eigen menschen, door hunne heeren gedaan om hunne landgoederen op bepaalde voorwaarden te bebouwen; of wel daarin, dat geheel vrije menschen, door behoefte gedrongen, gedeeltelijk van hunne vrijheid hebben afstand gedaan tegen genot van eenige voordeelen, welke zij konden genieten uit de landerijen, die hun tot gebruik werden gegeven.

De hoorige lieden schijnen reeds voor den tijd van Keizer Justinianus te hebben bestaan; in verschillende opzigten hebben zij veel overeenkomst met diegeenen, welke in het Romeinsche regt bekend zijn onder den naam van glebae adscripti of adscriptitii, zoodat ook ten tijde, dat het Romeinsch wetboek in deze gewesten eenig gezag heeft bekomen, de wetten omtrent die adscriptitii in vele opzigten op de hoorige lieden zijn toegepast.

De oude inrigtingen, gewoonten en beschreven hofregten der hoorige lieden zijn zeer zonderling en verre afwijkende van de inrigtingen, gewoonten en regten van onzen tijd.

De hoorige lieden bezaten het utile dominium van de hofhoorige goederen, waarvoor zij aan hunnen heer, die het dominium directum had, gewoonlijk eenige opkomsten van koorn, vee of geld op gezette tijden moesten betalen; zij moesten daar en boven aan hunne heeren onderscheidene hofdiensten bewijzen.

De Heer daar en tegen was verpligt zijne Laaten of hoorige lieden bij hun regt op de hofhoorige goederen te handhaven, zonder dat hij hen daar van konde verdrijven.

De hoorige lieden hebben bijzondere regten om hunne goederen te vervreemden; zij vermogen bij uiterste wil over hunne nalatenschap niet beschikken, ten zij zij sterk genoeg zijn zich zelven in hunne beste klederen te kleden, buiten het huis te gaan, en aldaar met een mes of bijl te houwen

in een post of boom ten overstaan van den Hofmeiër en twee huisgenoten.

Zij hebben ook hunne bijzondere versterfregten, zoo dat de halfscheid van het goed, of eenig ander bepaald deel op den heer verstorf.

Zij waaren verpligt op bepaalde dagen op den hoofdhof, waar toe zij behooren, te verschijnen, en indien zij hunne hofregten niet behoorlijk bewaarden, wierden zij belmundig verklaard, waar van het gevolg was, dat zij na hun dood als geheel eigen lieden beschouwd wierden, en de heer hunne geheele nalatenschap, eeven als het peculium van eenen slaaf, naar zich nam.

Zij mogten buiten consent van den Heere niet huwelijken aan anderen die niet hofhoorig waren.

De kinderen der hoorige lieden waren mede hofhoorig tot zoo lang, dat zij zich daar uitkochten met toestemming van den Heer, stellende een ander persoon in hunne plaats hofhoorig.

Zij staan onder den patrimonielen regtsdwang van hunnen Heer, en hebben hun bijzonder Hofgerigt, hetwelk door den Hofmeiër, als bezitter van den Hoofdhof met de pares curiae of hofgenoten namens den Heer bekleed word; voor deze hofgerigten moeten mede alle zaken, de hofhorige goederen betreffende, door anderen gebragt worden, eeven als omtrent leengerigten in leenzaken plag plaats te hebben. De Hoorige lieden zijn niet alle van dezelfde natuur, maar verschillen zeer van elkanderen; zij worden gewoonlijk onderscheiden in Hofvrijen, Kamerlingen, Keurmeedigen en Hofhoorigen in het bijzonder zoo genaamd, ook wel Hofeigen genoemd, en zulks naar den meerderen of minderen graad van vrijheid en dienstbaarheid.

In de tegenwoordige Staat van Overijssel, 2de deel, 10de hoofdst. handelende over de domeinen van dit gewest, worden eenige algemeene eigenschappen van de hofhoorige goederen opgegeven; terwijl de geleerde en oudheidkundige *Racer*

over de hofregten en dienstbaarheid der hoorige lieden veel licht verspreid heeft in zijne Overijsselsche Gedenkstukken, 4de deel, 2de afdeeling.

De dienstbaarheid der hoorige lieden is in volgende tijden, bij de toeneming der burgerlijke en politieke vrijheid, in veele opzigten van natuur veranderd, zoo dat de hoorige lieden thans niet meer als eigen lieden, maar als vrije menschen kunnen beschouwd worden. Pecuniële præstatiën van bepaalde grootheid hebben in veele opzigten de voorige dienstbaarheden vervangen. Dezelve worden nu door den Heer bij voorkomende gevallen genoten onder den naam van *Erfwinninge*, welke moet geschieden, wanneer vader en moeder komen te sterven, of wanneer de bouwinge van het hofhoorig erve aan een ander wordt overgegeven: onder die van *versterf*, 'tgeen geschiedt bij wijze van afkoop van 'tgeen volgens de oude wetten door het overlijden van hoorige lieden op den Heer verstorven is: verder onder den naam van *opvaart*, 'tgeen plaats heeft, wanneer een man of vrouwe met trouwen op een Erve komt: en eindelijk onder die van *vrijkoop*, 'tgeen geschieden moet, als de kinderen van de hofhoorige erven trekken, en de hoorigheid verlaten, zonder dat het tegenwoordig meerder vereischt word, dat zij een ander persoon in hunne plaats in de hoorigheid stellen.

Alle deze præstatiën worden sedert eene reeks van jaren door het bestuur der domeinen van dit gewest gewoonlijk om de drie jaren verpacht op dezelfde wijze, als mén hier gewoon was den 50sten penning op de alienatien van vaste goederen en het middel op de collaterale successien te verpachten.

Deze korte schets van den staat der hofregten in dit gewest zal Uwe Excellentie reeds doen zien, hoe moeijelijk het zij, in het algemeen de vraag te beslissen, of de Hofregten door de invoering van het nieuwe wetboek moeten gerekend worden vervallen te zijn?

Bij het wetboek Napoleon zijn omtrent deeze hofregten

geen uitdrukkelijke bepalingen gemaakt; de cijns of cijnsregten zijn bij art. 532 en volgende van het wetboek wel erkend, en daarvan eenige eigenschappeu opgegeven, dewijl ook in art. 1576 bepaald wordt, dat de regten omtrent beklemming door plaatselijke reglementen of gebruiken worden geregeld; wij kunnen niet ontkennen, dat ons regt van hofhoorigheid met deze opgenoemde contracten eenige overeenkomst heeft; het verschilt echter daarvan te veel, dan dat wij uit dien hoofde ook zouden durven vaststellen, dat de regten der hofhoorigen moesten gerekend worden door plaatselijke gebruiken of reglementen geregeld te worden.

Daar nu bij publicatie v. d. 24 van Sprokkelmaand 1809, tot invoering van het wetboek gedaan, in art. 3 uitdrukkelijk is bepaald, » dat zullen zijn afgeschaft het Roomsche regt, » mitsgaders alle wetten en ordonnantien, tot het burgerlijk » regt betrekking hebbende, welke in vigeur zijn geweest, » hetzij dezelve zijn bekend geweest onder de benaming van » placcaten, publicatien, ordonnantien, landregt, Reglementen, » keuren, statuten, octrooijen, costumen, of onder welke » benaming zulks zouden mogen zijn, zonder dat aan eenige » van dezelve, voor het vervolg, eenige kracht van wet zal » mogen worden toegekend, tenzij dezelve *uitdrukkelijk* bij » dit wetboek zijn uitgezonderd."

En daar nu bij dat wetboek geene uitdrukkelijke uitzonderingen tot instandhouding van de bestaande regten en Reglementen voor de Hofregten voorkomen, zoo moeten wij daaromtrent ook van applicatie maken den algemeenen regel, dat dezelve zijn afgeschaft, en voor het vervolg van geen kracht van wet meer zijn mogen, zoodat daardoor niet alleen de bepalingen in ons landr. 2de deel, tit. 26, en ook het Hofhoorig regt van Twenthe, achter dit landregt gedrukt, maar ook alle andere Hofregten moeten gerekend worden vervallen te zijn.

Hiervan zal dan verder het noodzakelijk gevolg zijn, dat alle de eigenschappen der Hofhoorige goederen en hofhoorige

lieden moeten beoordeeld worden naar de grondbeginselen van regten in ons nieuw wetboek aangenomen.

De oude inrigtingen en gewoonten der Hofhoorigheeden, welke regelregt tegen het wetboek aanloopen, of daarmede niet kunnen worden overeengebragt, zullen door de invoering van hetzelve moeten gehouden worden voor vernietigd: als zoodanig zijn dus onder meer anderen vervallen de bijzondere regten der hoorige lieden om over hunne goederen bij uiterste wil te mogen beschikken: alsmede de bijzondere versterfregten der hofhoorigen: ook de personele eigenhoorigheid der hofhoorigen zal daardoor vervallen, dewijl het wetboek de personele burgerlijke vrijheid erkent, en daar en boven bij de constitutie voor dit rijk art. 2 » het » groot beginsel der maatschappelijke vrijheid erkend wordt, » daarin bestaande, dat dē wet gelijke regten verzekere, 'en » gelijke pligten oplegge aan alle burgers, zonder onderscheid » van rang of geboorte."

De kinderen der hofhoorige lieden worden dan ook vrij gebooren en hebben niet meer nodig zich uit de hofhoorigheid vrij te koopen, waardoor de nog plaats hebbende vrijkoop vervalt, ten minsten voor zoo verre de pecuniele præstatie daarvoor niet door den bezitter van het hofhoorig goed zelve mogte gedaan worden.

Daar en tegen blijven stand houden alle zoodanige gewoonten en inrigtingen, welke moeten beschouwd worden als voorwaarden, waarop de Heer aan den Hofhoorigen meiër het utile dominium van de hofhoorige goederen heeft afgestaan, voor zoo verre deeze voorwaarden geoorloofd en met het nieuwe wetboek overeen te brengen zijn. Als zoodanige blijven bestaan de verpligting van den bezitter der goederen tot voldoening der vastgestelde pachten, beloofde diensten, en pecuniele præstatien, en verder van alle regten en wederkeerige pligten, zoowel van den Heer, als van de Hoorige meiërlieden, waartoe zij door een stilzwijgend contract of consent moeten geacht worden zich onderling aan

elkanderen te hebben verbonden. Hier toe behooren mede buiten allen twijffel die gewoonten, waar door is vastgesteld, in hoe verre de Heeren gehouden zijn de gebouwen, op de Hofhoorige erven staande, te onderhouden, of tot het onderhoud of opbouw van dezelve het nodige hout te leveren; daar zulke bedingen zeer geoorloofd zijn en zelfs veelal in gewoone huurcontracten plaats hebben.

Volgens de oude gewoonten schijnen de hofhoorigen een ruim gebruik gehad te hebben van het hout op hunne erven staande, welk gebruik echter op onderscheiden tijden aanmerkelijk is ingekort, zoo echter, dat omtrent de voornaamste goederen altijd schijnt erkend te zijn de verpligting van den Heer om bij noodzakelijke nieuwe timmering van de huizen op die erven, aan de meiërlieden, op hun verzoek, daar in behulpzaam te zijn; wordende hier over in een der oudste hofregten gezegt, dat zij (te weeten de hofhoorigen) en moeghen gheen eijken holt houwen, dan zie tot hoeren noitbouwe an den heuseren tot vollest gebruken allent dat die amptman hem wijset offte wijsen lett van wegen zijns heren.

Wij achten het aangevoerde genoegzaam om aan het oogmerk van Uwe Excellentie te beantwoorden; terwijl wij niet gaarne op eene beslissende toon zouden willen bepalen omtrent alle de gevallen, die zouden kunnen plaats hebben, in hoe verre de oude gebruiken der hofregten door de invoering van het nieuwe wetboek vervallen zijn? dit is eene ten uitersten moeijelijke zaak uit hoofde van den verschillenden aard der Hofhoorige goederen, en den duisteren oorsprong van dezelve. De overweging hiervan leidt ons tot eene aanmerking, welke wij bij deze gelegenheid niet kunnen voorbijgaan op te geven: met name dat het naar ons inzien tot voorkoming van hoogst moeijelijke twistgedingen te wenschen ware, dat van wegen het Gouvernement eenige gepaste maatregelen genomen werden, om door onderlinge schikkingen met meiërlieden der hofhoorige er-

ven, of billijke bepalingen, de hofhoorigheid dier goederen te vernietigen, dus alle sporen van oude dienstbaarheid uit te wisschen, en die goederen daar door te rug te brengen tot eenen staat, meer overeenkomstig met onze tegenwoordige gewoonten en inrigtingen; hier door zoude tevens, zoo als wij vertrouwen, eenen aanmerkelijken dienst aan 's lands finantiën gedaan worden, daar, zoo niet volstrekt alle te minsten genoegzaam alle hofhoorige goederen in dit gewest onder de domeinen van het rijk behooren.

Daar dit echter niet zoo zeer onze taak is, achten wij het genoegzaam op gronden van onze opgegeven Consideratien Uwe Excellentie te adviseren; dat de Hofregten van dit Gewest moeten gerekend worden als wetten door de invoering van het Hollandsch wetboek Napoleon te zijn vervallen: maar dat de plaats hebbende gewoonten en inrigtingen, voor zoo verre dezelve beschouwd worden als voorwaarden, waar op de Heer de hofhoorige goederen aan de meiëren heeft afgestaan, en tegen het wetboek niet aanloopen, moeten blijven stand houden; daar onder mede begrepen de verpligting van den Heer in het doen aanwijzen van het nodig hout voor de noodzakelijke timmering van de huizen, op die goederen staande, voor zoo verre die verpligting tot hiertoe heeft stand gegrepen.

En hier mede deze onze gevoelens aan het verlicht doorzigt van Uwe Excellentie aanbevelende hebben wij de eer etc.

Het Departementaal Geregtshof van Overijssel 24 van Bloeimaand 1810.
aan
Zijne Excellentie den Minister van Justitie en Politie.

HOOG EDEL GESTRENG HEER!

Bij Missive van den 12 van Sprokkelmaand l.l., 1ste Divisie, 2de Bureau, N° 67 gaf Uwe Excellentie ons kennis, dat Uwe Excellentie met ons van gevoelen was, dat er van wegen het Gouvernement gepaste maatregelen behoorden genomen te worden, om de Hofhoorigheden der goederen in dit gewest te vernietigen, en daar door alle sporen van oude dienstbaarheid uit te wisschen, en die goederen daar door te rug te brengen tot eenen staat, meer overeenkomstig onze tegenwoordige gewoonten en inrigtingen; met bijgevoegd verzoek om onze consideratien en advis ten aanzien van de maatregelen, welke te dien einde behooren te worden genomen.

Gaarne aan de vriendelijke en vereerende uitnodiging van Uwe Excellentie naar ons vermogen willende voldoen, zullen wij vooraf de volgende aanmerkingen maken.

Vooreerst, dat, daar de administratie of het toeverzigt over de Hofhoorige goederen van het Rijk in dit Gewest niet aan ons is aanbevolen, wij ook geene volledige kennis hebben aan alle de eigenschappen en verpligtingen van die Hofhoorige goederen en meiërlieden; wij zijn dus uit dien hoofde buiten staat Uwe Excellentie een volledig plan aan te bieden, volgens welk de vernietiging der Hofhoorigheden tot in alle derzelver bijzonderheden zoude kunnen plaats hebben: maar moeten ons vergenoegen met eenige algemeene maatregelen op te geven, welke den grondslag naar ons

inzien kunnen leggen tot de geheele vernietiging der Hofhoorige goederen, wanneer dezelve naar den bijzonderen aard en verpligtingen dier goederen worden gewijzigd.

Ten tweeden, dat alle hofhoorige goederen niet van dezelfde natuur zijn, zoo als wij ook reeds bij onze missive van den 24 van Louwmaand hebben aangemerkt, maar zeer van elkanderen verschillende naar den meerderen of minderen graad van vrijheid der hoorige lieden, en de daaruit voortvloeijende præstatiën of diensten; ja zelfs, dat de præstatiën van dezelfde soort van Hofhoorige goederen tot denzelfden Hof behoorende niet alle gelijk zijn. Uit deze verscheidenheid volgt dan ook, dat door geene algemeene bepalingen de vernietiging der Hofhoorigheden kan worden tot stand gebragt, maar dat ieder Hofhoorig Erve of goed in het bijzonder behoort te worden onderzogt, ten einde het regt van den Heer en den hofhoorigen meiër te kennen, en dien na de algemeene bepalingen op ieder derzelve toe te passen.

Ten derden, dat de kennis van de hofhoorige goederen in alle derzelver bijzonderheden ter bereiking van het oogmerk zeer noodzakelijk is, en bijna niemand, dan alleen de rentmeesters of wel die verwalter rentmeesters, welke gewoon zijn onmiddelijk met de hofhoorige meiëren te handelen, de verpligtingen en præstatien derzelve tot in alle kleinigheden toe kennen; het zoude dus niet ondienstig zijn, zich van de welwillendheid en medewerking van die rentmeesters volkomen te verzekeren, door aan dezelve te beloven, dat door de vernietiging der Hofhoorige goederen hunne ambten niet zouden worden vernietigd, zonder dat zij volkoomen schadeloos zullen worden gesteld hun leven lang, of tot dat zij in andere betrekkingen gelijke voordeelen zullen kunnen genieten.

Na deze voorloopige aanmerkingen gemaakt te hebben zullen wij moeten overgaan tot beschouwing van de middelen, welke kunnen strekken tot vernietiging van de hofhoorigheden. De meest geschikte middelen bestaan of in

eene vrijwillige schikking tusschen den Heer en de hofhoorigen: of wel in verpligtende bepalingen en maatregelen door het gouvernement genomen.

Het is buiten twijffel, dat de eerste weg verre verkieslijk is boven de tweede, indien dezelve met gegronde hoop ter bereiking van het oogmerk kan worden ingeslagen: dan, daar dit geheel afhangt van de willekeur van de hoorige lieden, zoude zeer ligt dit doel door hunne tegenstreving niet bereikt worden, indien niet te gelijker tijd maatregelen wierden vastgesteld om, in geval geene minnelijke schikkingen mogten ontstaan, de meiëren tot de vernietiging der hoorigheden op eene billijke wijs te noodzaken.

Wij zouden daarom van oordeel zijn, dat wel vooraf van wege het rijk aan de hofhoorigen voorslagen tot onderlinge vrijwillige schikkingen zouden behooren gedaan te worden; maar dat ook tevens bepaald wierd de voet, waarop de vernietiging der hofhoorigheden met betrekking tot de onwilligen zoude moeten ten uitvoer gebragt worden.

Wij zullen in de eerste plaats de aandacht van Uwe Excellentie vestigen op eenige zaken, welke zoo wel bij een onderlinge schikking als bij het nemen van verpligtende maatregelen verdienen in aanmerking te koomen; vervolgens tot dat geen, hetwelk meer bijzonder tot den voorslag van overeenkomst behoort; en eindelijk tot dat geen, hetwelk voornamelijk tot de verpligtende bepalingen betrekking heeft.

De billijke grondslag voor de vernietiging der hofhoorigheden zoowel bij vergelijk als bij noodzaak is, zoo wij vertrouwen, *de betrekkelijke waarde* van het regt van den Heer tot dat van den Hofhoorigen meiër; wij zeggen van *de betrekkelijke waarde*, en niet van de waarde van een van beiden afzonderlijk genoomen; omdat de waarde van het regt van den Heer, dat is van het dominium directum, gevoegd bij de waarde van het dominium utile te zamen niet uitmaken de waarde van het volkoomen eigendom der goederen. De wederkerige belemmeringen uit den verwar-

den staat van eigendom voortvloeijende, om vrijelijk over die goederen te beschikken, en dus doende daarvan het meest mogelijk voordeel te trekken, maakt, dat de waarde van het dominium directum en utile te zamen genomen veel minder bedraagt, dan die goederen waardig zijn, indien zij vrij wierden bezeten. Wanneer bij voorbeeld uit de berekening van alle de voordeelen van den Heer van een Hofhoorig erve de waarde van zijn regt mogt blijken te bedragen 6000 gl. en dat het regt van den Hofmeiër eens konde verkogt worden voor 3000 gl., dan zoude zeker deze 9000 gl. op verre na niet de waarde uitmaken van het volkomen eigendom van het Erve, wanneer hetzelve vrij wierdt bezeten. Niet onwaarschijnelijk zoude zoodanig erve dan wel 12,000 gl. waardig zijn.

Deze meerdere waarde nu van 3000 gl. moet noch alleen ten voordeel van den Heer, noch ook alleen ten voordeel van den meiër gebragt worden, zoo als gebeuren zoude, indien alleen de waarde van een van beide regten tot grondslag van de vernietiging gelegd wierde. De billijkheid vordert, dat deze meerdere waarde, uit de vrijheid dier goederen voortspruitende, kome ten voordeel van den Heer en den meiër, en wel in eevenredigheid van het aandeel, hetwelk ieder moet geacht worden te hebben in het volkomen eigendom dier goederen; en dus zal in ons bijgebragt voorbeeld van de 3000 gl meerdere waarde, 2000 gl. ten voordeel van den Heer en 1000 gl. ten voordeel van den meiër komen.

Dit voorbeeld strekt tevens ten duidelijken blijk, dat de vernietiging der Hofhoorigheden, niet alleen voor het rijk als Heer dier goederen, maar ook voor de hofhoorige meiërlieden zelven, zeer voordeelig zijn moet.

Ten einde nu deze betrekkelijke waarde van het dominium directum en utile op te maken, moeten van iederErve afzonderlijk in berekening gebragt worden aan zijde van den Heer alle genoten pachten, diensten, pecuniele præstatiën,

betalingen van Erfwinning, versterf, opvaart en vrijkoop; voorts alle voordeelen van toepachten, diensten of gelden, welke door de Rentmeesters of derzelver gesubstitueerden namens den Heer genoten wierden; als mede zoodanige bepaalde præstatiën, welke de hofhoorige meieren aan de hofgerigten mogten hebben voldaan (daar onder echter niet begrepen het geen door dezelve als jura of leges aan die gerigten voor het passeren der acten of handelingen is betaald geworden) en eindelijk al dat geen, het welk door de hofhoorige meiërlieden, als de zoodanigen, aan wien het ook zijn moge, voorheen is betaald geworden.

En vermits alle deze præstatien jaarlijks aanmerkelijk verschillen, dienen dezelve over een geruim tijdvak, b. v. van 50 of 60 jaren berekend te worden.

Terwijl aan zijde van den meiër zoo veel mogelijk behoort gewaardeerd te worden deszelfs dominium utile naar den prijs, waar voor hij het zelve onder alle de bezwarende verpligtingen, waar aan hij tot hier toe gehouden is geweest, zoude hebben kunnen verkoopen.

Verder zal hier bij nog in aanmerking moeten komen de eigendom der huizen op de Erven staande, welke de waarde van het aandeel van den eigenaar vergrooten.

De bosschen en eikelenkampen bij deze Erven behoorende mogen, voor zoo ver zij alleen aan den Heer in vollen eigendom toebehooren en afgezonderd van de Erven kunnen behouden worden, buiten die bereking blijven, en als het bijzonder eigendom van den Heer worden aangezien: maar voor zoo veel dezelve bij en tusschen de landen der Erven gelegen zijn, en daar van niet gevoeglijk kunnen worden afgezonderd, zal de waarde van het regt van den Heer op die Erven met de volle waarde van zoodanige bosschen vermeerderd worden.

De voordeelen, welke door Hofmeiëren genoten worden, en meestal bestaan in eenige jura van pleitgedingen, het passeren van acten en diergelijke, behoeven niet zoo zeer

afzonderlijk in berekening te komen, noch de Hofmeiëren dieswegens schadeloos gesteld te worden; vermits dezelve moeten aangezien worden als betalingen voor de moeite en werkzaamheden aan de uitoefening van hunne jurisdictie verbonden. Zij hebben, naar ons inzien, eeven min aanspraak op schadeloosstelling als andere regtbanken, welke door de invoering van eene nieuwe organisatie der regterlijke magt zullen vervallen. De vaste jaarlijksche diensten of andere voordeelen door de Hofmeiëren van de hofhoorigen genoten moeten dan mede ook beschouwd worden als tractementen, welke door de vernietiging van die ambten vervallen. En daar dezelve namens den Heer genoten zijn, zullen zij in de berekening van het aandeel van den Heer te zijnen voordeel moeten gebragt worden.

Het aangevoerde zal Uwe Excellentie reeds doen zien, dat het vernietigen van de Hofhoorigheden een zaak is van eenigen omslag; het zoude daarom niet ondienstig zijn, dat uit het Collegie van Landdrost en assessoren, waar aan de beheering en het toezigt van de domeingoederen van dit Gewest is aanbevolen, eene bijzondere commissie wierde benoemd. Dezelve zoude den staat en eigenschappen van de Hofhoorige goederen kunnen onderzoeken, daar toe van de rekeningen en verdere papieren tot die goederen, onder dat Collegie berustende, gebruik maken en alle nodige informatien zoo bij de Rentmeesters als anderen inwinnen; zij zal daar door in staat gesteld worden om aan de Hofhoorigen de vereischte voorslagen tot onderlinge schikking te doen, of ook des noods de vooraf bepaalde en verpligtende maatregels tot vernietiging der hofhoorigheden ten uitvoer te brengen.

Betreffende de vrijwillige overeenkomsten met de meiëren, zal het waarschijnlijk zeer nuttig zijn, indien aan de tegenwoordige bezitters wordt aangeboden om hunne hofhoorige Erven gedurende hun geheel leven in pacht te mogen behouden voor een jaarlijksche huur, nagenoeg gelijk staande

met hetgeen zij gedurende een groot tijdvak b. v. van 50 of 60 jaren, door elkanderen gerekend, als Hofhoorigen aan den Heer of anderen hebben moeten voldoen. Wij vertrouwen dat niets beter in staat zal zijn, om de hoorige lieden naar voorslagen van schikkingen te doen luisteren, daar deze glebæ adscripti meestal zoodanig aan hunne Erven, die hun een ruim bestaan opleveren, gehecht zijn, dat het denkbeeld van die te zullen moeten verlaten, hen niet zeer handelbaar zal maken; zoodanig aanbod zal vooral van goede uitwerking zijn, wanneer zij te gelijk weeten, dat, indien door vrijwillige schikkingen de zaak niet kan worden ten einde gebragt, er maatregelen genomen zijn, waar van het waarschijnlijk gevolg zal wezen, dat zij hunne Erven zullen moeten verlaten.

Verder zoude men met de meiërlieden moeten overeenkomen omtrent eene bepaalde som tot afkoop van hun utile dominium der hofhoorige goederen.

Deze som zoude moeten worden berekend naar het aandeel, hetwelk de hofhoorigen moeten geacht worden aan die goederen te bezitten; en zulks op gronden hier boven reeds opgegeven; en dus, om bij het aldaar bijgebragte voorbeeld te blijven, zoude aan zulk een meiër voor deszelfs afstand van zijn regt op het Erve, door het rijk moeten worden uitgekeerd de som van 4,000 gl., te weeten 3,000 voor de waarde van zijn utile dominium, en 1,000 voor zijn aandeel in de meerdere waarde, uit de vrijheid van het Erve voortvloeijende.

Deze bij overeenkomst bepaalde som zoude aan de meiëren des verkiezende dadelijk, of, zoo zij de erven hun leven lang in pacht behouden, na hun dood aan hunne Erfgenamen door het rijk moeten worden uitgekeerd; en zij daar door van hun regt op die goederen vervallen, en het rijk in het volkomen eigendom van dezelve treden.

Bij de voldoening echter van de som voor afkoop zal behoorlijk zorg moeten gedragen worden, dat dezelve in de

eerste plaats gebruikt worde tot betaling en aflossing van zoodanige gelden, welke door den Hofhoorigen zijn opgenomen, en waarvoor zij hun regt op die goederen wettig hebben verbonden, opdat een derde buiten zijn schuld geen nadeel worde toegebragt.

Door het opgeven van de gemelde voorslagen van minnelijk vergelijk willen wij echter geenzints uitsluiten alle andere overeenkomsten, welke met de hofhoorigen zouden kunnen worden aangegaan. De Commissie met de uitvoering van deze zaak belast behoort hieromtrent in haar geheel gelaten te worden, ten einde met de meiëren onder goedkeuring van het gouvernement zoodanige andere schikkingen te maken, als haar bij het onderzoek en behandeling dier zaken billijk en voor het land nuttig en voordeelig zullen voorkomen. Wanneer eindelijk alle pogingen van vrijwillige overeenkomsten vruchteloos mogten zijn afgeloopen, zal de vernietiging der hofhoorigheden moeten geschieden volgens maatregelen, welke voor de meiërlieden verpligtende zijn.

Zoo men op den aard en den verwarden en gemengden toestand van eigendom der hofhoorige goederen acht geeft, dan moeten dezelve eenigermaten beschouwd worden als goederen, waar van het volkomen eigendom gemeen is aan den Heere en den meiër, doch waar van de aandeelen, welke ieder van dezelve in dat eigendom heeft, niet duidelijk bepaald zijn.

Niet, dat wij zouden willen beweren dat de gemeenschap van die goederen van dien aard is, dat daarop alleen door een regterlijke uitspraak zoude kunnen worden toegepast, de regtsregel bij art. 1613 van ons wetboek erkend, dat eene gemeenschap, welke voor geen bepaalden tijd is aangegaan, door een van de belanghebbende zoude mogen worden opgezegd en geëindigd.

Het gemeenschappelijk bezit van deze goederen is van een anderen aard en er word buiten twijffel de tusschenkomst van het gouvernement of der wetgevende magt vereischt om

te bepalen, dat hetzelve tegen wil en dank van een der deelhebberen zal kunnen worden geëindigd.

Bestaan er nu dringende redenen, welke den wetgever hebben bewogen om te bepalen, dat eene societeit door den wil van slechts eenen der geassocieerden kan worden gedissolveerd, zoo dezelve voor geenen bepaalden tijd is aangegaan; hoe veel te meer redenen zijn er dan om te bepalen, dat eene gemeenschap als die der hofhoorige goederen ook door den wil van eenen der belanghebbende zal kunnen worden geëindigd en gescheiden, daar zoodanige gemeenschap niet alleen uit haren aard voor de belanghebbende alsmede voor 's lands middelen ten hoogsten nadeelig is, maar daar en boven in de oude slavernij en dienstbaarheid haren oorsprong heeft, en door de veranderde omstandigheden meer en meer verward is geworden, althans met de zeden en gewoonten van onzen tegenwoordigen tijd geheel onbestaanbaar is.

Het is dus eene billijke wet, die gebiedt, dat zoodanige gemeenschap zal mogen worden vernietigd.

De wijze van noodzakelijke scheiding heeft echter eenige moeijelijkheid in zich, daar het aandeel, hetwelk ieder der belanghebbende aan die goederen heeft, niet genoegzaam bepaald is. De bepaling daarvan zal bij wijze van taxatie moeten geschieden, en daartoe taxateurs worden aangesteld. Hiertoe zoude men kunnen nemen de taxateurs, waarvan men verpligt is met betrekking tot 's lands middelen gebruik te maken, of, wanneer men alle schijn van partijdigheid mogt willen vermijden, zouden te dien einde twee taxateurs kunnen worden benoemd, één van wegen het rijk, en één door de gezamentlijke meiëren, tot hetzelfde Hofgerigt behorende, met meerderheid van stemmen te benoemen. De benoeming van een taxateur door alle meiëren te zamen is verkieslijk boven de benoeming van een taxateur door ieder meiër afzonderlijk, uit hoofde van de te vrezen groote ongelijkheid van taxatie van goederen van dezelfde natuur, en van de

mogelijkheid, dat die taxateurs te veel met het belang der meiëren zullen zijn ingenomen.

Deze beide aangestelde taxateurs zouden eenen derden taxateur kunnen assumeren. Het werk der gezamentlijke taxateurs zoude moeten zijn te bepalen de betrekkelijke eevenredigheid der waarde van het regt van den Heer tot de waarde van dat van den meiër der Hofhoorige goederen, of het geen hetzelfde is, zij zouden procentsgewijs moeten bepalen het aandeel van den Heer en den meiër in den volkoomen eigendom van die goederen.

De gronden en berekeningen, waarop deze taxatie moet rusten, hebben wij boven reeds opgegeven, terwijl aan de benoemde taxateurs te dien einde alle mogelijke opheldering-gen zullen moeten gegeven worden.

Het aandeel in de gemeenschappelijke goederen dusdoende bepaald zijnde, zal de verdere verdeeling kunnen geschieden overeenkomstig hetgeen bij ons wetboek omtrent verdeelingen tusschen geassocieerden is vastgesteld.

En daar waarschijnelijk alle de Hofhoorige goederen van dien aard zijn, dat dezelve niet gemakkelijk zullen kunnen worden verdeeld in die eevenredigheid als het aandeel van den Heer staat tot dat van den meiër, zoo zullen dezelve in het openbaar moeten verkocht worden volgens art. 1616 vergeleken met art. 979 van ons wetboek.

Het aandeel van het rijk in de koopspenningen zoude in de eerste plaats kunnen gebruikt worden tot betaling van den afkoop van die Hofhoorige meiëren, welke bij vrijwillige schikking hun regt mogten hebben afgestaan; terwijl het overschot zoude kunnen worden gebruikt tot inkoop of aflossing van obligatien onder verband der domeinen, vermits de koopprijs zelve uit hoofde van het aandeel van den meiër niet gevoeglijk kan betaalbaar gesteld worden in obligatien op de Domeinen.

Het aandeel in den koopprijs van den meiër zal daar en tegen in de eerste plaats moeten dienen tot aflossing van

die penningen, waarvoor het regt van de meiëren op die goederen wettig mogt zijn verbonden.

Hiermede hoopen wij aan de bedoelingen van Uwe Excellentie eenigermate te hebben voldaan; wij houden ons wel volkoomen overtuigd, dat het plan van vernietiging der Hofhoorige goederen van dit gewest, door ons opgegeven, niet in alle opzigten zal voldoende zijn; maar vertrouwen tevens, dat de consideratien daarbij voorkomende den grond zullen kunnen leggen tot een geheele vernietiging van alle overblijfselen van oude dienstbaarheid. En het is in dat vertrouwen, dat wij dezelve ter gunstige overweging aan Uwe Excellentie aanbieden, terwijl wij de eer hebben ons etc.

ADVIES

VAN

Mr J. D. MEIJER,

BETREKKELIJK DE

HOFREGTEN IN OVERIJSSEL.

De onderget° J. U. D. als Advokaat te Amsterdam practiserende, gezien de vraag, of de hofregten in de provincie van Overijssel bekend al nog zouden kunnen gelden, en speciaal, of ten opzigte zoowel der regten als der verpligtingen der hofhoorigen eenig verschil zoude behooren te worden gemaakt tusschen de zoodanigen, die hunne hofregten verwaard en hunne erfwinning reeds hebben verkregen, en die, welke hieromtrent zijn gebleven in gebreke, zoude (onder correctie) van oordeel zijn, dat alle de betrekkingen uit die voormalige regten afkomstig en de wederkeerige regten en verpligtingen der meijers en hofhoorigen geheel en al zijn vervallen, onverschillig welke formaliteiten deswegens mogen zijn geobserveerd of achterwege gelaten.

Zonder toch te willen treden in een breedvoerig onderzoek omtrent den aard en oorsprong der hoorigheid in de provincie Overijssel, die de onderget° houdt te zijn afkomstig van de oudste Germaansche instellingen, veel ouder dan het aannemen der Romeinsche wetten hier te lande,

en dus ook geheel buiten eenige betrekking tot de dispositien dier wetten over adscriptitii), zoo is het buiten eenige bedenking, dat die hoorigheid is eene personele staat, welke bij de tegenwoordige wetgeving geheel is onbekend. Het mag op zich zelve speculatief zijn of die hoorigheid door de verklaring der regten van den mensch in 1795 of door eene der opgevolgde constitutien en grondwetten hier te lande is afgeschaft; er moge grond zijn te betwisten, dat de Fransche wetten van 1785 en volgende jaren, hier niet uitdrukkelijk executoir verklaard, deze afschaffing mogen hebben mede gebragt; dit is zeker, dat het thans geldend burgerlijk wetboek de *hoorigheid* en alle deszelfs gevolgen niet kent, dat daarin van geen *wederwissel,* van geene *belmundigheid*, van geene opvolging bij versterf in de helft van het groot en klein vee, en wat al meer bij Hofregten voorkomt, is aan te treffen, dat even weinig eenig hofgerigt bekend is, voor het welk de hoorigen zouden te regt staan. Het is nu eene bekende waarheid, dat volgens de wetten van 1 Germinal 12de jaar en het 1041ste artikel van het wetboek op de burgerlijke regtspleging alle vroegere wetgevingen omtrent burgerlijk regt en regtspleging geheel zijn afgeschaft. Geheel verschillend van het wetboek van koophandel, hetwelk alleen exceptief is en van dat van strafregt, hetwelk strict moet worden uitgelegd, en welke beide alleen abrogeren dat gene, waarover nieuwe bepalingen gemaakt zijn, is bij de burgerlijke wetboeken een geheel nieuw systema juris ingevoerd, waardoor al het oude, hoezeer niet onmiddelijk door nieuwe beschikkingen vervangen of uitdrukkelijk afgeschaft, van zelve vervallen moet, Trouwens al ware deze leer aan eenige beperking onderworpen, hetgeen de onderget^{e} evenwel niet ligt zoude toegeven, komen er in het burgerlijk wetboek bepalingen voor, welke de hoorigheid en alle hare gevolgen uitdrukkelijk uitsluiten b. v. Burgerl. Wetb. art. 8, 530, 723, 902, 916 etc.

De hoorigheid (suitas) met de thans geldende wetgeving

geheel zijnde onbestaanbaar, vloeit daaruit voort, dat alle de regten zoo wel als de verpligtingen van den hofhoorigen hebben opgehouden, en dat hunne staat met die van alle anderen ingezetenen gelijkstaat. Dien ten gevolge,

1° Kan ieder hofhoorige uit den echte gaan en het goed verlaten, zonder zich kwijt te koopen van den Heere en voor den Hofmeijer een wederwissel te stellen.

2° Mag een hofhoorige zijn pacht verzuimen en niet ten hofdage komen, zonder dubbele pacht te verbeuren of belmundig te zijn.

3° Kan ieder hofhoorige huwen zonder consent daartoe te behoeven en zonder aan den echte gebonden te zijn.

4° Kan ieder hofhoorige over zijn eigendom en regten beschikken onder de levenden, zonder dat zijne nabestaanden eenig regt van naasting hebben.

5° Kan ieder over zijne nalatenschap beschikken naar welgevallen.

6° Versterft ieders eigendom aan zijne kinderen of naaste vrienden zonder dat de Heer daarvan iets kan vorderen of dat het een verschil maakt, waar zijne kinderen of erfgenamen wonen.

7° De hofhoorigen staan teregt voor den gewonen regter onverschillig of zij onderling, dan of zij met anderen geding hebben.

Daarentegen kunnen hofhoorigen ook geene gegronde aanspraak maken op de pacht der goederen, hun naar hofregt toegekend en voor den prijs, dien zij als hofhoorigen daarvoor betaalden.

De verplichtingen der hoorigen staan als noodzakelijke correlata over tegen hunne regten, en de eene uit den aard zaak vervallende kunnen de anderen niet blijven.

Alle de gronden, waarop de onderget° zijn gevoelen vermeent te mogen baseren, blijven dezelfde, het zij de hofhoorige zijn regt verwaard en erfwinning bekomen heeft, het zij hij daarin zij gebleven in gebreke; deze omstandigheid

zoude ook alleen in zoo verre gerekend kunnen worden op het regt der hofhoorigen invloed te hebben, of dat men begreep daarin te vinden een bijzonder beding, uit hetwelk men een regt zoude kunnen afleiden, of dat men de wederzijdsche regten van den hofhoorigen en den Heer beschouwde als jura quaesita, waarop een nieuwe wetgeving geen inbreuk maken mag; en deze beide stellingen zullen nog kortelijk ter toetze moeten worden gebragt.

De erfwinning kan niet beschouwd worden als een bijzonder beding, waaruit voor de wederzijdsch geconcerneerde personen eenig regt of verpligting zoude kunnen geboren worden om den algemeenen regel van regten: pacta privatorum jus publicum mutare non posse, welke regel bij het burgerlijk wetboek art. 6 is overgenomen.

Wat is er nu, hetwelk meer de publieke orde aangaat, dan de staat en de vrijheid der ingezetenen? Wat kan strijdiger met die publieke orde worden gedagt, dan het daarstellen van een stand met het geheel beloop der wetgeving onbestaanbaar? Wat is meer tegen de algemeene orde denkbaar, dan eene instelling, die afzonderlijke regtbanken noodzakelijk maakt en geschillen aan den gewonen regter onttrekt?

Evenmin kan de betrekking tusschen den Heer en eenen hofhoorigen, die erfwinning verkregen heeft, als een vroeger verkregen regt verbindend blijven. De wet werkt zeker niet terug; maar de staat van een mensch in de maatschappij is de vereeniging van alle zijne regten voor den tegenwoordigen tijd en het vervolg; niemand zal betwisten de wettigheid van het geen bevorens naar hofregt voltrokken is, maar de hofhoorigheid en alle desselfs gevolgen zijn voor de toekomst vervallen. En ware dit niet, zoude hij, die erfwinning verkregen heeft, uit een jus quaesitum kunnen ageeren of vervolgd worden, waarom zoude zich dit tot hem alleen bepalen? waarom zoude niet de zoon of opvolger van den hofhoorigen zijn jus quaesitum kunnen doen

gelden om zijne erfwinning te vragen? met een woord wanneer en waar zoude die hoorigheid een einde nemen?

Het zijn deze redenen, waaruit de onderget°, zonder onderscheid van al of niet bekomene erfwinning, tot het niet meer bestaan van de hofhoorigheid met alle de gevolgen en aankleven van dien meent te mogen besluiten. — Aldus geadviseerd binnen Amsterdam den 19den Julij 1822.

(get.) J. D. MEIJER.

REGTEN

DOOR

HERMAN VAN KUINRE

AAN

URK EN EMMELOORD

GEGEVEN.

Herman van Kuinre de oude had de heerlijkheid Kuinre, in het jaar 1407, aan den bisschop van Utrecht verkocht, en Urk en Emmeloord, dat er in vroeger tijd ook toe behoord had, kwam, weinige jaren later, aan zijn zoon Herman de jonge, die er in 1412 door graaf Willem van Holland mede beleend werd. *Overijss. Alm.* 1853, bl. 16, 17. Alyt zijne dochter werd er in 1438 door Philips van Bourgondië mede beleend. *Alm.* 1855, bl. 226.

Gelijk Herman de oude, in 1385, het regt van Kuinre herzien en vernieuwd had (*Alm.* 1853, bl. 33—41) zoo gaf zijn zoon, 11 Mei 1415, aan Urk en Emmeloord, de regten, die hier volgen. Het authentiek afschrift bevindt zich in het archief te Kampen, van waar ook dat van Kuinre afkomstig was, en wordt hier letterlijk medegedeeld met eenige aanteekeningen aan den voet der bladzijden.

Ic Herman van Kuenre heer van Orck ende van Emelweerde doe kondt allen luijden mit deesen openen brieue, dat ick geue ende gegeuen hebbe voer ons ende voer onse

naecoemelingen mijnen goeden luijden van Orck ende van Emelweerde alsulcke rechten ende puncten als hier nae geschreuen staen ewelicke duerende sonder ijemants wederseggen. Teijrsten datmen niemandt vangen, binden noch sijn goeden benemen zall noch luede in hoeren goede zetten noch nijeman te gijsel daegen off bieden, noch anderswaer daegen ter vierschaere dan daer hij hoort mit rechte voer thuijs te Orck, alsoo verre als hij borge heft to setten voer lijff ende voer goed, weert dat men aenspreken woude van zijnen lijue. Desgelijcx hadde hij borge te zetten van goede woutmen aenspreeken van goede desgelijcx, wtgeset die ondaede. Ende onse schouten, baeliuwen off rechteren deeden zij bierenbouen ende die betichtinge niet en wolden laeten verborgen als voers. staet, die zoude daer aen verboeren tegen mijn hoeren dienst ewelick ende nummermeer dienst van mij te voeren ende hoer geldt dat zij daer op staende hebben. — Item soe en salmen niemant te borge zetten dan in sijnre tegenwoerdicheijd off tot zijnre weeten, ten worde hem mit rechte ende mit vondenisse ouergewijst (1). — Item soe en zall die schoute gheen kennisse doen van

---

(1) De eerste artikelen van dit regt komen genoegzaam woordelijk overeen met dat, hetwelk graaf Willem van Holland 31 Jan. en 24 Maart 1405 (naar hofstijl 1404) aan Kennemerland gaf. Zie LAMS, *Handv. van Kennemerland*, bl 35, 37, en VAN MIERIS, *Charterboek*, IV. bl. 9. Hier wordt bijgevoegd: *voer thuijs te Orck*. Dit huis schijnt door graaf Albrecht van Beijeren in 1381 gesticht te zijn, ten tijde dat Dirk van Zwieten met de heerlijkheid beleend was. *Alm.* 1853, bl. 13. — Hier worden ook *ondaden* d. i. zware misdaden van de bevoegdheid tot borgstelling bij aanklagten uitgezonderd. In andere gevallen waren schouten en baljuwen of regters verpligt, borgstelling aan te nemen. Deden zij het niet, dan waren zij in Kennemerland strafbaar aan lijf en goed en mogten geen regt meer doen. Op Urk en Emmeloord verloren zij met hun ambt ook het geld, dat er op stond. Het was, namelijk, gewoonte geworden, ambten te verpanden tegen betaling eener zekere som gelds door den ambtenaar, welke som door dezen nu eens van de inkomsten gekort, dàn bij het ontslag uit den dienst aan hem teruggegeven werd, veelal door den opvolger; en dan bleef het geld op het ambt staan.

enijghe saken, die voer hem vallen, dan binnen jaers, ten waer dat hij zijne opene brieue daer off gegeuen hadde binnen der tijt, ende die kennisse sall hij doen mit scheepenen die mit hem kennen zullen, ende woudens die scheepenen niet mit den schoute kennen ende daer voer hoeren eedt doen, soe en soude die kennisse niet weesen ende die scheepenen en zouden daer niet tegen mij aen verbueren. — Item zoe sall ick in allen dorpen zetten off doen zetten alle jaer opten goeden vrijdach off binnen achte daegen daer nae goede rijcke knaepen toe scheepenen ende eeden soe als daer toebehoert, een jaer lanck wt scheepene toe blijuen, ten waer off zij storuen off metter woen van daer voeren, die zoutmen vernijen, off dat hem sulcke zieckte suechte off nootzaeken lettede, dat mense van nootsaken vernijen moste. — Item waer ijemant ter vierschaer gedaecht off gebrocht worde, dien zalmen aenspreeken ter eerster vierschaer ende ter vierder vierschaer salt bericht weesen mit vondenisse der mannen, ofte die betichtinge sall quijt wesen, alsoe verre als die baeliu vierschaer zettet, ende hij en sall die vierschaer niet opsetten off verleggen ten zij bij nootzaken off bij beuelinge van mij. — Item soe en zall die schoute gheen gadinck noch recht beginnen ten zij goets tijts voer middage ende dat voleijnden eer hij opstaet, wtgeset die bandinck ende dijckrecht. — Item soe wije enen man dootsloege die en zal van zijnen maegen toe maechgelde niet meer moegen winnen noch hoger keruen dan van elcken eersten leede vijff schillinge. — Item soe en salmen niemandt vreedeloes leggen van enen dootslaege dan die gheene, die an raede, aen dade, aen weege off aen velde geweest hebben. — Item soe en sall die baeliu off die rechter niemandt weeren van der vierschaer, genen talman verbieden der luede woerden te halden, ten weer dat se ijemant weeren mochte mit rechte. — Item dat mijne goede luede ende ondersaten voers. enich van deese voergenoemde punten off rechten off gebroeken

en niet en gehouden en worden, soe oerloeue ick denzeluen goeden lueden dat zij bij mij comen zullen ende mij dat te tonen ende te kennen geuen, sonder ijet daer aen tegen mij te verboeren (1). — Item soe wie eene pantkeringe deede off pande ende daer meede onderginge dat weer op thijn schillinge tegen mij te verboeren. — Item soe mach een schoute off twee scheepene enen vreede eijschen twiewarff, soe wije dan dien man vreede weijgerde dat weer op twie ende viertich schillinge alsoe dicke als vm die vreede geeijschet worde, soe moegen zij hem derdewerff enen vreede bieden op sijn lijff ende op zijn goed ende die vrede zell dueren sess weeken lanck. — Item soe wije enen vreede brake, waer hij en seluen gegeuen hadde aan enich van sijnen maegen dien hem binnen maesscap geboeren waer, die verboert daer an sijn lijf ende zijn goedt, mer waer dat saijke dat hij dat onrichten woude mit sijnen eede, soe mocht hijt wael onrichten mit vijff mannen tot hem seluen. Ende desc maenier van zweeren die sall hij doen op sijnen knien ende mit eene

---

(1) Ook deze artikelen komen in het Handvest van Kennemerland voor. De regtsplegingen zoo voor schout en schepenen als voor baljuw en mannen mogten niet langer dan noodig was, gerekt worden, moesten binnen eenen bepaalden tijd afloopen, en om het ligtvaardig in het gerigt trekken voor te komen, mogten schepenen bij hunnen eed verklaren, dat de zaak het, naar hun oordeel, niet waardig was. — Wie eenen doodslag gedaan had mogt den eisch tot bezwaar zijner magen in het betalen van zoengeld niet verder uitstrekken dan tot de eerste leden. Gelijk in het voorn. Handvest van Kennemerland staat ook hier het woord *keruen*. Niemand mogt wegens doodslag vredeloos gelegd worden, dan die er in eenig opzigt medepligtig aan was. Niemand mogt van de vierschaar verwijderd of als *talman* d. i. als verdediger geweerd worden, dan regtens. Eindelijk was de recessus ad principem geoorloofd. — Het blijkt uit dit stuk, dat *alle dorpen* van Urk en Emmeloord schepenen hadden, ook dijken en heemraden. De uitgestrektheid moet, in evenredigheid van de tegenwoordige, aanzienlijk geweest zijn. De oude heeren van Kuinre hadden op Emmeloord hunne muntplaats. *Alm.* 1855, bl. 227. De godshuizen te Kampen bezaten er landerijen en tinsen uit landerijen, en van vele stukken lands zijn nog koopakten voorhanden. Ook omtrent Urk meldt Toe Bocop, bl. 51, het afspoelen door de zee, dat nog na zijn' tijd is toegenomen. Verg. Wagenaar, *Beschrijv. van Amsterdam*, bl. 289.

handt ten heijligen. Ende die vijff manne die hem volgen sullen, die zullen oeck soe nae doen. Ende weer dat sake dat zij niet met nae en seijden als die manier van sweeren daer off inne houdt off dat die handt die ter heijligen leijt eer geroert word binnen der seluer eedtstadt, soe soude die handtdadige verboeren moegen sijn lijff mit sijnen ede ende die volgers moegen mit hoeren eede verboeren thijn pont (1), Item soe wie enen dootslach dede op enen vrijen velde die sal wesen ballinck mijns landts ende des handaedijger maegen die zullen hem gelden mit tweendedertich ponden, die salmen leggen aen soeuenen, ende des doode maegen die zullen kiesen zess man die dese sess deell gelden zullen ende dat souende deell daer zullen die handadige ballinck mede blijuen, ten waere dat hij mit des dode maegen zoene ende ouerdraegen mochte, soe soude hij nochtans den huer gelden twie ende vijftich pont. Ende waert dat deese dootslach binnen huese off binnen houe geschiede daer die hantdadige dien anderen in jaegede off te huese sochten, die zouden dan gelden mit vier voudigen gelde. Ende weert dat zij dat geluijt wisten in enen vrijen tauerne daer geen twist te voeren aen geweest en hadde, die en zoude daer niet meer aen moegen verboeren dan off dat in enen vrijen velde geschiet waer (2). — Item soe wije een mess toege

(1) Het breken van vrede, nadat die bij onderlinge twisten door schout of schepenen geboden was, werd na de cerste en tweede aanmaning met geldboete, na de derde aan lijf en goed gestraft, het laatste ook toegepast, zoo de vredebreker den vrede reeds aan een zijner naaste magen beloofd had, ten zij hij zich met eenen eed zuiverde en er vijf mannen — eedvolgers — bijnam, die zijne verklaring bevestigden. De wijze van eedzweren wordt in dit geval voorgeschreven. Men moest knielende en met éene hand op de overblijfsels der Heiligen de voorgestaafde woorden naauwkeurig nazeggen en de hand niet aftrekken vóór dat het vergund werd. Aan het inachtnemen der formaliteiten bij eedzweren werd groot gewigt gehecht, zoodat het niet voldoen daaraan den eed krachteloos maakte. Daarom werd hier de hoofdpersoon, die er zich niet mede van de zware beschuldiging van vredebraak tegen belofte zuiveren konde, aan den lijve en de volgers met geldboete gestraft.

(2) Het zoengeld, aan de magen des verslagenen te betalen, was vier-

off daer yemandt mede quetsten die verboerde een pondt, ende alsoe menich als dje koerwonde waer alsoe menich pondt te tienen toe jegens den ghenen die hij mitdsdede, ende alsoe veell tegens den heer, ende die scepene zullen dat kennen dat die koerwonden alsoe sint als die aenclaeger claegende is mitten rechter. — Item soe wije eenen anderen een bloetreijse deede die verboert thien schillinge alsoe menich als die bloetreijsen is to thienen toe, also verre als die schepenen kennen mitten rechter. — Item soe wie enen anderen eene leemkte deede die soud den heere gelden mit twe ende dertich ponden (1). — Item soo wije den anderen mitten vuijst sloege, die verbuerde vijff schillinge. — Item so wije sijnen daegelicxen rechter ongehenge ende ongehoerich waer die verbuert thien pondt als die rechter teghen den houder geen onrecht en sochte, ende die baeliu die sall die bote winnen alsoe verre als die rechter den houder verwonne, ende hij sall den houder aensprecken op kennisse van des daegelicxen rechter mit scheepenen als voers. staet. Ende waer dat zaeke dat die rechter mit die scheepenen daer niet off kennen en woude, soe soude die baeliu die bote winnen met vijff van sheeren mannen off die bueren die daer off weeten, dat is te verstaen dat die baeliu voer zweeren sall dat die houder der saken schuldich is, ende die vijff knapen zullen nae zweeren

---

voudig, indien de daad bij wijze van vervolging binnenshuis geschied was; enkel slechts indien het op het vrije veld of zonder voorafgaanden twist in eene herberg had plaats gehad. Zes deelen der door de wet bepaalde som kwamen voor rekening van de magen des doodslagers, die dan geene bloedwraak meer te duchten hadden; het zevende ten laste van den dader of balling. Had hij zich met de magen der verslagenen verzoend of was het hem kwijtgescholden, de boete voor den heer moest evenwel betaald worden. *Huer* staat hier waarschijnlijk voor *heer* of wel *kuer*.

(1) *Koerwonden* of keurbare wonden, die diep in het vleesch gingen en somtijds naar hare ware gesteldheid naauwkeurig bepaald werden, waren meer strafbaar dan *bloedreijsen*; het zwaarst het toebrengen van eene *leemte*, eene verlamming of verminking.

als die baeliu voer gezwoeren heft (1). — Item soe wije enich goede wter besettinge voert die verbuert die selue boete als voers staet. — Item soe wije enich gewelt doet die verbuert die selue bote voers. of dat hijt bij daege doet, huijsbreck bij nachte die verbuert sijn lijff ende sijn goedt, ende dat mach hij wael ontrichten alsoe als voers. staet. — Item waert dat ijemant enijge onrechte aenvanck (2) deede van goede die beeter waer dan een nobell ende voer rechte daermede onderginge die verbuerde thien pont, ende van goede die een nobell weerdich waer off daer beneeden thien schillinge. — Item soe wije enen soeuentuuch (3) van lande verloore die verbuert tweendeneertich schillinge, ende die lantcoop wederdriuen will die salt in den bandingen binnen sjaers voer den rechter comen mitten roeden gelde daer dat lant om gecoft is ende goedtspenninck ende wijncoop brengen daer bij, ende daer bewijsen voer den richter ende voer die gemeijn scheepene dat hij daer naerre geboeren is dan die gheenen diet gecoft heft, dat is te verstaene dat dat van sijnen ouders gecomen is, maer dese manier van wederdriuen die mach men wel bestucken mit

---

(1) Het vergeten van den eerbied voor den dagelijkschen regter of schout, door woord of daad betoond, was strafbaar. De baljuw moest de boete van den schuldige invorderen, hetzij na vonnis van schout en schepenen, hetzij, zoo deze er zich aan onttrokken, op zijnen eed, door vijf volgers gesterkt.

(2) *Onrechte aenvanck:* onregtmatig beslag of arrest.

(3) *Seventuig* wordt in een Handvest van Philips van Bourgondië van 1455 (bij Lams, *Handv. van Kennemerland*, bl. 65) een oud *costuum van recht* genoemd. Grimm, *Rechtsalt.* S. 858, leidt het af uit den tijd, toen er nog geene schepenen waren. Bij geschil over landbezit werd de uitspraak aan zeven der naast geërfden opgedragen; doch, daar er vele misbruiken bij plaats hadden, bepaalde Philips van Bourgondië in dat jaar de manier, hoe men dat regt gebruiken zoude. Ook naar het dijkregt van Salland, door bisschop Guy in 1308 gegeven, moesten zeven landgenooten, bij een' verlaten dijk, den dijk bij hunnen eed aan het erf toewijzen, dat zij er toe verpligt rekenden. Dumbar, *Anal.* II. p. 242. De verliezer van een geschil, door zeventuig beslist, betaalde, gelijk hier, eene boete.

pangelinge van lande, hoe luttell landts dat men aen dat ander landt toe geeft, daer men well op toegeuen mach gelt (1). — Item soe wije recht spreeken wil van huere van landt die mach die beesten off die vrucht waell becommeren op den lande, ende daer sall hem die rechter enen dach van rechten op leggen ende recht daer off doen binnen veerthien daegen; die rechter mach corten den dach des rechts nae die dat hij die geene diet schuldich is te doene die dat landt in huerweeren heft; ende waert dat zake dat die lantheer gheen beesten noch gheen vrucht op sijnen lande en vonde, soe soude die rechter off sijn gewaerde boode dien huerman off wijff te huijs daegen voer sijnen voerdoer des enen daeges ende des anderen dages recht offtedoen, ten waer dat die huerman off wijff te vierscaer verwilkoeren woude te comen; ende dese manier van rechte dese is van allen anderen wilkoeren schulden; ende nijemandt en mach hem verwilkoeren dan voer sijnen daegelicxen rechter ende die daegelicxe rechter die mach van verwilkoeren schulde waell tugen sonder volgers te hebben (2). — Item offmen ijemant besetten soude off een mensce gebrueckt hadde tegen den heer ende gheen scheepen bij den rechter waeren daer die huer (heer?) sijn brueke mede winnen mochte, soe soude die rechter nemen twee die naeste bueren die hij crijgen mochte, goede knapen, die zouden tuijgen bij hoeren eede gelijkerwijs oft scheepenen waeren. — Item die sijs van elcken vate eenen vlaem-

---

(1) *Landkoop wederdrijven.* Om de vervreemding van erve en land van de familiën, zoo veel mogelijk, voor te komen, werd aan de naaste bloedverwanten de bevoegdheid van benadering toegestaan voor dezelfde som, waarvoor het gekocht was, met de onkosten daarbij. Zie ook GRIMM, *Rechtsalt.* S. 709. Het komt reeds in het oude Saksische regt voor. Zie Mr. J. B. L. DE GEER, *de Saksers voor en onder Karel den groote*, bl. 65.

(2) *Verwilkoeren:* vrijwillig toestaan.. *Verwilkoeren schulden:* vrijwillig aangegane schulden.

sche groten, behaluen die craem die en is niet schuldich (1). — Item dat men geenre weesen kijnder goedt vercoopen en sall ten sij bij den vier vierendeell. — Item wes die heemraeders wijsen opten dijck dat is recht. — Item waerdt dat ijemandt die scheepenen wederseijde dat sall die baeliu berechten mitten mannen; hebben die scheepenen onrecht, dat zullen zij gemeenlicken beteren mit tien pont te boeten, heeuet hij onrecht diese wederseijde, soe is sijn boote thien pondt. (2) — Item voert die beste reeden maeken tbeste recht (3). Wtgeset alle argelist. Ende want ick Herman van Kuenre heer van Orck ende van Emelweerde voers. will, dat alle dese voerss. punten ende rechten staede ende vaste ende ongebroeken blijuen zullen voer mij ende voer mijne naecomelingen, den bueren van Orck ende van Emelweerde, soe heb ik mijnen scegell beneeden aen desen openen brief gehangen tot eenre vaster oerconde. Gegeuen int jaer ons heeren duijsent vierhondert ende vijftien des saterdaeges nae onser heeren hemelvaertsdach.

Gecollationeert jegens zijn originale besegelt zijnde met een groen vuijthangend zegel ende bevonden daer mede accorderende. Bij mij (get.) Rijners.

---

(1) Wordt door *craem* hier de kramer, d. i. de slijter verstaan, die den cijns van het bier niet behoefde te betalen? In het oud-hoogd. en oud-friesch moet *krâm* beteekenen *taberna*, *winkel*, *kroeg*.

(2) Men kon tegen eene uitspraak van schepenen bij baljuw en mannen in oppositie komen. Werden zij in het ongelijk gesteld, dan betaalden zij zamen de tien ponden; anders de klager alleen.

(3) Vermoedelijk wordt hierdoor de bevoegdheid aangeduid, om in zaken, waarin de wet niet voorzien had of die twijfelachtig waren, naar het beste weten te beslissen.

P. C. Molhuijsen.

DE HOF ELVETRE OF MONNIKHOF IN TWENTHE.

In het *Archiv für die Geschichte des Niederrheins* van *Dr. Theod. Jos. Lacomblet,* B. II. s. 209—290, Dusseld. 1857, vindt men belangrijke mededeelingen over en uit twee registers van praestanda *(Heberegister)* aan de beroemde en rijke abdij Werden, door den H. Ludger gesticht. Het eerste, waartoe het hier beneden geplaatste behoort, is, volgens den heer L., buiten twijfel van het einde der negende of het begin der tiende eeuw, gelijk èn uit den inhoud èn uit den vorm dezer stukken wordt afgeleid. De bezittingen en inkomsten komen er naar de districten, waar zij lagen en ingevorderd werden, voor, en het beheer was aan een *officium* of rentmeesterschap van bepaalde personen toevertrouwd. Eene der afdeelingen (A. XXII. s. 247—249) raakt *Twenthe* en heeft tot hoofd:

De officio Grimheri in Eluiteri.

Dat aan den H. Ludger reeds vroeg bezittingen in Twenthe *(in pago Northtuianti)* geschonken werden, zien wij bij *Bondam, Charterb.* I. N° 9 van het jaar 797, en N° 10 van 799, en wel in de villa's *Huleri* (1), *Manheri* en *Hasungun.* De hier voorkomende naam *Eluiteri* of *Eluetre* is van beteekenis. *Tre* is in het oud Saksisch, gelijk nog in het Engelsch, een *boom*, en naar het volksgeloof der oude Germanen huisden in bergen en zandbelten, in bosschen en boomen de *Elven* of *Alven.* Zie *Grimm, Deutsche Mythologie.* De naam is nog bekend. Een gedeelte van de

(1) *Oele* onder Delden. De twee andere komen beneden voor.

Lutte bij Oldenzaal heet de *Elfter heurne,* en hierin ligt *Monnikhof,* de latere naam van *Eluetre,* dien deze landhoeve zal verkregen hebben, toen zij aan de abdij Werden was gekomen, en men den ouden naam, die het Heidensche bijgeloof herinnerde, meer en meer liet varen. Bij de mededeeling van dit stuk stellen wij de plaatselijke namen curcyf en aan den voet die, welke wij nog na duizend jaren in buurschappen en landhoeven meenen te herkennen, in hoop dat zij, die meer met het lokale bekend zijn, deze lijst zullen aanvullen.

Onger in *Uiltorpe* XVI mod. de sigl. et IIII amphoras mellis et heriscill. XVI den. et herimald. II mod. de sigl. et IIII auene ad pastum equorum. Thiadgrim de eadem uilla similiter. Thiaduuard in eadem X mod. de sigl. et heris. VIII den. — In *Mikulunhurst* (1) Thingolf VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. II siclos et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Baningi* Berhtgot VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Stutesloe* UUigheri XVI mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Lutheri* (2) Dagmar XVI mod. de sigl. et IIII amphoras mellis et heris. XVI den. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. In eodem Hrodgeld similiter. — In *Loningheri* (3) Effuk VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et herimald. II mod. et IIII auene. In eodem UUilger VIII mod. de sigl. et II amphoras mellis et heris. I siclum et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Tuegloe* (4) UUigger VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Thrinon* (5) Gerbrand X mod. de sigl. et XII mod. ordei

(1) *Mekkelhorst* onder Losser.
(2) De *Lutte* onder Losser.
(3) Beneden is *Liunekeri*. *Lonneker* bij Enschede.
(4) *Twekkelo* onder Lonneker.
(5) *Driene* onder Lonneker of *Drijne* onder Weerselo.

et I amphoram mellis et heris. II siclos et II mod. auene. — In *Hasloe* (1) UUendilger VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et II mod. et IIII auene. In eodem Radger et Udold similiter. — In *Sindron* (2) Marckrick VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et IIII mod. ordei et heris. XVI den. et herimald. II mod. et IIII auene. — In *Alberge* (3) Hemmo VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et II mod. herimald. et IIII auene. — In *Riatnon* Thiadoni VIII mod. de sigl. et II amphoras mellis et heris. VIII den. et I mod. herimald. et II mod. auene. — In *Fahsi* (4) Boio VIII mod. de sigl. et V mod. auene. — In *Manari* (5) Betti XV mod. de sigl. et II amphoras mellis et heris. VIII den. et herimald. I mod. et II mod. auene. In eodem Athalheri similiter. — In *Hasongon* (6) Liafgeld VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et heris. XVI den. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — In *Darloe* (7) UUerinbraht II siclos den. In *Heltion* Hathumar similiter. — In *Hertinghi* (8) UUibraht VIII mod. de sigl. et II amphoras mellis et VIII den. heris. In eodem Athalbern VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI heris. et II mod. herimald. et IIII auene. — In *Uulucht* Thiadger VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — In *Rohthem* (9) Thiadmund VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. In eodem Brimuuald similiter. —

---

(1) *Hasselo* onder Weerselo.
(2) *Zenderen* onder Borne.
(3) *Albergen* onder Tubbergen.
(4) *Vasse* onder Tubbergen.
(5) De villa *Manheri* bij Bondam. *Mander* onder Tubbergen.
(6) De villa *Hasungun* bij Bondam. *Hesingen* onder Tubbergen.
(7) *Daarle* onder Hellendoorn.
(8) *Herdingen* onder Ulsen. Een gedeelte van het latere graafschap Bentheim behoorde onder Twenthe.
(9) *Rossum* onder Weerselo.

In *Lamesloe* (1) Ricbern VI mod. de sigl. et VI mod. de bracile et V mod. auene et I uictimam ouinam. In *Eluiteri* (2) Ricbraht VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. In eodem Egmund XVI mod. de sigl. et IIII amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. de sigl. herimald. et IIII mod. auene. In eodem Hatharad VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — Goduuini in *Hari* V amphoras mellis. In eodem Blithrad VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — In *Fletharrothe* Oduuald VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — In *Thuleri* (3) Alfheri X mod. de sigl. et XVI mod. de bracile et II pall. et I amphoram mellis et IIII mod. auene. — In *Multeri* Athuluuard similiter. — In *Daginghem* (4) duo homines communiter XIIII den. et V mod. de sigl. et II mod. auene. — In *Brakkinghem* (5) III homines communiter unus quisque VII de sigl. — Item in *Multeri* Boso communiter II mod. de sigl. et III den. — In *Crucilo* (6) Gerolf communiter VIII mod. de sigl. et III amphoras mellis et XVI den. heris. et II mod. herimald. et IIII mod. auene. — In *Norhthornon* (7) Hogico XIIII mod. de sigl. — In *Hasbo* VIII mod. de sigl. — Item in *Uuluth* Elfuuard VIII mod. de sigl. et XII mod. ordei et XX den. et heris. VIII den. et IIII mod. auene. Salico X mod. sil. porcum I. X den. —

---

(1) *Lemselo* onder Weerselo.
(2) Onder dezen naam was de *Monnikhof* toen nog bekend.
(3) *Dulder* onder Weerselo.
(4) Beneden komt *Danighem* voor. Zóó heette eertijds *Denekamp*.
(5) *Breclincham* onder Denekamp. Racer, VII. bl. 64.
(6) *Kruisselt*, landhoeve in de Lutte.
(7) *Noordhoorn* in het Bentheimsche.

In *Binkhorst* (1) XVIII mod. sil. V amphoras mellis II solid. IIII mod. auene. In *Here* in *Nosolo* (2) VI solid.

De volgende stukken van later tijd hebben wij aan de mededeeling van Dr. L. Tross te Hamm te danken. Zij luiden letterlijk als volgt.

(Ex cod. ms. sec. XI descripsit A. Overham mon. Werthinensis circa annum 1670).

De officio Eluetre.

Huius officii homines sparsim siti sunt in sequentibus villis, nimirum in *Guthelinchem* (3). in *Riednen.* in *Fuleth.* in *Fasle. Hasengen* (4). *Hersebruca. Northornon. Liunekere* (5). *Alfberga* (6). *Hertinghe* (7) *Studereslo. Binedheim* (8). *Thulre* (9). *Liuthere. Rothem* (10 . *Ailo* (11). *Thrinon* (12). *Tueclo* (13). *Faetinghere. Boninge* (14). *Binhurst* (15). *Eluetre. Cruccelo* (16). *Haselo* (17). *Manhere* (18). *Mikelenhurst* (19). *Richinon. Lemeslo* (20). *Hilten* (21). *Nosolo* (22). *Danigheim* (23).

Summa de siligine CCCCVIII mod. De auena CIV mod. LXXX amphorae mellis. XLVIII porci. Duo talenta et XV denarii siue LIV solidi II uncie denariorum. VI denarii.

Ipse uillicus dabit X uuithas luciorum recentium. unaquaeque uuitha X lucios plenos habentem. XII saginatos

---

(1) *Binkhorst*, landhoeve bij Oldenzaal in de Lutte.

(2) *Noetsele* onder Hellendoorn.

(3) *Godelinchem* bij Ulsen. (4) *Hesingen*, als voren. (5) *Lonneker.* (6) *Albergen.* (7) *Herdingen.* (8) *Bentheim.* Bondam, Charterb. II. bl. 254. (9) *Dulder.* (10) *Rossum.* (11) *Agelo* onder Denekamp. (12) *Driene.* (13) *Twekkelo.* (14) *Beuningen.* (15) *Binkhorst.* (16) *Kruisselt.* (17) *Hasselo.* (18) *Mander.* (19) *Mekkelhorst.* (20) *Lemselo.* (21) *Hilten* onder Ulsen. (22) *Noetsele* onder Hellendoorn. (23) *Denekamp.*

porcos. II uictimas insuper porcinas. uerrem. Duo annuatim in cellarium nostrum uasa, que dicuntur teutonice *maele*. In cauponiam ubi cereuisia coquitur de uasis que dicuntur *troege* quantum sufficit. L scutellas annuatim et cum scutellis iecora luciorum et quod dicitur *therme* omnium luciorum. I cutem bouinam uel uaccinam. duas uuagas lanae quae XVI denariis comparantur. Integram amphoram butiri. Quando noua uasa dat uetera recipiet. XL modiolos fabarum. VII bracia siliginis. VII bracia hordei cum predictis modiolis curtis quorum III duos semper maiores modios granarii faciunt. Subulcum (1) et instrumentum quod dicitur teutonice *sif*. IV maldaria hiemalium caseorum. altero semper anno lectisternium I.

Het laatste schijnt ten laste van den *villicus* of schout gekomen te zijn ten tijde van het opstellen dezer lijsten. Het bepaalt zich o. a. tot het leveren van werktuigen voor huishoudelijk gebruik, als schotelen, troggen, zeef. Het *lectisternium* om het andere jaar is waarschijnlijk het servituut om den abt of zijnen gelastigde te herbergen.

Wij kunnen niet nalaten op te merken, hoe zeer na verloop van zoo vele eeuwen de plaatsnamen dezelfde zijn gebleven, terwijl de persoonsnamen niet herkenbaar meer zijn. Deze stukken hebben hier en daar nog opheldering noodig, die wij evenwel niet voldoende kunnen geven, vooral omtrent de geldswaarde en de maten. Bij vele plaatsen in het eerste stuk komt boven de gewone opbrengst nog voor eene van *herischilling* en *herimaldra*, de eerste in *denarii*, de tweede in *modii* of mudden. Hieromtrent merkt *Lacomblet* s. 212 aan. Het schijnt naar den oorsprong en aard eene openbare belasting geweest te zijn, welligt eene in Saksen al vroeg gebruikelijke of door Karel den Groote ingevoerde *heir-belas-*

(1) *Subulcus: een zwijnenhoeder. Subula* is bij DUCANGE: *veru, een spit.*

ting, die van de goedsheeren naar eene zekere schatting werd ingevorderd. De praestanda nu bestonden, behalve in geld, in rogge, haver, garst, of ook wel in bonen. Dit waren dus de producten van den landbouw. Dat van de bijenteelt veel werk gemaakt werd, blijkt uit de menigvuldige opbrengst van honig. Tot het brouwen van bier gaf men mout *(bracile)* van rogge en garst. Men hield veel varkens, voorts schapen en rundvee, waarvan men boter en kaas maakte. De visscherij leverde snoek en *iecora luciorum*, lever en ingewand van snoek, waarschijnlijk tot heelkundig gebruik.

Aliud registrum circa 1280 scriptum habet sic.

De villicatione in *Eluetre* ipse villicus soluet tertium manipulum de curti. Sunt XXVI mansi et domuncula in his locis *Luthere* vel *Ludere*. *Linnere*. *Worde*. *Tuiclo* (1). *Drine*. *Hasle*. *Aſberge*. *Sinderen*. *Nuslo*. *Dalren*. *Rutten* (2). *Vasle*. *Mannere*. *Godelinchem*. *Herdenchem*. *Rothem*. *Wollethe* (3). *Hersedorpe*. *Mikilhorst*. *Bonegen*. *Studereslo*. *Eluetre* et domuncula prope curiam. et summam hanc facit. Duo talenta duobus solidis minus. et I marcam grauem. Porcos XXXIV. mellis urnae LII. siliginis maldra XXIII. auenæ IX maldra.

Eluetre curtis dicta nunc vulgo Munkenhoff to Aldenzele.

Nos *Henricus* dei gratia Traiectensis episcopus omnibus presentes litteras inspecturis. Notum facimus, quod dilec-

(1) *Twickel* onder Delden.
(2) *Reutum* onder Tubbergen.
(3) *Woolde* onder Hengelo. Andere komen boven reeds voor.

tus fidelis noster *Jacobus de Saterslo miles* pro se, uxore sua et eorum ueris heredibus pure et plane renuntiauit omni actioni siue questioni, quam mouebat monasterio Werdinensi, Coloniensis diocesis, super curte de *Eluetre*, bonis et hominibus eiusdem curtis sitis in nostro districtu, pertinentibus ad monasterium ante dictum. promittens quod nec ipse Jacobus. predicta uxor. nec heredes sui unquam eadem bona in posterum impetere debeant nec dicto monasterio in hac parte impedimentum aliquod procurabunt. sed ipsum monasterium de eisdem pleno iure pacifice gaudere permittent. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus apponendum. Actum et datum Aldensele presentibus *Hermanno milite de Saterslo.* scultheto nostro Drinthie. *Arnoldo de Dideheym. Symone* fratre suo. *Theodorico de Agelo militibus. Stephano de Agelo. Stephano de Lederen. Arnoldo de Rauensberg. Godescalco de Lire*, canonicis Aldenselensibus. *Luberto de Moltere. Bernardo de Seblinge. Lefhardo Pafe* et aliis quam pluribus. Anno dni MCCLV. dominica proxima ante Margarethae virginis.

(Sig. episc pene integrum.)

Regesta de curte Eluetre.

1. Anno MCCC.XXX.VIII. feria secunda intra octauas paschae. *Hermannus* domicellus in *Ahus* cum sua dilecta conthorali legitima *Agnete, Bernardo* et *Ludolfo* filiis suis et *Agnete* filia sua, effestucando renunciarunt et renunciant simpliciter et de plano omni iuri quocunque titulo sibi competenti in aduocatia curtis in *Eluether* dicte *Monekinchof* prope Aldenzele site, ac mansorum seu bonorum omnium et hominum in ipsam spectantium, ad manus et usus honorabilium uirorum, religiosorum dnorum abbatis, prepositi et conuentus monasterii Werdinensis, ordinis S. Benedicti,

diocesis Coloniensis, sub sigillis *Herm. de Ahus, Ludolfi* nobilis de *Stenuorde*, famosi uiri *Henrici* dni de *Borclo*, auunculi nostri (i. e. de *Ahus*), *Rudolfi Brincrinc* castrensis Hermanni de Ahus, *Goswini de Burse* et *Johannis de Ramesberge* castrensis in Ahus.

2. MCCCLXVII. altera post sci Matthaci dnus *Nicolaus vanme Steyne*, Probst zu Werden, gibt, befilht und lehnet zu XII jahren, *Arnolde vanme Roedenberghe* knape den hof genant *Monikinkhof* zu *Eluerthe* gelegen in dem kerspele Aldenzele, mit houen, luden etc. vor XII mark dortmundscher pfenning, et fere iisdem conditionibus, quibus aliae curtes elocatae fuerunt. Fideiussores solutionis appenderunt cum *Arnoldo* sigilla: *Arnoldus de Ruddenberghe, Bitterus de Rasuelde, Johannes de Hagenbeke, Didericus de Hagenbeke, Engelbertus de Ghemen*, knechte. *Henricus de Ghemen*. Hi promittunt et fideiubent sub ostagio: »dat sy to Werden »illike mit einem pferd einreiten und leisten dar in ange»wiesener herberg auf ihre kost, als gute leut pflegen, nec »discedent nisi preposito de damno et sumptu ac pensione »sit satisfactum."

3. MCCCLXXVII. crastino omnium Sanctorum testantur *Henrich van Almelo* ende *Godiken van Wolden*, quod *Werner van Alberghe* (in margine *Werner Bergers*) praestiterit fidelitatis iuramentum sinem liuen genedighen heren den edelen heren *Nicolaus van dem Steyne* preposito Werdinensi, sub sigillis *H. de Almelo* et *G. de Wolde*.

4. MCCC.XCVIII. die S. Ambrosii *Gerhardus de Keppele* et *Hermannus de Keppele*, Gerardi filius, a dno *Bernoldo de Buren* preposito Werdinensi wurden belehnt mit dem Monnikenhoff im kirspel van Aldenzele cum omnibus pertinenciis pro X annuis marcis monasterienss. in festo S. Martini ep. persoluendis Werdenae.

5. MCCCCIX. auf Himmelfahrtsabend werden *Hermann van Kepelle*, ritter, und *Johanna von Hackvord*, seine gemahlin ad dies vitae belehnt von dem edelen Hern *Bertold von Buren*, preposito Werdinensi, mit dem Hoff Eluether oder Monkenhoff bei Aldenzele, mit houen und luden etc. Die houe sollen mit keinen anderen leuten als mit der Hofs Eluether oder Munkenhoffs leuten besetzt werden; andere sollen kein recht daran haben, etc., pro X marcis pfachtgelt auf Martini oder 14 Tag darnach. Vor sechs schillinge sol man des geldes und 5 penningen einen guten schweren rynschen gulden mede kopen konnen. Etiam c. sig. *Joh. de Kukelsem.*

6. Anno MCCCCXXX. die inuentionis S. crucis empfangen *Herman van Keppel*, ritter, *Fridrich* und *Hermann*, gebr. dessen söhne, von Herrn *Ernest von Oitgenbach*, Probsten zu Werden, den Munkinkhof zu Aldenzele ad dies vitae, pro X marcis Werdinensis monetae, suis sumptibus Werdenae soluendis. Sub sigillis *Hermanni Keppel* et *Riquini Ploech.*

7. Anno MCCCCLXXXVII. feria sexta post Valentini martyris thut Abt *Anton* den Munkenhof im kirspel Aldenzele ad dies vitae zu pfachtrechte aus an *Hermann v. Westerholte* und *Henrichen* seinen ehelichen sohn vor 12 mark Werdensch auf Martini oder 14 Tage darnach, zu zahlen unter verlust seines rechtens. Die Hobsrechte soll er in esse lassen, keine frembde leut in die houen setzen, keine auswechseln oder vertreiben. Was von frembden auf die hofe gebawet werde, soll auf den houen pleiben sonder ansprach der Erben. Sub sigillis *Hermanni van Westerholte, Bernardi de Westerholte*, patris predicti *Hermanni*, et *Henrici van Ulenbroich*, Burgemeisters zu Recklinghausen, tanquam tutoris *Henrici de Westerholte* filii *Hermanni.*

8. MCCCCCVIII. feria sexta post Laurentii mart. *Anton* Abbas thut und commendat den Munikhoff zu Aldezele

Bernardo et *Burchardo* fratribus, filiis *Hermanni* quondam *de Westerholte*, et dicitur quod sita sit curtis, des Abts fry tafelgut, in dem kirspele Aldensele in der Twenthe, ut tueantur homines curtis et bona in eorum antiquis iuribus et consuetudinibus et defendant eos ab insolitis oneribus et exactionibus, non alienabunt nec diuident, kein erbtheilige veranderung, contra quam olim fuit, nec admittent alios homines quam curtis illius in praedicta bona. Kein Erbholz hawen als zu nötigem baw des hofes oder der hoven. Soluent annue in festo S. Martini vel XIV dies post XII goltgulden vel eorum valorem in alia moneta. Wenn ein pfacht die andere rühret oder die vorige articulen nit halten, auch ehe sie sterben verloren seyn und der hoff los und ledig seyn. Vnd auf dass sie die eingehörigen leute desto fleissiger in ihrer freyheit verhätigen, hat der Abt ihnen zugelassen, dass sie von den Hausgenossen vor den jährlichen dienst konnen nehmen 1 Rodolfsgulden, hierneben in keinem ding beschweren mit enigen dienste. Post mortem vacabit curtis. Sub. sig. *Bernardi de Westerholt* supradicti, et vice *Borchardi* appendit *Adrianus Sobbe* suum sigillum.

9. Anno MDXLI. in vigilia assumptionis b. v. Marie *Hermannus* Abbas bekennt, dass er den Munkinchoff, im kirspel Aldensele in der Twent gelegen, bevolen habe, und zu ihrem lebenlang allein, vor 12 goltgulden pfacht, *Hermanno v. Westerholte, Droste zu Vollenhoe,* et *Bernardo* fratribus, filiis *Borchardi* piae memoriae, ex resignatione *Bernardi de Westerholte,* domini in Limbeck, patrui eorum, qui ius suum ad dies vitae in curte adhuc habet, sub iisdem omnino conditionibus quibus supra. Sub sigillo *Bernardi de Westerholte,* Herren zu Limbeck, der gebrüder ohemen, mit einem schwanenhals auf dem Helm.

10. Anno MDLXIV. 9 Junii feria sexta Abbas *Hermannus* thut cum consensu capituli sui dem vorgenannten *Hermann*

von Westerholt zur Koppel seligen *Borchards* sohn, vorgenannten *Bernhardi* bruder, den Hof zu Eluether oder Munkinckhoff im kirspel Aldensel in der Twent, *erblich* für ihn und seine Erben, talibus pactis. Erstens soll der obgedachte *Herman* ad dies vitae suae zur jahrlicher erbpfacht zahlen auf Martini, 14 Tage vor oder nach, 20 goltgulden, seine Erben aber jarlich 24 goltgulden. Item pro hoc iure hereditario hat er dem Stift ein summa geldts geben. Item so oft die Hand stirbt soll inner halbsjahres die ander gewonnen werden mit 60 Thaler. Wan die pfacht nit entrichtet wurde auf beschriebene masz und zeit, soll die pfacht doppelt zahlt werden. Wan die Hand binnen benenter zeit nit gewonnen wurd auf einsmalige ermahnung sol dieselbe alstan mit 120 Thaler gewonnen werden. Die Hobsleut in ihren rechten auf des *Hermanns* oder seiner Erben gefahr und kosten verthätiget werden. *Hermann* hat vor solche *erbliche* succession an dem Hoff dem Abt geben 600 Thaler. Uxor huius *Hermanni* fuit *Elisabeth van Beueren.*

11. Anno 1593. Auf Anhalten *Conrads v. Westerholte* zu Baeck, *Burcharden v. Westerholt* zur Alst, Drosten zu Bentheim, *Hermann v. Diepenbroick* zu Buldern und Mark, *Goderten v. Beueren* zu Rheine, und *Elseben v. Beueren*, Wittib *Hermannen von Westerholt* zur Coppel, belehnt und behandet Herr *Henrich* Abt die edele, ehr- und tugendtreichen Junferen *Annam* und *Agnetem* widerum vor die Gebühr, nemblich jede Hand zu 60 Reichsthalern auf ansuchen der genannter Vormünder und der genannten Wittib, ihrer Mutter, durch vollmachtigen *Gerhardten Dieckhoff*, dieneren zu Koppel; dass aber allzeit der Hoff zu zwei Händen stehe, wie bei der Werdenschen Lehncammer breuchlich etc. sub prioribus conditionibus, si negligantur manus mit doppelten gewinszpfenningen zu gewinnen, nemblich 120 Thaler etc.

P. C. Molhuijsen.

MEDEDEELING

OMTRENT

GENEMUIDEN.

MIJNE HEEREN!

Onder de voormalige kleine Steden van dit ons Gewest is Genemuiden rijk aan geschiedkundige herinneringen.

In verschillende Jaargangen van den Overijsselschen Almanak voor oudheid en letteren, heb ik het een en ander over Genemuiden en het daar vroeger gevestigd' Kasteel geleverd.

Na dien tijd is mij het catalogiseren van het Archief der Stad Genemuiden opgedragen, en alzoo ben ik in staat gesteld ter aanvulling van hetgeen vroeger ten onderwerpe door mij is geleverd nog iets te kunnen bijdragen.

Vergun mij Mijne Heeren! dat ik in dit oogenblik U zulks mededeel.

Onder de laatsten der Secretarissen der Stad Genemuiden, die meesttijds den graad van Doctor in de beide Regten bezaten, verdient eene eerste plaats Mr Nicolaas van Rhijn, die veel tot conservatie van de Archieven heeft bijgebragt, en steeds zich heeft beijverd om het een en ander Stadsprivilegien betreffende te boeken, en zoo der vergetelheid te ontrukken.

Bovenal is zijn accuratesse en netheid in het stellen der Notulen te prijzen.

In vroegere dagen was het Stedelijke Archief oneindig rijker in stukken, doch de inname van Genemuiden door Hendrik de Groote in 1509, het plunderen der Gelderschen tijdens den rusteloozen Karel van Gelder, het vervoeren van Stads-Archieven naar Hasselt, de spolie in de Raadkamer, de Spaansche beroerten, de nabijheid van het Kasteel waarop de bezetting lag, de inname van de Stad door den Graaf van den Berg, de brand in 1698; — ziedaar Mijne Heeren! zoovele redenen waarom vele Archieven zijn verloren geraakt, en ofschoon Stads-Regering tijdens de Geldersche invallen de oudste Archieven zocht in veiligheid te brengen, was de daarmede belaste burger ongelukkig genoeg die oude stukken, als door het water moetende gedragen worden, grootendeels te beschadigen, zóó dat dezelve onbruikbaar wierden, en te verliezen, het laatste met name den oorspronkelijken *Stadbrief*.

Van daar, dat er van de vele Privilegien door de Lands-Heeren verleend niet anders tegenwoordig zijn dan Vidimussen, als van den Brief, waarbij Jan van Nassau Genemuiden tot Stad verheft.

Deze Vidimus in 't Latijn is gegeven door Lubbertus Abt van Dickninge geschreven op Francijn, en onder aan hangt een zegel van groen was aan een staart. Het stuk zelf is nog in een ongeschonden staat, doch het zegel geschonden.

Men vindt hiervan een letterlijk afschrift in Racers Overijsselsche Gedenkstukken VI^de^ stuk, folio 54.

Bij Dumbar Analecta wordt dezelve ook aangehaald.

Ofschoon de geheele brief aldaar niet is geplaatst, komen de namen der getuigen niet overeen, en wordt onder de getuigen aldaar ook de Stad Kampen genoemd, en het jaartal 1272 opgegeven, hetwelk moet zijn 1275.

Over het slot van den oorspronkelijken brief kan men naslaan Racer O. G., V^de^ stuk, bladz. 228.

De bovengemelde Vidimus is door den Heer van Rhijn

letterlijk geplaatst in een boek op welks rug staat: Boek van Stads Privilegien in het jaar 1738 aangelegd door den Secretaris Mr L. Guillard, en aldaar op folio 4, doch in het begin wordt deze brief toegedicht aan Bisschop Jan van Sijrick, hetgeen, zoo als teregt de Schrijver van de Hedendaagsche Staat van Overijssel, IV^de^ deel, I^ste^ stuk, bladz. 145 in notis aanmerkt, eene misstelling is. Jan van Sijrick was opvolger van Jan van Nassau en de brief van dezen, die mede door den Heer van Rhijn geboekt is op bladz. 6 van het gemelde boek, komt mij zeer verdacht voor.

In het Nederduitsch bevat zij denzelfden inhoud als de vorengemelde Stadbrief en voert eene gelijke dagteekening.

Ik voor mij houd' dit stuk liever voor een letterlijk afschrift van den Vidimus hiervoren gemeld, en veroorloof mij dus in dezen te verschillen van den geleerden Schrijver van de Hedendaagsche Staat van Overijssel.

Onder de oorspronkelijke Brieven is nog voorhanden:

Brief van Bisschop Jan van Arckel, gegeven te Vollenhove in het jaar 1347, behelzende de bekende Gift van de Visscherij in al dat water dat gelegen is binnen zijn land van Water-Steijne nederwaarts tot aan die Voerst, dwars over in al den Water van den eenen lande tot den ander Lande.

Over deze Visscherij is nog tot in onze dagen getwist, en vele pleidooijen tot in het hoogste ressort zijn daarover gevoerd.

In het Archief zijn buitendien verscheidene oorspronkelijke brieven van de opvolgende Bisschoppen aanwezig, óf bevestigende Stads-Privilegien, óf daarbij nieuwe toevoegende; de meeste derzelve zijn nog gaaf en meerendeels met de zegels voorzien.

Van de lotgevallen van Genemuiden tot in de 16de Eeuw vindt men in Stads-Archieven weinig aangeteekend.

Alleen blijkt het dat omtrent het jaar 1466 onlusten en oneenigheden er heerschten, welke van een ernstigen aard schijnen geweest te zijn, af te nemen uit de nog in Schrift bestaande willekeuren.

Volgens den Schrijver van de Hedendaagsche Staat van Overijssel, zoude men in het jaar 1487 het eerst den titel van Burgemeester aantreffen, doch uit de door mij gecatalogiseerde stukken is het bewijslijk, dat hiervan reeds sprake was in het jaar 1450.

De Schepenen werden op Sint-Petri verkoren, hetwelk tot 1795 plaats vond, terwijl er op Sint-Mathijsdag gastmalen op het Stadhuis gehouden werden.

De Regering van Genemuiden bestond tot 1795 uit een Raad en een gesworen gemeente van 8 Leden, welke elkander van jaar tot jaar beurtelings kozen.

Van de 8 Burgemeesters, die door een Secretaris bediend werden, waren 4 Schepen en tevens Burgemeesters; de 4 overige Raden en wel bij afwisseling, zoo dat die, welke het eene jaar den post van Schepen bekleed hadden in het volgend' jaar als Raden zaten.

De Burgemeesters droegen zorg, dat het ligchaam der Gemeente voor den Keurdag, die op Sint Pietersstoel inviel, voltallig was, en besliste het Lot door het trekken van 2 gouden en 6 zilveren boonen, welke 6 van de 8 Gemeenslieden de Magistraatskeur zouden verrigten, en aan dezelve werden na het afleggen van den Eed door de afgaande Burgemeesters, die het Stadhuis verlieten, de sleutels van alles overgegeven.

Zij mogten kiezen uit de oude Magistraatsleden uit hun eigen ligchaam en uit de Grootburgers.

Onder Numero 1122 van het gecatalogiseerde Archief komt voor een boekje, waar onder anderen het volgende staat omtrent de keur en maaltijd bij de verkiezing.

» Op Sunte Peters-auent soe rame de Scepe en voersien » vier keesers ut de suore Meenthe de de nije Scepen keese » sullen."

» Item op Ste Peters-dagh na de vromisse doet men kerck- » sprake wie in dit jair Burgher is geworden."

» Op Ste Mathijs-dagh na de vromisse soe komen up thuijs

» Scepen ende Raet ende ouerlegghen ende ordinieren we » dat jair wese sullen kerckmeijsters, hilighe ghiest meijsters, » weijde greuen, broetweghers, ende set men oick die suore » Meenthe; daerna lest men die wilkoer, in deen de Meenthe » des begeerdt te lesen; dan bid men te gaste den pastoir » kerckmeijstere, hilighe ghiest meijstere, die Sculte die » Veerstal; ter maaltijt kome oeck die suore Meenthe ete, » ende toe Vespertijt hebben de Gaste verlos."

In de 16de Eeuw had Genemuiden schoon wel niet bevestigd, maar met poorten en muren voorzien, meer dan één schok door te staan, als in 1509 door Hendrik de Groote met zijn zwarte bende, waarbij zich eenige Gelderschen voegden. Eenige jaren later maakte Karel van Gelder zich meester van Genemuiden. Zelfs toen 1524 de vrede getroffen werdt bleef Genemuiden in zijne handen.

Geen jaar verliep er of de vrede werd wederom verbroken.

De Stadhouder Schenck belegerde Genemuiden, en veroverde het op de Gelderschen.

Karel van Gelder verder in het naauw gebragt, sloot op 6 November 1528 vrede.

Thans scheen het dat Genemuiden een rustiger toekomst te gemoet ging.

De gevlugte Burgers keerden terug, en herstelden zich zooveel mogelijk van de bekomen rampen.

Veel was er echter verloren gegaan, dat niet te herstellen was.

Door het plunderen van het Raadhuis ging er veel van de Archieven verloren.

Omtrent dezen tijd schijnt het dat Genemuiden, zoover het als een bemuurde veste kan worden beschouwd, is ontmanteld.

In 1532 op den 22 Maart vertoonde zich voor Genemuiden een vloot van 30 schepen uit Holland, welke te Genemuiden landde.

De schepen werden door de Drosten van Vollenhove en Genemuiden in beslag genomen.

Hoe het met de Herdoopers, die zich op die schepen bevonden, afliep, staat elders geboekt.

Drie jaren te voren drongen de Staten van Overijssel bij den Keizer aan op meerder bevestiging van de Stad, doch het schijnt zonder gevolg.

Wederom verliepen er een veertigtal jaren, waarin niets omtrent de Lotgevallen van Genemuiden geboekt is, behalve dat met betrekking tot het Regt der Visscherij door den grooten Raad te Mechelen, ten jare 1559 een voor de Stad Genemuiden triumphant vonnis geveld werd.

In het jaar 1572 werd Genemuiden door den Graaf van den Berg ingenomen, zonder eenige tegenstand.

Hij vertoefde hier tot den laatsten November, na alvorens vele kostbaarheden te hebben geroofd.

In de maand Mei 1574 werd de Stadhouder binnen Genemuiden komende, trefflijk onthaald.

Den 30 en 31 Junij 1580 kwamen 300 Engelschen en Franschen te Genemuiden, dewelke op der Burgeren kost teerden en roofden.

Hierop volgde een groote brand en sterfte.

In 1606 smeedde Spinola een aanslag om Genemuiden in te nemen.

In het jaar 1619 hielden die van Genemuiden de zijde der Remonstranten.

In 1625 ontstond er een zware brand, waardoor vele huizen een prooi der vlammen werden.

Den 5 Junij 1652 werd Genemuiden vereerd met een bezoek van de Princesse Douarière van Oranje, Graaf Willem Frederik van Nassau en de jongste Princes verloofd aan den Graaf van Oost Friesland, met een gevolg van 130 personen.

Bij de eerste invasie der Munstersche volkeren in 1665 schijnt Genemuiden niet veel geleden te hebben.

Te meer overlast werd er ondervonden bij de terugkomst in 1672.

De afpersingen, welke de Munstersche Commissaris Broekhaus deed, gingen de krachten der Ingezetenen te boven, zoodat genoegzaam de geheele Burgerij ging vlugten, en niet eerder terugkwam, dan nadat de vijand dreigde de Stad in brand te steken.

Twee jaren daarna door de Munsterschen de terugtocht zijnde aangenomen, werd hier zoowel als in andere Steden eene Provisionele Regering door den Stadhouder Willem III aangesteld, waarbij de Secretaris Bruinsteen onder den titel van Schout aan het hoofd werd gesteld.

Dit bestuur duurde evenwel een korten tijd, en werd toen wederom de Regering op den ouden voet gesteld.

In het jaar 1698 trof Genemuiden een zware ramp: te weten een brand die het grootste gedeelte der stad, en wel 80 huizen en 51 schuren, benevens eenige pakhuizen in de asch legde.

Ruim 40 jaren daarna viel nog een dergelijke ramp voor, die echter het ander eind der Stad trof.

In beide gevallen verleenden Ridderschap en Steden geldelijke bijdragen en exemptie van Lasten.

In 1705 ontstonden er hevige geschillen tusschen de Regering en de groote burgerij, welke niet eerder werden beëindigd dan door tusschenkomst van Ridderschap en Steden.

In 1715 vernieuwden zich deze geschillen.

Ook toen was hooger tusschenkomst noodzakelijk.

Eenigen der Gecommiteerden uit de groote Burgerij werden profitabele en honorabele amenden opgelegd.

Van dien tijd af aan tot aan het jaar 1795 bleef Genemuiden in rust.

In dat jaar werd de Regering veranderd.

In 1786 werd het tegenwoordig Raadhuis gebouwd.

Het strekt nog heden ten dage tot sieraad van Genemuiden.

De Kerk te Genemuiden aan den Heiligen Nicolaas gewijd staat thans aan het Noord-Einde der Stad.

Men wil dat zij niet dezelfde is welke Bisschop Jan van Nassau aan even genoemden Heilige wijdde, en onder het Patronaatschap van het Kapittel van Deventer stelde.

De klokken werden in 1488 vergoten; toen was er geen toren, maar hingen de 2 klokken en een bel in een klokkenhuis.

Onderscheidene Vicarijen en Kerkdiensten waren in genoemde Kerk gefundeerd.

Het Gasthuis was voorzien van eene Capel, waarin mede eene vicarij.

Volgens den Schrijver van de Oudheden en Gestichten van het Bisdom Deventer zoude er ook een Convent, door zekeren Schildknaap Otto Mommen gesticht, bestaan hebben en met goederen begiftigd zijn geweest volgens zijn uiterste wil van 1431.

Het zoude van eenige maagden bewoond zijn geweest, die een kloosterlijk leven leidden zonder zich aan eenige gelofte te binden. Uit een brief van het jaar 1432 blijkt, dat dit Convent niet in de Stad Genemuiden maar in het Schout-Ambt van Watersteijn gevestigd was en door Bagijnen bewoond. — Een langdurig bestaan kan er niet aan toe geschreven worden — althans men vindt er zoover mij bewust elders geen gewag van gemaakt.

Het Wapen der voormalige Stad Genemuiden is een witte Salm op een blaauw veld en boven den Salm eene gouden Lelie met 2 Sterretjes in dezelfde kleur.

De rijkdom der bezittingen van de voormalige Stad Genemuiden is bekend, en evenaart vele der groote Steden.

Kerk en Armenfondsen zijn schraal zoodat veeltijds uit de Stedelijke rijkdom toelagen werden verstrekt.

Afgescheiden van de gewone middelen der Diaconie bestaat te Genemniden een afzonderlijk Fonds tot weldadig doel.

Hetzelve is zijn oorsprong verschuldigd aan de milde gift van den Heer Henricus van Camen Scholtus van Genemuiden en echtgenoot Teunisje Greve.

Deze echtelieden ofschoon kinderen hebbende verspraken bij hun mutueel Testament van 26 October 1791, onder daarbij breeder omschreven bepalingen aan de huiszittende armen der Stad Genemuiden alle hunne vaste goederen, om de opkomsten te besteden onder toezicht van de Heeren van de Magistraat der Stad Genemuiden tot nooddruft van zoodanige nooddruftige huiszittende menschen wonende in de Stad Genemuiden, als de Heeren van de Magistraat in gemoede en na besten rade zouden oordeelen. Het beheer van dat Fonds, dat aanzienlijk te noemen is, is thans gedemandeerd aan het dagelijksch Bestuur der Gemeente Genemuiden.

De Groot-Burgerij van Genemuiden heeft onder haar eigen beheer nog heden ten dage de zoogenaamde » Stads-Meenthe," kunnende ieder Geregtigde, runderen en paarden hebbende in eigen gebruik, dezelve daarop jaarlijks weiden.

Omtrent de Regten en Privilegien der Stad Genemuiden kan men naslaan Racer's Overijsselsche Gedenkstukken, VI^de^ stuk, bladz. 254. Voor het stellen van het Betoog omtrent de Regten der Stad Genemuiden door den Heer Racer, is door de Regering dier Stad aan genoemden Heer betaald *f* 378.05; een bewijs dat de Regering te Genemuiden in die dagen, even als zoovele andere kleine Steden in Overijssel, met een geest van ijver voor hunne regten bezield was, en dat deze ijver den Heer Racer een bron van geldelijk voordeel opleverde.

Hiermede Mijne Heeren! mijn geschiedkundig verslag eindigende, acht ik het niet ondienstig hetzelve te besluiten met de mededeeling, dat onder Stads-Archieven te Genemuiden berust: » Cronike van den Inlandschen Stichtsen Crighe, » in tijd van de Goeserie."

Het Letterschrift, zoover de bladen niet vervuurd zijn, is van eene goede hand, en uit vervolgens mij voorgekomen stukken, houde ik voor den zamensteller of Schrijver althans

Henrick Egberts, Schoolonderwijzer ook Secretaris van Genemuiden.

De inhoud is mij van dat belang voorgekomen dat ik hierbij een door mij van die Cronike vervaardigd Afschrift aan de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis ten geschenke aanbiede.

F. A. Ebbinge Wubben.

CRONIKE

VAN DEN

INLANDSCHEN STICHTSEN CRIGHEN,

IN TIJD VAN DEN

GOESERIE,

beginnende in Anno 1572.

In anno 72 den 10 Junij is de stadt Sutphen van den graue van den Berch ingenomen en heftse wederom verlaeten in den leste Novembris in den selvighen jaere door 't innemen van den Spaniaren Duc de Alba ende de meeste Burghers naedat de Staatshopluijden waren verworget.

In den seluighe jaere heeft de voerss. graue van den Berge in die voerss. maent ende in Julio en in Augusto ingenomen Campen, Zwolle, Genemuiden, Vrieslant zonder eenich teghenstand, dan is mit zijn volck omtrent den lesten Nouembris binnen een weecke tijdes in den seluighen jaere haestelick wijt de voerss. steden ende landen voer de coemst van de Spangers vertoeghen, ende hebben alle cleynoeder siluerwerck ende alle sijraijcie der Kercken ende Cloesteren met hem genoemen.

In den jaere 77 is don Jan van Oostenrijck in Brabant gecomen unde hefft den vrede van Gendt bij de Nederlandtsche heeren binnen Bruyssel van wege C° Ma^{t} geconformiert, ende naderhandt twistich wordende mit den Neder-

landtsche steden ende heren hem begheven op 't huys to namen, ende in 't landt van Lutsenburch een groete menichte van Crygesvolck vergaedert, waer teghens de Prouincien alle gelijck hun hebben geopponyert mit een groeten heirleger, dan durch tusschenspraek ittelicker steden sijn de seluighe Provinciaal legher twistich van een gescheyden ende de van Artoeys ende Henegouden als malcontenten den Staeten afgeghaen.

In den seluige jaer a° 1577 zijn de burgers van Deuenter en de burgers van Campen van de moffen offte Hoogduitschen haer geweer ofgenomen omtrent Marie assumptionis ende dat geweer in den poortetoorne ghebrocht

Op ten XXVI Martij a° 78 is die heere van Hoechstraeten mit zijner soldaeten doer Genemuiden getoeghen en heft Campen beleghert mit drie legers ende de seluighe stadt verouert des zundages voer sand Jacob, doch eerst hebben de Hoochduithsen, de daer in lagen, den haeghen eerst algeheel affgebrandt.

Des is de seluighe heern van Hoechstraten graue van Rennenborch mit Ittelicke vendels voert nae Deuenter, ende na dat de uoers. heern van Hoechstraeten onsen stadtholder een verendell jaers beleghert hadde, de vorss. stadt verouert op ten XX Nouembris a° 78.

Op ten XXI Januarij a° 80 sijn de buijren van Mastebroeck ende van den dorpe van Wye bijeen ghecomen, ende na dat zij van de graue van Hollack achthonderd ruyters op te vlucht waeren gedreeven, hebben ten lesten een cleyn bedyckt Campken mit drie hondert buijren ingecreghen, de voerss. ruyters ende ittelicke ghevolgh uan voetknechten afgesturmt ende omtrent tweehondert ruyters ende voetknechten dootgeslaghen ende nyet meer dan omtrent dartich buijren doot ghekomen.

Anno 1580 den eersten Februarij hebben de ghedeputeerde van Vrieslandt mit assistentie van de ghemene burgers ende 't ghemene graauw opgeeyscht dat huys te Leeuwarden, des

heeft de maerschalck mit de ghemene knechten, naedat zij mit den huyze vytten naeme van Hartoch Mathias ende Prince van Oranien waeren opgeeyscht, dat huys buyten wille van C° Ma^{t} Stadthouder opgegeuen en bij voerss. burgers met er daet uytgeuoerdt.

Op ten VI Apprillis anno 1580 hebben de burghers der drie steden Deuenter, Campen en Zwolle ende Hasselt, Steenwich ende Vollenhoe dat huys van Genemuuden bij Raedt van Ridderschap alingher Landtschap beleegert opgeeyscht en nae langer verdracht mit den Ed. Richert van Vnia drost der seluighen huise dat seluige huys verouert ende ontfestet.

Op ten seluighen jaer heft de stadt van Genemuiden ider roede van 't IJsseldijk gecost vijfthijn golt gulden.

Op ten XX Junij anno 1580 hebben ittelicke Burghers van Zwolle mit eenighe van den adel dat huys to Genemuiden verbrandt ende hoe wel de wijnt ten seluighe tijde uth den Noorden waeyde is nochthans durch Godts hant ende mede durch guede voorsichtigheyt der Burghers ende Inwoonders mit eendrachtighe vthoesinghe de stadt onuerbrant blyuen staen.

Op ten XXX ende XXXI July anno 1580 hebben dree hondert Engelschen ende fransoesche een ruytertochte gedaan van wege de geunieerde steeden doer Genemuiden en onse burgers bouen gulde Cost ende dranck affgedronghen omtrent vijfftich halff hundert gulden, naedat zij ittelicke vercrachtigt gewondt ende hadden geslaghen, als sij solden trecken na groningerland om de malcontenten te verjaegen.

In de maent Septembris a° 80 hebben de malcontenten de stadt Zwolle belegert, alwaer sich de voerss. Engelschen wth Vrieslandt hebben begeuen ende binnen Genemuuden gebleeuen darthig daegen op der Burghers lasten mit darthig vaendelen ende daerthoe bouen graue hoelack mit itelicke duytsche ruyters ende knechten, waer en tusschen de graue van Rennenberch mit de malcontenten der stadt

Zwolle hebben verleeten ende zijn voerts getoghen na Oldenzeel ende dat genomen, ende van daar na Duttekum, 't welck zij verlaeten hebben ende zijn getogen na den Rijn ende haelden meerder hulpe, ende hebben voorts na Steenwijck gethoghen ende dat belegert negentiende halue weecken, dan op sanct Petersdach in den vaste in a° 1581 daervan gedreuen ende was der Petri auont bij Cornel Jan Noris als ouerste veltheer mit den heer van nyenoert ende een fransoesche capiteyn miskry gevictalyert.

Op ten seluige tijde, als de voerss. Engelsche binnen Genemuiden leghen, hebben zij onse Stads- en Raadthuys opgebroecken ende dat van golt en silverwerck ende gelt gespolieert ende de secreeten over de ganse raedcaemer verstrooyt.

Op ten seluige tijde is alsulcke destructie ende brandinghe der huysen onser stadt geschyet, dat ende de burgers van hartseer ende andere saecken also verstoruen zijn, dat de ganse kercke ende kerckhoff is omgegrauen, also daer wel omtrent vierdehalff hundert minschen so jonck ende olt gestoruen waren in den tijd van drie maenden.

Op Petri auent a° 81 zijn de burgemeisters, schepenen ende Raedt sampt ghezwoeren gemeente deser stadt uth Campen getoogen naer Genemuiden om te kysen ende den koer to doen nae older gewoenthe, ende aldaer op ten stadthuyse staende de clocke geluid ende also daer stoel noch bancke glasvunster noch doerne in den stadshuys en was, ende hebben de Burgemeysters ten huyse van Albert van woeringeshuys twe dagen gebleuen ende des nachts in 't hooy geslapen.

Op ten seluigen Petridach hefft een (hier staat een woord dat niet leesbaar is) binnen Campen gegolden een goldt gulden de last hondert goldguldens.

Op ten 1 Nouembris zijn vyer vaendelen walschen binnen Genemuiden gecomen ende hebben de burgers ende inwoenders der stadt Genemuiden also getranallyeert ende beroefft

ende des burgers huysen en de kercke also gedestrueert, dat de burgers binnen Campen, Zwolle ende itelicke binnen Hasselt hebben moeten vertrecken in grote miserien en ellende.

In de welike maent Nouembris a° 80 hebben de burgemeysters van Genemuiden dat orgelspijpen binnen Campen laeten voeren also de walsche dat orgel begonnen te destrueren, noch daerna hebben de Burgemeysters in de maant Octobri alle de clocken uth Genemuiden binnen Campen gehaelt also de naeste vlecken en dorpen van hoere clocken berooft werden.

VERZAMELING VAN STUKKEN,

DIE BETREKKING HEBBEN TOT

OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

TWEEDE AFDEELING.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN.

DERDE STUK.

Uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

DEVENTER,
J. DE LANGE.
1865.

INHOUD.

Bladz.

I. HET LEGGEN VAN TONNEN IN DE ZEEGATEN DER NOORDZEE DOOR DE STAD KAMPEN . . . . . 1.

II. BERIGTEN OMTRENT DE GEWENSCHTE VESTIGING DER ENGELSCHE AVONTURIERS TE KAMPEN IN 1597 EN 1598 . . . . . 35.

III. NOG IETS OVER ZEKERE DUSGENOEMDE KAMPER NOODMUNTJES VAN 1578 . . . . . 51.

IV. ETYMOLOGISCH-HISTORISCHE AANTEEKENINGEN OMTRENT DEN OUDEN STAAT EN WORDING VAN SALLANT EN OVERIJSEL . . . . . 53.

V. IETS OVER DE AREMBERGER GRACHT . . . . . 61.

VI. NADERE BIJDRAGE OVER HETZELFDE ONDERWERP. 70.

635395

HET LEGGEN VAN TONNEN

IN DE

ZEEGATEN DER NOORDZEE

DOOR DE

STAD KAMPEN.

WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, II bl. 502, meldt, dat de stad Kampen van ouds, zoo wel als Amsterdam, tonnen plagt te leggen in het Marsdiep, het Vlie en andere zeegaten, en daarvoor een zeker paalgeld te vorderen. Doch den 4 Maart 1527 kwamen de twee steden overeen, dat Amsterdam alle de Kamper zeetonnen, met het gereedschap daartoe behoorende, zoude overnemen en voortaan onderhouden. De overeenkomst vindt men in de *Handvesten van Amsterdam*, bl. 28. Dit is alles, wat er omtrent deze zaak wordt medegedeeld.

Het Kamper archief bevat vele bescheiden hiertoe betrekkelijk, waaruit men ziet, dat deze stad reeds in het begin der veertiende eeuw op hare kosten maatregelen genomen heeft, om de vaart door de zeegaten en stroomen veilig en zeker te maken; dat vervolgens de stad Amsterdam, bij de

uitbreiding van haren koophandel, door overeenkomsten met Kampen, die dikwijls tot geschillen aanleiding gaven, er deel aan genomen heeft, tot dat eindelijk het leggen der zeetonnen in het Marsdiep, het Vlie en andere zeegaten geheel aan Amsterdam werd overgelaten, doch op voordeelige voorwaarden voor Kampen. Deze stukken kunnen aangemerkt worden als eene bijdrage tot de geschiedenis der vaart op de Zuiderzee en van den handel der beide steden.

De vaart der zuiderzeesche steden naar het Noorden van Europa schijnt men reeds tot de helft der dertiende eeuw te moeten brengen, niet lang nadat, volgens het vrij algemeen gevoelen, geweldige overstroomingen en zeevloeden de zeegaten tusschen het oude meer Flevo en de Noordzee verwijd hadden (1). Immers Waldemar III, den 7den Junij 1326 op den troon van Denemarken geplaatst, bevestigde reeds den 5den Sept. van dat jaar aan Kampen (gelijktijdig ook aan Harderwijk en Zutphen) privilegiën van zijnen voorzaat *(progenitor)* Waldemar. Deze voorzaat was Waldemar II, die van het jaar 1202 tot 1241 koning van Denemarken en Schonen was, en van wien het bekend is, dat hij aan Lübeck en andere steden privilegiën in Schonen verleende. De zuiderzeesche zeevaarders schijnen met anderen onder den algemeenen naam van *Omlandsvaarders (Vmlandsfarae)* voor te komen, gelijk de twee oudste stukken in het Kamper archief, van koning Abel in 1251, aanduiden (2). Omtrent de maatregelen, door Kampen voor de veilige vaart naar de Noordzee genomen, vinden wij de volgende bescheiden.

---

(1) Scheltema, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, VI. bl. 89. Arends, *Geschiedenis van de Kusten der Noordzee*, II bl. 135, 140.

(2) Ook in een charter van 1316 van koning Erik van Denemarken, aan Zutphen verleend, wordt melding gemaakt van: *pars australis, quae vulgariter Ummelandt* dicitur; bij Slichtenhorst, bl. 589, en Schrassert, *Harderv. ant*, bl. 146. Zie *Noordsche Charters* van Kampen, bl. 2, 30.

28 Sept. 1323.

Wy Claes Richter van der Schelinge sine mederichter ende dat mene lant van der Schelinghe maken kenliic allen den ghenen die dessen brief sien soelen ende hoeren lesen mit kennisse der wairheit ende mit onser gruete an gode. Want dicke schade is gheschiet dat Vlie in to segelende beide an liue ende an guede, dairom sy wy Claes Richter ende onse mederichter ende mene lant van der Schelinge to rade worden mit der stad van Campen, dat wy leggen wolden een voerhuys oft eyn merke om dies ghemenen comans oirbaer dat zy oer liif ende oer guet dairmede moghen verberghen. Ende want die stad van Campen voirs. dien steen dair dit voerhuys mede gheleghet waert ende die balken dairt mede ghebalket waert wtlegede ende becostede, dair om heb wij hem gheloeft mit gueden trouwen ende louen in orconde desen brieue dat die burghere van Campen noch oere goet noch oere schiepe ende al goet dat in oeren schiepen geladen is ewelike ende vmmermeer neghene beschattinge of gheldinc soelen gheuen to desen voerhuys ende merke dat Vlie in of wt te seghelende. Vortmeer wolde die stad van Campen hiernae ene andere merke legghen dat Vle mede ouer te seghelende van der Schelinge dat loue wij hem dat wij hem dies willen gonnen ende steden beholden hem al des rechts dat hier beuoren staet bescreuen. Ende in deser dinge orkonde dat zij den burgheren ende die ghemener stad van Campen ewelike vast bliuen ende onverbroken, so heb wij Claes ende dat mene lant van der Schelinghe onse segele an desen brief gehangen. Geg. int jair ons heren dusent driehondert ende drie ende twentich op Sante Micheels anont.

Afschrift in het Privilegieboek van Kampen, bl. lxvj. Boven staat: » van der kapen opter Schellinghe."

In 1334 vinden wy de uitgaaf: » *Scabini dederunt pro*

tunnis in Vlye xl. gr. ad parandum tunnas, en als ontvangst: *paelgelt (1) de Sutphania.*

---

29 Nov. 1389.

Folkerus Poppanie heerscap ende grietman opter Schellingh doe claer ende openbaer alle rechteren dat voer ons is ghecomen Bertold Grobbe een machtig boed wt ghesant van die recht ende raet des eerweerdighe stads van Kampen om te lossen die tonnen daer op ons land ter Schellingh ghebercht waren. En desse vscr. Bartold Grobbe heeft ghegeuen van die tonnen toe berchgheeld summa summarum elf coepmans rijnsguld. daer hy vol betaeldt heeft ende wi hem dancken ende die eerwerdige heren van Kampen als van die tonnen op dit jaer. Item die heren van Campen pleghen ons jaerlyx toe bedencken mit een verndel salm, dat si nu in twie of drie jaer niet ghedaen en hebben, dat ons seer verwondert, want wi hemmen altijt behulplick sint daer sy toe gerecht synt ende altyt gheerne doen willen. Waerom wi bigheren ons' toe bidencken als sy van oelds pleghen toe doen (2). In een oerconde d' waerht soe heb ic Folkerus heerscip ende grietman dissen brief doen beseghelen mit myn selfs sighel al hier beneden gedruct op t spacium des breues jnt jaer ons heren van neghen en tachtich op sinte Andreas auont apostel.

---

(1) Paelgelt: bij Kiliaen: *vectigal nauticum, vectigal nauis palo siue vallo alligatae.*

(2) Volgens Jac. Scheltema, *Mengelwerk*, VI. bl. 92. zond de stedelijke regering van Kampen aan de heeren van Texel uit het huis van Blois te Gouda jaarlijks een geschenk van steur, omdat zij de betonning van het Marsdiep toelieten. — Dit moet vóór het jaar 1397 plaats gehad hebben, dewijl Texel toen weder aan de grafelykheid van Holland viel. In eene oude lijst van Charters vindt men: „Albrecht „etc. woe die van Campen tonnen moegen leggen jnt Vlie ende jnt „Marsdiep." Het stuk zelf is verdwenen en zal tusschen de jaren 1397 en 1404 behoord hebben.

Orig. op papier. Het opgedrukte zegel in groen was grootendeels verdwenen.

In het midden der vijftiende eeuw zien wij Kampen in verdrag met Amsterdam.

3 Maart 1451.

Amsterdam aan Kampen.

Eerbare wyse ende bysonder gemynde vryende, Vrederick Ysbrantsz ende Heynrich Kercker onse gedeputeerde lest by v wesende hebben ons bygebrocht ende te kennen gegeuen dat zy myt uwe lyefden van onser wegen getracteert hebben gelycken wy heml. dair of gelast hadden ruerende van den tonnen te leggen op dese condicien, dat zy vast gesett hebben dat wi v geuen sullen van dat aencomende jair xlij rynsg. ende hebben noch voirt op onse behagen ende gelyeften aengenomen dair toe vyf jaeren syaers te geuen xlv. r. g. jn vorwairden wairt sake dat die tonnen of enych van dien tot enyger tyt verdreuen ofte qualic geleyt waren, dat wy v alsdan dat scriuen ende weten laten souden op uwen cost sonder ons dair of vorder tonderwinden van den tonnen te doen verleggen ofte rekenynge dair of te doen, gy soudt alsdan terstont ten schriuen ende versoecke van ons dieselue doen verleggen totten meeste nvtscip ende behoudenisse van den gemene schepen ende goede als dat behoeren ende nvtste wesen soude. Ende hyer mede soe souden alle saken manynge ende afterstalle spruitende wten paelgelde ende van den tonnen te leggen die gy ons hairtoe geeyscht hebben, doet, of ende te nyete wesen. Ende want wij dese composicie well verstaen ende overgewogen hebben, soe dat ons een weynich vervreemdt dat die vyf jaeren meer verhoocht zijn dant tot hair toe geweest heeft, nyetemyn soe hebben wy nochtans, om beters

wille ende om dese costen die wy doen myts onse gedeputeerden jairlix by v te senden die te besparen ende anders, dese composicie ende ouerdracht aengegaen ende geconsenteert, gelouende die vast ende gestade ouer onse zyde te houden ende v jaerlix te betalen als voirs. is, welke composicie wy hebben doen teykenen jn onser stede memoriaell boeck, begherende oic dat gy van gelycken doen willen opdatter namaels gheen geschille ofte duysternisse in gebueren en moge, dat wy ongerne ende lieuer verhoet zyen zouden. Dat beken god onse heer die v bewaren will salich ende gesondt. Gescr. den iij[den] dach in Mairte anno een ende vijftich.

Die stede van Amsterdam.

Intusschen blijkt, dat Amsterdam ook reeds op onderscheidene punten zeetonnen en kapen onderhield. Er is een Handvest van Philips van Bourgondië, van 16 Mei 1452, waarbij deze hertog en graaf meldt, dat die stad, waar het water niet diep genoeg was, van ouds omtrent zestig tonnen geplaatst had, en *vyer-teyckenen* (1) geheeten *kapen*, t. w. één op Huisduinen, één op Texel, één op Vlieland en één op Ter Schelling. Hij gaf haar het privilegie, om het geld, dat zij daarvoor gewoon was te ontvangen, eenigzins te verhoogen, nam. van eenen halven Philippus-penning tot een goede Vlaamsche groot. Het zal beneden blijken, waar de tonnen door Kampen gelegd werden.

---

1 April 1463.

Wy scout burgermren schepenen ende rade der stede van Amstelredamme doen cond allen luden, dat wy metten eersamen luden burgermeesteren schepenen ende rade der gueder

(1) Zóó in de *Handvesten van Amsterdam*, bl. 28. Doch in den vidimus-brief van dit stuk, den 4den Maart 1527 door de regering afgegeven, vinden wij duidelijk *vier teykenen*, geheeten capen.

stadt van Campen ouer gecomen syn van den tonnen te leggen ende dat paelgelt te bueren jnder maniere hier na gescreuen, soe dat die stadt van Campen die voirs. tonnen sullen doen leggen ten besten oirbair des gemenen scipheeren ende coepmans sess jaeren lange nv jngaende, ten eersten dat wy sullen bueren alsulek paelgelt van allen scepen ende gueden, die an onse stede voirs. comen ende hauenen, wtgescheiden die burger van Campen die sullen van allen hoeren scepen ende gueden vry wesen ende niet geuen. Voirt is ouerdragen dat alle scepen ende gueden, die an den Oirt lossen sullen, tot Campen verpalen ende anders nergent. Ende wairt sake dat enige scipheren of coeplude enige gueden ouersceepten in die Zuderzee of daren buten ende dat goet to Campen senden, dat voirs. goet sal oick tot Campen verpalen ende anders nergent. Mede is ouerdragen wairt sake dat enige tonnen qualiken geleit waeren of verdreuen, dat god verbieden moet, dat sullen wy der stadt van Campen scryuen ende so sullen sy die tonnen verleggen ten besten oirbair; mer wairt sake dat wy die voirs. tonnen lieten verleggen buten hoeren consent dair en sullen sy ons niet of geuen noch wy him yet dair voir corten, des sullen wy die van Campen voirs. wel betalen alle sinte Mertyns dage jn die wynter dese voirs. jaeren duerende vyf ende viertich rynsche guldene sonder argelist. In kennisse der wairheit so hebben wy der voirs. stede segele van saken hier vp gedruct gegeuen vpten eersten dach in Aprille jnt jaer ons heren dusent vierhondert drie ende tsestich.

Op papier met het opgedrukt signet der stad Amsterdam.

---

18 Mei 1463.

Amsterdam aan Kampen.

Eersame bysondere lieue ende seer gemynde vrienden, enige

scipperen ende coepluden hebben ons bygebrocht ende te kennen gegeuen hoe dat die drie tonnen vp dat Vlaeck seer qualiken leggen ende sonderlinge dat die noirder ton mit allen ouer dat diep leit, wair by die gemene scipperen ende coepluden in groten hinder ende schade souden mogen comen van lyf ende van goede, indien by v hier jnne niet en worde voirsien als dat behoirt omme die te verleggen. Oic is ons te kennen gegeuen, hoe dat noch een ton seer wel dienen soude jn Kyeldiep by rolle horn voir den gemenen scipperen ende coepluden. Ende want, gemynde vrienden, wy den scipperen ende coepluden gaerne beholpen sagen begheren dair omme an uwe liefden seer vruntliken dat gy die voirs. tonnen willen laten verleggen dair die best dienen ende oic een ton in dat Kyeldiep op dat die gemene coepman scip ende goet to bet behouden mach, dair sullen uwe liefden godes loen an verdienen ende ons seer dankelic an doen, ende of wy enige saken vermogen dair willen wy mit ganser meynynge toe bereit wesen, dat kenne god onse heer die uwe liefden altyt bewaren wille jn langen saligen gesonde. Gescreuen opten xviij^{den} dach in Meye anno lxiij.

Die stede van Amstelredamme.

---

23 April 1474.

Attest der loodsen te Texel.

Iw belieft toe weten ghy eerbaeren en wijsen Raet der stede van Campen, hoe dat ic Henric Willemss. poirter jn Texel wonende opten Hoern die geheele vloet, die opt dit jaer wt Hollant westwart geseylt is wt gewyst hebbe tzeewarts dat zuytwarts gat wt ende hebbe gelegen mit een schuyt op die tonnen, ende alle die vloet is wel wt gevaeren sonder enich letsel bij der gracien goeds. Ende des gelikes heb ic oic die Camper vloet wt gewijst tot dese selfde vaert ende

diep ende oic met een scheuit gelegen op dese selfde tonnen des voirseide dieps, want ic en mochte van die tonnen niet to lande swemmen als ic die vloet quyt was tzeewarts, ende segge dat als een gued man bij mijnen eede dat alle die tonnen in dat diep voirs. wel ende goet legghen ter scepen behoef jn ende wt to vaeren alsmen se nu ter tijt leggen mach also ic wel betuygen sal moegen by die gehele vloeten als voirs. is. Ende voirt soe heb ic Henrick voirs. met myn broeder Bette Willemsz. dat Noerderdiep ondersocht, ouer ende weder ouer geuaren mit Gysbert Hoijer juwe medeborger van die ene tonne tot die ander geuaeren, ende wij seggen dat beyde wt enen mont bij onsen eeden lieflic totten hilligen dat die tonnen in dat noerder gat oic alsoe wel leggen alsmen se leggen mach op deser tijt, dat oic die ander wel gesien hebben als wij hebben, die dair by onss ende mit ons waeren diet op ons begereden van juwer eerberen stat wegen ende van den scippers wegen. Omdat dit wair is ende om dat ic Henric Willemss. ende Bette myn broeder selue gene segelen en hebben, soe hebben wij gebeden den eerbaeren Albert Wittsz. onse medepoirter ende onse gemeyne poirters desen brief ouer ons toe besegelen. Ende ic Albert Wittsz poirter in Texel hebbe desen brieff besegelt om bede willen dess voirs. personen, want sie seluen geen segele en hebben, ende ic an ende ouer dese sake geweest hebbe myn segel hier beneden op gedruct jnt jair onss heren dusent vierhondert vier ende tsoeuentich op sunte Jorys dach.

---

30 April 1474.

Aan Amsterdam.

Eirsame lieue vriende, als gy ons auerdages screuen op anscriuen uw' ammiracls van uw' vloeten, woe die tonnen jnt Spansdiep ende in Huusduninger diep seer quelicken

ende all tonrechte gelecht solden syn, soe hebn wy dair om terstont weder wtgesant om die wairheit dair van toe veruaeren, soe dat die tonnen soe wel gelecht weren als men die vmmermeer leggen mochte, dair wy v een original besegelt schyn van senden hier aen gebonden, begeren dat visiteren of willen doen copieren ende ons wederomme senden. Ende mede dat gij op anderen tijden soedanige lichte anbrengen niet gelouen of van v scriuen willen, eer den tijden gy die wairheit dair van weten, opdat ons dat dus tot elker tijt niet opt nie onnutte oncost doen en darf, als gy dat wel merken konnen, wat groter oncost wy alle jaer hebben van den tonnen toe leggen. Begeren vrentlike gy dair nae tasten willen en veruaeren die wairheit. Die in der logene bleue solde billixst die oncost betalen ende ons dan dair van uwe guetlike bescreuen antwoert toe scriuen willen. Got sy mit v. Gescr. Meyauent.

Minuten, I bl. 66.

---

23 Mei 1475.

Amsterdam aan Kampen.

Eerbare wyse lieue ende bysondere, uwe burgeren Lwtkin Volhoirn ende Reynkin Volhoirn gebroderen hebben vp huden by ons geweest ons te kennen geuende dat zy vpten pynxteren auont lestleden by uwen burgermeyster ende by uwen paelmeester omboden zyn geweest, diewelke heml. beualen dat zy dat paelgelt van hoeren schepen ende van den goeden dair jn wesende hem tot uwer stadt behoeff betalen souden, soo die composicye ende die vorwarden van den tonnen te leggen tusschen v ende ons wtgegaen ende nyet vernywet en is, ende ons dair omme biddende dat wy hem des paelgeldes teser tijdt verdragen worden; dair vp wy hem weder geseyt hebben, dat wy, niet kennende v enych machte autoriteyt off jurisdictye te hebben

binnen dese onse steden endc haven, nyet te myn waeren ende zyn te vreden omme alles besten wyllen, dat paelgelt van hoeren schepen ende van allen goeden bynnen uwer stadt thuys behoerende van hem niet tontfangen; mer van den goeden bynnen uwer stadt niet thuys behoerende ende hier myt ons van der zee comende, dochten wy ende deyncken tvoirs. paelgelt tontfangen ende des hem noch nyemande te verdragen. Jnt welk doende dunct ons dat wy uwen voirs. burgeren noch nyemande anders te cort en doen, als wy zeer noode doen souden, dat beken god onse heer, die v bewaeren wyll langliuich salich ende gesont. Geser. xxiij dages in Meye anno lxxv.

Die stede van Amsterdam.

---

28 Febr. 1476.

Kampen aan Hamburg.

Eersame voirsichtige bisondere guede vrunde, Uwer liefden, als wy vermoeden, is wel indechtich woe wy die tonnen op onser stat kosten plegen te doen leggen jnt marsdiep jnt vlie ende op andere wateren, dair des behoeff is tot profijt en orber der gemenen schipheren en coepluden. Alsoe plach die stad Amstelredam mit ons te ouercomen dat paelgelt dairvan jairlix te moegen bueren van den gueden en scepen aldair incomende voir eene sekere summe geldes, die selue stat Amstelredam ons alle jaer dair van betaelde en heeft die dat jair van lxxv naestverleden dat paelgelt geboirt sonder enigen vorwerden mit ons dair op gemaeckt en ons dair niet van gegeuen, woe wal wij die voirs. tonnen op onser stat kosten hebben doen leggen en hem gescreuen omme dat paelgelt ons toe willen wtreiken alst behoirt. Hieromme en want sie dat paelgelt jnt tocomende jair bij auentuer oic solden willen boeren en wij mit hem niet ouercomen en konnen noch dencken die tonnen toe leggen

en hem dat paelgelt te laten ontfangen voir dic olde taxe, soc men ny meer tonnen liggende en groter costen dair op doen moet dan van oldes, sijn wy nochter tijt niet beraden die tonnen te doen leggen, ten were die van Amstelredam mit ons sich anders ouerdrogen, des wy v eersame vrunde geuen toe kennen voir tbeste dair gij uwe schipheren en coepluden en een jgelic ander den dit angaet, mach weten sich nae toe richten. Begeren guetelic dat den van lubeke en anderen steden by v belegen die des te doene hebn mitten besten willen voirt laten verkondigen oppe dat de schipheren en coepluden dair bij genen schaden en lijden, dat ons van gueder harten leet weer, kent got. Vlt. Februarij [1476].

Minuten, I p. 96.

Intusschen werd het geschil bijgelegd. Den 8sten Maart 1476 reeds kwamen beide steden overeen, dat Kampen, zes jaren lang, 24 tonnen zoude leggen, tegen betaling van 100 gouden Overl. Rijnsche gulden. Indien er meer gelegd wierden, zoude Amsterdam meer geven. — Den 25sten Febr. 1479 achtte men het noodig, eene ton te leggen op Casehoek in het Vlie, waartoe Amsterdam naar het verdrag wilde bijdragen. — Den 15den Maart 1484 vinden wij het verdrag op den voet als van 1 April 1463 over het leggen van 26 tonnen tegen betaling van 140 Overl. Rijnsche gulden; alleen zou Amsterdam het paalgeld ontvangen ook van schepen en goederen in West-Friesland komende. — In 1492 versoekt Kampen aan Amsterdam » mit neersticheit » up te sien die ketenen soe ducke ende vake nijet ge- » broeken en werden, ende onser borgher gueden aldair by » v gelosset ons yn schrifften herwert ouer te senden, updat » onse tolner ende paelmeyster, alse by voersumenise uwer » liefften paelmeyster voirtijts dick geschiet is, geen hinder » noch schaden yn syn rekenschap lijden dorue." Den 1sten Sept. van dat jaar werd de overeenkomst gesloten over het leggen van 28 tonnen tegen 162 gouden Rijnsche gulden

jaarlijks, nadat Bruning Claeszoen raadslid en Coenraet Janszoen secretaris van Amsterdam afgezonden waren om te onderhandelen. Op dien voet ook in volgenden tijd, nu voor zes dan voor drie jaren, terwijl Amsterdam aan Kampen den 3den Febr. 1509 meldde, dat de tonnen het vorige jaar zeer kwalijk gelegd waren, dat het Vlie geheel verloopen en verdorven, en door Frederiks-rug een groot diep gat gescheurd was. Men verzocht, met eenige goede lieden van Ter Schelling te rade te gaan, wat daarin best gedaan kon worden.

---

17 April 1514.

De stad Amsterdam vaardigt Jonge Dirck Claesz. en Coen Jansz. naar Kampen af om over het leggen der zeetonnen te onderhandelen. Hiervan het volgende verslag.

20—24 April 1514.

Op den xxen dach van Aprill xvcxiiij Jonge Dirck Claesz. ende Coen Janszoen by beueel van den burgermeesteren gereyst tot Campen omme mitten burgermeesteren ende rade der zeluer stadt te spreken dat vernyewet ende gecontinueert zoude wordden die condicie ende voirwaerde van ouercoomst roerende tleggen van de zeetonnen omme daer inne te spreken. De burgermeesteren van Campen hebben geseyt dat al vooren noot ende behouff is gehoort te wesen hare clachte die zy hebben ende geschyet zijn tegen die condicien van oeuercoomst.

Eerst te kennen gegeuen de voirs. burgermeesteren, dat hem in drie jaeren gheen register offe cedule gesonden is omme te weten wat goeden tot Amsterdamme gelost zyn tot Campen thuys behorende, als nae inhouden die voorwaerden behoort te geschyen ende daer an zy van Campen gheen goedt geneuge en hadden.

Daer op geantwoort dat men nyet ontkennende en was die ouercoompst van voirwaerden zoe gemaect te wesen, mar wordde geseyt by Jonge Dirck Claesz. dat hy die paelkiste meer dan eens in pachte gehadt heeft ende dat hy mennich weruen beuonden heeft gebreck geschyet te wesen by horen burgeren coopluden gheen cedulle te willen geuen ende mits dier weygeringe gheen register gesonden en kan wordden, soe dat nae veel woordden te samen gehadt, den burgermeesteren enichsins verstonden hem die waerheyt geseyt te wesen ende behoorden dat inden toecomenden tyt daer inne zoude mogen wordden voorsien.

Die zelue burgermeesteren geclaecht dat een scipper van Hamborch zyn last voor de stadt van Campen gebroken heeft ende paelgelt daer af genomen is nae vermogen van de compositie, ende den zeluen man gecomen tot Amsterdamme zoe heeft hy noch eens paelgelt moeten betalen; ende directelycken is tegens die voorwaerden van der compositie ofte ouercoomst.

Daer vp geseyt dat gaerne te rapporteren ende indien beuonden wordt die sake geschyet te wesen als zy dat te kennen gegeuen hebben, dat men daer af reparatie doen ende laten geschyen zal, ende zy van Campen zeer ernstelycken begheerden zoe te gescheyen hoe wel dat die sake cleen was.

Item die voirs. burgermeesteren geclaecht dat enige scipheren meninge gehadt hebben omme mit horen scepen ende goeden tot Campen te comen ende hem by sekeren ysghanck belet wordde ende hebben tot sekeren plecken jn Hollandt gelost ende hebben aldaer paelgelt moeten betalen contrarie die voirwaerden.

Op twelck geantwoort wordde ende besonder by monde van Jonge Dirck Claesz. dat een genaempt Adam van Hinneloepen t anderen tyden meninge gehadt heeft tot Campen mit zyn schip te comen ende nyet doen en mochte vuyt sake van den yse, maer en wordde van hem gheen paelghelt genomen dan alleenlycken van den goeden, die tot Deuenter

thuys behoorden ende en zal metter waerheyt nyet anders beuonden werdden.

Van gelycken geclaecht dat een van horen burgeren tot Amsterdamme paelgelt afgenomen is van twee droge vaten tegens die voorwaerden.

Geantwoort daer vp indient beuonden worden zal alzoe geschyet te wesen dat men die reparatie zonder lanck vertreck doen zal als nae inhouden die voirwaerden behoort te geschyene.

Desgelycx die van der stadt van Campen hem beclaecht dat een horen scipper ende burger by den paelmeesteren bedwongen es eedt te moeten doen ende hem zeer verdunct dat een priuee man gedwongen zoude wordden eedt te moeten doen voor die sake van de generalité.

Daer op jnt cortte geantwoordt ende geseyt, dat men nyet int sekere en wiste wat geschyet is off nyet, mar dat men die sake gaerne rapporteren zoude dat hoeren burgheren gheen ongelyck en zoude geschien off gedaen wordden.

Clachten gedaen by den gedeputeerden der stede van Aemsterdamme totten burgermeesteren ende rade der stadt van Campen.

Eerst hem beclaecht dat dickwyl die zeetonnen jnt voorjaer te late geleyt wordden ofte ten minsten zoe zeer spade ende laet dat tot veel tyden onsprekelycke schade daer of gebeurt is, welcke schade nyet lichtelycken en zoude wesen to estimeren.

Op t welck die burgermeesteren van Campen hem geexcuseert hebben mits reden daer toe allegerende, besonder seggende, jndien zulx geschyet is, dattet toegecomen moet wesen by tyden van groote winter dat die tonnen nyet en hebben mogen vp comen, anders hebben sy geseyt dat zy altyt heur vuyterste meninge doen omme den tonnen mitten eersten geleyt to mogen werdden ende zullen daer inne

doen ende gedaen hebben zulcke naersticheyt dat men gheen sake en zal mogen hebben te clagen.

Item die zelue burgermeesteren ende rade van Campen angeseyd dat zij tleggen van den tonnen doen by openbaar vpveylinge ende nyet veel goets in brengen en kan, want alsdan een schalck zoe nae daer toe es als een goedt man ende daer af veel gebreecke mogen comen; hem geexcuseert ende geseyt nyet dan eens geschyet te wesen, seggende dattet zeer goede gesellen zyn die tlast hebben.

Die zelue burgermeesteren van Campen te kennen gegeuen dattet beter waer die tonnen int vlye te doen leggen by Schellingers dan Vlyelanders, omme dat die Schellingers beter gereetscap daer toe hebben ende dat zy daer toe beth gestelt zyn, twelck den heren van Campen danckelyck genomen hebben ende zullen vp die toecomenden jaeren daer jnne zoe doen.

Desgelycx den burgermeesteren van Campen by den gedeputeerde van Amsterdamme clagende te kennen gegeuen dat enige hoere burgeren en coopluden grote matschap hebben ende houden mitten coopluden van Lyeflandt ende dat zy onder dat decxsel hore goeden verdadingen voor Camper goeden ende onredelycken es; geseyt dat zy daer of spreken zullen mitten gheenen hem des verstaende omme daer inne voorsien te worden.

Nae dese clachten ende weder clachten gedaen zyn zy te samen getreden in der communicatie omme te maken continuatie van de voirwaerden omme den zeetonnen te leggen; in dat doende hebben die van der stadt van Campen groote clachten gedaen dat zy ongelyck grooter ende meerder costen hebben omme die tonnen te leggen dan zy pleghen te hebben ouermits die dyepten dat die ongelyck dyeper ende grooter zyn, ende die veelheyt van kettenen dickwyl breecken ende daer vuyt de stadt van Campen ongelyck meerder costen heeft dan zy pleech te hebben van arbeydt ende anders, seggende daer omme die burgermeesteren van

Campen mit gracelycken woorden dat van noode es den raden ende gedeputeerden van Aemsterdamme te byeden voor al een merckelycke somme van penningen meer dan zy plegen te doen, ten eynde dattet beghonnen werck van ouercoomst zal mogen hebben zijn voortghanck.

Dat gehoort by den rade ende gedeputeerden der stede van Aemsterdamme hebben zy geseyt dat hem nyet en verwonderde veel te eysschen, mar dochte hemluden dattet heuren meesteren ende heeren vreemt geuen zoude als zy zulcx zouden horen, gemerct sekere redenen daer toe geallegeert, besonder seggende dat zy van Campen tegenwoordich ongelyck meerder schepen hadden dan die van Amsterdamme hebben, ende dattet, godt betert, wel gescapen es dat die van Amsterdamme in de veelheyt van scepen nyet comen en zullen mits die wreetheyt ende quade naebuerscip die den coninck van Vranckrycken dagelycx bewysende es den ondersaten myns genadichsten heren, ende oick dat, godt betert, die gemeen neringe meer vermindert dan vermeert, versochte daer omme die raden ende gedeputeerden van Amsterdamme an den burgermeesteren van Campen omme te verstane tot die oude compositie ende ouercoomst van voirwaerden; belyeffde hem daer toe te verstaene voor ij of iij jaeren, zij zouden gaerne hore last ende beuel openbaren.

Des gehoort by den burgermeesteren ende geschicten van Campen hebben zy geseyt te nemen hoer beraedt omme van al rapport te doene tot horen heren ende gemeenen rade ende zyn alzoe van een gescheyden omme des anderen daechs den gemeenen raedt te doen verghaderen ende eyntlick slot ende conclusie te nemen ende zyn op die tyt van een gescheyden.

Op den xxiiij dach van Aprille xv^{c} ende xiiij die burgermeesteren ende raden der stadt van Campen zyn mit vier personen gecomen int logys ofte herberghe van den rade ende gedeputeerden der stede van Aemsterdam ende

hebben geseyt, dat den burgermeesteren ende gemeene raedt der stadt van Campen gelet hebben op die communicatie te samen gehadt, jn dat doende hebben zy geaccepteert die continuatie van t leggen van de zeetonnen ende dat voor twee ofte drie jaeren, soe den burgermeesteren van Aemsterdamme dat best belyeuen zal ende mitter condicie dat gedaen es tegen die voirwaerdden dattet zelue gerepareert wesen zal ende vpter condicien oick van de voirwaerden onderhouden te wesen.

Die burgermeesteren van Campen hebben medegegeuen die gedeputeerden van Aemsterdam een cedelken, by den welcke gescreuen was die gebreken van den kapen staende op Texel, omme daer inne voirsien te worden.

---

20 Aug. 1514.

Burgermeesteren, schepenen en raden van Kampen maken met Amsterdam eene overeenkomst in het leggen der zeetonnen drie jaren lang en wel achtentwintig, tegen betaling van 162 gouden Overl. Rijnsche gulden. Die van Amsterdam zouden het paalgeld ontvangen van alle schepen en goederen, die in de Zuiderzee kwamen, uitgezonderd de schepen, aan burgers van Kampen, ook van Deventer, Zwolle en Hasselt behoorende, die zouden er vrij wezen en geen paalgeld geven dan hier. Ook zouden alle schepen en goederen, die aan den Oirt losten of hun last braken, en ook alle goederen, die in de Zuiderzee of daar buiten overgescheept en naar Kampen gezonden werden, te Kampen verpalen en anders nergens. Amsterdam zoude elk jaar een register overleggen van al de goederen, die Kamper burgers en van Deventer, Zwolle en Hasselt aldaar gelost hadden, als de paalmeesters het naast zouden kunnen vernemen of bevinden. Wierden er meer dan 28 tonnen gelegd, dan zoude Amsterdam naar rato meer betalen, en

zoo minder, mogen korten. » Den xx^sten^ dach Augusti a° dni xv^c^xiij" (1).

---

6 Oct. 1515.

Allen en enen jtlicken den desse certificatie gethoent sal worden ende insunderheyt den eersamen, wijsen, vorsienigen Burgermeysteren Scepenen ende Rade der stadt van Aemstelredamme, vnsen besunderen gueden vrunden, doen wy Burgermeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt Campen na behoirlicker erbiedinge kondt ende to weten, verificerende jn de gerechte waerheyt mits dessen, dat voir ons vermits rechtlicke citatie erschenen ende compareert sijndt desse nabescreuene vnse burgere, goede eerbere geloeffelicke ende

---

(1) Op 10 Febr. 1515 vinden wij de volgende correspondentie. De koning van Denemarken had door Jens Nyelsz. burgermeester en Magnus Scrijver raadman van Helsingor gemeld, dat hij drie tonnen wilde doen leggen op Drakerstroom, t. w. één op Schalcknes, één op Middelgrond en één op Soltholm, tegen betaling van 2½ oirt gelds van elk schip dat er voorbij zeilde, en dat hij de tollen op de victalie aldaar, van St. Olofsdag tot Martini te vertollen, had afgeschaft. Schepenen en raad van Kampen antwoordden, dat dit hunne schippers en kooplieden zeer behaagde, doch daar zij van ouds her de zeetonnen in deze streken leiden, waartoe zij eenen bijzonder goeden meester hadden, die zulke tonnen kon maken en bereiden, boden zij aan om die drie tonnen met hare ketenen, steenen en ander toebehoor te doen maken en kosteloos te Helsingor te leveren, onder voorwaarde, dat hunne schepen vrij zouden zijn van de 2½ oirt ten eeuwigen dage, zoo lang men daar tonnen noodig had. — Hetzelfde werd aan Jens Nyelsz en Magnus Scrijver gemeld.

Dat er eene overeenkomst gemaakt is, blijkt uit de stads rekening van 1520. „Uitgegeuen en betaelt Gheert der stadt smyt vant yserwerck „an des Coninex van Denemarckens zeetonnen geleidt, welcke penning„gen gecomen syn wter cyscameren en geg. in affcortinge van Hans Holms „betalinge, lxx golden guld. facit j^c^xl heren ℛ."

„Jtem betaelt Cele der stadt cuper van de zeetonnen hy den koninck „van Denemarcken gemacct heefft, welcke penningen gecomen syn toe „betalinge van Hans Holm facit lxiiij ℛ."

tuychweirdige mannen, ende hebben voir ons gerichtelicken getuyget ende affirmeert by horen eeden, die sij elcx met opgerichten vingeren lyfflicken an den hilligen gedaen hebben in manieren hier nae volgende. Henrick Kroeser heefft by synen eede als bouen getuycht, dat hij ouer acht ende twintich jaren ende voirt herwaerts selscap gehadt heefft met losen gesellen, oick somtijts met borgers in lijfflandt, ende dat hij altijt hoir gueden, die hem met sijn selscap toebehoirden, alhier tot Campen aen den tollener ende nergent anders verpaelt heefft, beholtlicken de gueden, die sijn selscap alleene toequemen, dair hij gheen paert offt deel an en hadde, heeft hij altijt tot Amsterdam verpaelt, ende tuget mede, dat hy van syne olders, oick anderen goeden coepluden ouer menige jaren, als hij noch een jonge was, altijt gehoirt heefft, dat de borgere van Campen allent guedt, dat hem met sijn masscop toebehoirden, van older hercomst ende gewoenten alhier aen der stadt tollener plegen to verpalen, ende dat men dair jnne nye onderscheyt plach to maken, weer onser stadt borgers masscop, een loes gesell offte een wtheems borger was; ende tuget noch vorder, dat hem tot geenre tijt enigen eedt affgenomen offt ander beswaernisse voirgeholden is, dan plach altijt den schippers syn cedell te doen van sijn ende sijns masschoppen guedt ende met der cedelen plach de schipper aen den paelmeister tot Amsterdam na older gewoenten voll te doen sonder meer beswaernisse.

Goesen Dam tuget by sijnen eede, dat hij de naeste xxiiij jaren se scap gehadt heefft somtijts met gesellen ende somtijts met borgelen ende dat hij altijt na older gewoenten hoer beyder guedt alhier aen onser stadt tollener verpaelt heefft ende tot Amsterdam aen den paelmeister met een cedulken te betalen plach, ende dat hem des nyewerelden enich jndracht gemaect offt enigen eedt affgecysschet is, ende dat hij altijt gehoirt heefft dat ouer hondert jaren ende meer de gewoente alsoe geweest is, doch tuget, dat hem

nv in dessen lesten vergangen somer Jacob Huge tamsterdam enige beswaernisse maken wolde teghens goeder older gewoente.

Mathijs Henricss tuget by sijnen eedt, dat hij omtrent xxj jaren verleden met gesellen ende oick met borgeren sijn selscap gehadt ende altijt hoir beyder guedt verpaelt heefft alhier aen vnser stadt tollener, ende tuget, dat hem tot Amsterdam nyewerelden enighen eedt affgeeysschet offt anders hem yet wes geeysschet is derhaluen, dan plach altijt met een cedelken aen den paelmeister tamsterdam vol te doen; tuget oick dat hij vaken gehoirt heefft van olden coepluden, dat de gewoente ouer meninghe jaren alsoe geweest is, ende dat men gheen onderscheyt plach te maken, offte de masschop der burgeren van Campen lose gesellen ofte borgeren weren, want ment altijt alleens plach to verpalen bynnen Campen. Noch tuget Mathijs vors. dat hij eens offt tweemaell syns masschoppen Euert Hesselsz guedt tamsterdam verpaelt heefft, wantet selue guedt Euert vors. alleene toebehoirde, dan wes gueden dat hem beiden toebehoirde heefft hij altyt alhier tot Campen verpaelt ende dairvan tamsterdam met eenige cedulen volgedaen na older gewoenten.

Peter Mulre tuget, dat hij ouer twintich jaren met loezen gesellen ende oick met borgeren in lyfflandt selscap gehadt ende altyt hoir beyden guedt alhier bynnen Campen verpaelt heefft, ende dat hem nye wes geeysschet is, dan plach altyt met cedulen vol te doen, beholtlicken omtrent vijff jaren verleden wolden de pailmeisters tamsterdam dat Peter vors. syns masschoppen guedt aldaer verpalen solde, doch de Raedt alhier dede doe ter tijt voir hem scrijuen, alsoe dat de paelmeisters hem voirtmeer ongemoyet hebben gelaten.

Anthonys van den Grave tuget, dat hy omtrent xiiij jaren verleden met vreemde gesellen vast te doen heefft gehadt ende dat men hem tamsterdam tot geenre tijt enich paelgelt

heefft affgeeysschet, dan plach altijt mett cedulen tho betalen, ende tuget noch, dat hij menichwerff gehoirt heefft dat ment ouer menighe jaren altijt alsoe geholden heefft ende dat men gheen onderscheit plach te maken wee de vreemde gesellen loss offt gehilikt weren.

Arent Pigge tuget, dat hij ouer vij jaren met eenen gesellen selscap gehadt heefft ende nye anders dan met cedulen tamsterdam syn paelgelt betaelt heefft, ende dat hij oick altijt gehoirt heefft van velen coepluden, dat ment van olden hercoemst soe behoirt te holden. Ende want desse tuychenisse aldus voir ons geschiet ende gerichteliken besuoren is, hebben wij des toirconde onser stadt secreet hier op doen drucken jnt jair onses heren duysent vyffhondert ende vyfftyen opten vj^ten^ dach in Octobri.

---

30 Sept. 1516.

Schout, burgerm., schepenen en raden van Amsterdam wenschen de verlenging der overeenkomst voor een jaar op den reeds bepaalden voet.

Instructie, om te bewijsen, dat de stadt van Campen alleen gerechtiget is de zeetonnen to leggen ende dair om weder het paelgelt van allen schepen en gueden to boeren en nyet de stadt van Amstelredamme etc., sal men anmercken tghene hier na volget.

Ten yrsten sal men anmercken, dat de zeetonnen gelacht worden tot vordell van scipperen en coepluden, om daer nae to sekerder en vryer te mogen seylen, ende dat dair omme weder ingeset en toegelaten is om de oncosten van de zeetonnen to veruallen van allen schepen en gueden,

de vors. zeetonnen gebruyckende, het bakengelt en het paelgelt to betalen.

Soe kan men ten yrsten bewysen, dat de stadt van Campen de zeetonnen over l, lx, hondert jaren, ten mynsten soe langhe datter gheen mensschen memorie contrarie is, alle jairs tot noch toe op horen grooten costen gelacht hebben, twelck doch de stadt Amstelredamme der stadt van Campen ongetwyfelt well toestaen en oick genoch anno lxiij in hoir selfs missive an Campen gescreuen genoch toegestaen hebben dair men dat mede bewijsen can, dair van de copien en de principael brief hier tegenwoirdich is, vermeldende dat de stadt van Amstelredamme aen Campen begeert hebben, van enige zeetonnen die qualicken leggen, deselue to verleggen en dat men oick noch eene zeetonne int Kieldiep leggen wolde, etc. (1).

Wt welcke vors. reden is to concluderen en to vermercken, dat de stadt van Campen alleen en nyemants anders weder om gerechtiget is het bakengelt en het paelgelt van allen schepen en gueden, de vors. gaten van der zee incomende, to boeren en tontfangen.

Ende vermits de stadt van Campen en nyemants anders daer toe gerechtiget is, soe heefft de stadt van Campen eertijdes hoir selues paelmeyster bynnen Amsterdam gehadt, die aldair van allen schepen en gueden dair ancomende, van der stadt van Campens weghen het bakengelt en het paelgelt plach to boeren.

Voirt dat meer is, soe heeft de stadt van Aemstelredamme eertijdes van wegen en tot behoeff der stadt Campen het paelgelt van allen schepen en gueden, dair ancomende, doen boeren en wes sy dair van ontfingen, hebben sij aling ende all der stadt van Campen voirt ouergesonden by hoir selues bode, soe de brieue, dair van de copien en oick de originale missiuen hier tegenwoordich synt, dat claerlicken vermelden.

---

(1) Zie boven bl. 7, 8.

Soe is naderhandt geboert, want denselnen, den de stadt van Campen bynnen Amstelredamme sittende hadde om de paelgelden te boeren, veel indrachts en verhijnderinge geboirden, ende oick vermits de paelgelden bij der stadt van Amsterdam soe claerlicken nyet als behoirde wtgemaent en ouergesonden wordde, soe heeft de stadt Campen, om alle onmynne to schutten, der stadt Amstelredamme verhuert de paelgelden to boeren en dair voir eenen zekeren pennynck te geuen, ende soe dickwijls als de jaren van der hueren om weren gecomen, soe heeft de stede van Amstelredamme altyt van jare tot jare hore vrunde bynnen Campen gesonden en dair dan nye huere gemaect, twelck sy bekennen in horen brieuen, hier oick tegenwoirdich sijnde, dat sij na older gewoenten bynnen Campen behoeren to comen, om de nye huere van den paelgelden to maken etc. waermede sij oick genoch toestaen de rechticheit der stadt van Campen van de tonnen to leggen ende de paelgelden weder to boeren.

Vorder soe is well to vermercken, dat de stadt van Aemstelredamme niet allcen gheen rechticheyt en heefft de paelgelden to boeren, anders dan hem by den van Campen verhuert en toegelaten wordt, want men kan bewijsen, dat de stadt van Amstelredamme den van Campen voir de voirs. paelgelden betaelt hebben een deell jaren lx gulden, noch etlicke jaren lxx, xc, hondert gulden, myn en meer na datter weynich en veell schepen weren, tot Amsterdam ancomende. Ende nv desse laetste jaren, want tot Amsterdam meer schepen dan te vorens anquemen, hebben sij jaerlicx voir de paelgelden een tijt lanck gegeuen hondert en lxij golden rijnsche gulden van gewichte, soe datse myn ende meer voir de paelgelden jaerlicx betaelden na datse luttell offt veel van de schepen ontfangen hebben.

Ende soe dan nv seer veel schepen tot Amsterdam hoe langer woe meer ancomen, dair jairlicx een groote treffelicke penninck van comt to paelgelden, meer dan viermaell soe veell, als sij der stadt van Campen dair voir gegeuen

hebben, ende doch de stadt Campen groote ontallicke costen doen moet de zeetonnen to leggen en tonderholden, twelck bouen older gewoente eenen grooten penninck meer costet dant plach te doen, want de gaten van der zee groot worden, de zeetonnen verdrijuen en de ketenen breken, alsoe dat de stadt van Campen dair bij eenen merckelicken penninck ten achteren gaet en bouen de helffte meer moet wtgeuen danse dairvan crijgen, soe dat hem nyet drachelicken noch doenlicken en is, de paelgelden langer alsoe to verhueren, dan sullen dieseluen moeten doen ontfangen en opboeren na older gewoente. Ten wer men met hem na redelickheyt wolde handelen, willen se sich geerne na aller geboirlicheyt vijnden laten.

Op een los stuk vindt men:

Item int husdunre dip iiij tonnen
Item int spanger ghat iij tonnen
Item int noerder ghat iiij tonnen
Item op de lanne 1 tonne
Item op den nesch 1 tonne
Item ij tonnen vor wyeringen
} Int marsdiep.

Int Vlie.
Item 1 ton op de hoeft stede.
Item 1 ton op dat vlack.
Item 1 ton op stuesant.
Item 1 ton op wolffshoeck.
Item 1 ton op hobbesant.
Item 1 ton op den vos.
Item de ander ton jnt randerdiep op vrecs rogghe.
Item de vtterste ton myddes in randers dep.
Item jn dat ney diep ij ton.
Item 1 ton op de kreil.
Item 1 ton op de myddel ghront.
Item 1 ton op kessehoeck.
Item 1 ton op langher sant.
Item 1 ton op den ouerghanck.
Item 1 ton op de plaet jnt randersdiep.

je jn al xxxij ton elcke tonne facit vj golden r g. en 1 st. hollants. Somma van den vier tonnen die geleyt syn bouen die xxviij tonnen fac. xxiiij r. g. van gewichte en iiij st. hollants, summa in al van de xxxij tonnen c en lxxxxiij gulden iiij st. holl.

Anno xviij na Paesschen.

Syn dynxdages auont na beloken paesschen gecomen bynnen Amsterdam, dair willecom geheten van twee van den rade, die des auondes voirs. ter maeltijt bleuen ende van der stadt wegen het gelach schenckten.

Des woensdages morgen to samen vergadert totten bekeerden susteren tot Wyttemoers huys, dair de vicarius en meester Euert thuys lagen, dair gecomen vj geschictte van der stadt ende Jan Bannynck en meester Peter van Bruesell als geschictte wten rade van Hollant, dair meester Euert den dach bestempt.

Item wij onse gebreken geopent na vermogen der instructien van den paelgelde etc.

Dair op die van Amsterdam geswegen.

Dan Jan Bannynck, met meester Peter dair toe wten houe geschict, heefft dair op seer strickelicken repliceert, seggende dat de gaten van de zee, dair de tonnen gelecht worden, liggen onder Hollant ende Vrieslandt ende dat K. M. van Spangien dair van nyemants enige rechticheit toestonde, ende de stede van Amsterdam de paelgelden boerde weer hem gegunt van den heren een tijt lanck voir etlike verlachte pennynghen, ende dat de stadt van Campen de tonnen gelacht hadden als huerlingen om eenen sekeren penninck ende anders nyet.

Dair op weder gerepliceert van de missiven an Campen gesonden, dair inne de stede van Amsterdamme expresselick deden scryuen, allent paelgelt, dat sij van den schepen

hadden ontfangen, ouergesonden te hebben, etc. dairmede wij onse besit genoch beweesen.

Dair op by Jan Bannynck weder strickelicken gesacht, dat men met missiuen geen demonstratie konde doen, den rechte genoch sijnde, want missiuen brachten nyet mede dan woirdden ter eere gesproken, dair men nyemant mede konde verbynden. Ten anderen dat men oick geene regalia, als dit syndt, solde mogen praescriberen. Ten derden dat doch de K. M. van S. offt de greue van Hollant den van Amsterdam alsulck scrijuen, twelc hem mochte hijnderlicke sijn, nyet toe en stonde.

Hier op lange altercatie gehadt ende mede narreert tghene ons t'Zwoll van den bourgoensz raden in de acceptatie ons nyen heren wordde toegesacht, ons in onssen priuilegien, rechticheden ende olden gewoenten te willen holden etc.

Doch tvorss. altosamen affgeslagen ende opgestalt hent des anderen dages om dan behoirlicke maniere van compositie na older gewoenten weder voir to nemen.

Item des woensdages middages de stede van Amsterdam onses gen. heren rade van Utrecht ende ons deputaten van Campen seer costell to gaste gehadt ende den wijn geschonken.

Item des donredages morgens weder vergadert tot Wytten moeders huys.

Dair ten yrsten voirgenomen van eene nye ouerdrachte te maken, hebben de geschictte van Amsterdam onsen eyssche ende gebreken yrsten willen horen.

Dair op geopent de grootc oncosten van de zeetonnen to leggen ende tonderholden. Item van de groote wijdte ende diepte van de zeegaten. Item dair om de ketenen veell langer ende swairder syn moeten ende de tonnen vaken verdrijuen, ende dat de stadt Campen eenen grooten merckelicken penninck jairlicx moeten toegeuen, dair om begeert, ons te willen geuen soe veell dat wij sonder schaden bleuen van den paelgelden, ende dan noch een behoirlicheyt voir onsen arbeyt etc.

Dair op bij hem geallegeert den grooten cost van den

kapen ende baken tonderholden, doch hebben gesacht, mochten wij lijden, dat sij van allen schepen ende gueden paelgelt boerden ende wij onse handt dair van toegen, wolden sy ons alsdan geene schaden dan eenen merckelicken penninck meer bieden.

Dair op gerepliceert ende gesacht hoe waell wij reden hadden alle de paelgelden te boeren na olden gewoenten, want wij jnt besit waren van de tonnen to leggen, dat wij nyettomyn ditmaell noch to vreden weren een compositie met hem to maken van drie offt vier jaren dat sij de paelgelden solden boeren, beholtelick nyet van den borgeren van Campen, van Deuenter, Swoll, Hasselt ende van allen schepen aen den Oirt lossende ende van den gueden in der Zuderzee gelosset ende tot Campen gebrocht. Ende tguet onsen burgeren met hoir masschop toebehorende oick aldair vry to sijn ende den schippers nyet ten ede to dringen, ende voir de andere paelgelden ons eenen behoirlicken penninck to geuen.

Dair op bij hoir weder gesacht sij en wolden nyemants dan alleen den borgeren van Campen en horen gueden ende den schepen ende gueden, die an den Oirt gelosset wordden ende die in de Zuidzee gelosset ende tot Campen gebrocht wordden en anders geene ouergeuen, want de borgeren van Deuenter, Zwoll, Hasselt, die an den Oirt nyet en lossen tot Amsterdam plegen to betalen; ende van den gueden, den borgeren met hoir masschoppen toebehorende, sachten sij, dattet solde eene groote verwapeninge maken ende mochte alsoe alle de gueden tot sich trecken. Dair op lange tijt gerepliceert doch int sluyten sij en wolden anders nyet ouergeuen, dan sachten als van de masschoppen als sulcx om een cleyn to doen wer wolden sij sulcx nyet ansien, ende indien wij de compositie noch vier jaren toecomende dair op wolden belieuen, wolden sij ons van elcke tonne to leggen eenen golden gulden meer geuen danse dus lange gegeuen hadden.

Doch wij en hebbens nyet willen annemen, dan dorch tussenspreken onses gen. heren raden hebben wij angenomen tselue to reporteren ende tot Amsterdam een antwordt to laten weten.

---

3 Nov. 1518.

Lübeck aan Kampen.

Vnssen fruntliken groth to vorn. Erssame wyse heeren besunderen guden frunde. Iuwer Ersamheide schryuent van wegen der rechticheit zeetonnen jn allen gaten der Suderzee to leggen, als juwe Ersamheide bet her jn lenckliker possession gehat hebben der sick nu de van Amstelredamme vnderstan scholen etc. an vns gedan, hebben wij alles inholdes wol ingenamen vnde fugen dar vp J. Er. fruntlick weten dath wy vth dessem dage an de van Amstelredamme jnt beste vnde vorderlikeste van den dyngen schryuen willen vmme juwe Ersamheide Gade almechtich bevalen in oeren rechticheit to laten blyuenn. Schreuen vnder vnssem der stadt Lubeck secreten des wy anderen hyr to ssamptlich gebruken. Mydtwekens des dorden dages Nouembris anno etc. decimo octauo.

Borgermestere vnde Radtmanen der stadt Lübeck vnde Radessendebaden der stede Hamborch, Rostock, Strallesundt, Wysmar vnde Luneborch itzundes daresulues to dage vorgaddert.

Op den rug staat: » Lubeck dat antwordt van de zeton-
» nen te leggen. De stadt hadde an hoer ges. dat sy ons
» een hoefft wolden wesen, want de van Amsterdam ons de
» rechticheyt van den zetonnen wolde affhandich maecken
» ende dit blau antwordt screuen sy weder."

---

15 Mei 1523.

Burgermeesteren, schepenen en raden van Amsterdam hebben van de Noordvaarders en meer anderen vernomen, dat er bij het leggen der zeetonnen groote gebreken zijn, en verzoeken dringend spoedig herstel. » Den xv^en^ dach May anno xxiij^o^.

---

12 Dec. 1523.

Dezelfden herhalen de klagt over het niet leggen der tonnen in sommige plaatsen en het kwalijk leggen op andere, zoodat vele schippers niet betaald hebben. Daar de tijdsgelegenheid niet toelaat gedeputeerden te zenden, verzoeken zy om eenigen der Camper burgers, die dagelijks te Amsterdam kwamen, by hen te zenden om in communicatie te treden. » Den xij^en^ dach jn Decembri anno dni xv^c^ drie ende twyntich."

---

25 Oct. 1526.

Na eene conferentie van hun raadslid Geert Borgertss. met die van Amsterdam, ten gevolge waarvan hun een voorstel tot het overnemen der tonnen toegezonden is, schrijven burgemeesteren, schepenen en raden van Kampen, dat zij het voorstel onderzocht hebben, en verzoeken, dat eenige gedeputeerden van den raad herwaarts mogen komen, om alle dingen te klaren en vast te maken.

---

4 Maart 1527.

Wy Schout, Burgermeesteren, Scepenen en Raede der

stede van Aemstelredamme doen the weten een yegelycken en bekennen mits desen, dat al ist soe die goede stadt van Campen zekere lange jaeren mit hoeren eygenen zeetonnen en gereetscap daer thoe dienende tgebruyck heeft gehadt van den zeetonnen the leggen int Vlie, Marsdiep en andere diepten en zeegaten, dat wy nochtans mitten burgermeesteren, raide en regenten der seluer stadt van Campen ende jn dien name tzamen sorchdragende voir twelnaren van den zeuarende coopman, oick omme meerder liefde en vruntscap tusschen beyden zyden te voeden, ouereen gecomen en geaccordeert zyn by consent en weten van den zes en dertich raiden deser stede van Aemstelredam en die geswoeren gemeente der stadt Campen, dat wy jnden name en tot behouff der voirscreuen stede van Aemstelredam die voirscr. zeetonnen mit hoeren gereetscap als ons eygen van nv voortan ten ewigen dagen geduerende hebben, allene behouden, gebruycken en leggen zullen ofte doen leggen byden genen, diet ons ofte onsen naecomelingen gelieuen zall zonder eenich toe ofte wederseggen van der stadt van Campen, ouermits dat wy der seluer stadt van Campen van den voers. hoeren zeetonnen en gereetscap van dien mitgaders oick alle t' recht, toeseggen en actie zy tot die selue zeetonnen te leggen, pretenderen te hebben, all voldaen, wel en duechtelicken betaelt en vernoecht hebben die leste penninck mitten iersten. Wel uerstaende en mit condicien dat alle die schepen en gueden tot Campen thuys behoerende, tzy die comen tot Amstelredam, tot Campen ofte elders jnder Zuyderzee oft binnen die zeegaten dragende in der Zuyderzee, vry zullen wesen van tpaelgelt te geuen, daer van wy en onse naecomelingen die selue schepen en goeden van Campen ouer all zoe voers. staet vry houden en doen houden zullen zonder enich gebreck daer inne te laeten gescieden jn eeniger wyse gedurende zoe lange die stede van Aemstelredam 't recht van den zeetonnen te leggen gebruycken zall, all waert oick die tonnen in eenighe tyden

by emande anders dan by ons geleyt worden by onsen wille, mit voerwaerden dat men oick den burgheren, den schepen, noch den gueden van Campen geenerley exactien noch beswaernisse opleggen zall bouen ouder gewoenten aengaende t paelgelt; mar alle die andere goeden tot Campen niet thuys behoerende, tzy die comen tot Campen, tot Aemstelredam oft elders, paelgelt zullen geuen tot behouff vanden seluen stede van Aemstelredam nae goeder ouder gewoenten, en dat men van den seluen vreemden goeden nyet meer dan van outs gewoentlicken is tot paelgelde offnemen noch offmanen en zall. En zall die stede van Aemstelredam by hoeren paelmeester alle die gueden van Campen op gescrifte doen nemen en die sulue scrifte alle jaers op Martini an die stadt Campen ouerseynden. In gelycke zall die stadt Campen by hoeren tollenaers alle die paelgelden van den vreemden gueden tot Campen aencomende doen invorderen en die selue paelgelden mitten register daeruan by namen en toenamen gescreuen oick alle jaers op Martini an deser stede van Amstelredamme ouerschicken, daer inne die paelmeesters ende tollenaers ten beyden zyden elcx by synen eede oprechtich zal wanderen, van alle twelck die Burgermeesteren en raide der stadt Campen ons in den name als bouen goede vaste zekerheyt mit hoeren bezegelden brieue gedaen hebben. Ende want dan dese stede van Aemstelredam van willen Philips hartoge van Bourgongnen etc. zekere priuilegie vercregen heeft roerende t leggen van den zeetonnen en vierteykenen genoemt kapen, breeder blyckende by enen auctentyck vidimus, dat wy daer af den burgermeesteren der stadt Campen ouergeleuert hebben etc. soe beloeven wy vuyt crachten van dien en oick jnden name en van wegen der stede van Aemstelredam dat die voirs. stadt van Campen ten ewigen dagen zal moegen genieten en gebruycken die vryheyt van geen paelgelt te geuen van hoeren gueden en schepen gelyck dat voeren verhaelt staet. En dit onder tverbant van alle die gueden van der stede

van Aemstelredam en der poirteren van dien tegenwoirdich en toecomende, indien die burgheren van Campen in eenighen van den voers. articulen te cort gesciede alsdan tzelue mit allen cost hinder en schaden daeran te mogen verhalen, behoudelicken en mit verder condicien offt geviele tleggen van den zeetonnen en topboeren van den paelgelde by den heere van den lande ofte emandt anders den stede van Aemstelredam offgenomen offte ontvreemt wordde, dat alsdan die stede van Aemstelredam gehouden zall zyn der stadt Campen hoere brieue en alle gerechticheyt van der zeluer saecken zy ons ouergelevert hadden, gans en al weder ouerteleueren, en der stadt Campen zoe veel ons eenichsyns moegelicken is hoer gerechticheyt daervan te helpen bescermen. All zonder arch en list. Jn kennisse der waerheyt hebben wy Schout, Burgermeesteren, Schepen en Raide der stede van Aemstelredam derzeluer stede zegelle ten zaecken beneden an desen gedaen hangen. Gegeuen opten vierden dach van den Meert jnt jaer ons heren duysent vyfhondert zeuen en twyntich.

Op perkament met aanhangend zegel van Amsterdam.

Verg. *Handvesten van Amsterdam,* bl. 28.

Op huyden den iiij^{en} dach Martij a° xv^{c} zeuen ende twyntich zyn de Eersame ende wyse Gherit Burchgeertss ende Jasper Jansz. burgermeesteren der stede van Campen ter eender, Hillebrant Jansz. Luyt Jacobss. en Allert Boelenz. burgermeesteren der stede van Aemstelredamme ter andere zyden, wegen ende jnde name der seluer steden ouer een gecomen ende geaccordeert by tusschen spreken ende arbitraghe van den wysen ende voirsichtigen Ruysch Jansz., Claes Geeff, Willem Claesz. ende Frans Janss. Cuyper, Jonghe Dirc Claes ende Cornelis Banninck als superarbiters by beyde partien daer toe gecoren, van de prys ende waerde van de zeetonnen, haeren kettenen ende anderen haeren toebehooren voortyds by de stadt van Campen gedaen maecken ende

nv by de van Aemstelredamme van dezeluer stadt Campen gecoft ende dat in manieren nairvolgende.

Ende eerst zal de stede van Aemstelredamme gheuen ende betalen de stadt van Campen voor twyntich tonnen (daer onder zyn twee cleyne tonnen voor een geheele gerekent) de pryse ofte waerde van vierthien tonnen. Item noch een nuwe tonne fac. xv tonnen.

Item een yegelycke geheele tonne is gewerdeert tot twaliff gouden gulden, te weten thout tot zeuen gouden gulden ende dat beslach ofte yserwerck daeromme geslagen tot vyff gouden gulden.

Item noch zyn daer zess niewe tonnen onbeslagen tstuck gewaardeert tot zeuen gouden gulden.

Item een yeghelyck hondert ijzers van de ketenen is gewaerdeert tot vyfftich stuuers; de kettenen wegen te samen achtdusent twee hondert een ende tzeuentich ponden.

Item ende noch zyn daer negenthien stucken steens makende tsamen hondert ende acht voeten gewaerdeert tsamen mit dat deur houden van de selue steenen tot acht gouden gulden.

S^{a} totale lxxxviij L. vij st. vij d.

BERIGTEN

OMTRENT DE

GEWENSCHTE VESTIGING DER ENGELSCHE AVONTURIERS

TE KAMPEN

in 1597 en 1598.

In de laatste helft der zestiende eeuw hadden de Engelschen, bijzonder eene groote maatschappij kooplieden, de Avonturiers genoemd, van den lakenhandel in Duitschland een monopolie gemaakt en waren daardoor in hevige geschillen met de Hanse-steden geraakt. Na uit Hamburg te zijn gewezen had de maatschappij zich te Stade gevestigd. Deze stad bewilligde aan de vreemdelingen, wat zij wenschen konden, en kwam uit haar diep verval tot bloei en welvaart. Nu bewerkten de Duitsche Hansesteden, dat keizer Rudolf II, bij mandaat van 1 Aug. 1597, de maatschappij niet alleen uit Stade, maar uit geheel Duitschland verdreef; waarop koningin Elizabeth op hare beurt de Duitsche kooplieden der Hanse, die te Londen hun kantoor hadden, gebood het kantoor te ontruimen en zich te verwijderen. Nu trachtte de maatschappij, daar Duitschland voor haar gesloten was, zich in ééne of andere stad der Vereenigde Nederlanden te vestigen, en alzoo hare waren op het vaste land af te zetten. Men vindt dit breeder bij *Meteren, Vad. Hist.* XIX° B. of VI D. bl. 487—496, en bij *Sartorius, Ges. des Hanseatischen Bundes,* III s. 359—410.

In die jaren was Overijssel van de langdurige en hevige binnenlandsche beroerten en oorlogen eenigzins tot verademing gekomen. Maar sedert vele inwoners zich elders hadden neêrgezet, anderen tot armoede geraakt, buitenlandsche betrekkingen afgebroken waren, was industrie en handel in diep verval geraakt. De regering van Kampen maakte van de gunstiger tijdsomstandigheden gebruik om den bloei der stad te bevorderen door het invoeren van lakenfabricken en lakenhandel. In 1594 sloot zij overeenkomsten met eenige Vlamingen tot oprigting van eene draperie van allerlei wollen lakenen; in 1595 met Peter van Offenberch, dat hij de groote fabriek en koophandeling, die hij in diverse koningrijken en landen exerceerde, van Haarlem zoude overbrengen; in 1596 met Jacques Bulteel, verwer van scheerlakenen en greinen, om zijne verwerij, ook van karmosijnen en andere kleuren, van Amsterdam derwaarts te verplaatsen. Wij zien in deze overeenkomsten, dat de regering het uiterste deed om fabrijkanten en handelaars te lokken, zoo door het renteloos voorschieten van aanzienlijke sommen, als door het afstaan van huizen, gebouwen en grondstukken tot het bedrijf. In het algemeen werden aan alle drapeniers en tripiers, die er zich wilden nederzetten, behalve het burgerregt, groote voordeelen toegezegd.

De wensch der Engelsche Avonturiers, om zich in eene stad der Nederlanden te vestigen, deed de Kamper regering besluiten, om hare pogingen in te spannen tot bevordering van de ontluikende welvaart der stad. Zij wendde zich regtstreeks tot de regering en belanghebbenden in Engeland en gaf aan Augustin de Colenaer, schoonbroeder van den voorn. Jacques Bulteel, advokaat te Londen, den 18 Nov. 1597 o. s., de volgende instructie.

Instructie ende commissie, diewelcke Burgermeysteren, Schepenen ende Raeth der stadt Campen, jn de provincie van Overijssel, den erentfesten ende hoochgeleerden Augustijn

de Colenaer, Advocaet toe Londen, gegeuen hebben, om aen die Durchluchtichste ende Grootmachtichste Coninginne van Engelandt, etc. onse genedichste vrouwe, ingelyckx an den Courtmeysteren van de Engelsche natie ende aen anderen, daer des nodich ofte dienlyck sal syn, jn naeme ende van weghen der voors. stadt Campen jn aller demoet te remonstreren, dinstlickst toe bidden, versoecken, bewerueu ende presentieren tgene hier nae volcht.

Ierstlich sal die voirs. Gedeputeerde nae geboerlicke demodichste ende dienstlickste derseluer stadtz ehrbiedinghe hoere Con. Ma^{t} in aller onderdanicheyt remonstreren, dat gedachte Burgermeysteren, Schepenen ende Raeth der stadt Campen geaduerteert zijnde dat hoere Co. Matt. in meeninghe die residentie der Engelsche natie binnen der stadt Stade tot noch toe geholden, van daer elders te doen transfereren, hebben hoere Con. Matt. demoedichst wel willen andienen die goede toegenegentheyt, soe deselve stadt alstetz die Engelsche natie toegedraghen ende voorneemlick nu desse lest vergangene jaeren, alle hoere middelen tot beuorderinghe derseluer natie coophandelinghe opgesettet ende geemployeert heeft.

Daer beneffens verthoonen die groote gelegentheyt ende aensienlycke commoditeyt derseluer stadt Campen, als liggende an die cante van die Zuyderzee ende op die mont van die riviere van der Issulen, wesende een strengh van de vermaerde riuiere des Rhyns.

In welcke Suyderzee een eylandt (genoempt Ens) dichte voor die mont van de voors. riuiere geleghen is, alwaer oick by harden winters tijden ende in tijden van noot ofte tempeest die groote geladene schepen als in eenen gueden ende versekerden hacuen gelacht kunnen wordden, bevrijet synde van ysganck ende andere perijckelen.

Belangende die zeevaert vth Engelandt tot aen die stadt Campen kan deselue mit eenderley windt, zonder die zeylen te strijcken, bequamelick durch Texel, genoempt Marsdiep, geschien in twee etmalen tyds ende noch weyniger.

Angaende die passagie van der stadt Campen nae Oostlandt en Duytslandt kunnen alle coopmans waeren tot alle tyden ende stonden, soe wel des winters als des somers, oock in natte jaeren ouer een asse durch die geheele Oestersche ende Duytsche straten an allen oerden ende steden vrijelyck ende sekerlyck geuoert worden, gelyck men nu oick die geheele riuiere opwerts onbeuaert ende onuerhindert kan gebruycken, als op Deuenter, Arnhem, Wesell, Coln, Mentz, Franckfort, ende voorts den gantzen Rhynstroom, van welcke steden ende landen die voll geladene rhynschepen mit wyn ende andere vrachten tot aen die stadt Campen ankomen ende aldaer onder de crane gelosset wordden.

Wyders sal die voors. Gedeputeerde verthoonen, alsoe die riuiere voers. eender wegen by eenighe wijnden nijet soe geheel diep en is, heft die voers. stadt nu algereets een geheel jaer lanck in stedighen arbeyt gewest ende alnoch is, om daerjnne toe versien, ende heeft mit grooten oncosten eenen nieuwen ende zeer bequamen, oick voele corteren vaert tot eenen anderen, dieperen ende ongelycke beteren strengh vuyt die Suyderzee, veele naerder tot die voers. stadt anschietende gemaeckt, die men verhoept in corts alsoe te diepen ende te wyden, dat men met volgeladene schepen vth der zee in en durch die voors. stadt sal moghen vaeren, laden en lossen tot eens yders welgevallen.

In welcke strengh van der zee oeck een guede ende bequame hauen voor die groote schepen gemaeckt sal konnen wordden, ommer soe propys, vrij ende zeker, als onder 't voers. eylandt van Ens, welck eijlandt ingelix voor dese strengh heerschietet.

De vasticheyt der voors. stadt belangende, is deselue alsoe gefortificeert, datmen sich ghiener periculen van jmande sall hebben toe bevruchten, toe meer, diewyle die omliggende landen ende steden nu geheelijck (Godt loff) van den viandt gesuuert sinnen, alsoe dat men nu die geheele

oestersche en duijtsche straten ende alle andere passagien toe water ende toe lande aff ende an vryelyck, sekerlyck ende onbeuaert gebruycken kan.

Gelyck dit alles alsoe (woe bouen verhaelt) inderdaet beuonden sal wordden, jndien hoere Con. Mat. beliuen mochte, die gelegentheyt der voors. stadt Campen ende der omliggende plaetsen durch eenighe gecommitteerden te doen besichtighen.

Sal derhaluen de voors. Gedeputeerde hoere Co. Matt. opt demoedichste bidden, dat hoere Co. Matt. alregenedichst belieue, die versininghe te doen, dat die residentie der voors. Engelsche natie binnen die voers. stadt Campen getransferiert moege worden.

Des presentieren Burgermeysteren, Schepenen ende Raeth voers., die voers. natie met alle gunst, beleeftheyt, assistentie ende beuorderinghe toe amplectieren ende hoer alle alsoedane priuilegien, immuniteyten, liberteyten ende vryheyden, als sie in eenighe duijtsche steden gehadt mogten hebben, onuerhindert te laeten genyeten ende gebruycken, doende alles, dat tot beuorderinghe der voors. Engelsche natie ende hoere coophandelinghe noodich ende dienlijck beuonden sal wordden. Jn oorconde der voers. stadt Campens secreetsegel hieronder opgedruckt den xvij Nouembris a° 1597 stilo veterj.

Door het bestuur van de societeit der Avonturiers werd aan de regering van Kampen den 17 Febr. 1598 het volgende geschreven.

Edele Erentfeste heeren ende seer beminde vrenden, uwe E. breef opten eersten dach van Januario gescreuen hebben wy seer geerne ontfangen, in de welcke uwe E. is begherende dat wy die coephandel, die welcke doer het openbaer edict des keiserlicken maiesteits verdreuen is uit die stadt Staden an de stadt van Campen willen transportieren.

Tot welcken einde uwe E. des stadts gelegentheid mitsgaeders den haeuen ende andere commoditeiten ons wytluf

tich heft geopenbaert, jae dat meer is wy hebben die seluige niet alleen wt uwe E. breef seer bequaem voor ons te syn verstaen, maer oock wt die ghene, die welcke van onse Societeit synde een tytlanck aldaer geperegriniert hebben (1). Vorders heft ons oock sulcks genoechsaem verclaert ende te kennen gegeuen Augustin Colenarius, die welcke om dese saecke wt toe richten van vwe E. tot ons gesonden synde hem daer in seer getrouwelick ende neerstelick heft gequeten. Dese yvericheyt ende besondere humaniteit ende guedertierenheit, die welcke vwe E. bewesen heft om ons ende onsen coophandel tot die stadt van Campen te inuitieren, nemen wy an ende omhelsen sie, als het oock behoorlick is mit gelycke yuericheit ende goetgunsticheit, ende sullen daer en bouen ons oock soe veele als het moegelick syn sal bevlytigen dat wy sulcks niet alleen mit woorden maer oock mitter daet selfs moegen betoenen.

Soe voele als het keiserlicke mandaet angaet, waer doer dese onse Societeit verdreuen is wt die stadt Staden ende wt die andere prouincien onder des keisers ryck hoerende, hoe voersichtelick dat het is ghedaen ende hoe profijtelick dat het is voer het gemeene beste, dat sie die Engelsche coepluyden mit grooter versmaetheid sonder eenighe wettelicke oorsaecke haer luyden voer oogen stellende hebben van haer veriaecht, daer moegen die ghene omsien, die daer raet ende daet toe gegeuen hebben, waer doer sie dan niet soe seer ons van die duytschen steden (die welcke die andere prouincien niet missen konnen) als Duytslant selfs van ons ende onsen coephandel hebben beroeft, ouermits dat dese onse Societeit ghyn kleinder weldaet ende minder profyt is doende die steden daer sie haer cophandel exerciert, als

(2) Rek. 1597. „Item betaelt Ambrosio Nachtegael dat verscheidene Engelsche koopluyden, van Staden komende en hier doerreysende, neffens gedeputierden des E. raedts en gesworen gemeente en anderen aldaer op diuerse tijden en reijsen verteert hebben gehadt, xliij h. p. xij st. j ort."

sie van die selue is erlangende. Wat angaet die transportatie onses Societeits ende coephandels van die stadt Staden op een ander plaetse sal uwe E. gelieuen te weten, dat het lestmaal guet gedocht heft haere coeninclicke M. een breef te scryuen an de Edele heeren Staten der Vereenichde Nederlanden (1), dat soe daer eenighe ouereencoeminghe ofte verbont van eenighe coephandel sie gemaeckt tusschen die coepluyden deses Societeits ende ettelicke steden van die Nederlanden, dat die Edele heeren Staten het seluighe mit haer authoriteit wilden confirmieren ende beuestigen, achtende dat het billick ende recht is, ende dat het is streckende tot digniteit van die hoeghe ouericheit dat ghyn openbaer ouereencoeminghe gemaeckt worde tuschen onderdaenen van verscheiden natien sonder belyuen van die overigheit onder de welcke sie syn staende.

Diewyle dan die Edele heeren Staten op desen breef noch niet gerespondeert en hebben, soe sŷn wy veroorsaeckt desen onsen raet, den welcken wy angeuangen hebben om die coephandel van die stadt Staden op een ander plaetse te brengen, wt te stellen tot dat wy beter gelegentheyt gecregen sullen hebben om die seluige te effectueren, opdat het voernemen van haer coenincklicke Maiesteit doer onse seer groote haesticheit niet en schyne gepreuertiert te worden. Als wy dan antwoort op die missiue sullen gecregen hebben van die Edele heeren Staten, sullen wy terstont mit malcanderen van een plaetse deliberieren, twelcke oock seer profytelyck syn sal voor onse coephandel, waer in wy dan die stadt van Campen mitsgaders die beleefdicheid ende guedertierenheit, die ons van die seluige bewesen is, alsoe sullen gedachtich syn als danckbare mannen betaemt. Derhaluen begeeren wy seer hertelick van vwe E. dat dese beleefdicheit ende guedertierenheit, die vwe E. ons nu be-

(1) Den 17 Dec. 1597. Bij het afschrift van dezen brief der koningin zijn gevoegd eenige artikelen, voor welke door de Societeit bewilliging gevraagd wordt, zoo zij voortaan hare residentie in deze provintiën zal nemen.

gonnen heft te bewysen, voort an mach gecontinueert worden. Die Almachtighe Godt wil vwe E. mitsgaeders die stadt van Campen altyt voorspoedich ende florerende bewaeren ende erholden. Gescreuen binnen Londen den 17 February A° 1598.

Uwe E. seer toeghedane vrenden. Die ouerste, bysitters ende andere gemeene coepluyden van die Societeit der Aduenturiers.

De stad Kampen had in Augustin de Colenaer eenen getrouwen en ijverigen zaakgelastigde. In eene reeks brieven meldt hij naauwkeurig, hoe hij èn bij hooge ambtenaren des rijks èn bij het bestuur der Societeit zelve de zaak had aanbevolen en aangedrongen. Ook andere steden, Groningen, Dordrecht, Delft, Brielle en Middelburg beijverden zich om de residentie te harent te hebben. Over het algemeen was men het gunstigst voor Kampen gestemd; maar men wenschte, en hierop komt hij gedurig terug, stellige en zékere berigten van de diepte van het water te hebben, bijzonder van Enkhuizen tot Kampen, ook (17 Dec. 1597 o. s.) of er gelegenheid en gerief van groote wagens met 3, 4 of 5 paarden was en onder weg goed tractement voor deze en logies en uitspanning voor de passagiers, om vrij en vranck door het land te mogen reizen. Voorts raadt hij (7 Jan. 1598 o. s.) eene paskaart of zeemappe in het koper te laten brengen van het kanaal en de diepte der Zuiderzee met de zanden, banken, tonnen, bakens, platen, ondiepten, havens en goede reede, met eene streek opwaarts in het land langs den Rijnstroom tot Keulen toe, en er ook de diepten van Texel, t Vlie, en Wieringen in te begrijpen, om de exemplaren daarvan uit te deelen (1). — Door

(1) In de rekening vindt men: „Thomas Berentss. schilder betaelt van verscheydene chaertkens van de situatie der stadt Campen en van de Zuyderzee op Engelant gesonden, xxv h. p." — Zeldzaam komen nog exemplaren voor van eenen platten grond der stad zelve door P. Wttewael 1597. De rekening van 1596 bevat het volgende: „Thomas Berentss.

sommigen (21 Jan. 1598) werd wel bezwaar gemaakt dat Groningen, Kampen, Deventer en Zwolle ook tot de Hansesteden behoorden; maar deze steden waren door het plakkaat der koningin niet uitgesloten: alleen de Hansesteden, die zich bij den keizer beklaagd hadden over de Avonturiers, die van het Duitsche rijk. — Er was (28 Jan.) eene certificatie van de diepten van Urk, Emmeloort en Ens ontvangen. — Voorts schrijft hij (7 Mei) dat eene deputatie van Commissarissen verordend was, om de stad Kampen en andere plaatsen te bezigtigen en omtrent hunne privilegiën en vrijheden overeenkomsten te treffen. De regering zoude wèl doen, zoo zij bij tijds met eenige verstandige waterlieden en piloten de diepten liet sonderen, met bakens en tonnen of palen van het Vlack of voor het eiland Wieringen langs de Vriesche kust. » Want voor 't Vlack en is maer $2\frac{1}{4}$ vademen waters en voor Enchuysen tusschen t Zuydergat en Ketegatt maer $1\frac{3}{4}$ vademen. En aen de Frieslandsche zyde en is het naer Lucas Wagenaers descriptie zoo zeer niet bevaeren en ouersulck de rechte diepte niet seker bekent. De Engelsche lakenschepen gaen gemeenlyk 12 a 13 voeten diep geladen; heure voeten zyn van 12 duymen en de onse gemeenlycken maer van 11 duymen. Sulx all wat zy minder hebben dan $14\frac{1}{2}$ voeten waters daer souden se lichters toe moeten gebruycken en ingevalle dat uwe E. meerder diepte vonde dan $1\frac{3}{4}$ vademen waters, twelck is tusschen t Zuyder en Ketegat voors., zoo zoude UEd.

---

betaelt voer het conterfeitsel van dese stadt Campen bij hem gemaeckt, xij h. p." Die van 1597: „Item mr. Pouwell Vuyten wael-betaelt voor het schnijden van de koeperen plaete van die conterfeytinge der stadt Campen bouen alsoedane 25 car. g. als hij te voerens van den secr. Reiner Jacobs ontfangen hadde en ingelycx bouen tgene soe hem vth de kamer de a° 98 betaelt is worden, noch de somma van 102 car. g. $4\frac{1}{2}$ st., jc xlvj h. p. $1\frac{1}{2}$ st. — Die van 1598: „Item betaelt mr. Pauwel Vthen waele jserschnijder dat hem noch restede van die plaete des contrefeytsels der stadt Campen te schnyden en van den exemplaren daer mede affgedruckt, lxxxvij h. p. xij st."

niet alleenlyck de Engelsche stapelschepen maer generalyck tottet gemeene beste een geweldighe navigatie tuwaerts trecken."

De voornaamste punten, waarover men zwarigheid maakte, waren (24 Mei) vooreerst, dat zij voor het gevaar hunner schepen altijd goede loodsen mogten vinden; vervolgens dat zij allezins doorgaans diepten mogten hebben. Naar het berigt der Londensche kooplieden hadden de schepen 15 à 16 voeten diepgang. Colenaer had maar van 12 à 13 voeten gehoord en verstaan, en drong er bij hen op aan, dat men in plaats van twee zulke groote schepen drie kleine zou mogen gebruiken, die evenveel zouden kunnen laden. Hij oordeelde, dat het nog tijd was om met een half dozijn of meer kaagschuiten of roeischuiten langs de kusten van Staveren de diepten of een kanaal uit te zoeken met boomen of werplood en alzoo met bakens de diepten en ondiepten af te teekenen.

De commissie, uit Engeland afgezonden, begaf zich in het begin van Junij naar Nederland, bezocht Dordrecht, Rotterdam, Delft, 's Gravenhage, en werd overal met onderscheiding ontvangen en gastvrij onthaald. Naar het relaas van deze reis schijnt het hoofdoogmerk Kampen geweest te zijn, als het naaste en beste debouché voor Oostland. De regering bleef bij hare gunstige aanbiedingen. Zij beloofde, den 9 Junij, aan de Engelsche gedeputeerden: vooreerst, dat de stad aan de kooplieden goede en bekwame plaatsen en getimmer zoude inruimen, waar zij hunne huizingen tot hunnen stapel of handel zouden kunnen houden; vervolgens dat men hen zoude laten genieten alle privilegiën, immuniteiten, liberteiten en vrijheden als zij in eenige Duitsche stad mogten gehad hebben. Bij hunne terugkomst deden de leden der commissie hunnen dank brengen voor het goed tractement en de courtoisie hun bewezen (1),

(3) 1598. „Item als de gedeputeerden vth Engelandt alhier gekomen weren om die stadt toe besichtigen betaelt Johan Luyckenss. stadtz

het rapport echter behelsde: dat hun de gelegenheid en geschiktheid van Kampen zeer behaagde, maar *dat zij de diepten voor hunne schepen en de reede zoo niet en vonden, als zij wilden en wenschten.*

Geene der bezigtigde steden werd gekozen en provisioneel vestigden de Avonturiers hun' stapel te Middelburg, tot dat na eenige jaren de betrekkingen met Duitschland hersteld waren.

Wij laten hier eenige aanteekeningen over den toestand van het vaárwater vóór dien tijd volgen.

Sedert vier eeuwen heeft de scheepvaart met belemmeringen aan den uitloop van den IJssel geworsteld. De rivier stortte zich oudtijds met meer monden dan thans in de Zuiderzee. Reeds boven Kampen scheidde zich een tak af en stroomde door of langs Kamperveen derwaarts, waardoor de stad op een eiland lag en van uit de hoofdstad van het Sticht gezegd kon worden mede tot het land over den IJssel te behooren. Het terrein duidt er de sporen van aan en het watertje de Oude IJssel is er nog bekend. Ook oostwaarts zal de bedijking van Mastebroek omtrent 1364 veranderingen gemaakt hebben, gelijk de overlevering wil, dat bij Oosterholt en IJsselmuiden een vaarwater was, dat zich ten westen van Asschet (1) met de zee zal vereenigd hebben.

---

cock voer syne oncosten xlvj h. p. x st." buiten de uitgaven voor visch, specerijen, vleesch, bier enz. — Voorts: „als die gedeputierden vth Engelant alhier angecomen weren, gehadt v ancker wyns die aem tot xxxvj dalers, beloopt met die oeuermathe j^{c} j h. p. ij st. — Item an wyn en oncosten op besichtingen der stadtz diepen en op verscheidene verhandelingen van der stadtz wege, j^{c} lxxxiij h. p. v st."

(1) Wij kunnen het denkbeeld niet laten varen, dat deze plaats het *Ascete* is in den veel besprokenen giftbrief van keizer Hendrik in 1046, waarbij een graafschap in het groote landschap Ameland aan de kerk van Utrecht gegeven werd. Maar dan ondergaat het gewone gevoelen omtrent de uitgestrektheid van dit graafschap eene merkelijke verandering; dan zoude het langs den geheelen regter oever der rivier tot aan zee gereikt en Salland hebben ingesloten. Asschet is thans een gehucht aan den zoo genoemden zeedijk onder Genemuiden en had in het jaar 1415 nog een eigen schout.

Ook hier is nog een verlamde of verdroogde streng, waaraan de naam Oude IJssel gegeven wordt. Van de overige uitloopen, die de Kamper eilanden vormden, wordt het Regte-diep genoemd, geschikt voor de grootste zeeschepen, toen Kampen in de 14de en 15de eeuw het bloeijendste tijdperk van zijnen handel beleefde (1).

De *Oort* (uithoek, punt), ten noorden van Kampen in hare vrijheid buiten de voorstad de Hagen (2) en tegenover Zeveningen gelegen, was de los- en ladingplaats der schepen, die betrekkingen met het Noorden, met Engeland, Vlaanderen en Frankrijk onderhielden. Doch bij den aanvang van het laatste vierde gedeelte der vijftiende eeuw doen zich sporen van verzanding op. Er is een brief van het jaar 1476 aan de stad Danzig, waarin een Kamper schipper verontschuldigd wordt, dat hij, tegen zijne belofte, goederen naar Amsterdam gebragt had, en gemeld, dat hij zoo na mogelijk bij de stad gekomen was en een gedeelte hier gelost had, maar het overige naar Amsterdam gevoerd en er het schip gedurende den winter gebergd had, hetgeen hij hier op de diepen alzoo niet doen konde. Maar in 1479 werden doortastende maatregelen genomen »omme die stroem »der Isele to dwingen, dat de eenen gang hebbe jn die zee, »dair by dat men beter diep solde moegen hebben to scepe »aff en aen die stat te komen." Tot dat einde werd het Zuiderdiep toegedijkt en het Noorderdiep door het besteken van land verlamd of gesloten, zoodat het Danckersdiep

(1) Zie over deze monden J. Moulin, in *Overijss. Alm.* 1850, bl. 140—144.

(2) Deze voorstad, in 1672 afgebroken om de stad beter te bevestigen, was, volgens Fresinga (in Dumbar's *Anal.* III. bl. 56) niet veel minder groot dan het zesde gedeelte van Kampen en vol huizen. Zij komt met hare straten op den platten grond bij Guiccardin voor. Als straten en stegen worden de volgende genoemd: De Nieuwstraat, de Oude straat en de Waterstraat, de Aeltgen-Geerlofs-steeg, strekkende van de Waterstraat tot de Oude straat, de Molenaarssteeg en de Caemsteeg. De Hagen werd meest door scheepstimmerlieden bewoond.

(thans niet bekend) beter en dieper mogt worden, om met groote schepen aan de stad te komen. In weêrwil van veel tegenspoed in het voorjaar van 1480, door het breken van dijken, waarvan de herstelling meer kostte dan het voorafgegane werk, kwamen van nu af meer groote schepen in, dan iemand zich herinnerde, in den herfst eene menigte ladingen rogge, waardoor het gansche land gespijzigd werd (1).

Dan de verbetering was slechts voor eenige jaren. Het duidt eene merkbare verzanding aan, dat in het jaar 1526 bij herhaling den schippers werd aanbevolen, om met hunne schepen op het diep niet aan den grond te komen of stil te liggen, en wel van de naaste baak naar de stad tot de uiterste baak in zee, hetzij midden in het diep of aan eenige zijde, en wel op eene boete van 80 p. In 1531, 1535, 1538 werd verordend, dat niemand met zware lasten door het diep zoude varen, maar ligterschepen nemen, ten einde niet aan den grond te komen; indien dit gebeurde, zoude de stad lieden huren om de schepen op kosten van den schipper los te maken. Den 16 Mei 1538 werd bij schepenen en raad en beide gemeenten besloten, het diep te verbeteren (2). Dumbar heeft een' brief van vrijgeleide van keizer Karel van 15 April 1540 medegedeeld, waarbij aan m^{r} Peter van Hoerne, ofschoon gediffameerd van de nieuwe sekten, vergund wordt zich naar Kampen te begeven en er te blijven gedurende den tijd, dat hij er in het maken van het diep bezig zoude zijn, gelijk hij te Koningsbergen gedaan had (3). Intusschen vinden wij in de rekeningen van 1540 en 1541 wel uitgaven tot verbetering van het diep en onkosten door gedeputeerden van den raad met een secretaris en dienaars, als zij op het diep waren, maar als diepmaker wordt m^{r} Jacob genoemd, die toch van Koningsbergen

(1) *Kamper Kronijken*, I. bl. 26—28.
(2) *Digestum Nov.* bl. 96, 101.
(3) *Anal.* III. bl. 525.

kwam (1). In 1546 zien wij, dat niemand eenige schepen door het diep in of uit zoude mogen brengen, dan door hen, die er van stadswege toe verordend waren. In 1559 was m^r^ Jacob Derckzen van Dantzig »een meister van diepen to maken offte to verbeteren," te Kampen. Den 6^den^ Maart nam hij met gedeputeerden des rades, een secretaris, dienaars en schippers, oculaire inspectie op eene bekwame plaats, daar het diep het best tot profijt der stad en der gemeene burgers geholpen kon worden; de bestekkingen, die gemaakt waren, werden afgemeten en nader bezigtigd. Er werd goedgevonden, eenige schuiten in de strengen van het Zuiderdiep te laten zinken »tot vorderinghe en beter vuytdracht des dieps (2), en beraedslaegde, of men dat diep van den Ketel (thans de hoofdvaart) bequemer solde mogen helpen omme tselue tot vordel van der stadt jn ende vuyth te moegen varen", doch door goede informatien bij de schippers werd het voor ditmaal als onprofijtelijk en onnut afgeslagen. Mr Jacob ontving, behalve reis- en verblijfkosten, een geschenk (3), en in 1660 werd eene vaste ordonnantie op de piloten of loodsen gemaakt (4). Eindelijk vindt men in 1596, even vóór de komst der Engelschen, uitgaven voor schutmeesters, schippers en arbeidsvolk, gevaren op stads diepen, om tot verbetering der diepen te graven; voor piloten, die schepen op het diep aan grond zittende, geligt hebben, voor vaart op het Zuiderdiep, om zekere »rugge welle zands aldaer geschoten" uit te halen, enz.

Eene aanvrage van den stadhouder heer van Hierges over

---

(1) „Scipper Roloff Backer, dat hy verlecht hadde om M. Jacop de diepmaker verlacht hadde (sic) om van Coningesbarge hier to comen, iij ℔ iij st. br."

(2) Reeds in 1557 had men oude schepen te Deventer gekocht om die in het Zuiderdiep te laten zinken.

(3) Veel schijnt mr. Jacob Derkzen niet verrigt te hebben, omdat in 1561 nog informatie te Naarden genomen werd, hoe hij het diep aldaar gemaakt had.

(4) *Digestum Nov.* bl. 157.

den toestand van het vaarwater werd in 1573 aldus officiëel beantwoord.

An onsen G. H. Stadtholder.

Edele ende welgeboeren genedige heer, V. Gen. sinnen onse demoedige ende onderdenige dienste steeds to beuoerens. Genedige heer, V. Gen. brieff, betreffende den gelaeden scepen soe vuth die zee alhier inder Issell, jngelynx in die Cuynio, Bluckzyl ende Zwaertte sluys arriuiren solden konnen, hebben wy dienstlick ontfangen ende ons dair vp (soe voele moegelick) by ettlicke ervaeren schippers geinformiert, die welcke ons berichtet dat het Suyderdiep (wesende die principaelste mondt van der Issel in der zee) op een dachlicx waeter mit een zuytwesten, westen, noorden ende noertwesten wyndt vyffte haluen voeth waeters diep sy, alsoe dat alsdan daer ouer bess an deser stadt vaeren moegen die caruielen ende diergelycke schepen inhebbende thien last koorns oft daer omtrent, die last gerekent vp xxvij mudden Amsterdammer mathe, oft, in die plaetze van die thien last koerens, thien last tonnen tho weten twaeleff Hamborger tonnen oft vierthien smaele tonnen op een last gerekent; dan als die wyndt ietwes sterck westlick offt noertwestelick weyet, sullen die vurs. schepten ouer t gemelte diep vieffthien last (woe vs.) ofte daer omtrent meer oder min, nae dat die wyndt luttel ofte voele weyet, brengen kunnen.

Auerst vp een oesten, zuydtoesten, zuyden ende noortoosten wyndt, holt t voers. diep niet meer dan drie voeth waters en konnen die potten ende schuyten alstan dair ouerbrengen sess last ongeueerlich, die last als voers.

Die anderde mondt van der Issell nae der zee, streckende nae Enss, genoempt Duynegat, holdet vp die vs. wynde respectiue een haluen voet waeters minder dan t Suyderdiep, edoch dese mondt is enge ende crom ende nyet well mi schuyten noch schepen in tho koemen. Het Graffhorstter

diep, streckende nae Genemuden, holt vp die gemelte wyndeu rnspective een voeth waeters min dan t Suyderdiep.

Auerst die caruielen ende oick grotere schepen kunnen vuth der zee mit alle wynden, gelaeden hebbende twintich, vyf ende twtntich oft pertig last onder meer (nae dat die schepen groeth synen an die sanden voer den monden van der Issell (wesende een ondiepte genomd het Camperdiep) arriuieren ende kunnen aldaer gelichtet worden ende die vracht in ander potten ofte clyner schaepen laeden ende alsoe die Issell vp an dese stadt brengen.

Tot dem, Genedige Heer, hebben ons die schippers berichtet, dat die potten ende platbodemde schuyten gelaeden mit sess oft soenen last (nae dat sie firoot sinnen) kunnen vth der zee in die Cuynre arriuiren vp vierde halleff voeth waeters mit een zxytwesten, westen, noordeu ende noortwesteu wyndt, doch to Bluckzyl (soe daer zonderlinge ghien diepte en is) kan men mit karuiele nieth wel vth noch inkomen.

Dan an die Zwartte sluys kan men met die vs. caruielen ofte andere scheden. gelaeden hecbende twintich last vp vyff oft sess voeth waeters, mit allen wynden vth die zee inkoemen; ende mit een westen, zuydtwesten, noorden ofte noertwesten wyndt moegen die selue schepen well mit dertich last dair aankoemeu. Allet welcke V. Gen. wy in onderdeninger antwoort nyet en hebbed willen verholden, mit demoediger ehrciedinge, dair V. Gen. wy eenigen dienst bewyzen konnen, synnen wy steets in aller gehoersaemheit bereit. Kenne Godt Almechtich, die V. Gen. in gelncksaligen gubernamenten lange erholden moeth. Datum den vj^{ten} Julij anno 1573.

NOG IETS

OVER ZEKERE

DUSGENOEMDE KAMPERNOODMUNTJES

van 1578.

In een stukje, geplaatst in de *Verslagen en Mededeelingen* dezer vereeniging *I Stuk blz. 95—99* hebben wij de onwaarschijnlijkheid trachten aan te toonen dat de daar bedoelde en afgebeelde stukjes *noodmuntjes* zouden geweest zijn en de vraag geopperd, of ze niet eerder mogten gediend hebben voor armenloodjes of als bewijzen van betaalde belasting? Latere nasporingen in het Kamper Archief hebben die onzekerheid opgehelderd en het vrij duidelijk gemaakt, dat ze de bestemming hadden van verlofbilletten tijdens het verbod van uitvoer van koorn in het laatst der 15e Eeuw.

Onze geachte Voorzitter de Heer Molhuijsen heeft mij dienaangaande medegedeeld hetgeen ik hier laat volgen.

» Na den natten zomer van 1480 en den daarop gevolg-
» den langen en strengen winter was het jaar 1481 een
» jaar van buitengewone duurte. Het last rogge was van
» 22 tot 46 rijnsg. en hooger geklommen, en toen het in
» Augustus dagelijks weer sterk geregend had, tot 60 à 70
» rijnsg. De Raad van Kampen had 38½ lasten gekocht,
» leverde aan bakkers en burgers en beperkte den uitvoer.
» » Scepen en rait mit der gesworen meente overdragen, dat
» » men geen Koern solde wtvoeren sonder oirloff des raits.

» » Dair worden twee van den raide to geschikt die den » » luden *teikenen* geven, anders en mochten sy wt der Stat » » niet vueren. Dair op had men wachte in den poir- » » ten,"" enz.

C. J.

November 1862.

ETYMOLOGISCH-HISTORISCHE AANTEEKENINGEN

OMTRENT DEN OUDEN STAAT EN WORDING

van SALLANT en OVERIJSEL.

In de laatste jaren der vorige eeuw is er tusschen Bondam en Racer een levendige pennestrijd gevoerd omtrent verschillende punten van grensbepaling in 't oude Overijsel. Gezond verstand en juistheid van oordeel waren daarin bepaaldelijk op de hand van den laatste, en 't moet ons daarom bevreemden, in onze dagen, den oudheidkundigen geschiedvorscher, Mr L. Ph. C. van den Bergh (1) desniettegenstaande voor den eerste partij te zien kiezen. Waarin Racer faalde, waren alleen zijn min gelukkige, hoewel in zijn tijd meer verklaarbare naamsafleiding en etymologische bespiegelingen. En wanneer ik hier dus ook beproeven wil, de door hem hoofdzakelijk vastgestelde, door Mr Van den Bergh ten onrechte weder betwijfelde punten, aan een nadere beschouwing te onderwerpen, zal het vooral de taalkundige zijde van 't vraagstuk zijn, die ons tot een verbeterde opvatting aanleiding geeft, terwijl de zaak zelf — als wij zien zullen — voor 't grootste gedeelte, reeds door Racer met juistheid is voorgesteld.

Ik heb mij bij eene vorige gelegenheid (*Verslagen en Mededeelingen* II. bl. 10, aant. 1) reeds tegen een naamsafleiding

(1) In zijn *Handboek der Midden-Nederlandsche Geographie*, op de nader aan te wijzen plaatsen.

van Sallant verklaard, die — hoe waarschijnlijk dat voor een meer oppervlakkig beschouwer ook thans nog wezen zou — in de laatste helft van dit woord ons *land* herkennen wou. Ik moet hier echter de daar geuite meening herroepen, als zou men in den ouden vorm *Salon* het meervoud van *Saal* (hof of hoeve) mogen zien, zoo als zich anders mede licht denken liet. De oudste vorm, waarin de naam ons voorkomt, is die uit een Charter van omstreeks 814, betrekkelijk eenige giften aan de abdij van Lorsch, en waar o. a. vermeld wordt »een deel van het veen in *Salahom*, waar de IJsel in zee vloeit (1)." In dezen langeren vorm heeft men blijkbaar niet een nominatief meervoud van *sala*, maar een datief van *salaha* voor zich; gelijk die dan ook, met de gewone verwisseling alleen der *m* in *n* (2), werkelijk in Graffs *Althochdeutsche Sprachschatz* (VI. S. 189) als zoodanig vermeld word. Dit *salaha* is volkomen hetzelfde als 't Latijnsche *salix* (of liever *salic-s*, daar toch de *s* slechts het teeken van den nominatief is), en het Fransche *saule*, Angels. *salis*, *salk*, *sealh* (3), maar bij ons, zoowel als in Engeland, thans door *wilg* verdrongen. De *datief* — als naamval van rust — *salahon*, treedt in dezen plaatsnaam natuurlijk als plaatsnaamval of *locatief* op, en 't woord beduidt dus letterlijk niets anders dan *ten wilgen*. Het land aan de boorden van den IJsel bij zijn uitwatering — waartoe echter toen ook het tegenwoordige eiland Urk bij behoorde (4) — was een wilgenstreek, en ontleende daaraan zijn thans bijkans niet meer herkenbaren naam. Ik zou er daarom ook niet afkeerig van zijn, en 't zelfs vrij aanneemlijk achten, dat ook onze IJselstroom van diezelfde wilgen zijn naam

(1) „Portionem de illa vinna in *Salahom*, ubi *Hisla* flumen confluit in mare." Bondam, *Charterboek* bl. 13.

(2) Men verg. slechts ons *hem* en *hen*.

(3) Ook in den vorm *Salghe* nog in een Dict. van 't jaar 1540 vermeld; zie Halliwels *Archaic and Provincial Dictionary* II, p. 703.

(4) „In territorio Urck in pago *Salo*" Charter in Lacomblets *Urkundenbuch*, I. S. 66.

ontleende. Men heeft dezen slechts tot zijn twee oorspronkelijke bestanddeelen te herleiden, en als I- of Y-*salaha* af te deelen, om er een *wilgen-water* in te herkennen. Dat het eerste bestanddeel, die Y, eenvoudig *water* beteekent, kan ons het Amsterdamsche Y — thans door verbasterde uitspraak IJ — nog dagelijks leeren; en dat het laatste, door zijn verbinding met het eerste, en de daaruit geboren verplaatsing van den klemtoon, zijn achterdeel tot *la*, en dit met den voorafgaanden lettergreep door klinkerverschuiving weder tot *sloa (Isloa)* of eenvoudig *sla (Isla* of *Hisla)*, in later dagen *sel (Ysel* of *Isel*, thans tot IJsel verbasterd) heeft zien inkrimpen, vloeit uit den aard der spreektaal van zelve voort, en kan voor niemand, die op het natuurlijk beloop harer ontwikkeling acht slaat, iets bevreemdends hebben (1). Dat *Salahon* — om daartoe terug te keeren — werd vervolgens tot *Salon* zaamgetrokken, dit — naar de bekende spraakbehoefte die ook *ieman* en *nieman* tot *iemand* en *niemand* maakte — door een *t* verscherpend afgesloten, en zoo, met verwisseling der *o* in *a*, aanleiding gegeven, dat men ook in den naam *Sallant* het *land* wilde genoemd zien, dat er inderdaad door werd aangeduid. Om zooveel mogelijk alle verwarring te dien opzichte te voorkomen, en tot geen verdere misvatting aanleiding te geven, zal men daarom ook wel doen, 't woord met geen *d*, maar een *t* te spellen, en zou ik wenschen die spelling voortaan door onze vereeniging gelijkt te zien en met haar voorbeeld en aanbeveling gesteund; tenzij men afdoende reden vond, mijne afleiding van den naam te verwerpen.

Over de uitgestrektheid van dit Sallant, zijn zamenstelling en aanwas in verschillende tijden, zijn overeenkomst met of verschil van den *pagus Isloa* of den *IJselgouw* is door beide genoemde geschiedvorschers levendig gestreden. Van dien

(1) Men houde daarbij in 't oog, dat de riviernaam de IJsel thans wel mannelijk verbogen wordt, maar oudtijds steeds vrouwelijk was, en in den verbogen naamval *der IJselen* luidde.

IJselgouw vinden wij, onder dezen naam, op 't jaar 1086 melding gemaakt; toen de duitsche Keizer Hendrik IV die streek aan den Utrechtschen bisschop ten geschenke gaf. Er bestaat geenerlei reden, om over de uitgestrektheid van dit gebied en zijn overeenkomst met het oude Sallant, met Racer te verschillen. Het strekte zich dan van Randerziel of Kolmschate, langs de boorden van den IJsel, tot aan den mond der rivier, met insluiting van Ems, Emmeloord en Urk uit, zoodat er wel Zwol en Kampen, maar niet Deventer en zijn gebied nog toe behoorden. Dit land en gebied van Deventer was, als een gedeelte der vroegere gouw Hameland, veertig jaren vroeger door Keizer Hendrik III aan 't Sticht geschonken, en daarbij toen tevens een vrij duidelijke grensbepaling gegeven. Deze is, in spijt der juiste opvatting van Racer, door Bondam en Van den Bergh geheel averechts verklaard, en zal thans voor eenige oogenblikken onze opmerkzaamheid vereischen. De grenslijn liep, volgens het Charter der gift (1), van Rathnon (Rattink bij 't Huis te Dorth) naar de Hunnep, van daar naar Weggestapelen (tusschen Bathmen en Holten, in Holterbroek), van daar naar 't Huis Westerflier (bij Diepenheim), van daar naar Agastaldaburg, voorts naar Staveren (tusschen Rijssen en Enter) door 't hout; aan de andere zijde van den IJsel, van Loenen tot Eerbeek, van Eerbeek naar Zuid-empe, van daar naar de overzijde van den IJsel, tot het voor weinige maanden gesloopte Eschede, onder Gorsel. Wanneer wij nu gul toegeven, dat Racers afleiding van *Agast-alda-burg* etymologisch nergens naar lijkt, en dus te vergeefs in 't laatste gedeelte van dat woord (*alda-burg*), eensluidendheid met het latere *Oldenhof* (tusschen Westerflier en Staveren) gezocht worden zou; en wanneer wij met Van den Berghs juiste verklaring

(1) Bij Bondam p. 127 vv.: „De *Rathnon* ad *Hunne*, de Hunne ad *Weggestapellon*, et inde ad *Westerfle*; de Westerfle ad *Agastaldaburg*; de Agastaldaburg ad *Stevere* per sylvam; et in alia parte Islae de *Lovene* usque ad *Erbeke*, de Erbeke ad *Suthempe*; et item ex alia parte Islae ad *Ascete*."

van *Haistalda* ('t Duitsche *Hagestolz*, in zijn oorspronkelijke beteekenis van *dienstman* of derg.) natuurlijk volkomen instemmen; dan volgt daaruit echter nog niet, dat wij (gelijk hij dat zoo lichtvaardig veronderstelt) dien dienstmans-burg niet in den Oldenhof zouden mogen terug vinden. Juist die, van geen eigennaam, maar van een tijdelijke betrekking ontleende naam der plaats geeft tot zulk een naamsverwisseling, toen die *burg* of *hof* in andere handen kwam, de gereedste aanleiding, en zal ons dus den ouden Agastaldaburg, bij volkomen ontstentenis daarenboven van eenigen anderen hof of burg tusschen Westerflier en Staveren, lichtelijk in den Oldenhof doen hervinden. Terwijl, wat de overzijde van den IJsel en de daar genoemde plaatsen betreft, ieder onzer, die ooit zijn voeten op dat gedeelte der Veluwe gezet, of maar een oog op de kaart dier streek geworpen heeft, gewis niet weifelen zal, waar die te zoeken. Zij bestaan er alle nog heden ten dage, onder volkomen gelijken naam. Dat toch *Loenen* in 't Charter nog niet zaamgetrokken, en als *Lovenen* voorkomt, dat *Eerbeek Erbeke*, en *Zuid-Empe Suthempe* wordt geschreven, zal wel voor niemand bezwaar hebben; al heeft het eerste mr. Van den Bergh tot een verkeerde naamsverklaring verleid. Van *Loenensche venen* of *Loenerveen* of (gelijk hij het veroud-Hollandscht) *Lonara vinna* daarbij te spreken, ware tweemaal hetzelfde te zeggen, daar in *Loenen* (zoo goed als in *Leuven* of *Venlo*) 't woord *veen* of *venen* reeds ligt opgesloten. *Lonara vinna* is een voor onze middeneeuwsche Veluwenaars ondenkbaar woord, omdat deze te levendig voelden, wat *Lovenen* beteekende. 't Zou met een *Lo-* of *Bosch-veensche veen* gelijk staan. In plaats van dus ook met Bondam dit *Lo-venen* tot een *Veenhuis*, gelijk *Er-beke* tot de *oude wetering*, en Zuid-Empe tot *Suithem* te maken, had hij zeker beter gedaan, zich aan de zijde van 't gezond verstand te houden, en niet in Sallant en voorbij Olst en Wijhe te gaan zoeken, wat hem, met zooveel woorden en in letterlijk dezelfde klanken, als die van onzen tijd, op de

Veluwe werd aangewezen. Van waar toch deze, men zou bijna zeggen, moedwillige blindheid voor een zoo in 't oog loopend feit? Alleen uit een geheel willekeurige, te voren aangenomen onderscheiding van Saxisch en Frankisch grondgebied, waarvoor in de werkelijkheid geen grond bestond. Hameland zou volgens hem Saxisch, de Veluwe Frankisch recht gehad hebben. Hij verwart daarbij echter verschillende tijden, en loopt over de moeilijkheden heenen, die hem tot een beter oordeel hadden moeten brengen. Blijkens het uitvoerige stuk van 855 (1) waarbij zekere Folker een aantal goederen, naar Frankische rechtsbeginselen, aan de abdij te Werden vermaakt; goederen in Hameland en op de Veluwe gelegen; wordt blijkbaar de laatste onder het eerste gerekend en dit dan ook door Van den Bergh (bl. 120) zelf erkend; »dat dit eene dwaling is" voegt hij er echter bij »in die tijden niet ongewoon, zullen wij later, bij de bijzondere behandeling dezer gouw, *aantoonen*." Slaat men dan evenwel die »behandeling" ter plaatse (bl. 190) op, zoo krijgt men niets anders te lezen, dan: »wat den brief van 855 aangaat, hier heeft zeker eene vergissing plaats, *want* Hameland had Saxisch, de Veluwe, *zooals juist uit dit stuk blijkt*, Frankisch recht." Integendeel, uit dit stuk, waarin beiden (volgens Van den Berghs eigen getuigenis) bijeen gerekend worden, kan alleen blijken, dat beiden, *toen der tijd*, Frankisch recht hadden. Dat Hameland meer dan een eeuw later — onder Wichman en Adela, blijkens dezer verzet in 997 tegen genes Testament (2) en haar beroep op de *Saxische* wet — Saxisch recht had, staat even vast (3); maar

(1) Bij Lacomblet I. S. 30 ff.

(2) Aldaar.

(3) En dit is waarlijk zoo verwonderlijk niet. Toen Folker toch, in die „benauwde dagen," gelijk hij ze noemt, de Evangelische les indachtig: „verkoop wat gij hebt en geeft het den armen," in het kloosterleven zijn toevlucht zocht, en zijn goederen wegschonk, was de Caroling Lodewijk het Kind nog Duitsch Keizer, in 997 daarentegen regeerden sedert bijna 80 jaar de Keizers van 't Saxische huis.

waaruit blijkt, dat op de Veluwe — als deel van Hameland — toen evenzeer niet dat recht inheemsch was? Hameland was met de Veluwe zoowel in 855 als in 997 één, en de plaatsen aan gene zijde van den IJsel, met een deel van Hameland in 1046 door den Duitschen Keizer, als Deventer grondgebied, aan den Utrechtschen bisschop geschonken, behoeven dus ook nergens anders dan op de Veluwe gezocht te worden, waar zij zoo kennelijk te vinden zijn. In spijt daarom ook van mr. van den Berghs min gegronde weêrspraak, doen wij zeker best, ons maar bij Racers grensbepaling te houden.

Tot het latere Sallant behooren de daarvan vroeger onderscheiden, zoogenoemde »marken aan de Vecht," van welke het (volgens Racer) onbekend is, wanneer zij aan den Utrechtschen bisschop gekomen zijn. Ik veroorloof mij daaromtrent mede eene etymologische gissing, die ik gaarne aan 't beter oordeel mijner medeleden en verdere geschied- en taalvorschers onderwerp. Gelijk men weet, had dezelfde keizer Hendrik, die den bisschop met het landgebied van Deventer beschonk, hem vier jaar vroeger het graafschap *Umbalaha* of *Agridiocensem* gegeven (1). Racer, zoowel als Van den Bergh hebben dat met de ommelanden van Vollenhove vereenzelvigd; de vraag is echter op welken grond? Racer zegt: omdat *umbalaha* zoo veel als *ommeliggend*, Van den Bergh omdat *laha* een *woud* beteekent, en dit dan het honderd jaar vroeger gegeven bosch van Vollenhô zijn zou; het een noch het ander houdt echter tegen een nadere beschouwing proef. *Laha*

(1) „Comitatum quendam *Agridiocensem* sive *Umbalaha* dictum ad S. Martinum regali authoritate donamus atque tradimus, ea vid. ratione, ut praenominatus episcopus ac successores sui de praefato comitatu, quem prius comes Eckebardus obtinuit, liberam dehinc potestatem habeant." (Heda). Daar Van den Bergh (bl. 176) dezen graaf Eckhard van elders niet te kennen zegt, teekenen wij hier aan, dat hij markgraaf van Meissen, en met Keizer Hendrik III bijzonder bevriend (hem *in paucis charus*) was (zie Pertsz *Monumenta*, VII p. 925). Bij zijn dood, die in de groote sterfte van 't jaar 1046 en dus vier jaar later volgde, vermaakte hij den Keizer al zijne landgoederen. (Ald.)

beteekent evenmin een bosch, als het met *liggen* iets te maken heeft. *Umb-alaha*, is (gelijk Van den Bergh zelf mede reeds opmerkte, maar er zich niet aan hield) uit het oude *umba*, *umbe*, *umme*, *omme* (ons *om*) en het, ook in den plaatsnaam *Alk*-maar nog bewaarde *alaha*, d. i. *heiligdom*, *tempel*, of *kerk* zaamgesteld. Daarmede schijnt mij dan ook het anders zoo raadselachtige Latijnsche *agri-diocensem* overeen te stemmen, wanneer men zich althans het laatste gedeelte van dat woord in verband met het Grieksch-Latijnsche *diocese* denken mag; het zou dan *kerk-land*, *land om* of *van de kerk* kunnen beteekenen. Wanneer we nu nagaan, dat juist in de buurt van Ommen, de beide landgoederen der abdij van Essen, Eerde en Archim, gelegen zijn, en deze van ouds den naam van *heilige* goederen, *heilig* land droegen (1); dat ons buitendien de juiste tijd niet bekend is, waarop de » marken aan de Vecht" aan Utrecht kwamen, en wij daar den plaatsnaam *Ommen* of *Umme* (gelijk het ergens in een bij Racer uitgegeven stuk heet) vinden; dat er eindelijk voor een graafschap *Umbalaha*, tusschen die van Drenthe en Twente een behoorlijke plaats overblijft; — zoo waag ik het, dit voorloopig althans, van uit de Vollenhoofsche beemden, naar de boorden van de Vecht te verplaatsen; waaruit dan tevens volgen zou dat deze latere Sallantsche streken in 't jaar 1042 aan 't Sticht gekomen zijn (2).

Deventer, 3 November 1864. VAN VLOTEN.

---

(1) Zie o. a. den *Overijsselschen Almanak* voor 1849, bladz. 190 en volg.

(2) Van den Bergh (bl. 180), is wel uit Racer niet de waarheid van diens bewering gebleken, „dat de marken aan de Vecht oorspronkelijk niet tot Sallant behoord zouden hebben;" maar deze door geen naderen grond aangedrongen uitspraak, die met den aard der zaak zelf in weêrspraak is, heeft natuurlijk geenerlei kracht van bewijs.

IETS OVER DE AREMBERGER GRACHT.

De heer Baron J. A. de Vos van Steenwijk heeft in zijne *Geschiedkundige verhandelingen over Vollenhove en deszelfs omstreken, Zwolle 1831* (niet in den handel) eene gepaste hulde gebragt aan de verdiensten van Johan van Ligne, stadhouder van Overijssel, enz. van het jaar 1548 tot 1568. Bijzonder wordt hij er voorgesteld als de bevorderaar van het heil en den voorspoed in dit oord, ook door het openen eener binnenlandsche gemeenschap tusschen Friesland en Overijssel, die nog als de Aremberger gracht en sluis gebruikt wordt ten voordeele der scheepvaart. Sedert het jaar 1557 bewoonde hij, met goedvinden des konings, het oude kasteel te Vollenhove, welks kasteleinschap van het drostambt gescheiden was· (Kamper archief n° 2094). De vaart, door hem ondernomen, begon van het Juckermeer in Friesland en werd zuidwaarts tot de grenzen van Overijssel voortgezet. Nu vinden wij eene door hem gegevene instructie en commissie van 22 Julij 1564 aan Mr Henr. van Thill, Z. M. raad in Overijssel, en het berigt van dezen, over zijne bemoeijingen, van 29 en 30 Sept. Beide stukken zijn van den volgenden inhoud.

Instructie vnd Commissie myn gen. heer Stadtholder die grave van Arnberge van wege Co. Ma^t^. gegeven Mr. Henrich van Thill zyn Ma^t^. raedt in Oueryssel.

Eerstelick alsoe by mynen Gen. herren Stadtholder den grave van Arenberch gehoert dat verbal van heren Peter

van Dekema ridder Co. Mat. raedt in Vreislant belangende de situatie vnd gelegenheit van voert soe jn Ouerÿssell gemaekt vnd ordinert zal worden, vnd is dezelue vaert begrepen vuyt. Iucker meer durch kerstgens sloet jnt Coener diep oft lange lulle nae Schotterzijl, vnd van Schotterzijl nae oft verby Slyckenborg jn die Lende vnd soe voerts duer die Lende tot an den Ossenzijl.

Vnd alsoe daer nac gehoert dat verbal van voers. Mr. Henrick van Thill syn Mat. raedt jn deser saecken verordente Commissarius vnd de charte vnd discriptie deshaluen gemaect doerseen, js daerop zyn Gen. menonge en bevell sich erster gelegenheit toe geven by Gerryt Luitgens schult op Steenwykerwolt vnd Scherwolde, Coeraet Schultinck vnd Peter van Coesfelt schulte tot Iselhamme, om mitter seluen toe ouerleggen by wat middelen vnd wege men op t oorderlicxte de erffgenaemen vnd kerspelsluiden Scherwolde vnd Isselhamme solde moejen voirholden vnd bewegen om die wateringe jn beiden kerspelen voors. oick dat ghene noch ongegrauen js wyder toe maecken, ongevérlich twintich voeten vnd op to grauen, vnd daerop voirder een maniere tho maeken, waer durch dat zelue wolde onderholden, soe dat van olde heerkompst die zelve schulten die voirs. wateringe gewonlickt zyn alle jaere op behoirlycke tyden te schouwen. Dat oick die stelle jn derselver wateringe gemaect en die vlecken daer op te leggen vnd dat hoy daer vuyt tho winnen wiser muchte gestalth worden gelyck de grafte oder waeteringe, beholtlycken in tyden dat hoy daer ouer gevoert vnd vlecken gelacht die schipvaert solde stille staan vnd nymant daer jnne to beletten.

Vnd also jn den dyck van Zuidwende die onder die Schouwe licht van Schulten van Iselhamme vnd Scherwolde een zijll gelegen genampt den Ossenzijll hyrop erstlick ouerleggen dat die erffgenaemen tot onderholdinge desseluen dycks vnd zijls behoerende, by kercken spraecke by den anderen vergadert mochten worden op een begaane tyd

en plaatse, om erstlick toe bewilligen, dat die zelve zijll xv voeten wyt mochte gemaecket worden om 6 vuyten Ossenzijls diep kommende vuyter Lende daer duer te moegen vaeren jn den olden weck stoet strukerde nae der wateringe van Isselhamme vnd Scherwolde voirs.

Vnd om alsulcken kerckerspraeck doer den schulten van Scherwolde vnd Isselhamme toe geschene dat vuyt beuell mynen Gen. heren Stadholder van Con. Ma^{t} geft syn Gen. denseluen oick hyrmede volcomen macht auctoriteit vnd beuall.

Vnd soe die erffgenaemen jn sulcken zijll jn de zuidwende toe leggen mochten bewillen mitten ouers. schulten vnd Conraet Schultinck eerstlick to ouerleggen, daermede die zelue zijll gelacht solde worden, het were dat een penninck opt doirvaren van den seluen zijll gesat worde die by den ghenen een tyt lanck wederomme ontfangen worde, soe die coste aen t maecken van de voirs. zijl gelacht hadde, vnd jngelycken mede to spreecken van t onderholt, wachten vnd waren desseluen zijls.

Vnd die erffgen. voirs. versamet wesende denseluen guede menorge voirhalden, dat de menorge van zyn Gen. weere dat durch alsulcken vaert de gemene reyzende man oick die coepman merekelycke gefordert solde worden, om die periculose wateren en meeren te schuwen, soe jn den lande van Vreislant synnen, vnn dat durch deser vaert die van Vreislant vnd Ouerysell die eene tot den anderen gefuechtlycken solden moegen commen vnd oir negotiatie vnd coepmanschap doen.

Solden oick doer dat opmaecken van selve wateringe die landen daer omtrent gelegen merckelycke gebetert vnd daer water bequaamlyck geleidet solde worden. Aldus gedaen toe Leeuwarden onder dat hanteycken myns gen. heren den grave van Arenberge Stadholder den xxij Julij a° xx^{c}lxiiij. Onderteikent Jan van Ligne.

Alsoe myn gen. heer stadtholder generael die wolgeboeren

grave tot Arenberch my Henrick van Thill Co. Ma^{t}. raedt jn Oueryssell commissie vnd beuell gegeuen opt punct van der nyeuwer vaert vuyt Freislant jn den lande van Oueryssell, mitten Erentfesten Johan Sloet droste den landes van Vollenhove sich toe geuen by dee gemenen jngeseten der kerspelen Scherwolde vnd Iselhamme, volgende die zelue commissie op ten xxviij^{sten} tegenwoordiger maent Septembris gekhomen by den jngeseten van Scherwolde vnd den seluen voergeven welker gestelt zyn Gen. voer dat weluaren vnd geryffelycheid der gemener ondersaten van den lande van Vreisland en Oueryssell van menonge een gemene vaert bynnen landes tho maecken, de erstlick komen solde vth Vreislant vth Johannis sloot bynnen landes tot jn de reuyr van de Lende, deselue scheidt dat lant van Vreislant vnd Oueryssell, vnd voort vuyte Lende in Ossenzijlsdiep, en van daer ander dyck, daer die Osselzyll jnne lucht, t' maecken ein ouertocht en wintaers en die schuwen daer mede aeuer to wenden, en voert bynnen landtz doer die olde wech sloett barekende an dat landt genant Mr. Cornelyss landt jn den scheyt sloot tusschen den kerspelen Scherwolde vnd Isselhamme vnd soe nederwaerts sckomende jn de Scherwoldiger weteringe langess nae dat Geethorrische meer nae die Swarteslues en Arenbergsche grafte, jn welcke olde wech sloot geholden solden worden stelte van acht voett vnde die principael weteringe xij voet, begerende jn den naem van zyn Gen. sich daer toe goetwillich willen maecken, ende vp dit toecomende jaer dat zelue werck twoegen vullen brengen. Hyr op oir beraekt genamen vnd durch oerer schulten Geert Luckessen voer antwordt gegeuen, dat sy wall willich weeren zyn Gen. wille en menonge tho achtervolgen, soe hetzelue sonder oeren schaeden gescheen mochte. Edoch soe die erffgenaeme oick enige van den huisluyden, en jngeseeten daer niet tegenwoordich weren, van menonge deselue daer op to spreecken vnd daer nae durch den voirs. schulten zyn Gen. antwort toe geuen.

Nota. Hyer en sal gien grote swaricheit vallen moegen vuyt oirsaecke dat aldaer eene opene wateringe befonden wort de men alle dage schouwet, dat een stuck weges gegrauen moet worden.

Den xxix Septembris des volgenden dages ons gegeuen to Isselham jn der kercken by den gemeenen huisluiden vnd jngeseten vnd den zeluen tghene ons jngelycken voergegeuen, die daer op durch den schulten van Isselham ter antwort gegeuen, dat zy sich jn die saecken goedwillich solden willen maecken, soe het zelue sonder oeren schaeden konde gescheen; dan soe die zelue weteringe konde gemaecket vnd genamen worden durch den dwergsloet solde gelegen en hem beter te doen staen. Edoch sie wolden sich samentlyck jn der saecken bedencken vnd den beqweemsten week overleggen, waer durch die nieuwe vaert gevordert mochte worden vnd wolden daer nae Zyn Gen. durch oeren schielten antwort geuen, erbiedende sich altyt dat beste te doene.

Hier moet bedacht worden, dat men die saecke alsoe moet ouerleggen, dat men dat kerspel van Blanckenham niet en raecke, soe die erffg. des seluen kerspels gemeenlick jn den steden Deuenter en Campen geseten, die men niet wall sotter soecken betoegen solde konnen, soe ook de lande des des seluen kerspels sier lege sinnen en geringe met water beloepen.

Jn den dyck van de Zuitweude licht een klein zyll; deselue solde aldaer moeten blyven liggen sonder wyders gemaecket te worden, dan solde de overtocht aldaer gemaecket moegen worden, soe men van beyden voirs kerspelen wal verstaen dat zy dat Freesche water jn den landen en kerspelen vurs. neit konden liden, weren doch met andere wateren toe vele beladen vnd bezwaert. Aldus gedaen op den xxx Septembris a° lxiiij jn tegenwoirdieheit vnd bywesen van Geert Lucheschen Schulte tho Scherwolde vnd Peter van Coesfelt Schulte tho Isselham vnd vnderteeckent by den

voers. drost van Vollenhoe vnd raedtzheren voers. Noch stont onderteeckent aldus Johan Sloet Henriek van Thyl.

De Stadhouder had in het land van Vollenhove zijne eigene venen of landerijen, welke hij ontgon of bebouwde. Op zijn verzoek leverde Kampen hem den mest, dien men anders over de brug deed storten en na met zijne potschepen afgehaald werd (N° 2215.) Nog na zijnen dood stond de regering van Kampen toe, dat de schippers den mest weghaalden, mits de pastoor Johan Vuyst te Vollenhove een bewijs gaf, dat die op de landen van Aremberg zoude gebragt worden, daar eenigen dien op andere plaatsen verkochten. De belegene aarde, tot daartoe ook gehaald, konde men niet wel missen, nu de welle opgemaakt werden. (N° 2298).

Na zijne terugkomst uit Frankrijk werd hij, 10 Mei 1568, door afgezanten van Kampen te Vollenhove begroet, aan welke hij verklaarde, dat hij gehoopt had voortaan van andere moeite ontslagen te zullen zijn, doch dat hij, op bevel van Alva tegen den vijand naar Groningerland moest. Hier sneuvelde hij, den 23sten in den slag bij Heiligerlee. De drie steden betuigden, 4 Junij, aan de gravin weduwe het leedwezen over den dood des Stadhonders, die vele jaren met goede voorzigtigheid, rust en vrede geregeerd en de previlegien altijd had voorgestaan, met verzekering van gewilligheid, om aan haar en hare kinderen dienst en vriendschap te betoonen, gelijk zij haar ook in 1569 hartelijk geluk wenschten met het huwelijk van hare oudste dochter en den graaf van Lalaing (N° 2292 en 2811.)

Bij zijnen dood was de vaart, zoo veel Overijssel betreft, nog niet geheel voltooid. Voor eene onafgebrokene communicatie tusschen Groningen en Friesland en IJssel en Rijn bleven nog belemmeringen over, welke de Stadhouder Hierges, in 1573, toen de Hollanders de Zuiderzee voor de koningsgezinden onveilig maakten en het groote nut der binnenlandsche vaart bleek, zoo veel mogelijk door middel

van doorgravingen, en van de Aremberger grift partij trekkende, trachtte weg te nemen of te verminderen (N° 2418). En den 18 Mei 1577 wendde zich de weduwe van den graaf, geboren gravinne van der Marck, aan ridderschap en steden, met verzoek dat het werk, waaraan vele kosten gedaan waren, van de Overijsselsche zijde mogt voltooid worden, terwijl er nog weinig te graven was om het naar de Blesse en voorts naar Slykenburg te leiden. Haar brief is van den volgenden inhoud.

Gestrenge, ernferte, eerbaere, wyse, voersichtige, lieue besundere en goede frunden. Wij hebben V. L. onuermeldet nyet willen laeten, wie dat by wylen lofflicker gedachtenisse den graue ts Arenberghe, onsen fruntelicken lieuen heere en man, hier beuoerens tot weluaert van gemeene landen ende gerief der hantierende coopluyden en anders (nae de goede affectie, die hy tot desen landen als desselues gewezene Statholder was dragende) zekere binnevaert oft grift begonnen heeft te grauen van de swarte sluys tot Yselham oft daeromtrent toe, met merckelycke groote oncosten daeran ghelacht, tot dyer meijninge dat daerdeur die landen van Oueryssel en Frieslant binnen 't lant, sonder de Suyderzee te gebruycken, in storm ofte noet gerieuet mochten wordeu, ende tot dyen eijnde M^r^. Hendrick van Thyl raedt in het lant van Oueryssel om die beschikkinge daervan te doene gecommitteert, die van opgen. Ouerysselsche zyde nae gedane jnformatie beuonden, dat men met zeer weijnich grauende dat voirs grift nae de Blesse en voerts nae Slyckerbosch konde leijden en dirigiren, als V. L. bij ongelachte copie breeder zullen mogen vernemen.

Diewijle nu deur affsteruen onses voerg. heere en man en dese geferlijcke tijden zoedane goede en geriefelycke werck verhindert en naegelaeten is geweest, ende wij tseluige geerne (om die angelachte groote oncosten nyet vergeefs te hebben) volbringen solden, is aan V. L. onse guetlicke

en fruntlicke begeuen, die seluige (in aenschrang als bouen en ter contemplatie ende erkentenisse van de goede en getrouwe weldaden zoo onse voirs. heere en man de voirs. lande van Oueryssel altyts bewesen heeft en ons oick sunderlinghe te geualle) willen die goede trant daeran holden, dat van de Ouerysselsche zijde het aengevangen werck geeffectueert en voleindiget worden mogen, mits deputerende eenige van V. L. die nae gedaene besichtinge den bijgeseten kersspelluijden onderrichten en induceren om tvoirn. werek opt spoedelycxte te volmaken, daeran V. L. ons eijn seer aengenaem fruntschap ertzeygen zullen, sulex in anderen tegens V. L. te erkennen en verschulden gantz geneycht en willich, hier met V. L. mit versouck eynes toeverlatichs antwoirds in Schuts des almoegenden beuelende. Datum to Schillinck den xviy may 1577.

Margriete gefurste grauinne to Arenberg, geborne grauinne van Merck, vryvrouwe to Barbanson, Zeuenberge etc.

V. goutwyllyge frundyne.

Aan ridderschap en drie steden der landschap van Overyssel.

Uit eene missive der gravin, aan de regering van Deventer den 17 Oct. 1583 te Aremberg geschreven, blijkt dat hare sluisen, huizen, venen en andere goederen, in het ambt van Vollenhove gelegen, door de krijgslieden van het land van Overijssel gebroken, verbrand en verwoest waren, hetgeen, meldt zij, noch haar echtgenoot noch zij aan de landschap verdiend had, te meer daar zij na zijnen dood zich met deze oproeren en troebelen in de Nederlanden niet gemengd, maar zich op haar huis onder bescherming van het rijk stil gehouden had. Nu werd zij door de erfgenamen van wijlen Johan van Dottinchem en de weduwe van wijlen Gerrit van Irthe te Deventer aangesproken voor achterstallige schuld, die op deze goederen geadsigneerd was en uit de opkomsten

niet betaald kon worden. Ten einde hare welwillendheid te toonen, gaf zij ordonnantie op haren dijkgraaf en rentmeester te Zevenbergen om twee jaren achterstallige rente te betalen in hoop, dat de sluis, huizen, venen en andere goederen in beter stand gebragt mogten worden tot betaling der crediteuren.

Dat de voltooijing tot stand kwam, heeft de uitkomst bewezen. In de Almanak van 1848, bl. 205 volg. vindt men, met het gunstig oordeel van Baron J. A. de Vos van Steenwijk over den Stadhouder, latere bijzonderheden over de vaart, welke, met de tegenwoordige, tot hare geschiedenis behooren. Welligt maken nadere bescheiden deze geschiedenis volledig.

NADERE BIJDRAGE OVER HETZELFDE ONDERWERP.

In de laatst gehouden Vergadering deelde ons onzen helaas nu overledenen geachten Voorzitter een bijdrage mede betrekkelijk de Arembergersluis en aankleve van dien.

De Heer Molhuijsen deze mededeeling doende, uitte daarbij den wensch, dat diegene der Leden, welke omtrent deze zaak iets verder wist, zulks mogt opgeven.

Ofschoon ZEd. reeds vele bronnen ter sprake bragt, wil ik, hetgeen mij aangaande deze voor het noordwestelijk deel van ons Gewest zoo belangrijke sluis en gracht bekend is, thans zoo 't mij vergund zij, aan de Vergadering mededeelen.

De Arembergergracht, bij 't gemeen bekend onder den naam Heeregracht, neemt zijn loop van af de sluis van dien naam in de gemeente Zwartsluis in een vrij regtstandige richting, noord-noordwestwaarts tot aan de Rondutenbrug, onder de gemeente Wanneperveen, verder door het Beulakerwijde tot aan de Verssloot voor Joonen, gemeente Giethoorn.

De grenzen zijn hier en daar, doch niet regelmatig zigtbaar, aan het eind' digtgegroeid, zoodat de scheepvaart daardoor belemmerd wordt.

Van 't zuideinde van Giethoorn, door het Gietersche Meer, door of langs Muggenbeet, de Hugengracht, de Oldeweg, Noord op in het Steenwijker Diep in de Wetering naar Kalenberg en zoo naar Ossenzijl in het Kerspel IJsselham en van daar door de Ossenzijlersloot in de rivier de Lende.

De doorvaart door de Arembergersluis is sedert een halve eeuw en nog korter tijdsverloop, zeer toegenomen.

Verschillende oorzaken hebben daartoe medegewerkt, als daar zijn het vergrooten der sluis te Ossenzijl, gemeente Oldemarkt, die van uit het kwartier van Vollenhove op de rivier de Lende uit- en in schut een goede communicatie met Friesland, ja zelfs met Groningen is; de verbetering der Ronduterbrug en het stellen van een ophaalbrug.

De geheele vernieuwing van de Aremberger-schutsluis in 1826, met meerder capaciteit van lengte en breedte, is ook de uitwatering zeer bevorderlijk geweest, hoewel die uitwatering door het maken der kribben in het Zwarte Water of Zwolsche Diep veel belemmering ondervindt.

De sluis is in later jaren en ook thans voor de scheepvaart, zeer belangrijk te noemen, en wel voor die naar Friesland, Groningen, Overijssel en zelfs den IJssel, dus ook voor Gelderland, daar de IJssel met het Zwarte Water, door de Willemsvaart gemeenschap hebbende, vele kleine vaartuigen van en naar voornoemde Oorden van de doorschutting van de sluis zeer veel gebruik maken, wijl ze dan niet over zee behoeven, en dus als 't ware op de binnenwateren kunnen blijven.

De Eigendommen tot de Arembergersluis behoorende, bestaan slechts in 2 stukjes buitendijks gelegen land, voor 't grootst gedeelte rietland, onder Zwartsluis, en eenige grondpachten, gevestigd op 2 bleekvelden, woonhuizen enz., meestal in de nabijheid van de sluis.

Ook is de Ronduterbrug het eigendom der Participanten.

De Administratie over gemelde sluis en goederen geschiedt door een Rentmeester daartoe benoemd door de gezamentlijke Eigenaren Participanten. Ruim een eeuw blijft die betrekking bestendig in de Famille van van Setten.

Thans wordt zij bekleed door den Heer Johannes van Setten oud Burgemeester van Zwartsluis.

De jaarlijksche opkomsten van een en ander bedragen voor het tegenwoordige ongeveer vierdehalf duizend gulden.

De uitgaven zijn gewoonlijk 6, 7 en 800 gulden.

In 1826 heeft men besteed voor buitengewone werken doch grootendeels herstellingen zesdehalf duizend gulden.

Het gemiddeld getal vaartuigen dat de sluis jaarlijksch in- en uitvoert stelt men op ruim drie duizend.

Bij den verkoop der goederen van den Stadhouder Aremberg, is de Aremberger-schutsluis en aankleve van dien in particuliere handen gekomen en wordt nog heden in 12 deelen of $\frac{1}{8}$ parten verdeeld welke den naam voeren van de eerste Eigenaren.

Een lijst van participanten zoo als die tegenwoordig deelgeregtigden zijn leg ik hierbij over.

Zekerlijk bestaan er schrifturen van oude dagteekening betrekkelijk deze sluis en aanhoorigheden; waar dezeve te vinden zijn is mij onbekend, maar ik veronderstel dat de voormalige Participanten der groote Staphorster-schutsluis te Nieuwe sluis, gemeente Zwartsluis daarvan mededeeling zullen kunnen doen en thans bij het Ministerie van Financien bij den overgang der Staphorster-schutsluis berusten.

Zeker gaat het, dat toen de Staphorster-schutsluis door de Ingelanden van Staphorst en het noordeinde van Rouveen ten jare 1619 voor een halve aam Rhijnsche wijn en bepalingen van peil enz. aan Hendrik Bentinck, Johan van Echten, Harm Wolds, Harmen Roelinck en Johan Vriesen werdt overgedaan, ook toen of iets later deze mede den eigendom van den Aremberger-sluis hebben bekomen.

Vele grachten of griften als de Cornelisgracht, Jan Bouwesgracht, Thijsgracht, Beulakergracht, Beukersgracht, Engbertsgracht, Ooster- en Wester- Kolderveensche-gracht en Nyeveensche grifte onder Giethoorn, Wanneperveen, Dinxterveen, Kolder- en Nyeveen, zullen zeker toen de Arembergergracht werdt daargesteld mede zijn gegraven.

Deze of eenige o. a. dezelve zijn heden nog dienstbaar voor de vaart te Meppelerdiep.

Het kerspel IJsselham in de geschiedenis van dit gewest

van vroeger eenwen zeer bekend, hezit thans nog in 't gemeen aanzienlijke bezittingen als een Erve te IJsselham eenige losse landerijen en de Zijl te Ossenzijl.

Deze Zijl is eerst in 1810 gelegd; vroeger bestond er maar een klein Zijltje, dat slechts voor kleine vaartuigjes, bokken en panters diende.

In 1810 is ook het vaarwater vroeger alleen dienende tot waterloozing voor de landen van IJsselham ontstaan, dat de rivier de Lende met het Steenwijkerdiep verbindt.

De tegenwoordige opbrengst der sluis te Ossenzijl is zeer aanzienlijk bedragende per jaar 4 of 5 duizend gulden, wordt ieder jaar verpacht en de verdere eigendommen publiek verhuurd.

De tegenwoordige sluis en verder daar aan verbonden eigendommen worden beheerd door vijf gecommitteerden, welke gekozen worden door de Ingelanden en die aan dezen rekening doen.

De gelden die er overschieten na aftrek van het onderhoud kunnen zeer aanzienlijk worden beschouwd, zoodat er steeds gelden in kas zijn welke ten behoeve van het Kerspel IJsselham worden nitgezet of ook wel tot aanleg van werken besteed. Zoo onderanderen bestaat er een kunstwerk van Oldemarkt door IJsselham alleen ten gerieve van de ingezetenen aldaar.

De gronden van het Kerspel IJsselham zijn vruchtbaar, en bestaan uitsluitend uit weide en hooilanden met eenig veenland 't welk sedert jaren verveend vroeger een veel grooter uitgestrektheid bevatte, ook wat de bevolking betrof.

F. H. Ebbinge Wubben.

EIGENAREN OF PARTICIPANTEN IN DE AREMBERGERSLUIS.

Het zesde part BENTINCK.

J. D. Graaf van Rechteren van Ahnem 2/15.
H. A. A. S. H. Grasina van Rechteren 2/15.
J. D. van Hasselt . . . . . 2/15.
H. J. van Hasselt, geb. Jordens . . . . 2/15.
G. J. G. de Vidal de St. Germain . . . 2/15.
W. Tobias . . . . . 1/4.
S. L. J. Queijssen . . . . . 1/12.

Het zesde part ROELINCK.

Vrouwe J. P. Sandberg, echtg. van Mr. C. J. B. Nobel. . . . . 1/6.
J. H. P. van Dalen, echtg. van J. ter Steeg 1/6.
W. Tobias . . . . . 1/6.
M. Sichterman . . . . . 1/12.
S. S. H. Sichterman, echtg. van van Haersolte. . . . . 1/12.
Mr. G. D. Jordens . . . . . 1/30.
Erven Mr. Reint Terpstra . . . . . 1/15.
Dr. C. H. J. van Berchuis en mede Eig. 1/30.
D. J. Jordens . . . . . 1/30.
G. J. G. de Vidal de St. Germain . . . 1/12.
D. H. Wicherlink . . . . . 1/12.

Het zesde part ROESE.

J. J. van Streijen, Wed. J. J. Imans . 3/5.
Mr. G. D. Jordens. . . . . 1/10.
A. M. Imans, echtg. van N. IJzendoren 1/10.
W. Tobias . . . . . 1/10.
D. H. Wicherlink . . . . . 1/10.

Het zesde part EWOLDS.

A. M. Imans, echtg. van N. IJzendoren 1/8.
D. H. Wicherlink . . . . . 1/16.
J. J. van Streijen, Wed. J. J. Imans . 1/16.
Erven Mevrouw Wed. Terpstra. . . . . 1/4.
O. F. Greven en medeleden. . . . . 3/32.
G. J. G. de Vidal de St. Germain. . . 1/4.
Kinderen van J. A. G. de Vos v. Steenwijk 1/32.
J. van Setten. . . . . 1/8.

Het zesde part BANIER.

J. J. van Streijen, echtg. van J. E. Imans 1/3.
A. M. Imans, echtg. van N. IJzendoren 1/3.
Erven Mevrouw Wed. T. E. F. Heerkens 1/3.

Het zesde part VRIESE.

J. van Tricht. . . . . 1/6.
Idem. . . . . 1/8.
D. H. Wicherlink . . . . . 1/8.
G. J, G. de Vidal de St. Germain . . . 1/8.
P. M. Schuurman . . . . . 1/8.
Nicolaas van Rhijn . . . . . 1/12.
D. J. Jordens . . . . . 1/24.
D. H. Wicherlink . . . . . 1/8.

VERZAMELING VAN STUKKEN,

DIE BETREKKING HEBBEN TOT

OVERIJSSELSCH REGT EN GESCHIEDENIS.

TWEEDE AFDEELING.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN.

VIERDE STUK.

Uitgegeven door de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, enz.

DEVENTER,
J. DE LANGE.
1867.

INHOUD.

Bladz.

I. NOTA OVER DEN LEEFTIJD VAN HET HANDSCHRIFT IN HET DEVENTER ARCHIEF, DOOR Dr J. VAN VLOTEN ALS OUDSTE STADSBOEK OF STADRECHT VAN 1381 UITGEGEVEN . . . 1.

II. DEVENTERS OUDSTE STADRECHT. (1448) . . . 10.

III. NOG IETS OVER HYEN EN TEGEDERS . . . . . 14.

IV. ORDINARII VAN KAMPEN EN ZWOLLE . . . . . 19.

Oudste Ordinarius van Kampen . . . . . 19.

Ordinarius oppidi Campensis . . . . . 37.

Eerste brief van 21 Febr. 1334 . . . . . 52.

Tweede brief van 21 Febr. 1334 . . . . 60.

Ordinancie der Stadt van Zwolle, dat jair doer te holden alst van oldes gewoentlicken is gewest . . . . . 68.

Woe ende wie die officien der Scepenē doen ende regieren sall . . . . . 75.

V. HET OVERIJSSELSCH EN GELDERSCH ADELIJK GESLACHT VAN VAN ESSEN . . . . . 77.

VI. PHILIPPUS ROVENIUS EN ZIJNE NAASTE BLOEDVERWANTEN . . . . . 90.

635-396

NOTA over den leeftijd van het handschrift in het Deventer Archief, door Dr J. van Vloten als oudste Stadsboek of Stadrecht van 1381 uitgegeven.

De voormalige Stadregten zijn bij deze Vereeniging in behandeling. De Hoogleeraar van Vloten heeft in hare voor-laatste vergadering de aandacht ingeroepen op een onuitgegeven Stadregt van Deventer, naar zijn oordeel van het jaar 1381. Door mij is daarentegen aangevoerd, dat het schrift van dat stuk van latere dagteekening was. — Hij heeft dat handschrift in de laatste vergadering aan mij en eenige anderen vertoond en op mijne aanmerking, dat het schrift zeer nabij de oudste drukletters kwam en mij toescheen ongeveer tot 1461 te behooren, verklaard, dat hij het als Stadregt van 1381 uitgeven zou, terwijl daarop door mij is medegedeeld, dat ik dan het innerlijk bewijs der onjuistheid van zijn gevoelen moest leveren.

De Heer van Vloten heeft in den aanvang van dit jaar aan dat voornemen gevolg gegeven door te Zutphen bij Thieme een vijftal voorlezingen over Deventer, met bijlagen, waaronder het tot dusver onuitgegeven oudste Stads-*boek* (1381) boven de Bijlage zelve Stad-*recht* van 1381 (zie p. 129) genoemd, bij den druk meer algemeen bekend te maken, en heeft zijne wijze van zien, met wederlegging van mijn afwijkend gevoelen, op die pag. 129 en p. 171 en 172 ontvouwd.

Ik zal dus thans, na die bladzijden hier teruggegeven te hebben, dat innerlijk bewijs van onjuistheid leveren, door datzelfde stuk, zooals de Hoogleeraar het uitgegeven heeft, aan

dezelfde bronnen, die hij heeft gebruikt, te toetsen, slechts één bewijs van elders daar tusschen voegend, omdat het ontleend is aan een persoon in bepaalde betrekking, te weten aan Bertold van Bakerweerd, na 1381 Rigter te Deventer, en dus al dadelijk gemakkelijker vastgehouden kan worden, dan met bewijzen, uitsluitend aan zaken ontleend, het geval is.

De Heer van Vloten, deelt ons dan bladz. 129 het volgende mede:

»Blijkens de laatste post op de Deventer kameraarsrekening van 1381 werd er »»een nye boec"" aangeschaft, »»daer onzer Stad recht ende anders onse Stadzaken inne beschreven"" werden: »»vor parkement, vor scriverloen, ende dat boec te binden"" werd betaald »»vijf p. viij st.""

»Dat boek is nog ongerept ten gemeente-archieve voor handen, en geeft ons dus den oudst bewaarden vorm van 't Deventer Stadrecht, bij 't welk men in de laatste helft der volgende eeuw (1460 en v.v.) de aangebrachte wijzigingen en bijvoegingen aanteekende, tot men er in 1486, het bij Dumbar uitgegevene, in vier boeken voor in de plaats stelde. — Wij deelen het hier ter vergelijking mede; gelijk men zien zal, laat de min geregelde orde der verschillende afdeelingen, veel te wenschen over, en staat het daarin bij de geregelder indeeling van 1486 achter. — In de taalvormen, gelijk al aanstonds in 't oudere *weder* voor 't latere *tegen*, is hier en daar eenige wijziging merkbaar, zoo als zich dat, bij ruim een eeuw tusschenruimte, licht verklaren laat."

Daarop volgt pag. 130 tot 171 dat Stadrecht met de latere wijzigingen en bijvoegselen op 't eerste boek, waarna men verder pag. 171 en 172 leest:

»Na 1471 (zie boven bl. 136 en hier) vinden wij geen bijvoegselen meer aangeteekend; vijftien jaar later kwam toen het nieuwe beter geordende, en naar omstandigheden gewijzigde Stadrecht tot stand; en, even als in 1381, vinden wij ook op de rekening van dit jaar weder een post voor 't binden en schrijven van »»der stad nije boeck"":

»»Van der stad nije boeck te laten bijnden, bij m^r^ Steven gegeven 1 pont iiij sc.; bij den fraters wt heren Florenshuijs by Steven angeteykent van pergament, dair der stad nye boeck in geschreven is, ende wair die privilegien in gescreven werden xxix quaternen, elke quaterne vj stuver.""

»»Meister Steven" [»onse secretaris" gelyk hij in andere posten nader wordt aangeduid]"" van beveel des Raedes, van der Stadboeck te scrijven xij r. g. facit xv pont.""

Tekenen wy ten slotte nog aan, dat de punten van 't vorige hier meêgedeelde Stadboek — blijkens rekening van 1359, reeds toen werden opgemaakt:

»»Feria sexta (post convinctionem beati Pauli) per Theodoricum Reijnerum Ghenekium Odonem, Johannem Herbordum, et Wernerum Hademanni, qui ordinaverunt puncta seu articulos pro jure Civitatis servandos, in expensis xvj sc. vj s.""

»Het hield dus toen nog 21 jaar aan, voor deze punten in 't net geschreven en in den stevigen band gebonden werden, waarin wij ze nog heden vinden. — Eerst in 1381 toch hebben wij den post voor 't francijn, den band, en 't schrijversloon uitgetrokken gevonden (zie boven bl. 129). — Daar men nu wel geen schrijversloón zal betaald hebben, vóór dat verdiend was, zou reeds deze post voldoende zijn, dit eerste ons bekend geworden Stadboek op 1381 te stellen. — Wij vinden er echter buitendien de latere wijzigingen tot op 1471 bijgevoegd, de taal hier en daar verschillende, de orde minder juist, en het geheel blijkbaar in 1486 door 't nieuwe Stadboek, in 4 afdeelingen, vervangen. — Ik moet dit alles hier zoo bepaaldelijk aanstippen, omdat m^r^ J. van Doorninck, uit het *vermeende* latere schrift de herkomst uit het jaar 1381 betwijfelt, als kon de arme schrijver het helpen, dat hij een andere hand had, dan men hem omstreeks 5 eeuwen later toedichten wil. — Bij ontstentenis van alle andere gegevens, kan men zeker ook uit het handschrift eene gissing naar den tijd der vervaardiging van een of ander stuk wagen; het blijkt echter hier weder, welk een bedrie-

gelijke maatstaf dat is. — Zelfs een zoo ervaren handschriftlezer toch als mr van Doorninck, laat er zich tot een meening toe vervoeren, die lijnrecht tegen de klaarblijkelijke feiten indruischt; terwijl zelfs, volgens zijne zienswijs, de bijvoegselen van 't jaar 1460 en verv., in 't handschrift, een ouder letterschrift verraden zouden, dan het 80 jaar vroeger vervaardigd boek zelf."

Tot dus ver de Heer van Vloten. — Toetsen wij thans de identiteit van dat Stadregt van 1381 met de latere wijzigingen en bijvoegselen aan de door dien Heer bedoelde post der Rekening van 1381 dus luidend: »Item een nye boec, daer onser Stadrecht ēn anders onser Stad zaken inne bescreven is, vor parkement, vor scriverloen en dat boec te binden vii ℔ viii s."

Waar blijven hier anders onser Stad zaken? Die uitdrukking toch is geen pleonasmus, wijl men in de Rekening van den Cameraar Gerrit van Ockenbroek over 1376 leest: Item des dinsdaghes daerna op Sinte Kathrinen dach bi Wolter Borre, Aernt Upperheest, Gheert van Ockenbroeck, Henric ter brugghen, Gheert Scureman, Johannes ter Hurnen do sie geseten hadden over der Stad zaken, alse burgeren te maken xxj s.

Zoolang dus de Heer van Vloten uit dat Boek geen andere Stadszaken als het Stadregt met de wijzigingen en bijvoegselen aan het licht heeft gebragt, blijkt de identiteit van het in 1381 bedoelde Boek met het door dien Heer opgeleverde niet.

Dr van Vloten vergelijkt verder eenige door hem uit de Cameraars-Rekening van 1486, ten aanzien van het Oude Stadregt bijgebragte posten met het gebeurde in 1381, maar slaat geen acht op het groote onderscheid, hetwelk er tusschen de date certaine van het Stadregt van 1486 en zijn Stadregt van 1381 aanwezig is. — Op de keerzijde toch van het eerste blad van het origineel Stadregt van 1486 is door dezelfde hand die het origineel vervaardigd heeft, opgeteekend: »Anno domini millesimo quadringentesimo oc-

tuagesimo sexto noviter est iste liber renovatus de communi consensu consulatus et communitatis Daventriensis et divisus in quatuor libros, secundum ordinem ut supra patet in quolibet libro de quo in eo tractatur." Zoolang dus door den Hoogleeraar van Vloten, niet eene dito inlichting uit het Handschrift van zijn Stadregt van 1381 aan het licht is gebragt, mag hij, hetgeen in 1486 gebeurd is, niet toepassen op hetgeen in 1381 heeft plaats gehad.

Blijkt dus voor alsnog evenmin de identiteit als het verband van het door den Heer van Vloten uitgegevene met dien post van 1381, zijne zaak wordt er niet beter op wanneer men den inhoud van het Stadregt aan de meest geloofwaardige, gelijktijdige documenten toetst. — Pag. 137 toch leest men: »Item, dat die scepenen voirtan sullen doen scriven wes sie wisen ende sullen gelyc wijsen in geliken saken." De tijd van geboorte dezer bepaling is het jaar 1423, staande aan het hoofd van n° 1216 van het Deventer Archief (volgens K. en W. Deventer I. 487 het aller-oudste boek van Sententien dier stad) dit Concordaat van Raad en Meente: »Int jaer ons heren m.ccccxxiij opten woensdach des derden dages in Meerte overdroegen Scepen ēn Raet der stat van Deventer mitter Gemeente, dat die Scepēn voirtan solen doen schriven soe wes sie wijsen ēn solen wijsen gelyc in gelycken saken."

Dit Artikel heeft dus minstens 40 jaar na 1381 het eerste licht gezien.

Hetgeen in het tweede Artikel van p. 138 omtrent de rekenpligtigheid van Schepenen en Raden aan drie goede mannen uit elke Straat gelezen wordt, is denkelijk nog vrij wat jonger dan 1423, wijl ik het eerst in de Excerpten van den Heer Cost Jordens uit de Rekening van den Cameraar Herman Bueving over 1452 aangetroffen heb: des donredages voir sente peter doe die Scepenen der Meente rekenschap gedaen hadden."

Aan den voet van p. 138 en in 't hoofd van p. 139 komt eene bepaling omtrent de Veem-schepenen voor, welke

ook al weder op eenen lateren oorsprong van dit Boek dan 1381 verwijst, wijl de bevoegdheid van Deventer, om eenen vrijstoel op te rigten, van 1386 dagteekent, het Concordaat van Raad en Meente om volstrekt geen veem-schepenen in de Regering te dulden, volgens Dumbar K. en W. Deventer I. p. 644 en 645 van 1394 is en het beperken van het getal veem-schepenen, in verband tot hetgeen p. 147 omtrent de heimelike regters voorkomt naar den tijd van den ondergang der instelling van de veemschepenen (laatste helft der 15e Eeuw) schijnt te wijzen. — In alle geval had men te Deventer in 1381 de bevoegdheid niet, veem-schepenen in den Magistraat te kiezen.

De bepaling omtrent de beperking van het getal Hollanders te Deventer op p. 139, komt het naast bij Artikel 2 van een verdrag, hetwelk Dumbar K. en W. Deventer II. p. 176 vermoedt, niet vóór het laatst van 1465 gesloten te zijn.

Het verbod op p. 141 van tijmmer of tins uit Deventer te brengen in geestelijke hand, hoort 't huis in den tijd van het vervallend crediet der geestelijke instellingen, het naast voorafgaande aan de hervorming, zoodat het ook niet veel ouder zal zijn dan het midden der 15e eeuw.

De uitdrukking: Bartholt van Backerweerd in der tijd richter te Deventer, p. 145, wien de Hoogleeraar van Vloten aanziet als waarschijnlijk dezelfde als Barthold ter Sell, laat geen de minste twijfel over omtrent de latere dagteekening van zijn Stadregt dan 1381. — Men kan kennis maken met dien van Bakerweerde als burger van Deventer en kastelein van het huis Waardenborg te Holten in 1394 bij Dumbar K. en W. Deventer I. 561, 562 in nota en als Rigter te Deventer in de Cameraars Rekeningen van 1394 en 1398, terwijl Bisschop Frederik van Blankenheim, hem op 17 Febr. 1406 (zie deszelfs Officiatorum op het Prov. Archief van Utrecht fol. 27) wegens het ambt van Colmenschate en het Schoutambt binnen Deventer 776 gulden uu

pl. en 13 Gendsche nobelen schuldig blijft. — De bepaling waar Barthold van Backerweerd in der tijd richter hier voorkomt, is dus stellig later dan 1406.

Pagina 146 al verder leest men: »Item soe en sal men geene punten doen setten in der stad boeck of daeruijt, buten willen ende weten der gemeenten."

Het is hier de plaats, den tijd, van welken de deelneming der Meente aan dergelijke zaken dagteekent, zoo na mogelijk uit de Cameraars Rekeningen op te sporen.

Op hetgeen D^r^ van Vloten p. 171 uit de Rekening van den Cameraar Johan van Arnhem over 1359 heeft medegedeeld, te weten: feria sexta (post convinctionem, lees: conversionem beati Pauli) per Theodoricum Reijneri, Ghenekinum, Odonem, Johannem, Herbordum et Wernerum Hademanni, qui ordinaverunt puncta seu articulos pro jure civitatis servandos, in expensis xvj sc. vi s., volgt kort daarna: »Item sabbatho sequenti per Theodor., Odonem (en verder dezelfden als voren) sedentes et ordinantes praescripta puncta conscribi in librum civitatis in expensis vi S. viii den̄.

Zij, welke hier zekere punten van Stad-regt in 1359 vaststelden en bovendien last gaven om ze in het Stads boek op te tekenen, waren enkel Schepenen en Raden, niet Raad en Meente.

In de Rekening van den Cameraar Johan van Rijsen over 1381, dus van hetzelfde jaar als des Hoogleeraars Stadregt, treft men deze post aan:

(Donderdag na Pauli conversio). »Item bi Herbert van Rectem Johan Pamont, Wolter Borre, Dijric bi den brincke Aernt Upperheest en Hademan van Heten do sie gheseten hadden over onse Stadrecht van der dachlix claghe te corrigieren ende daerna des daghes ter maeltijt bi denselve do sie over denzelven zaken hadden ghezeten xxix s."

Dat zijn weder alleen Schepenen en Raden, zonder dat

het blijkt dat zij het willen ende weten der gemeenten daarbij raadpleegden.

In de Rekening eindelijk van den Cameraar Frederik van der Eze over 1415 is het volgende opgeteekend.

(Pinxter-avond) »bi Roelf van Vm̄en angherekent bi een deel scepen ende Raet, die daartoe gesat weren die puncten te verclaren, die men in vnser stat boeck scriven solde, verteert achter vp vnser stathuijs I gul IJ pl."

Zoodat ook daar evenmin als in 1359 en 1381 van medewerking der meente melding geschied. — Op grond echter van het straks aangehaalde en aan het hoofd van het oudste Sententien-boek van 1423 geplaatst Concordaat van 3 Maart 1423 zou ik vermoeden, dat die medewerking met 1423 eenen aanvang genomen heeft. — Ondertusschen blijkt al weder, dat de bepaling omtrent het Stads-boek, welke ons nu bezig houdt, later dan van 1415 is.

Het artikel bl. 147 aangaande de heimelijke regters is denkelijk iets jonger dan de Landbrief van Bisschop David van Bourgondien van St Lucas 1457.

De verordening omtrent de lengte der messen op p. 153 komt nader bij de voorschriften van 1412 en 1459 dan bij dat van 1437, wordende de inhoud der eerste dus opgegeven in de Rekening van den Cameraar Marten ten Bome, over 1412:

»Item bi Lubbert Johans soen en̄ Johan van Graes voer VII ijseren formen van messen voer vnser stad raethus en̄ VI poerten mit ijseren keten ghehangen, daer men die messe na dragen solde, die costeden IIIJ gl XVIII pl.;" terwijl die van 1437 en 1459 te vinden zijn in K. en W. Deventer II. 130, 168 en de verordening van 1437 slechts van Raethues, doch die van 1459 mede van stadhues en poirten gewag maakt.

Eindelijk geschied p. 157 van eene put op den Poot melding, die eerst in 1590, zooals men dat toen uitdrukte, getimmerd, dat is daargesteld, is.

In de Rekening immers van den Cameraar Jacob van Apeldoorn over dat jaar, leest men: »Item vors. meijster Johan (den zweertvegher) en meijster Johan die goltsmid, die in onser stad Cameren bi den pote woenen, vor dat sie to den putte vp den pote ter tijmmeringhe onser stad vorleghet hadden VI s. IIIJ den̄."

De slotsom, waartoe ik derhalve kom, bestaat daarin: dat het door D^r van Vloten uitgegeven Stadregt van 1381 het meest schijnt te gelijken naar eenen voorbereidenden arbeid tot het Stadregt van 1486, met welken men vermoedelijk niet vóór 1423 een aanvang heeft gemaakt en waaraan mogelijk niet vóór 1465 de laatste hand gelegd is. Hetgeen door dien Heer met den naam van latere wijzigingen en bijvoegselen wordt bestempeld, zou ik eerst nader moeten bezien, voordat ik mijne denkbeelden over derzelver verhouding tot het eigenlijk corpus vaststelde. — Elke tijd heeft zijne eigene gebruiken. — Ten einde de wisseling van gedachten op het terrein te houden, waarop ze door hem in de laatste vergadering dezer Vereeniging is gebragt, heb ik mij thans bepaald tot gegevens, zonder over de bedriegelijke maatstaf, gelijk de Hoogleeraar het schrift noemt, op nieuw mijne oogen te laten gaan. — Verandert door eene eventuele repliek van hem het standpunt van discussie, dan zal ik op nieuw overwegen, wat ik in het belang der wetenschap heb te doen. — Overigens gelieve men deze Nota slechts als een gelegenheids-schrift te beschouwen, hetwelk bij meer gezette studie van het onderwerp alligt voor verbetering en uitbreiding vatbaar zal worden bevonden.

Er valt ten aanzien van dat tijdvak in onze Provincie nog zoo veel te leeren.

ZWOLLE 30 Junij 1866. J. VAN DOORNINCK.

DEVENTERS OUDSTE STADRECHT.

(1448).

Door wrijving van gedachten komt de waarheid aan het licht. Geen beter gelegenheid daartoe dan een kring als de onze, uitsluitend met het oog op wetenschappelijke waarheid in Overijsels recht en geschiedenis gevormd, door mannen met geen andere bedoeling dan deze werkzaam. Ik mag mij daarom te meer verheugen, door enkele uitdrukkingen in mijn Bijlage over Deventers oudste Stadsboek, ons medelid Van Doorninck tot spreken gepord, en daarmede op een belangrijk punt uit Deventers oude geschiedenis, der waarheid niet alleen nader gebracht, maar, door voortgezet onderzoek, geheel op 't spoor gekomen te zijn. Ik begin met hem voor zijne nauwlettende uiteenzetting te bedanken, en mij voor een paar hoofdpunten van zijn betoog al aanstonds volgaarne gewonnen te geven. Door eene onvolledige opgave bij Dumbar misleid, had ik, geheel ten onrechte, Barthold van Bakersweerd met zijn genan Ter Sell vereenzelvigd. Daardoor vervalt tevens reeds alle mogelijkheid, om het uitgegeven Stadsboek op de aangegeven dagteekening (1381) te stellen; een dagteekening, die ook door andere innerlijke gronden nog weêrsproken wordt. Ik behoef die gronden hier niet achtervolgens na te gaan, omdat ik, bij 't doorloopen der Deventer rekeningen van 1423 af — de vroegste dagteekening, van

welke er thans sprake kon zijn — ook die heb aangetroffen, die inderdaad op ons Stadsboek wijst, en er den juisten tijd van aangeeft. Het is die van 1448. Op deze, door den welbekenden kameraar Herman Bueving ingeleverd, vindt men o. a. de volgende posten voor »alderhande saken":

Item, brueder Geert Buese, die der Stad boeck bont ende dairtoe die brede lederen sloten. . . . . xv ℔.

Item, Gerard Scryver, die dat pyrmant tot den boeke linyerde.

Item, die wile dat men dat boeck screef, bont, ende collationeerde, verdronken . . . iiij q^{te}. die q^{r}. iiij.

Dat men bij deze posten er geene ook voor het perkament (pyrmant) zelf vindt, verklaart zich daardoor, dat men, niet minder dan vijftien jaar vroeger, zich dat perkament reeds had aangeschaft. Op de rekening toch van 1433 vind ik:

Voir pergament, dair men der Stad boeck nyes op verscriven sal . . . . . iiij. r. g.

Wij zien, dat men zich met dat overschrijven dus niet al te zeer gehaast heeft. Eerstgemelde rekening, die van 1448, kostte het mij in zoo ver eenige moeite onder de andere op te delven, als zij, met meer dan half vergaan opschrift, oningenaaid onder de overige rondzwierf, en niet op hare plaats was ingelascht. Aan hare identiteit behoefde ik echter niet te twijfelen, omdat 1. juist die rekening in de volgreeks harer zusters ontbrak, en 2. het jaar 1448 juist dat der min loffelijke bemoeyingen van Deventer was, om den bouw der vaste brug te Kampen tegen te gaan, waarover het (gelijk men weet) zooveel water heeft vuil gemaakt. Er komen dan ook op die rekening niet minder dan zeven of acht posten, voor boden naar allerlei in- en uitheemsche steden voor, met uitnoodiging, »to komen to spreken van der Hense wegen van die brugge to Campen." (1).

---

(1) Als: „Item op Meydach Kelrehals gelopen to Duysborch, Embrick, Doesborch, Remunde, Nymmegen, Aernhem, Zutphen, myd brieven holdende to Zutphen to komen to spreken van der Hense wegen van die brugge to Campen . . . . . ij ℔ xiij k.

De dagteekening staat dus vast, en Deventers oudste Stadrecht werd in 1448 overgeschreven in het stevig gebonden boek, dat, in uiterlijk voldoenden, innerlijk geheel ongerepten staat, tot ons gekomen is. Waarschijnlijk was het vroegere reeds in 1433 zoo versleten, en door aangebrachte wijzigingen en aanvullingen min leesbaar bevonden, dat men tot die overschrijving besloot, er zich het perkament voor aanschafte, maar — gelijk het meer in Stads- en andere zaken gaat — al uitstellende nog een vijftien jaar verloopen liet, vóór men tot de eindelijke uitvoering kwam. Waarschijnlijk tevens, dat men in den tijd van schout Barthold van Bakersweert eene laatste bepaling omtrent het geld voor 't schoutambt maakte, waaraan men zich sedert — ook in 1486 nog — hield. Hoe nu deze dagteekening te rijmen met enkele bezwaren en vermoedens, ook tegen haar door M^r^ van Doorninck geopperd, of liever uit zijne woorden af te leiden? Hij zegt 1. dat hem de bepaling omtrent de Hollanders het naast bij artikel 2 van 't verdrag van 1465 schijnt te komen; en 2. dat hij in de rekeningen-uittreksels van Mr Cost Jordens het jaar 1452 als 't eerste vond, waarin van een rekenplichtigheid aan de gemeente sprake is. Wat het eerste punt betreft, vinden wij echter in een aanteekening bij Dumbar (*Kerk. en Wer. Deventer*, blz. 22, f.), hoe men niet alleen ook in 1454 »aen eene burgerdochter, die eenen Hollander ten manne genomen hadde, onder zware straffe gebood, binnen 14 dagen de stad te ruymen," maar hoe ook, volgens hem, ald. »by Concordaet van 1443, en dus vijf jaar vroeger dan ons Stadboek, de Hollanders van 't wonen in Deventer waren uitgesloten; en wat het tweede aangaat, zal Mr Cost Jordens zeker de eerste zijn om toe te geven, dat zijne allezins belangrijke uittreksels geenerlei

---

Item, up des hiligen Crucendach inventio Johan Leiendecker gelopen to Munster om derselver saken willen. Geg. . . 1 ℔. vj sc.

Item, op dens. dach Rixken gelopen to Groningen om ders. saken willen 1 ℔.

Item, op dies. tijt Beernt Rademaker gegaen ter Elburch en to Harderwijck om ders. saken willen . . . . . xiij k., enz.

uitsluitend karakter hebben. Een derde door M^r^ van Doorninck aangehaald jaar, dat van den Landbrief van David van Borgondiën, 1457, moet dan, in plaats van wat ouder, negen jaar jonger heeten dan dat van ons Stadsboek.

Mijne slotsom verschilt dus in zooverre van die des H^r^ van Doorninck, dat het door mij uitgegeven Stadsboek, niet maar »een voorbereidende arbeid tot het Stadrecht van 1486 is, waaraan eerst in 1465 de laatste hand werd gelegd," maar wel degelijk zulk een Stadrecht zelf moet heeten, dat in 't jaar 1448 met zorg is overgeschreven en gebonden; gelijk dit dan ook, door de netheid van behandeling zoowel als de latere bijvoegselen van 1460 en volgende jaren, vooral ook door de toegevoegde gewijzigde weidebepalingen van 1464, tegenover die in 't lichaam van 't Stadsboek zelf, bevestigd wordt.

Wat echter het schrift betreft, moet ik er bij blijven, dat dit steeds een gevaarlijke maatstaf zal wezen, daar er tusschen dit schrift en dat van een vijftig of zestig jaar vroeger geenerlei noemenswaard verschil bestaat.

Deventer, 6 November '66. VAN VLOTEN.

NOG IETS

OVER

HYEN EN TEGEDERS.

Ik heb in het tweede stuk dezer »verslagen en mededeelingen" (bl. 1 en v.v.) de juiste verklaring zoeken te geven van 'tgeen men door »hyen" verstaan moet, en tevens de »heyen", waartoe zij door klankbreking en uitspraak van later eeuw ontaard waren, tot hun oorspronkelijken staat herleid. Sedert (zie 't »Verslag der handelingen van de 15de vergadering", bl. 6) heeft men gemeend, dat later bekend gemaakte »beschouwingen" van Racer daar tegenover een »nadere overweging verdienen" zouden, en ik ben van harte bereid ze die te schenken. Men vindt die »beschouwingen" in de onlangs door ons medelid Mr J. van Doorninck uitgegeven *Aanmerkingen omtrent de grondbeginselen der zes eerste titels van het Landregt van Overijsel*, door Mr J. W. Racer, bl. 161, waar de woorden *hye* (1) en *heymael* besproken worden. Ook daar wordt de latere spelling *heye*, waaruit alleen die verwarring geboren is, weder aangehaald, en dan gezegd, »dat *hije* betekent een *hoevener*, als bewonende een *heim* of *heide* d. i. *hoeve*", met beroep op Kiliaen in zijn

(1) Steeds ten onrechte met dubbele *i* (d. i. *hije*) gespeld, daar er slechts een enkele *i* of *y* in kan voorkomen.

»*heijde* (1) of *hoeve*." Dat Racer in zijn tijd zoo schrijven kon, laat zich eerder verklaren, dan dat men nog thans aan deze verklaring zou hechten. Zij doet toch niets, dan allerlei geheel verschillende zaken, alleen op den klank af, dooreenwarren, en moet den min taalkundigen, argeloozen lezer het spoor hopeloos bijster maken. Vooreerst heeft *heim* niets ter wereld met *heide* noch *hye* gemeen, en spruit uit een geheel anderen wortel dan deze; het is één met het Friesche *ham* en Holl. *heem* (in *Heemstede* bijv.) en hangt met *hemen* (waarvan ook *hemel*) *bedekken* zamen, gelijk *hye* daarentegen met *hiwen* (ons *huwen*, verg. nog *hylijk* voor *huwelijk*). *Heide* wederom, voor *hoeve* of liever *land*, gelijk het bij Kiliaen ter pl. gevonden wordt, is 't Angelsaxische *hyd* of *hyde*, het Engelsche *hide*, ons *huid*, en werd oorspronkelijk van zooveel gronds gezegd, als met de repen huids van één dier kon afgemeten worden; later gold het voor een ploeg lands of veertig morgen (zie Grimms *Rechtsalterthümer* S. 539.) Van ditzelfde hier ten onpas bijgebrachte *heim* wil dan Racer ook het bekende *heymael* afleiden, dat er evenmin iets meê te maken heeft. Niet alleen Jacob Grimm, maar reeds Prof. De Rhoer heeft de juiste afleiding van dit woord, als zamenstelling, niet van *heim*, maar *hege* en *mael* of *gericht* (in de Werken van 't Groninger Genootschap *pro excolendo jure patrio* I p. 580 s.) aangegeven. *Hey* of *hei* voor *hege* is daarin op dezelfde wijs zaamgetrokken, als bijv. ons *zeil* uit *zegel* (verg. 't *Hoogd.*), ons *brein* voor 't oude *bregen* (gelijk nog in 't Platduitsch), en 't Engelsche *rain* voor ons *regen*; en *hegemael* staat dus voor een *geheged* (of *omheind*) *gericht*, gelijk voor lijfstraffelijke zaken in zwang was (zie Racers *Overijselsche Gedenkstukken* III, bl. 76 en verder). Dat Racer dit zelf niet heeft opgemerkt, moet ons te meer bevreemden, als hij, in zijne aant. op bl. 159, het woord *hegemaal* vermeldt, in 't welk (naar zijn eigen woorden) » het bijgevoegde

(1) Lees weder *heyde*, daar de wanspelling met *ij* bij K. natuurlijk niet gevonden wordt.

hege is ontleend van het woord *hegen*, gebruikt om het formeeren van een gericht te betekenen." *Hegemael* toch is niets anders dan *heymael*.

Door zijne verwarring van *hyen* en *heyen* en dit laatste voor *heiden* te nemen, beeft Racer ook eene plaats in het Stadrecht van Genemuiden (*Overijs. Gedenkstukken* VI, bl. 61) verkeerd verstaan. Wij lezen daar: »*Item*, weert sake dat enich man den anderen *verhyde* eyghene keerle heete," enz. waarbij hij aanteekent, dat dit *verhyde* wellicht *heiden* zal beduiden. Had hij het werkwoord *hyen* gekend, hij zou het zeker juister verklaard, en begrepen hebben, dat het niets dan *vereigende, eigenhorig* of *hye geworden*, beteekende. Hetzelfde woord komt eenige bladzijden later (bl. 90) nogmaals, maar in averechtsche spelling voor, wanneer het in der »Stadt koer" luidt: »*verheide* (lees *verhyde* of *verhiede*) eigen keerle to hieten of schalck" (1). Juist het bijgestelde *eigen*, op beide plaatsen, bevestigt ons zoo noodig de juiste, door ons aangegeven beteekenis van 't woord *hye*.

Behalve dit woord haalt Racer, in zijn *Aanmerkingen* ter pl., ook het oude door ons behandelde *tegeder* (d. i. *tiender* (2)) aan, en wil het (even als in zijn *Ov. Gedenkstukken*) van *teggen* afleiden. Wij moeten echter ook daaromtrent bij onze geuite meening blijven, en vinden ons tevens in het aangenomen verschil van *tiendheer*, waarvoor het in den Saxenspiegel II. 49 schijnt te staan, nog verder bevestigd door een »oordeel" van 't Oostercappeler Gogericht, in het 3de deel van Grimms *Weisthümer* (S. 205) opgenomen, waar de *tiendheer* of *tegether* van den *tiender* of *tegeder* uitdrukkelijk onderscheiden wordt.

---

(1) Ik teeken hier in 't voorbijgaan nog eene bedorven lezing in 't zelfde Stadrecht bl. 89, r. 1 v. o. aan, waar men „een *ongeren met* varcken" (naar Racer's gissing „een zeuge met jonge varkens") blijkbaar door „een *ongecrammet* varcken" vervangen moet.

(2) In 't Mecklenburger Platduitsch zegt men nog heden *tegen* voor *tien;* zie o. a. Fritz Reuters *Schurr-Murr* S. 255: „tau'ne richtige Flãut hüren *teigen* Fingern".

Wij lezen daar namelijk, dat »alle degenne, de tegethaftich land hadden und gebrukeden, wanner se dat koren edder anders up sodane lande gewossen, affgemeyet, ook sculdich unde plichtich weren, also vort dat koren up to binden, in tegethaftige hope unde rige to setten, dan so lange staen to laten, dat de *tegether* dorch sinen gesatteden *tegeder* datgenne, wass om darvan *tegedes*-halven geboerde und toqueme, vor erst hadde uthnemen laten." (1). *Tegeder* of *tiender* is dus kennelijk de door den *tiendheer* met het innen van zijn *tiende* belaste beambte, en zullen dus de vier *tegeders* of *tienders* uit den hof te Loo, die daar met den Schout en twee hyen ten gerechte zaten, ook wel dezelfde betrekking bekleed hebben.

(1) Even zoo ook een regel of wat verder: zoo „de *tegether* dat sine dar noch nicht uth en hadde, alsdan sal de sulve den *tegeder*, darto van den *tegetheren* gesatt, vorerst anspreken", enz.

Deventer, 7 January '67. VAN VLOTEN.

VOORWOORD.

In de herfstvergadering van 1862 (notulen 4 Nov. 1862, p. 4) werden de zoogenaamde Ordinarii van Kampen en Zwolle besproken en werd als toen het Bestuur verzocht de beide Ordinarii van Kampen en die van Zwolle, voor zoover noodig van opheldérende aanteekeningen vergezeld, in de Verzameling van Verslagen en Mededeelingen op te nemen.

Het toenmalig Bestuur verdeelde onder zich dien arbeid. Het overlijden van den Heer Dr P. C. Molhuijsen heeft de bewerking der Ordinarii van Kampen vertraagd, terwijl de voortdurende ziekte van Mr J. N. J. Heerkens oorzaak is dat de Ordinarius van Zwolle zonder aanteekeningen thans met de beide andere wordt afgedrukt.

OUDSTE ORDINARIUS [1].

Nae palmdach (2) soe en luut men der scepenklocke des mergens niet meer eer des dinxdages nae beloken paesschen (3).

En witten donredage (4) verspreckt die borgermeistere mitten raede dat die gene, die en gueden vrydagen (5) nacht scepenwachte waken, desgelyx en hilligen paeschnacht der Stat slotele by sich behoilden ende wel toesien dat men die poirten opene den borgeren, die buten woenen nae alder kostumen dat is tot tween of drien tyden.

Dat men den kerckmeisteren segge, dat sie een opsien

---

(1) De oudste Ordinarius komt voor in een foliant op het Stedelijk Archief van Kampen in hoornen band, geteekend op den rug I, op het eerste blad waarvan op eene strook perkament staan de woorden: *scattinghe, olde officiatorum, ordinarius antiquus;* en wel in het laatste gedeelte op p. xxii sqq. Hij is blijkbaar opgesteld tusschen de jaren 1448 en 1482. Immers er wordt melding daarin gemaakt van het verpachten der brug, die in 1448 is gelegd, en van eene tegemoetkoming voor het leggen van hard dak, die op 8 Jan. 1482 weêr is afgeschaft geworden.

(2) Zondag vóór Paschen.

(3) Zondag na Paschen.

(4) Donderdag vóór Paschen.

(5) Een der Schepenen moest telkens deel nemen aan de gewone wacht. Terwijl de sleutels der Stad poorten gewoonlijk bij den Burgemeester berustten, moesten ze deze beide nachten, zoomede gedurende kersnacht, bij den Schepen, die *scepenwachte waekte*, verblijven, ten einde drie malen in die nachten de (Broeder)poort voor de buitenwonenden te openen, die de godsdienstplegtigheden van dien nacht wilden bijwonen.

hebben op die wijne (1) als men die lude bericht (2) dat die gescreven wort en men rechtscapen dair mede ommegaet.

In den paeschhilligen daegen schuut dickwyl dat dair jrste misse (3) gedaen wort. Singt ons borger kint, men schenckt hem ij aem kannen; leest hy men schengt hem van der Stat weegen een aem kanne wyn.

Die vervaeren (4) sullen malkanderen ruminge doen des dinxdages nae misericordia (5), by xl ß. Knechten en mageden sullen vervaeren af en aengaen des dinxdages nae beloken paesschen en viij dage na Santgange (6), by x ß.

Die koeninge, die die papegeyen scheten schenckt men gemenliken vj quarten en men laet kerkensprake geschien, dat ellic man voir sich see en wairne syne kinder onder die bolten (7) niet toe lopen, krigen see een bolten of dare op hair hoft men salt hoilden voir een ramp (8).

Sanct Marcusdach (9) den viere wij, soe dat men dan gene clocke en luyd noch recht en holt. Als die misse wt is gaet men mit processien om dat kerckhoff.

---

(1) De kerkwijnen kwamen op kosten der Stad, en staan, zoo voor de Gasthuizen als voor de St. Nicolaaskerk en O. L. V. Kerk, jaarlijks in de rekening der uitgaven. Reeds 20 Dec. 1353 vinden wij dat men sal gheuen toe Santwynne Sente Nyclaweskerken ende onser Vrouwenkerken vi schilde, der Broederkerken v schilde, den Heiligen Gheeste twe schilde, Sente Georys te Bronope xii gr. Register van Charters enz. van Kampen II, p. 278.

(2) In het algemeen sacramenta ecclesiae administrare, meer bijzonder bij dood en begrafenis.

(3) D. i. wanneer een tot priester gewijd persoon voor het eerst de mis bedient.

(4) Verhuizen; den dienst verlaten en intreden.

(5) Tweede Zondag na Paschen.

(6) Van waar deze naam? Volgens eene kantteekening in het Boek van Rechte fol. 59, hetzelfde als St. Gereon en H. Victorsdag (10 Oct.) vergelijk. Register Kamp. Arch. N° 56. Nijhoff, Gedenkw. IV, p. 298.

(7) Sagitta capitata, Kilian.

(8) Men zal aannemen dat het een gevolg van ongeluk is geweest of van verzuim van zijde des gewonden en het den schutter niet aanrekenen.

(9) 25 April.

Soe wat voir Meye brant men wel op der Stadt lande of eylande (1) jn mit haeren biesten nae guetduncken der dycmeisteren of weidemeisteren en dat voirsiet men oic mit kerkensprake.

Alle jaer sullen die nie broeckheren hair eede doen by xl ℔. voir Meye.

Op Meyauont soe brant men jn die Stat marken (2) mitten borgeren koyen jn gemeenliken nae older gewoente.

Toe Meye gaen die cyse aen en wt; dan soe eedet men die wynheren soe wel die buten tappen als die in der Stat kelre, knapen, mageden en al die tappen of opdragen. Dan luut men die klocke toe vij oeren. Item toe Meye te luden vp vleyschdage de scepenclocke te vij en op vyschdage die scepenclocke te viij½.

Toe broederkermisse (3) worden die heren burgerm. mitten scepenen en raet gebeden ter kermissen. Die hier gaen wil moet dat doen, mer die Stat schenck hem j aem kanne wyns.

Die kruceldage (4) volgen dair nae, dan lecht men dat recht neder die iij dage, beholtlic die borgeren sullen gemeenliken dan niet mede lopen des $\frac{\text{wondesdages}}{\text{derden dages}}$ om den zwarten dyc nae older kostumen; wyue en kinder lopen vaste voirtaen.

C. Translatio Nicolai epi ix May vieren wy.

---

(1) Op de hiermede overeenstemmende plaats van den nieuweren Ordinarius volgen hier de woorden: „yrsten opten Melm, dan opten Grent en daerna op Soeuenyngen."

(2) In den nieuweren Ordinarius vindt men hiervoor: „in der Stadt broekken, elcx in syn espel."

Later vindt men: „Odulphi dach doet men kerkensprake dat men der Stat *marke* schouwen wil," terwijl zulks in den nieuweren Ordinarius luidt: „de zeegraven ende weteringen van de broederbrug af hent an der steendyc en voert na Brunop hent an der hameyde op Sanct Nicolaesdyck."

(3) Volgens den nieuweren Ordinarius was zulks op den vierden Zondag na Paschen.

(4) Kruisdagen of dies rogationum zijn de 36ste, 37ste en 38ste dag (Maandag-Woensdag) na Paschen.

Op pinxter auent en luydt men die raetclocke niet eeir weder dan des donredages nae pinksteren die jrste richtdag. Men scrift die wyncedele van den hoichtyt wyn. Schieten dair enige parthien die papegaeye dair doet men kerkensprake van dat ellic voor hem sie en wairne sine kinder; men gevet hem stengen, riescap, peerde en dat raethuus, jndien sie dairom bidden en jndien dattet die raet belieft; men schenckt den koning vj q. wyns of nae dien dat die schutten sint.

Item des sondaechs na pynxteren naistvolgende is kerckwigginge (1) boeuen van Sanct Niclais kercken, dan helt men heerlike processien, dair men die monyke to bydt mede te gaen.

Des saterdages nae pinksteren bid ons die kerkheeren toe kermisse; viij dage dair nae gaet die raet dair eeten; die Stat gelt die wyn. Die rijnschippers bidden om dat raethus, om stengen, lynen, om haer papengaien, rieschap, peerden, enz. Dair doet men kerkensprake van dat ellic wel voir hem sie en wairne syn huysgesin dat niemant onder die bolten lopen; men schenckt den kueninge vj q. wyns.

Op des hill. Sacramentsauent (2) bid men die broederen des anderen dages mede ter processien toe coemen; dat doen sy heeirliken jn religione. Op des hilligen Sacramentsdach dracht men dat hillige Sacrament en dat hillige Cruce (3)

---

(1) Tot voor weinige jaren had men te Kampen jaarlijks twee kermissen; de eene, de zoogenaamde Voorjaarskermis, in den nieuweren Ordinarius genoemd de *boven kermis*, begon 8 dagen na Pinkster en schijnt uit dit feest der kerkwijding van St. Nicolaas haren oorsprong te ontleenen; de andere of Najaarskermis had in de laatste helft van October plaats. In den nieuweren Ordinarius wordt (bij St. Marten) gesproken van de *wynter kermis auont van Sanct Nicolaus kercke* en leest men aldaar in eene noot: Des sondages ante Catarine isset altyt kermisdach in S. Niclaeskercke: deze is waarschijnlijk de oorsprong der latere Najaarskermis.

(2) Sacramentsdag is Donderdag, de 60ste dag na Paschen.

(3) Op het hoog altaar in de St. Nicolaaskerk stond een groot verguld zilveren kruis, waarin een gedeelte van het heilige kruis werd bewaard. Ter eere daarvan was in 1416 de H. Cruys-memorie ingesteld. Zie Register v. h. Oud Archief te Kampen N° 430; Overijss. Alm. v. O. en L. 1840, p. 37 sq.

heeirliken om die Stat; die ghilden dragen haer keeirsen; men singt op vier hueken van der Stat een Ewangelium.

Op die octaua van den hilligen Sacramente (1) en luut men die raetclocke niet; men gaet toe kerken om des aflaets wille en die broederen (2) van den hill. Sacramente eten toe samen op der Stat saedel van den raethuuse eeirliken.

Odulphi (3) doet men kerkensprake dat men der Stat marke (4) schouwen wil en maendage over viij dage.

Als Sanct Jan (5) toe midsomer verby is, dan verdoet men der Stat water; dair voicht men toe die stuermeisters (6) en doirsiet die cedulen of men dair jeet jn verbetenen kan.

Op Sanct Lebuinusdach (7) luut men heeirliken; men draecht dat hillige Sacrament om dat kerckhof; men spoelt jn organis; men singt Te Deum laudamus om der victorien willen goede to loeue; men schenckt den pristeren scholmeisters en sangers j take wyns. De take bryngt een dieure yn de wedeme (8).

Sanct Jacob (9) of coirts dairnae verpacht men der Stat lande of eylande, of dair enige haer jaeren wtgengen;

---

(1) De 8ste dag na Sacramentsdag, die de 60ste dag na Paschen is.

(2) De broederschap der memorie van het H. Sacrament in de St. Nicolaaskerk werd gesticht 28 Mei 1401; zie Reg. v. h. Oud Archief te Kampen N° 343.

(3) 12 Junij.

(4) Zie boven bl. 37, nota 2.

(5) 24 Junij.

(6) Stads ambtenaar, die de steuren, welke de stad van de visscherij bij de verpachting bedong, ontving en hieuw: voor elken steur, ten behoeve der regering gehouwen, werd in 1683 10 st. toegelegd.

De steuren moesten op zekere maat gehouwen worden, even als zulke voor het snijden van zalmen was voorgeschreven. Die maat werd aangeduid door een ijzer „dat gehangen is an der Stathuys porten" (Gulde boek fol. LXXXI verso.)

(7) 28 Junij.

(8) De wedeme was gelegen achter de St. Nicolaaskerk naast de Vene-vergadering; Boek v. transporten 23 Jan. 1598.

(9) 25 Julij.

dair voicht meu toe dycmeesters of weidemeisters ellec jn synen ampte, die doersien die olde saerters-cedulen of vorwerden en corrigieren die en brengent den raede weder aen, laten kerkensprake geschien en verpachten in goets naemen.

Sanct Jacob doet men der meenten rekenscap van der Stat guede en die rentmeesteren geven elken scepen, raet, scrivers en meenteman j q. wyns.

En men spreckt van officianten, als schoelmeisters, medico of dergelyc mit hem tijts genoech of dair enige ledich worden tegens die tyt dat sich een jgelic versien mach.

(Assumpt Marie (1) dairnae luyt men die Schepensclocke to viii½ vre thent Mychael (2) Concord. anno dni 1488).

Exaltatio S. Crucis (3) dracht men dat hill. Sacrament om die Stat ad laudem et honorem S. Crucis. Monachi invitantur ad processionem.

Sanct Michiel luut men die raetclocken voirtaen toe acht oeren.

Des dages nae Sanct Michiel, Alre sielendach en Jeronimus (4) en luut men ghiene raetclocke, men gaet niet op, men holt geen recht, men gaet toe kerken en bid voir alder lieuen vrende sielen.

Des maendages nae Sanct Michiel schouwet men die dycken boven die Veenpoirte, en sal de dycmeister eene maent te voiren laten weten en die cedule voir de kerken setten.

Knapen en mageden sullen jn haer nie denste gaen des dinxdages nae beloken paesschen en des achten dages nae Sanctgange (5) af en aen by x ℔.

(Francisci (6) en luyt men ghiene clocken noch en holt men geen recht. Verdragen a° xcij in profesto Francisci.)

---

(1) 15 Aug.
(2) 29 Sept.
(3) 14 Sept.
(4) 30 Sept.
(5) Zie boven bl. 36, nota 6.
(6) 4 Oct.

Nae Victoris voicht men dairtoe die mitten baeden spreken om die men beholden wil haer cleder maken laten tegens Martini, die men niet holden wil sich by tijde versien mogen.

Die schroders (1) bidden om onser Stat saedel (2) hair ghildebier toe drinken; men guntett hem nae older gewoenten, mer men secht hem der Stat barninge niet aen te tasten noch die Stat haere wynkannen geen bier jn te doen by x ß.

Dairna voicht men dair toe dat men die tonne verdinge (3) op toe halen; dair doet men kerkesprake van, des vridages dair nae jn den wynkelre en acht dage dair nae den slach toe geven, ten weeir dat barstich weer weeir, of dat dair noch vele scepe wtweren dat ment weinich vercorte of verlengde.

xj dusent Maegheden (4) viert men hier.

Alrehilligen dach des dages dairnae ist Alresielen dach, die viert men. Men luyt dan gene clocke noch men opent dat richthuis niet; men gaet toe kerke en ellec bidde gode onsen heren voir vergiffenisse synre en synre olders en vrende sielen.

Op Sanct Martensauent en luydt men gene scepenclocke noch min holt oic geen recht, ten weeir noetsaken van des Stat wegen.

Sanct Marten hebn die raetsheren, dieners, schulte en swoeren meente hair hoichtyts wyn voer een van de iiij hoichtyden.

Dan ghift men den dienres hair cledingegelt.

Men luyt die raetclocke voirtaen toe ix½ oeren.

Men scrift tot Amsterdam om dat paelgelt.

---

(1) Snijders, kleermakers. Eene ordonnantie door Schepenen en Raad op dit gilde van 17 Maart 1441 komt voor in Registr. N° 559.

(2) Zaal; regtzaal of vertrek, waar Schepenen en Raad hunne zittingen hielden.

(3) Het aanbesteden van het ophalen der tonnen, die Kampen jaarlijks in het Vlie en in de gaten der Zuiderzee ten behoeve der scheepvaart deed leggen; zie Mededeelingen III St. p. 1 en volgende.

(4) 21 Oct.

Men maent die grespacht en cleine percelen scharpliken.

Men doet kerkensprake dat men dat broeck jn will laten lopen (1).

Dair nae voicht men dair toe die brug- en welmeister dat men die brugge verpachte een jair lang nae wtwisinge der cedulen die dair van is; dair doet men kerkensprake van des vridages op toe roepen jn den wynkelre en achte dage dair nae den slach toe geven, soe dat aen en afgaet op den hilligen nie jaersdach circumcisio dni, die terstont is nae die hoichtyt van midwinter.

Clementis viert men nae older gewoente.

Sanct Katherinen (2) dair nae gaen die rentmeister alle werkeldage op bueren der Stat pacht betalen en doen allent wat sy konnen, want die hoichtyt van midwinter nae is.

Ist dattet nytticken vriest, men doet kerkensprake dat ellic hus buten der Stat een byt voir syn doer heb by c schill.

Des sonnendages daer nae doet men kerkensprake, dat all diegene, die dat jair ny timmer getymmert (3) hebben mit harden dake, sullen comen by meister Coenraet onser Stat metslar van den loedsen en laten jn scrifte setten, en dan brengt die metseler die scrift opt hus en die rentmeister betalen van ellix M. pannen ij ℔, leydack nae grote der roeden dair nae.

---

(1) De zoogenaamde broeken of burgerweiden werden telken jare in den winter voor het inloopen van het zeewater blootgelegd, waartoe men, later althans een gedeelte plankendijk in den zwarten of St. Nicolaasdijk had, die naar men meent in het laatst der 17de of begin der 18de eeuw is weggeruimd. Deze gewoonte schijnt vervolgens in onbruik te zijn geraakt; althans vindt men eene resolutie van 20 Febr. 1632, waarbij werd bepaald ze alle najaar twee of drie malen met zeewater, en ook in het voorjaar, zoo mogelijk, met dik IJsselwater te laten beloopen.

(2) 25 Nov.

(3) Oudtijds werd het dekken met pannen en leijen gewoonlijk bevorderd; in het Guldenboek fol. XII wordt van stadswege voor elke duizend pannen eene tegemoetkoming van twee heeren pond toegelegd. Dit is waarschijnlijk deze tegemoetkoming, die op 8 Jan. 1482 werd afgeschaft; zie Register N° 836.

Barbara (1) vieren wy ommer den voirmiddach; men luyd gheen clocke.

Lucie (2) den dach en voertan en comen die raede niet meer opt hus, men sende hem baeden voir dat die raet vernyt is.

Des sonnendages dair nae doet men kerkensprake dat ellic weeirt of weeirdinne en kersnachte wil toesie en een van beiden syn huus wachte, soe dan wel onraet plecht toe schien.

Item die schoilmeisteren secht men dat sie die kinderen bevreden dat sie Sanct Thomas (3) nachte niemant schaden en doen noch onstuer driuen of sie sullent beteren.

En kersnachte die dan waken scepen wachte, hoilden by sich opt waechus die slotele van der Broederpoirten en laten dair jn dat buten volc ij of iij reysen, ter metten, ter kristmisse en ter vromisse (4).

Des sonnendages na kersdach drinckt men onser liever vrouwen memorie (5) baeven opt saedel van den raethuuse.

Die werckeldage na kersdach gaen die scepen upt huys meer men luyt gien clocke eer die nye scepen gekoren syn.

Jairsauent noch xiij^{den} auent (6) gaen die scepen des mergens niet op, ten zyn noetsaken dat sie verbadet worden. Die rentmeisters doen dat sie toe doene hebben.

Des saterdages nae kersdach beuelt men den lueden,

---

(1) 4 Dec.

(2) 13 Dec.

(3) 21 December. De laatste dagen dezer maand werden bijna overal door kinderen met uitgelaten vrolijkheid en rumoer, zelfs met buitensporigheid gevierd: zie Ducange, in voce *Kalendae*.

(4) *Kristmisse* is de plegtige mis, die in den vroegen morgenstond van den eersten Kersdag wordt gevierd. *Vromisse* is de vroege mis aan de plegtige hoogemis voorafgaande.

(5) Waarschijnlijk wordt hier bedoeld de jaarlijksche maaltijd der leden van de Broederschap of Memorie van O. L. Vrouwe, gesticht in 1380, zie Register N^{0} 218. Twee boeken van deze Memorie zijn nog in het stedelijk archief aanwezig. In het eene (begonnen St. Catherina 1423) staat of folio 3 en volgende eene uitvoerige lijst van hetgeen tot dien maaltijd werd gevorderd.

(6) D. i. den 13den dag na Kersmis, 6 Jan. of drie Koningen.

dat men des sonnendages daer nae neemlic des sonnendages voir xiij^den buersprake doen sal aldus, dat alle burger en inwoeneren comen sullen ter buersprake voir der Stat richthuus, als dat hillige Sacrament gebuert is ten hogen altare.

Des selven sonnendages voir xiij^den gaen die scepen wt der kerken als hair ondermisse (1) wt is opt richthuus. Als dat hillige Sacrament gebuert is, doet die burgermeister aencloppen (2) mit eenen dienre en secht tot den volke aldus: Gy heren hoirt, men sal v hier eenen brief lesen, ellic hoire wel toe. Soe secht die burgermeister totten secretaris: lest op. Soe lest die secretaris die jrste brief (3). Als die gelesen is secht die burgermeister totten volke aldus: »ellic sie toe dat hie niet en breke, soe en darf hie niet beteren. Voirt soe ist gewoentlic dat men des sonnendages nae xiij^den die scepen plecht toe vernien; dus doen v die scepen vragen, woe gy sie kiesen willen of sie sie kiesen sullen." Soe loept dat volc thus eten (4).

---

(1) Hiermede schijnt bedoeld te worden of eene lezende mis, in tegenstelling aan de meer plegtige zingende mis; of wel meer eene bijzondere mis voor en ten behoeve der Schepenen, in tegenstelling aan de algemeene mis of missa parochialis.

(2) D. i. met de klok.

(3) Van 21 Febr. 1334, voorkomende in het Guldeboek fol. 34 tot 39 recto.

(4) Op dit tijdstip was het de Raad, die bij gewone aftreding, of bij anders opengevallen plaatsen, zich zelf aanvulde.

De vorm echter hier gebezigd, de vraag aan de gemeente gerigt of deze verkiezing wilde doen, dan wel zulks aan den Raad overlaten: „dus „doen V die Scepen vragen woe gy sie kiesen willen of sie sie kiesen „sullen?" doet denken aan eene verkiezing van oudsher door het volk zelf, dat uit onverschilligheid, misschien ook wel uit te groote vrees en ontzag, zich van de keus gewoon was te onthouden „soe loept dat volc „thus eten." Dat weggaan, die onthouding van het doen eener keus werd dan beschouwd als eene toestemmende beantwoording der vraag of men wilde dat de nieuwe Schepenen door de ouden zouden worden gekozen; althans „die olde Scepen kiesen die nien opt huus."

Deze wijze van Schepenen te kiezen onderging echter verandering.

De gemeene burgers, ontevreden over wat zij den erfraad noemden, eischten in Januarij 1519 verandering, zie Reg. op het Kamper Arch.

Des saterdages nae xiij^den beuelt men den baeden dat sie des sondages buersprake sullen verkondigen ouer die kerke als voirs. is des sonnendaiges.

Men beuelt den secret. ten broederen toe verbootscappen met iij dreider waskersen, dat sie smorgens guet tyt als men ten hilligen gest toe gaeder luyd, dat sie ij broederen dan jn hair kerke mede hebben, hem aen toe doen ellic een misse toe lesen de Trinitate et Spiritum sanctum vt Deus... suam benignitatem in electione (1). De secretarissen setten

---

N° 1455 en 1467, en deze verandering werd dan ook ingevoerd, zoodanig dat eene gezworene gemeente van 48 burgers, door de gemeene burgers te kiezen en steeds voltallig te houden, telken jare de nieuwe Schepenen en Raden zoude kiezen; zie Joh. v. Breda, kronijk p. 25 sqq. Dan ook dit was niet van langen duur. Nadat 8 Januarij 1520 door 4 uit de groote en 4 uit de kleine gemeente, daartoe door beide gemeenten en de hoofdlieden der gilden verzocht, de nieuwe keus was gedaan (zie v. Breda kronijk p. 34 en Register N° 1468) werd op 10 Maart 1520 bepaald dat de keur zoude geschieden door 6 uit de groote en 3 uit de kleine gemeente; zie Register N° 1475, afgedrukt bij v. Breda, kronijk p. 36.

In het voorjaar van 1579 rees op nieuw geschil tusschen Schepenen en Raad en de beide gemeenten over de wijze, waarop de gezworen gemeente zoude behooren te zijn ingerigt. Op 2 April 1579 kwamen beide partijen overeen zulks aan de uitspraak van Deventer en Zwolle over te laten, die op 14 April bepaalden dat de Raad 24 personen en evenzoo de beide gemeenten gelijke 24 personen zouden aanwijzen, welke 48 personen eene gezworene gemeente zouden uitmaken, die de keur van den Raad volgens te maken regels jaarlijks zouden uitoefenen, en welke alle Espelsgewijze schijnen te zijn aangewezen. Twaalf hunner (3 uit elk Espel), bij loting daartoe gekozen, zouden voortaan de keus doen; zie Resol. v. Raad en Meente 10 Jan. 1580; de vrije keuze der gesworen gemeente verbleef aan haar selve; zie Res. v. Raad en Meente 20 Febr. 1580: zie verder hiervoor Register N° 2564 en de daar aangehaalde stukken.

Dit nu schijnt stand gehouden te hebben tot aan de Reglementen van 1675 en 1747, volgens welke de gezworen gemeente bestond uit 36 leden, uit de 4 Espels levenslang te kiezen. Twaalf hunner (3 uit ieder Espel) werden voor de keur uitgeloot. De verkiezing van Gemeensmannen, Schepenen en Raden behoefde de bekrachtiging van den Stadhouder.

(1) Er zijn bepaalde missen ter eere van de H. Drievuldigheid en van den H. Geest; zoodanige mis nu werd gelezen ter inroeping van den goddelijken bijstand bij de te doene verkiezing.

opt huus waskersen, jnckt, papier en gaen boeuen seggende den koster, dat hie niet toe gaeder en lude eer die kuer van den scepen gedaen is.

Die olde scepen kiesen die nien opt huus.

Sonnendages nae xiij^{den} als die ondermisse wt is, gaen die burgermeister mitten scepen opt richthuus en als die eleuacie gedaen is secht die burgermeister totten dienres: Jan clopt an, etc. Dit gedaen secht hie: »gy heren hoirt, men sal v noemen die dit jair onse burger geworden sint." Soe lest die secret. die borger van dessen jaer. Dan secht die borgermeister: »desse suldi voirtaen voir uwe burger holden. Voirt sal men u lesen die dit jair uwe scepen sullen wesen." Die lest dan die burgermeister.

Die burgermeister beuelt den baeden van stonden den nyen scepenen toe verbaeden opt scepenhuys voir den eeten en dan doen die nye scepen den eedt voir den eten. Dan gae wy eeten en teeren mitten nien scepen of die dair weren.

Des naemiddags dan maickt men nie borgermeister.

Die olde burgermeisteren leueren oeuer den nien der Stat siluerwerc, schenckvate, segele etc.

Dan drinckt men omme eeirliken en gaet toe vespere.

Des manendages dair nae maken die olde rentmeister haer rekenscap.

Des dinxdages luyt men die clocke; men doet den nien rentmeister en den scepen rekenscap.

Item van den latesten Rentmeisteren lest men of men lecht niet dan summa summarum sexta en dairop . . . . dan dair op summa summarum A tertia dan summa summarum A principio Registri soe lecht men al die summen ontfangen ende wtgeven ende slut die rekenscap soe dat die registeren ouereencomen. Men lest dat anbrengen willent die heren horen of ist noch niet gelesen by dessen Scepen. Men secht die ampte in Rade secretarius scribet novam cedulam circa dominicam advenientem.

Scepen en raet eten tsamen een eeirlike maeltyt opt huus;

voirtyts wast jn den wynkelre, mair dair en mach niemant bycomen dan van den raede, ten weren sonderlinge lieue heren en vrende.

Des donredages dair nae lut men die clocke toe viij½ oeren; men en hoirt niemant dan gaste en der stat saken smorgens lest men dat anbrengen.

Des saterdages dair nae des auendes beuelt men den boeden kerkensprake toe doen tegens den sonnendach des dages dair nae.

Des auendes kest men tolner en pailmeister, dycgreue van Mastebroeck (1) tempestive en dan die kerckmeisteren; men verset den latesten kerckmeister en kuust enen nien, dien scrift men weder omme voir dan den olden.

Des anderen Sonnendages nae xiij^den^ dach doet men buersprake ut supra. Als dan aengeclopt is secht die borgermeister aldus: men sol v lesen der stat wilkuer en recht." Soe lest men den anderen brief van kueren (2); als dat gedaen is lest men der statt bueck (3).

Dair nae secht die borgermeister: ellic man sie wel toe dat hie niet en breke, soe en darf hie niet beteren. Die scepen willen richten. Voirt soe wairnen v die scepen dat

---

(1) De dijkgraaf van Mastenbroek werd beurtelings door de Steden Kampen en Zwolle aangesteld; een gevolg der verpanding van dat ambt aan die beide steden door Frederik van Blankenheim op 9 Febr. 1419 gedaan; zie Register N° 442.

(2) Mede van 21 Febr. 1334 te vinden in het Guldeboek f. 39 verso tot fol. 42.

(3) Na het opstellen der beide vorengenoemde brieven, waarin in het begin der 14de eeuw de toen bestaande statuten of keuren waren zaamgevat, kwamen allengs meerdere bepalingen tot stand. Deze schijnen met die brirven in een boek opvolgelijk opgeteekend te zijn, en door voorlezing telkenmale bij de burgerij in herinnering gebragt te wezen.

Eene uitgave van het Boek van Rechte, van het Guldenboek, en gedeeltelijk althans van het Digestum vetus en novum, zoude tot eene juiste beoordeeling van den inhoud der stedelijke wetgeving en van de eigenaardige wijze, waarop ze allengs is tot stand gebragt en voortgezet, noodzakelijk wezen.

ellic man sie dat hie eenen hoeffschen mond hoelde op heren, op vorsten, op ridderen, op knapen, op vrouwen, op joncvrouwen en op gueden steden.

Voirt soe sal men v noemen die dit jair die ampte van der stat sullen hebben.

Dan lest die borgermeister tolner en paelmeister, hiemraet van Mastebroek, muermeisteren etc. die rolle voirt wt.

Des dinxdages dair nae en hoirt men niemant gast noch stat saken. Men lest der leste rentmeisteren ontfangen en wtgeuen. Men lecht slicht die summen. Irst summa summarum sexta dairop summarum quinta dairop summarum quarta maket summa summarum A tertia dan lecht men dairop summa summarum A principio registri facit tunc summam summa summarum totius anni dan et die Raet tsamen. (1).

Des donredaiges dair nae hoirt men niemant dan gast en stat saken.

Des saterdages dair nae des morgens cost men die meenten en die hoiftlude. Et secretarius habebit apud se cedulam capitaneorum, que ante burgimagistros posita est et registrum patrum conscriptorum et communitatum. Mer des auendes die broetwegers, bierprouers, vismeisteren, vleismeisteren van der meente.

Des sonnendages dair nae lest die boede wat onse heren en scepen gebieden: men sal v noemen die dit jair onse hoeftlude sullen wesen; elc man sie of ons noet aenqueme dat hie coeme by sine hoeftlude en doe nae haeren gebode by der penen vam liue en van guede. En men set die cedulen int richthus en in die scepencamer.

---

(1) De omstandigheid, dat de stedelijke rekeningen te Kampen eerst veel later beginnen, maakt het ondoenlijk deze vrij duistere plaats, zoomede die op bladzijde 30, op te helderen. De duisterheid wordt nog verhoogd door de vele verkortingen hier gebezigd en door de omstandigheid dat juist hier het schrift door tijdsverloop zeer onduidelijk is geworden en bijna uitgewischt. We wagen het hier ter plaatse den wensch te uiten dat de wijze, waarop het geldelijk beheer zoo bij de Steden, als bij het Gewest oudtijds was ingerigt, eens naauwkeurig onderzocht en uiteen gezet worde.

Sanct Pauwel (1) of dair omtrent vermaent die tolner van dat telampt, cleine mathe en appelmathe toe verdoene, dair voicht men die tolnere toe en laten des sonnendages kerkesprake geschien en teghens die vrijdage dair nae toe verdoen jn den wynkelre.

Toe Lichtmisse (2) luyt men die raetclocke toe viij oeren.

(Item Sanct Agaten (3) vyrt men en gaet niet op noch men holt ghien recht. Conclusum A° LXXXV iij febr.).

Sanct Peter ad Cathedram (4) tasten die tolres van den telampte aen dat telampt, cleine mathe, appelmathe. Niemant tellen of meten sie of hebben hair recht gedaen by xl ℔.

Als sie op betalen men en ghift hem voirtaen ghien taken of quarten als men plecht.

Men vernyt eenen den oldesten weerdein en men eedet sie tsamen.

Men set eenen nien dycgreuen opt veen, een van den raede.

Men set twee nie kuermeisteren van den vleischouwer, die doen hoer recht.

Men set oick twee nye assaymeisters.

Men vuycht ij van den raede en ij van der meente totter wyncijs.

Men voicht die bierpruuers totten biercys tegens die tyt die scrifte of cedule doer toe sien, en jnt jerste van den vasten Inuoca (5) doet men dair kerkensprake van, des vridages dair nae men wil verdoen den wyncys en biercys en vriedage nastcomende jn den wynkelre nae wtwisinge der cedulen, die voir dat raethuus hangen. Die dair gadinge jnne hebben die coemen.

Des sonnendages jn die Meerte dan doet men kerckensprake van die tonnen toe leggen tegens den vrydach of wondesdach daer nae dat den tyt eyscher dattet open of doe weder is.

(1) 25 Jan.
(2) 2 Febr.
(3) 5 Febr.
(4) 21 Febr.
(5) Zesde Zondag voor Paschen.

Schouwen der Stat merke, swartendyck. Soe wanneer dan guet weder wort en droige verspreekt die borgermeister dat dan eens en noemen enen dach, soe gaet die raet om den swartendyc en schouwen der Stat marken en besien die gebreke.

Die dycmeister boeuen besprect twe wagen of iij, den ghift men j q. wyns en elken van den raede j q., ellic dienre een mengelen.

Die drie vastellauendes dage vieren wy soe dat men dan gene clocke en luyt noch rechten holt.

Tegens mitvasten (1) voecht men ij van den raede die des manendages nae mitvasten des auendes gaen en hieten den seendeken (2) willecoem mitten secretaris, en men behueft hardewel toe te sien dat men die wroegers hebbe jn allen espelen opdat op ons geen recht gevordert worde. Men ghift des dinxdages onder der homissen des capittels boede van Deuenter c en iiij buddragers (3) voer coeterpenninck (4). Die borgermeister presenteert op der tafelen

---

(1) Half vasten; derde Zondag voor Paschen.

(2) De Send- of Seend-geregten waren van geestelijken aard. De Bisschop of wie hem verving, hier de Deken van het Kapittel van Deventer, bezocht de hem ondergeschikte oorden en deed aldaar onderzoek naar hetgeen strijdig met de voorschriften der godsdienst of de kerkelijke instellingen was bedreven; hetgeen dan met kerkelijke straffen werd geboet. Een ieder, daartoe geroepen, was verpligt onder eede aan te geven, wat hem van dergelijke misdrijven bekend was, hetgeen men *wroegen* noemde. Op fol. 77 van het Guldenboek leest men: „Voert „hebben Scepen eñ Raet ouerdragen dat die wroghinge van der Zeente „omghaen sal gelyc der wachte. Meer tot enē dake en sal nijet dan een „wroegher ghaen en die gewroecht hebben die en soelen nyet meer „wroeghen eert al oñe comē is van de Espelen."

(3) In de ordonnantie op de munt 1488 bij v. d. Chijs v. Munten der voormalige heeren en steden v. Overijssel p. 177 sqq. vindt men: „olde phs boddraegers XVI opten gulden; een yeghelic stuc x plachen."

(4) Vermoedelijk is hier het zoogenaamde *Cathedraticum* bedoeld, dat door de parochiaalkerken aan den Bisschop ten behoeve der cathedraalkerk bij gelegenheid van de *visitatio* of van de *synodus* (zoo als hier) werd betaald.

als die seendeken sitten gaet en wroegen jnt koer nae der missen iij kluppeldoexkens ellic van ij Vlemschen (1), dat eene doexken voir die schoele, dat ander voir die costerie, dat derde voir tenden. Dat lateste laet men liggen dair grabbelen die papen nae.

Die borgermeister beuelt elken die hoiftlude dat sie mit hoeren ondersaten die wroegen sullen guets tyts ter homissen jn die kerke sint en doen nae olden kostumen, dat die rentmeister nemen die c en iiij butdrager voir koterpenninck en betalen die den capittelsboede op of by die vonte (2) onder homisse als voirs. is.

Dan wroecht men alle houetlude ellic mitten wroeger jn syn espel; dan gaet men eeten mitten seendeken jn syn herberge. Men schenckt des jrsten auendes en des dinxdages ter maeltyt den seendeken en des capittels baeden ellic iij quarten, des auendes kruut, vigen, rasinen, mandelen, gengeber, en des dinxdages auent den seendeken iij q. en vigen.

Des dinxdages nae Letare Jerusalem (3) soe luut men die

Hetzelfde schijnt bedoeld te wezen in den brief van Bisschop Hendrik van 1260 (Racer, Ov. Gedenkst. II, p. 198), waar we van de bewoners van Kamperveen lezen: „Et pro minori decima de qualibet domo „annatim in sancto synodo apud wilsem dabant camerario Dauentriensi „IV denarios Daventriensis monetae, qui vulgariter *cotpenninge* nuncu pantur." Hetgeen in den brief van Bisschop Arend van Hoorne van 2 Jan. 1373 (Register N° 177) wordt genoemd: „ende voor den smallen „thenden van eenen jegelyken huyze jaarlyks in den hilligen Zeendt by „Wilsem den Camerer van Deventer IV penningen munte, die geheten „zyn gemeenlijken zent penningen."

(1) In de ordonnantie op de Munt van 1488 bij v. d. Chijs p. 177 sq. vindt men: „die olde vlemschen XXVI opten golde gulden, een yeghelic stuc VI placken; in die van 1502, aldaar p. 193 sqq." „die olde vlemsche 1 stuur en eindelijk in die van 1506, aldaar p. 199 sqq." „olde vlemschen 1 stuuer."

(2) De steenen doopvont, nog in het koor der Boven- of St. Nicolaaskerk aanwezig, vindt men beschreven in Over. Alman. v. oudh. en letteren, 1842, p. 93 sqq.

(3) Derde Zondag voor Paschen.

clocke, men gaet op, mer men hoirt niemant dan of dair enige brieue weren toe lesen of anders der Stat saken.

Op den sonnendach als dat gras beghint toe wassen dan doet men kerkensprake dat men der Stat marken lande, eylande jn vreden lecht, dat die niemant en beslae of weide eer dair jngebrant is by xl ℔. en by verlies der beesten.

En palmauent luut men gene clocke noch men gaet oic niet opt raethus.

ORDINARIUS OPPIDI CAMPENSIS (1).

Dominica Palmarum.

Nae palmdach (2) soe en luydt men der scepen klocke des morgens nyet eer weder dan des dijnxdages na beloken paesschen (3), en des manendages nae beloken paesschen holdt men recht voer den boem (4).

Op Paesschen.

Men secht den kerckmeysteren, dat sij een goet opsien draghen, dat metten wijnen te rechte omgegaen wordde, ende de Stadt betaelt de wijnen.

---

(1) Deze nieuwere ordinarius (voorkomende in den Ordinarius antiquus fol. 1-9) is blijkbaar jonger dan 1521, dewijl de regeringsveranderingen in dat jaar voor de keur ingevoerd hierin worden gemeld. Het zal wel niet ver van de waarheid zijn, indien men den juisten tijd van zijn ontstaan ongeveer 1540 à 1550 stelt.

(2) Zondag vóór Paschen.

(3) Zondag na Paschen.

(4) Zoude men hier bedoelen dat men althans deze enkele keer in het jaar, naar oud Germaansch Gebruik, in de vrije lucht onder een' boom regt deed? en dan misschien onder de eeuwen heugende linde, die vóór het oude, afgebrokene tolhuis stond? We geloven het niet; reeds het woordje *voer* in plaats van *onder* doet er aan twijfelen. Veeleer schijnt *boem* hier te slaan op den zwaren slagboom, die de regtzoekenden van de Schepenen in de geregtszaal afscheidde en dien men nog vindt op gelijke wijze in of vóór de regtszaal op het Oude Stadhuis aangebragt.

Indien enighe yrste myssen geschien ende een borgers zoen sijn yrste mysse doet in sancter nicolaus offt jn andere kercke, singet hij soe schenct men hem twee aem kannen, ende leset hij, schenckt men hem een aem kanne wijns, sct. een aem kanne wyns x q. wyns.

Men laet affroepen, dat alle knechten ende maechden (1) jn horen dienste aff ende angaen sullen na beloken paesschen by x ℔. Ende dat niemant enich hoy offte stroe wthen bedden en brenge alsmen vervaert opten burgell steygert noch opter straten anders dan ouer der Ysselen by x ℔.

Ende alle de ghene, die veruaren (2) willen, malcanderen ruminghe doen (3) sullen des dinxdages nae misericordia domini, by xl ℔.

Dominica Cantate.

Item alle jairs, des manendages na den sondach cantate sullen twee, de jongste scepenen, die by huys sijndt metter Stadt wakers om der Stadt gaen ende beschryuen de wachte van der geheeler Stadt, opdat se te recht geholden wordde.

Item Sanct Marcusdach (4) en holdt men gheen recht, men gaet ter kercken ende na der missen gaet men met processie omt kerchoff.

Item alle jare sullen de broeckheren (5) voer meye horen eedt doen, by xl ℔.

Item etlicke daghen voer meye brandt men jn (6) opter Stadt landen, yrsten opten melm, dan opten grent ende daer na op soeuenyngen, na guetduncken der dijckmeysteren offt weydemeysteren, by consent van den rade ende dat verkundicht men met kerckensprake.

---

(1) Gelijke bepaling vindt men in den ouderen ordinarius.

(2) Verhuizen.

(3) Plaats maken, ontruimen.

(4) 25 April.

(5) Deze eed vindt men in het Guldenboek fol. 122.

(6) D. i. men voorziet door middel van een brandijzer de runderen, die aldaar ter weide opgeslagen zullen worden, van een kenteeken.

Mey auondt.

Dan brandt men de koen in der Stadt broecken, elcx in sijn espel, daer hij woent, ende men holt ghien recht.

Inuention. sancte crucis (1).

Holt men processie om der Stadt, daer bidt men den mijnrebroederen toe.

Item opten vierden sonnendach na paesschen soe isset der mynrebruederen kermisse, daer wordt de raedt van den broederen gebeden, die dat belieuet mach daer gaen, de Stadt schenckt hem een aem kanne wijns, facit tyen quarten.

Sanct nicolausdach translation den viert men ende kompt opten negenden dach in meye.

Item de drie Cruceldagen en holt men gheen recht, men volget de processie beholtlicken dat de borgers des woensdages gemeenlicken nyet mede en gaen om den zwarten dyck, dat verbiedt men by hondert schillingen.

Men schenckt den priesteren by hakelwerck (2) twee quarten wyns.

Pinxteren.

Op pinxterauont luydt men gheen raedtklocke.

Item des dijnxdages in de pinxter hillige dagen holt men processie omt kerchoff metten hilligen sacrament ende men spoelt opt groet orgell (3) ende singt te deum, god danckende dat hy der Stadt Campen, anno X (4) behuedet heeft voer de handen der vianden.

---

(1) 3 Mei.

(2) Waarschijnlijk hetzelfde wat later genoemd wordt: „hameyde op Sanct Nicolaes dyck." De juiste plaats ook hiervan kan men niet opgeven.

(3) Er was ook een *klein* orgel in die kerk, waarender het altaar van Lazarus en Maria Magdalena; zie Register N° 1749. De organist werd voor den dienst der *orgelen* aangesteld.

(4) Hier wordt bedoeld de mislukte aanslag van den Hertog van Gelder op Dingsdag na Paschen (21 Mei) 1510; zie Register N° 1257 en Kamper Kronijk I, p. 303.

Wanneer enighe parthyen den papegeye schieten, doet men kerckenspraeke dat elck voer hem sye ende syne kynderen waerne, want indien yemant een ongeluck kreghe, sal ment holden voer een ramspoet tot kennisse van scepenen ende rade.

Ende men gonnet hem stenghe, reesscap, de peerden ende dat raethuys, indien sij daeromme bidden ende dattet den rade belieuet. Men schenckt den coninck sess quarten wyns offte na dat de schutten synnen.

Des saterdages na pinxteren op kersmis (kermis?) auont en holt men gheen recht ende men luydt geen klock.

Ende indien op sonnendach enige schutten geschoten hadden, sal men des dijnxdages oick gheen recht holden ende men luydt geen klock.

Ende des sonnendages na pinxteren holdt men om der Stadt heerlicke processie, daer bidt men den mynrebruederen toe mede om te gaen.

Des manendages na bouenkermisse holdt men gheen recht, men gaet met processie omt kerchoff ende biddet voor de zielen.

Van der Stadt marcken te schouwen.

Des manendages na Sanct Seruaes (1) schouwt men der Stadt broeken.

Odulphi (2) laet men affroepen, dat men des manendages daer nae ouer xiiij dagen schouwen wyll der Stadt marcken ende zeegrauen ende de weteringen van de broederbrug aff hent an den steendyck ende voert na Bronop hent an der hameyde op sanct nicolaesdijck.

Ende de broecke is iij olde vls ende ter wederschouwen dubbelt.

Sacramenti.

Op des hilligen sacramentz dach (3) holt men een heerlicke

(1) 13 Mei.
(2) 12 Junij.
(3) Donderdag, de 60ste dag na Paschen.

processie, men biddet den mynrebruederen daer toe, men singet op vier steden van der Stadt een euangelium.

Op de octaue van den hilligen sacramente en luydt men geen raedtklocke ende men holt gheen recht, ende de broederen des weirdigen sacramente (1) eten to samen eerlicken opten raedthuse.

Johannis.

Op Sanct Lebuijns dach (2) draecht men dat hillige sacrament omt kerchofft, men spoelt in organis ende singt te deum om der victorien wille.

Margarete (3) viert men ende men holt geen recht.

Item drie de naeste vridagen voir Sanct Jacob (4) holt men processie om der Stadt, daer bidt men den mynrebruederen toe got te bidden om tidich weder ende dat alle vruchten met lieff mogen jncomen.

Jacobi.

Omtrent Sanct Jacob verhueren de camerers en de rentmeysters der Stadt visscherien ende alle der Stadt landen, die wtter hueren ghaen ende doersien yrsten de cedulen well offt se daer jnne yet veranderen willen.

Item Sanct Annendach (5) holdt men geen recht.

Item omtrent Sanct Jacob laet men affroepen dat men bynnen xiiij dagen daer nae alle de dijcke bouen de poerte will schouwen na vermogen der cedulen, die voer der Stadt huys staen sall, dese schouwe holt men des maendages na ende alsoe doet men de kerckensprake.

---

(1) Deze memorie of broederschap was reeds in 1393 door den pastoor, de kapellanen, vicarissen en custos der St. Nicolaaskerk begonnen; de eigenlijke stichtingsbrief is van 28 Mei 1401; zie Register N° 343.

(2) 25 Junij.

(3) 20 Julij.

(4) 25 Julij.

(5) 26 Julij.

Assumption. Marie (1).

In vigilia assumptionis Marie holt men gheen recht ende men ludet geen raedtklocke.

Exaltationis Sancte Crucis (2).

Soe holdt men processie omme der Stadt metten hilligen sacramente en daer bidt men den mynrebruederen toe.

Michaelis (3).

Op Sanct Michiels auont en holt men geen recht ende des dages na Sanct Michiell op Sanct Jeronimus dach (4) holdt men gheen recht, men gaet te kercken en biddet voir alle zielen.

Item na Sanct Michiell omtrent Remigij (5) sal men voirtaen den wijnaccijs ende alle der Stadt aecysen verdoen ende men sall jn tijts de cedulen visiteren.

Francisci.

Sanct Franciscus dach (6) en holdt men gheen recht, dan men helpt den mynrebruederen hoer statie holden.

Gereonis et Victoris (7).

Soe spreect men van der Stadt dieners offt men yemant wolde orlouen, dat hem die jn tijts mach versien.

Men laet affroepen, dat alle knechten ende dienstmaechden jn horen nyen dienste aff ende an gaen sullen vp saturdach nae Sanct Gereon ende Victoersdach, by x ß.

---

(1) 15 Aug.
(2) 14 Sept.
(3) 29 Sept.
(4) 30 Sept.
(5) 1 October.
(6) 4 October.
(7) 10 October.

Item omtrent desser tijt sal men alle jairs de apteke visiteren.

Item Sanct Lucasdach (1) soe holdt men gheen recht.

Item des xj^{m} maechdendach (2) viert men hier.

Item op alrehilligen auont en luydt men gheen scepen klocken noch men holdet gheen recht.

Omnium Sanctorum.

Des daghes na alrehilligen, jst alre zielendach den viert men, men ludet gheen scepenklocke noch men holdet gheen recht, men gaet te kercken ende biddet voer de gelouige zielen.

Martini.

Op Sanct Martensauont en luydt men gheene scepen klocke noch men holdt geen recht ten weer saecke dattet noetsaecken were van der Stadt weghen.

Ende als Sanct Martensdach compt op enen manendach soe en holt men opten Saterdach daer te voren gheen recht.

Item op de wynterkermis auont van Sancter nicolaus kercke en luydt men gheene scepen klocke noch men holdet gheen recht (*).

Item omtrent Martini laten der Stadt cameners verkundigen en doen scerpelicken manen den tyenden van den eylanden voer tcapittel van Deuenter, voert Sanct Peterspennynck, ackergelt, smalen tyns etc.

Men doet kerckensprake dat men der Stadt broeck wyll laten jnlopen (3).

Item men verhuert alsdan der Stadt brugge, crane ende het veer opten Enck na vermogen der cedulen, die daer van js ende daervan gaen de pachters aff ende an opten nyen jairsdach.

---

(1) 18 October.

(2) 21 October.

(*) Op zijde staat: Des sondages ante Catarine 25 November so isset altijt kermisdach in S. Niclaeskercke.

(3) Zie boven bij den ouderen ordinarius.

Item men verspreect om alsdan de rekenscappen van alle der Stadt gueden claer te maken ende als men rekent geefft men elcx van Scepen, Rade, Secretarien ende der grooter meenten een quarte wyns, den leser een take.

Item op vnser lieuer vrouwendach presentationis (1) luyt men gheen scepenklocke noch men holdet gheen recht.

Sanct Clemensdach (2) viert men hier nae older gewoenten.

Item Sanct Barbarendach (3) luyt men gheen scepen klocke en men holdt gheen recht.

Item Sanct Luciendach (4) ende daer voert nae soe en komen de raden nyet meer opt huys eer dat de raedt vernyt js, ten ware dat men hen boede sandede.

Item de Cameners ontfangen het jaergelt ende laten telkens een espell teffens ontbieden.

Des sonnendachs voer kersdach laat men affroepen, dat elck weert offt werdynne en kersnacht well toe sye en een van beyden sijn huis wachte, soe dan wel onraedt plach to geschiene.

Kersmysse.

Op kersauont en luydt men gheen scepenklocke, noch men holt gheen recht ende als kersdach compt op een maendach soe en holdt men des saterdages daer te vorens gheen recht.

Item alle werckeldage na kersdach gaen de scepenen opt raedthuys, dan men luydt gheen scepen klocke eer de nye scepenen gekosen syndt.

Nye jaers auendt ende dertyen auont en gaen de scepenen nyet opt raedthuys ten sijn noetsaecken, dat sij verbodet wordden.

Item omtrent desser tijt eedt men alle der Stadt visschers ende die den viss vercopen.

---

(1) 21 November.
(2) 23 November.
(3) 4 December.
(4) 13 December.

Drie Conyngendach.

Des sonnendages voer dertyendach offt dertyendach alst op eenen sonnendach compt, gaen de scepenen (*) opt raedthuys ende (*) luydt men mettet eleyne clocxken opt raedthuys, ende daerna doet de borgermeyster met enen diener ancloppen ende secht totten volcke: hoert, men sall v hier lesen der stads willekueren, elck hoer wel toe. Dan leest de secretarius den yrsten brieff. Ende als die brieff gelesen js, secht de borgermeyster totten luden: dyt hebdy wel verstaen, elck sie toe, dat hy neyt en breke, soe en derff hy niet beteren.

Ende voer dessen vors. sonnendach doet men van der stadthuys op eenen hilligen dach verkundigen, dat alle burgere ende jnwoenres comen sullen voor der stadthuys (†) om te horen dat men afflesen sall.

Ende ditselue doet men mede verkundigen op dessen vors. sonnendach ende mede opten sonnendach naestkomende.

Item opten saterdach als men den raedt des dages daer na vernyet ende kyeset, sullen altoes scepenen ende raedt beyde gemeenten, groot ende cleyn, vernyen ende voll kyesen.

Des sonnendaghes na dertyenden des morgens (§) voer soeuen wren vergaderen scepenen ende rade ende beyde gemeynten, die men des saterdages laet verboden to samen opten stadthuys op de raedtcamer.

Item scepenen ende raedt met beyde gemeenten op de raedtcamer vergadert sijnde, leest men de gemeenten op, ende de nyes gecoren syndt doen alleen horen eedt als jnt gulden boeck staet, daer na zweren die te vorens in der gemeenten geseten hebben by den olden eedt.

(*) Later doorgeschrapt de hier voorkomende woorden: „als de ondermysse wth is" — en de woorden: „als dat hillige sacrament ten hoghen altaer geboert is" en in plaats daarvan gesteld: „als die predeken wt is."

(†) De hier volgende woorden: „als dat hillighe sacrament ten hogen altaer geboert is" zijn later doorgeschrapt.

(§) Hier volgen de later uitgeschrapte woorden: „als de yrste mijssen ten mijnrebruederen wth syn."

Voert leest men der gemeenten een statuyt voer, twelck staet in ff^to^ folio cij, inholdende wie van beyden gemeenten des sonnendages voer den sonnendach, als men den raedt sall kycsen, by huys blyven ende des sonnendagen morgens mede ter boenen comen (1) ende doen sall als anderen, by tyen olde schilden.

Voert draecht men de boenen om (2) ende lotet by der boenen sess wter grooter meenten ende daerna drie wter cleyner meenten.

Welcke neghen vors. persoenen koermeisters sijn ende macht hebben, scepenen ende raedt te kyesen ende te verkyesen, ende doen daerop eenen zwaren eedt als jnt gulden boeck staet, folio 121 verso.

Ende men laet denseluen koermeisters op de raedtcamer papier, encket, pennen ende den eedt vors. daer na sij dan scepenen ende raedt kyesen.

Ende als het hillige sacrament ten hoghen altaer geboert js (*) luydt men het cleyne klocxken ende de koermeisters laten alsdan horen koer, die sij gedaen hebben by een secretarium afflesen.

Item voert laten de koermeysters scepenen ende raedt, die gekoren sijndt, by der Stadt dieners verboden, om van stonden an opter Stadthuys te comen, oir plaetse van den stoell des rades to besitten.

Ende de koermeysters blijuen tosamen soe lange opter Stadthuys hent scepenen ende rade daer gecomen ende sij elcx hoer stede angenomen hebben, want jndien yemants

---

(1) Komen om aan de keus deel te nemen.

(2) De groote en kleine gemeente vergaderd zijnde, werden zilveren boonen ter trekking aan de leden daarvan aangeboden. Onder die zilveren boonen bevonden zich (althans later) zoovele verguld zilveren boonen als het aantal personen bedroeg, die uit iedere gemeente tot het doen der keus werden vereischt, en hij, die zoodanige vergulde boon trok, was dan de aangewezen persoon.

(*) Later doorgeschrapt en in plaats daarvan gesteld: „tho tyen vren."

van den gekoren scepenen ende raedt hoer stede nyet wolden besitten, sijndt deselue koermeysters geholden noch voer den eten anderen in de stede te kyesen.

Ende als scepenen ende rade opten raedthuse sijndt gecomen ende den stoell des rades angenomen hebben, danckt men den koermeysters voer horen koer ende sy bieden den rade veell geluckes.

Daer na eedt men den nyen scepenen. Voert ordineren, die dat jaer raedt sijn, woe de scepenen, hoer negen, burgermeysterschap dat jaer sullen holden.

Voert eden de twee nye burgermeysters den secretarien ende der Stadt dieners. »Daerna gaet men int wijnhuys teren mytten nyen rade offter yemants gecoren wer." (*).

Des dynxdages »eet men opt raedthuys een eerlicken maeltyt (*)" luydt men de klocke, dan men hoert nyements.

Des saterdages leest men dat anbrengen, men kieset de amptluden, tolner etc., de raedt kyeset de scepenen ende de scepenen den raedt, voirt de kerckmeisteren, etc. hoefftluden etc.

Opten anderden sonnendach na dertyenden sullen de scepenen opter Stadthuys ghaen ende laten het cleyne clocxken luden, ende alster angeclopt js, secht de burgermeyster aldus: men sall v lesen der Stadt rechten ende willekueren; dan leest de secretarius den anderden brieff ende voert de drye yrste bladen der Stadt guldenboeck; daerna secht de burgermeister: elck man sye well toe, dat hy nyet en breke, soe en derff hij nyet beteren, de scepenen willen richten. Voert soe waernen v die scepenen, dat elck man sye dat hy enen hoeffschen mont holde op fursten, op heren, op ridderen, op knapen, op vrouwen, op joncferen ende op gueden steden. Voert sal men v noemen, die dit jaer borger geworden sijndt. Soe leest de secretarius de burgeren; daer na secht de burgermeister aldus: desse sult ghy voirtan voer uwe medeborgere holden, ende voirt salmen v noemen,

(*) Deze woorden zijn later doorgehaald.

die dyt jaer der Stads ampten sullen hebben, soe leest de secretarius tollener, ende paelmeyster, heemraedt, etc.

Des sonnendages daer na als de vesper vth js, soe leest de bode vant raedthuys: hoert, wat vnse heren scepenen ende raedt gebieden, men sall v noemen die dit jaer onse hoefftlude sullen wesen. Elk man sye, offt ons noet anqueme dat hy come by sijne hoefftlude ende doe na oren gebode by der penen van lyue ende guede, voert salmen v noemen die dit jaer der Stadt ballynge sijndt geworden.

Sanct Anthonysdach (1) viert men ende men holt gheen recht.

Conuersion. Sancti Pauli (2).

Item omtrent sanct pauwels bekeringhe soe verhuert men dat telampt, cleyne mate, appelmate en kalckmate, dat laet men verkundigen van der Stadthuys.

Item Sanct Agathendach (3) viert men ende men holdet gheen recht.

Petri ad cathedram (4).

Op Sanct Petersauont kyeset ende vernyet men eenen werdeyn in stede van den oldsten.

Men kyeset enen van den rade om dijckgreeff te sijn op Camperveen.

Men kyeset mede eenen dijckgreuen van Mastebroeck, alst onse buerte js.

Men kyeset twee nye koermeysters van den vleyshouwers, die doen horen eedt.

Item op Sancte Peter gaen der Stadt accijsen aff ende an, dan eedt men den wijnheren ende allen, die wijn tappen, vrouwen, knechten ende meechden.

Item alsdan gaet oick aff ende an dat telampt, cleyne mate,

---

(1) 17 Januarij.
(2) 25 Januarij.
(3) 5 Februarij.
(4) 22 Februarij.

appelmathe ende calckmate, ende nyemant en sal tellen offt meten, hij en hebbe jrsten sijnen eedt gedaen, by xl ℔.

Item op Sancte Gregoriusdach (1) luydt men gheen scepenklocke ende men holdet gheen reeht.

Item wanneer dat de weghen droeghe sijnt en dattet guet weder is varen scepen ende raedt om den zwartten dijck om allent dat daer gebreckelick js te besichtigen ende elcx heefft een quarte wijns ende de dieners elcx een mengelen.

Item alsdan verspreect men mede, wanneer men der Stadt marcken ende den zwartten dijck wyll schouwen.

Item de drye vastelauonts dagen holdt men gheen recht als manendach, dijnxdach, woensdach ende des woensdages gaet men met processiën omt kerchoff.

Item op sonnendach reminiscere (2) holdt men processie metten hilligen sacramente omt kerchoff ende men singt in der kercken te deum laudamus, God almachtich louende van de groote victorie (3) tegens den Gelresschen, want onse luyden opten ix^den^ dach in den Meerte den Koeborch stormenderhant wonnen.

(4) Teghens midfasten acht dagen te vorens beveelt men den dieners, dat sij tegens des dijnxdages na midvasten de wroeghers, elcx in sijn espell dach leggen.

Ende wye dach gelecht wordt om the wroegen ende dan nyet en queme offt nyet en wroeghden, sall der Stadt gebroken hebben lxxx ℔ ende sal beteren de pene die sijn espell gebroken hadde aen den sendeken, ende sal allykewell het naeste jaer geholden wesen the wroeghen by den koer vors. vt in ff^to^ fo° lx.

Item elck hoefftman van den rade sall den wroegher wt

---

(1) 12 Maart.

(2) Vijfde Zondag voor Paschen.

(3) Op 9 Maart 1528 werd door den Stadhouder Schenck van Toutenburg met de Kampers de Koeburg stormenderhand op de Gelderschen veroverd; zie Register N° 1812 en 1813.

(4) Derde Zondag voor Paschen.

sijn espell voer den sendeken na der hoechmissen opt choer presenteren om sijnen eedt te doen ende daerna sall hij hem beraden metten hoefftman.

Item de burgermeijsters in der tijt presenteren des capittels bode opt choer aen der tafelen, eer men wroeghet, drie knuppeldoecxkers, elck met twee olde vleemss, dat eene voer de schoele, dat andere voer de kosterye, en dat derde voer den thenden, ende dat laetste laet men liggen, ende de burgermeysters protesteren, dat sij van den thenden betaelt hebben na older gewoenten.

Item der Stadt cameners gheuen des capittels bode noch hondert ende vier botdragers, fac. soeuenden haluen golden gulden van gewichten, vt patet in antiquo libro reddituum aut locationum f° cvij voer koeterpennynck.

Item des manendages auondes ende des dijnxdages ter maeltijt schenckt men den seendeken ende des capittelsbode elcx drie quarten wijns, ende des dijnxdages auondes den seendeken alleen drie quarten wijns ende den tween auonden elcx auondes drie ℔ mandelen, sess ℔ vijghen, sess ℔ rasijnen, ende sess loet gengeuers.

Ende twee van den rade met een secretario worden gevueget om den sendeken willecom te heten ende met hem te teren.

Item op den vors. dijnxdach na midfasten luydt men de scepen klocke, men gaet op dan men hoert nyemants (*).

In der vasten sal men mede gedencken om de rekenscappen van der Stadt gueden, die noch nyet gedaen sijndt, te volbrengen.

Item alst gras begynt te wassen, laet men affroepen dat nyemants der Stadt lande en besla offt beweyde, eer daer jngebrant js, by xl ℔ ter Stadt, en by verloss der beesten tot des hilligen gheestes behoeff.

(*) Van „teghens midfasten enz." tot hier staat aan den kant: „Dit vaciert, want die sendtdeken in voelen jaeren niet compariert en js.

Palmen.

Item op palmauondt luydt men gheen raedtsklocke ende men holdet gheen recht.

Item op palmdach schenckt de Stadt den broeders van Jherusalem, die den ezell getogen ende de Statie geholden hebben, een eerlicke maeltijt, daer gaen by de burgermeysters in der tijt, de cameners en een secretaris ende wie de raedt mede belieuet.

Item gesloten, dat men voirtan scepenen, rade, scholten, secretarien ende groote meente hoer hoechtijts wijnen sall geuen na older gewoenten, to weten op paesschen, pinxteren, sanct martensauont ende op midwynter, den scepenen, raden, scholten ende secretarien elcx een take ende der grooter gemeente elcx een quartten, op elck van den vier hoechtyden vors.

Als yemant van den rade sterft.

Gesloten anno xiiij^{c}xc, als een van den rade sterfft, als men den ouerluden begrauen offte begaen sall, des dages sal men gheen recht holden noch gheen klocke luden.

Anno xv^{c}xxxix opten xxvij Januarij gesloten, dat de gantse raedt het doede lichaem vors. achter des doeden naeste vrunden to samen eerlicken ten graue sullen volgen, in zwartte clederen, jndien sij byderhandt ende nyet merckelicken behijndert sijndt.

Item des doeden laetste pensie tot een sulueren cop ter Stadt behoeff te comen. In libro aureo.

1STE BRIEF.

21 Febr. 1334.

GULDENB. bl. 24—29 verso.

Wy Scepen ende Raet der Stat van Campen myt rade ende volbort onser ghemeynte om te letten allen twiste ende onmynne, die geschien mogen van onsen borgeren bynnen Campen offt buten Campen, daer onse borgere ende onse Stat mede mogen ghekrencket worden, hebben gheuonden, ghewilkoert ende ghesat jnt jaer ons heren dusent driehondert vier en dertich op sente peters auent, den men heit ad Cathedram, ende willen dattet ewich bliue bi der pene die hier na bescreuen staet, wantet cleyne batet rechte te maken, daer gheen en sijn, die ze verwaren ende beschermen.

Van vrede te bieden.

Weert sake dat enige schelinge geschiede offt geschiet weer tusschen onsen borgeren mit worden off mit daeden, dat zij bynnen Campen off buten Campen, eenich van onsen borgeren, die dat verneemt, ziet off hoert, die sal ende mach den beiden partien enen vrede bieden bi liue ende by guede vast ende sterke te bliuen thent den tiden dattet die Scepenen versoenen. Ende weert sake dat die vriende dat zoenden in orconde gueder lude, zoe weer die vrede doot. Ende weert dat men den hantdadigen nijet vinden en konde, enich der mage off vriende, die van beiden partien hoert, mach men eenen vrede bieden like off het den hantdadigen

in den mont geboden weer. Ende desen vrede te dueren, als hier vors. staet. Ende weer dat sake, dat enich onser borger den vrede breke, die ende alle die ghene, die den myt hem braken, dat wilkoren wy dat zij hebben verloren ter stat behoeff een pene van lijue ende van guede ter Scepen claringe.

Off een gast onsen borger van syns mages wegen misdoen wolde ende den gast een ander borger bistonde.

Voertmeer bouen den vrede die geboden is tusschen onsen porters weert dat enich gast van syns maghes wegen op onsen porter den die vrede gheboden weer enighe wrake off enighe lelicheide doen wolde van syns mages wegen, Ende weert dat enich van onsen porteren den gast bistonde sterkede off wachten onse borgers dat sy binnen off buten Campen den gast te sterken offt onse portere te hinderen die verlieset een pene van lijue ende van guede ter Stat behoeff mach men hem verwynnen als recht is. Ende worde onse portere dan machtiger dan die gast mijt sinen vrienden daer ghelouen wy na onser Stat Recht guedertierlic in tho doene.

Wye berucht is van ghebrokenen vrede den salmen beborgen.

Item weert dat wy van enigen manne vernemen dat hy den vrede gebroken hadde, die geboden weer bynnen off buten Campen, hy sy schuldich off onschuldich, so wanneer hij bynnen Campen coemt off bynnen Campen weer, so zullen wy den beborgen, want hy ons schuldich gheseget is. Ende en mach hij ghene borgen setten so zullen wy den doen holden in onser vengnisse thent ten tiden dat die waerheit wtschijnt. Ende weert sake dat enich man daeraen hinderde off lettede, dat wy den nyet verborgen off vangen en mochten, die hadde verloren die pene als hier voer gescreven staet, mach men den verwynnen als recht is.

In het Guldeboek volgt hierop nog eene bepaling, die tot opschrift voert: »Off een gast guedertierlic queme bynnen »Campen als tusschen borgeren vrede geboden weer." Blijkens aanteekening op den kant werd deze echter niet gelezen.

Off een gast in Campen queme, des mage onse borger mishandelt hadden.

Voert hebben wy ghewilkoert ende gesat, weert dat enich gast queme in onse Stat guedertierlic sonder argelist, ende hy onsen borger mitter hant nyet mishandelt en hadde, ende dan enich van onsen borgeren den gast van syns mages off vrendes wegen mishandelen wolde, die en sal daer nyet thoe doen noch van synre wegen laten doen, hij en doet bi den Scepenen. Ende wanneer onse borger ons dat heefft doen te weten, soe zullen wy totten gast ghaen ende seggen hem: dat heefft uwe maecht off vrient onsen borger ghedaen; wildi onsen borger dat beteren doen bi ons, wij willen onsen borger also guet hebben, dat hij beteringe nemen sal. Moge dy oec des nijet doen, so moten wy onsen borger doen, dat wij hem schuldich syn te doen. Ende warnen u nae desen dage, dat gy wt onser Stat varen ende schuwen onse borger ende onse Stat ende vriheit. Ende weert sake dat enich gast onse borger mitter hant mishandelde, soe willen wij dat die hantdadige onse borger ende onse Stat schuwe thent dat hij gebetert hebbe onsen borger dat hij teghen hem heefft misdaen. Ende weer enich van onsen borgeren, die deze vors. stucken nijet en hielde, die hadde gebroken ter Stat behoeff een pene van twentich ponden, beholdelic anderen koeren oers rechts.

Off een gast aen den Scepenen nyet bliuen en wolde ende myt homoede ghaen.

Item weert sake dat enich onser borgere myt enen ghaste te doen hadde ende die borger dat den Scepen ende Rade te kennen ghegeven hadde ende die Scepen den gast daer

op gesproken hadden off hy der saken an den Rade bliuen wolde, ende en wolde die gast der saken an den Rade nijet bliuen, so solde die gast onse Stat ende borger schuwen na der sonnen als onser Stat recht daer aff is, ende misschiede den gast daer boven, daer en wolde die Raet ghene worde van liden. Ende zo vake als die gast daer nae in onze Stat ende vriheit queme, zo mennige xl pont sal hy breken tot onser Stat behoeff. Ende den gast solden wy doen aentasten ende in onser vangnisse holden, thent hy borgen gesat hadde, der saken aen ons te bliuen ende sinen koer betaelt heefft. Ende wes onse borger opten gast dede, dat weer brokeloes als vorg. is.

Off gaste twisten des en zoelen sich borgers nyet onderwinden.

Voert hebben wy gheuonden, ghewilkoert ende gesat, weert sake dat enighe gaste van buten, die onse porters nyet en syn, twistende werden myt worden off myt daden, ende mage ende vriende hadden bynnen Campen, die mage en vriende, die onse porters syn, die en zoelen daer nyet to doen off laten doen bynnen onser vriheit off nae volgen buten onser vriheit malc op den anderen off op gaste mede, bi eenre pene van tachtentich ponden, des men ze moge verwynnen ende also mennich man also mennich lxxx pont. Ende hier omme hebben wy dit ghesat, want wy gheen vechtlic dat van gasten buten Campen geschiet, bynnen onzer Stat willen beuochten hebben.

Off een gast wolde beteren bi scepenen onsen borger.

Voertmeer weert dat enich gast teghen onse borger hadde misdaen ende syne vriende sonde aen die scepen, dat hy onsen borger dat wolde beteren bi den scepen, so zullen wy scepen ons borgers mechtich wesen, dat hy die beteringe nemen sal, bi eenre pene van liue ende van guede. Ende

weert sake, dat onse borgher teghen enen gast hadde misdaen, ende dat den gaste wolde beteren bi den scepenen ende wolde die gast die beteringe nijet nemen, so willen wy onsen borger doen dat wy hem schuldich syn te doen.

Een borger en sel nyet des anderen mage om schelinge wille buten zueken.

Voert weert sake dat enighe schelinge worde tusschen onsen borgers myt woerden off mit daden, so wilkoren wy dat nyemant van onsen borgeren en sal trecken buten Campen optes anderen maghe, die gast syn, ten sij sake dat die gaste seluen hebben gebroken teghen onsen borger, bi eenre pene van tachtentich ponden.

Van zwone te maken ende te holden.

Voert om te leggen alle twiste ende onmijne so hebben wy gheuonden ghewilhoert ende gesat, weert sake dat enich twist geschiet weer tusschen onsen porters, so sullen wy beide die partien voer dat gherichte doen bieden ende zullen den heiten doen, dat zij een zwone zullen maken. Ist sake dat zy by scepen off buten scepen zoenen, die zoene sal vast bliuen bi eenre pene van liue en van guede. Ende weert dat zy nyet zoenen en mochten, so sullen zy dat den scepen seggen, waeraen dat die zoene bliuet, ende zoe willen wij dat zoenen. Ende die zoene sal vast bliuen bi eenre pene van lijue ende van guede.

Of yemand zwone breke.

Voertmeer weert dat enich onser borger enighe zoene brake, die bi ons off buten ons weer gesoent, dat weer bynnen off buten Campen, wanneer wy dat vernemen, so zullen wij van den hantdadigen, die onse borger is eenen borgen nemen hent ten tiden dat die waerheit utcompt. Ende weert sake dat men den schuldich vonde, dat hij die zoene gebroken hadde, die heefft verloren ter Stat behoeff een pene van liue en van guede ter scepen claringe.

Off een borger voer eenen gast zoende.

Voert weert sake dat enich onser borger voer enen gast zoende, ende die gast die soene nyet holden en wolde ende breke die zoene, so sal onse borger, die vor den gast zoende, die zoene beteren also veere als die schelinge, daer die zoene van geschiet is, van onsen borger tocomen weer by eenre pene van lijue ende van guede ter scepen claringe.

Of yeman den ghenen die gheen zoen holden en wolde helpe dede.

Voert weert sake dat enich man onse ghebot nijet holden en wolde, twer in zwone off in vrede, ende van ons wolde vaeren ende voertmeer die vede holden, hadde hy enige mage off vriende, die onse porters weren, die hem hulpe off raet deden tegen onse porters, mach men ze verwijnnen van hulpe off van raede, so wilkoren wy dat hy hebbe verloren ter Stat behoeff een pene van liue ende van guede.

Van gelde dat jn der zwonen geseget wordt.

Weert sake dat den ghenen, die quellic gehandelt weer, enich gelt worde togeseget, so sal men eysschen enen borgen, die dat gelt betalen sal op ten dach die gesecht is. Ende en worde dat gelt opten dach nyet betaelt, soe wilkoren wy, dat men elkes dages een pont wt synre weere, die borge is, sal panden ent ten tiden dattet geldt betaelt is, dat geloifft is. Ende weert dat die saec wolde den borge nyet schadelos en helde, so moet die borge dat wtlaten panden mitter Stat bode sonder clage.

Off enich gast syns maghes ons borgers zwoene breke.

Weer enighe zoene ghesoent tusschen onsen porters bi Scepenen off buten Scepenen jn orconde gueder lude, bracke die zwone enich gast, so sal onse porter beteren die zwone

die hy ghesoent heefft, also verre als dat van der wegen geschiet zij, ter Scepen claringe.

Van huysvrede.

Voertmeer so wilkoren wy dat elc man vasten vrede hebben sal in sinen huys ende in synre woningen dages ende nachtes, ende zo wie hem daer ynne mistal off onruste doet, die heefft verloren een pene ter Stat behoeff van lijue ende van guede ter Scepen claringe. Ende zo wat dat die ghene off sine vriende wt sinen huys off wt sijnre woninghen doen, dat sal teghen onse Stat wesen sonder broeke. Ende des ghelycks mach een borger off syn gesijnne enen anderen borger off gast, die in syn huijs weke, bescermen, ende wes hij daer to dede om bescerminge des ghenen, die gheweken weer in sijn huys, dat weer brokelos teghen die Stat.

Off enich borger van anxt in een huys weke.

Voert weert sake dat onse borger twisten opter straten ende dat enighe van den partien in een huys weke, soe wye daer nae volgede van der ander partien in dat huys, so mennighe als der weer die den volgeden in dat huys hem quaet te doen, also mennich tachtentich pont hebben zy verloren ter Stat behoeff mach men zy verwynnen. Beholdelie allen anderen koeren off hy meer brect aen den die gheweken weer oers rechtes dat hy des gelyx breken sal.

Off yeman wrake dede in der Stat noet off reyse.

Voertmeer so hebben wy dat ghesat ende ghewilkoert, weert sake dat men der Scepen clocke om noet onser Stat lude off dat men ze nyet en lude ende ons noet aenleghe, zoe wye in den lope off in eniger reyse die onser Stat aenghenghe, enighe wrake dede, die heefft verloren een pene van lijue ende van guede, weert hy des verwonnen.

Off yeman die Scepen hinderde als zy richten.

Item weert sake dat die Scepenen te recht stonden ende

hem enich man hinderde myt ropen, myt worden off myt daeden dat zy nyet richten en mochten, off oer richte verstoerde, die hadde verloren een pene van liue ende van guede ter Stad behoeff, mach men oer mit recht verwynnen.

Wondinge bi dage.

Voert weert sake dat enich persoen den anderen wonde bi dage een koerbaar wonde myt verboden wapen, die verboert dubbelde boete, dat is een peen van hondert ponden ende sal beteringe doen ter Scepen claringe.

Wondinghe na der sonnen.

Item weer enich persone die den anderen wonde na den dat die sonne onderghaet ende voer den dat die sonne opghaet binnen onser Stat vriheit, die sal verloren hebben syn een hant ende die mach hy lossen off hy wil mit tween hondert ponden.

Voor gebroken zoene off vrede en mach men nyet neen seggen.

Voertmeer hebben wy gesat, soe wye enen vrede off zwone breket die en sal noch en mach daer nyet neen voer seggen, mer eth sal comen ter Scepen claringe.

Ende omme dat dese ghesatte dinghen vast ende stede bliuen ende nyet en verghaen, so hebben wij onser Stat segel aen desen brieff doen hangen. Gegeven jn den jaere ende dage voirschreuen.

2DE BRIEF.

21 Febr. 1334.

GULDENB. Bl. 39 verso 42.

Wy Schepen ende Raet der Stat van Campen mit raede ende volbort onser ghemeynte, om te letten alle twiste ende onmijnne, die geschien mogen van onsen borgeren bijnnen off buten Campen, daer onse Stat ende onse borgers mede mogen werden ghecrencket, hebben gheuonden, ghewilkoert ende gesat jn den jaer ons heren m.ccc.xxxiiij op sente Peters auont ad cathedram, ende willen dattet ewich bliue bi der peene die hier nae gescreuen stat, wanttet cleyn baetet rechte te maken daer ghene en syn die ze bewaren off beschermen.

Wapen in die hant te nemen.

Weert sake dat enich man in tornen moede messe off zwerde, steijne, kannen, stilleghangen, staken off staue off enighe dingen woe die gestalt weren, in syne hant neme, dat is een pene van twentich ponden. Schiet hij daer mede, steect hij daer mede, ghiet hy off werpt hij daer mede, dat is een pene van viertich ponden. Raket hy daer mede, dat is tachtentich pont tot onser Stat behoeff, mach men hem des verwijnnen als recht is.

Wye syne broeke nyet betalen en mach.

Item weert dat enich man, gast of borger dese pene nijet betalen en mochte als vors. is, den soelen wij doen slaen

op die stupen ende wt onser Stat te bliuen tot den tiden dat hy die peene betalen mach. Ende weert sake dat enich man, borger off ghast, breke ene pene van twee ponden ende die nijet betalen en mochte, den zullen wij desghelycs ter stupe doen slaen, ende daer mede heefft hy gebetert die broke. Ende weert eene vrouwe, die zullen wij den steen doen dragen.

Quade worden bynnen koers.

Voertmer hebben wy ghewilkoert ende gesat om te verhueden ongeualle, die geschien mochten in der Stat kelre, want daer die meijnheit plecht in te comen, weer enich onser borger die twistede mit quaden worden teghen den anderen, daer hij gelt mede verliesen mach jn der Stat kelre of bijnnen koers, die is schuldich der Stat tijen pont.

Van vechten mijt vuysten.

Item vecht enich man mijt vuysten off der ghelyc teghen den anderen in den kelre off bijnnen koers zo is hij schuldich xx pont.

Verboden wapen laten te haelen off daer mede te vechten.

Item brochte ijemant verboden wapen in den kelre off lijet zij daer ijn haelen, so is hy schuldich twintich pont. Ende weert dat zij verboden wapen in den kelre off bynnen koers toeghen, so syn sy schuldich xl pont. Werpet hy daer mede off steect hy daermede ende hy raket, so is hij schuldich tachtentich pont, mach men hem des verwynnen als recht is.

Van laden wt husen off vter koer.

Item laede enich man den anderen vten kelre off vten koer off wt eniger tauerne off enigen huse bijnnen den koer, die is schuldich der Stat twentich pont ende buten koers tyen pont.

Van laden vter Stat ende te campe.

Voert wye den anderen wter Stat ladet, ende alle die ghene die hem volgen, hem hulpe te doen, die verboeren ellic tachtentich pont. Ende die wtgheladen wordt ende die ghene die myt hem wtcomen, die en verboren daer nyet aen. Mer vochten sy off droegen zij verboden wapen, dat sold men richten nae onser Stat anderen wilkoren. Ende ladet enich man den anderen te camp, die verboert viertich pont, mach men die verwijnnen als recht is.

Of een gast in een huys weke.

Voertmeer worde enich gast schelachtich teghen onse borger ende die gast weke in een huys, weer die gast des gebleuen aen die schepen ende daer een vrede gheboden weer, wye daer bouen in dat huys stormede off dat huys aenverdigede in tornen mode, also mennich man also mennich tachtentich pont sal hij gheuen ter Stat behoeff. Ende en waer daer gheen vrede gheboden, wije dan een huys aenverdigede als vors. is, also menich man also menighe viertich pont, mach me se verwynnen. Beholdelic allen anderen koeren, die zij daer bouen aen den gast misdeden, der Stat oers rechts.

Wat men heit bynnen koers te wesen.

Voert worde enich man scheelachtich teghen den anderen opter straten van der ouerster ziden der straten, die bi Godekens huys der boden ghelegen is aen die hofstraet toe ende voert van der bruederstraten aen die hofstrate ende aan die vterste zide van den heligen gheiste neder aen die Yssel ende daer tusschen die olde strate ende die vischmarct als die begrepen is aen Tide Gheien huys op ende neder aen die Yssel ende in allen tauernen ende husen die bynnen den koer begrepen syn die heefft verloren syne koer ghelyc off dat in den wynkelre geschiet weer, mach men hem des verwynnen, beholden allen koeren die meerre syn oers rechts.

(Met eene latere hand aldus veranderd:)

Voirt worde enich man schelachtich tegens den anderen upter straeten van sanct Jacobsstege mitter heelre stegen voirs. thent an die hoffstraet, die olde straete soe breet sant Jacobsstege is, voirt heel Gheyen stege thent in die Isele toe, die oldestraete thent die vtersyde van den hilligen gheest thent in die Isele, die broederstraete hiel an die hoffstraete, ende alle die husen, stegen, straeten, steygeren, dat dair en tusschen begrepen is ende die heele brugge thent over die Isele sal bynnen koers wesen ende die hefft verloeren synen koer, gelyck off dat in den wynkelre gheschiet weer, mach men hem des verwynnen, beholdelick allen koeren die merre syn hoers rechts.

Van quaden worden boven vrede.

Voert weer enich man die bynnen desen koere als vors. is, off in den wynkelre enighe worde den anderen spreke bouen enen vrede, daer men ghelt mede verliesen mach, die heefft verloren twentich pont, ende buten koers tyen pont, mach men hem verwynnen als recht is.

Dat nyeman des anderen ghuet veruechten en mach.

Item so hebben wy ghewilkoert ende gesat, dat nyemant des anderen ghuet veruechten en mach, die raets ende dades onschuldich is, jn deser manieren. Weert sake dat enich man schelachtich worde teghen den anderen ende die zyns koers verwonnen worde ende den nyet besetten en mochte noch en wolde, den sold men setten in der Stat hachte ent ter tijt dat hij syn koer betaelde ende die zwoene beterde. Ende weert dat hy des nyet doen en mochte noch en wolde, so sold men hem doen dat der Stat recht wisede. Ende daer nae hem te leggen wt onser Stat ende wt allen onsen veerschepen hem nyemant te vlutten off te vueren als bi eenre pene van tachtentich ponden. Ende off yemant, die

dit gebreck ghedaen hadde, buten bliuen wolde ende daer ynne verhaerden ende sinen koer ende zwoene nyet beteren en wolde, wat die vriende opten man deden, dat weer brokeloes tegen die Stat.

Van vechten om saken die in den recht hangen.

Voertmeer weert sake dat enich man den anderen dede bieden voer Schepen ende myt recht aenspreke ende om die stucken vochten opten houe off in den dage, als die sake voer recht gheweest hadde, soe wye dat duet ende den anderen daer omme slaet off duet myshandelen, die heefft verloren tachtentich pont, ende sloge hy den des anderen dages, als om der saken wille, die heefft verloren tyen pont. Also veerre als die mijt recht worde verwonnen, beholdelic meerre koere oerre macht.

Item woirde enich borger van der Stads wegen geboden alse recht is jn syne wonyng offte jn synen mont voir koeren ende nyet voir en komet, die wort vellich gelyck off hie mijt rechte verwonnen were.

Voervlucht.

Voert weert sake dat enich mensche om vechtlic off om gebroken vrede off om enighe misdaet die men hem tijet, vorvluchtich worde, die vorvlucht maect hem schuldich van der ticht, also dat men hem nijet vorder en daerff verwijnnen mijt tughen, inden dat hij eens geboden sij in sijn woninge off in sinen mont. Geg. onder onser Stat segele jn den dage en jaer vors.

(In het Guldenboek leest men hierna: »Hic continuando »lege prima duo folia praesentis libri." — Op twee bladen nu geheel voor aan geplaatst en voorafgaande aan het register, zijn met eene latere hand de volgende bepalingen, hier en daar in het Guldeboek voorkomende, achter elkander opgeschreven en schijnen hier bedoeld te wezen).

Van momberen gecoeren ende gesat.

In den jaere onss heren dusent driehondert acht ende tachtentich des Saturdages nae Sancte Marcusdach hebben Scepen ende Raet mit hoere meenten ouerdragen, gewilkoert ende gesat voir dat alre beste ende orber der Stad ewelic te dueren ende vast te bliuen.

Weert sake dat een man afliuich worde ende kynderen ende wyf achterliete ende die man sijnen kijnderen momberen gesat hadde, die soelen der kijnder mombere bliuen. Ende en hadde hije synen kijnderen ghiene mombere gesat, soe soelen die Scepen den kynderen twe goede mombers setten bij hoeren vrienden, die hoir goet wel verwaren. Ende die vrouwe der kijnder moeder sal bynnen viertijn dagen dair naest volgende, na hoirs mans dode twe goede momberen kiesen by hondert schillingen. Ende soe mennigen dach dair nae soe mennich pont. Ende weert dat den Scepenen aen den momberen, die sy gecoeren hadden, nijet en genoechden, en hoir orber nyet en were, soe solden die Scepenen bij hoeren vrienden oer twe guede ander mombers setten, die hoir guet wel verwaren, alsoe dat die vrouwen gelyc den kynderen momberen hebben soelen. Ende weert dat enen man syn wyf afstorue ende den Scepen en sinen vrienden duchte, dat hij mombere behoefde, soe sullen die Scepen hem by sijnen vrienden twe guede momber setten, die syn ende synre kinder guet wel verwaren, thent den Scepen ende synen vrienden duchte, dat hij wys genoch were syn guet seluen toe verwaren. Ende vrouwen noch joncfrouwen noch jonge lude echtscap toe maken dan by hoeren momberen ende by haeren vrienden, by verliese hoirs guets ter Scepen claringe.

Van mombers tontsetten.

Ende wanneer vrouwen, joncfrouwen, jonge lude momberen gecoren hebben of hem momberen gesat syn, die soelen mombers bliuen ende die en sollen sie jn geenrewys

versetten. Ende hebben sie op die mombers enich gebreck, dat soelen sie Scepenen en Raede apenbaren ende die mombers dair bij laeten coemen. Kennen dan Scepenen en Raet dat die mombers alsoe gestalt syn ende des noet gebuert, soe moegen sie ander mombers kesen. Ende dat by Scepen en Raede by verlese hoers gueds zonder argelist.

Van vrouwen verleyden.

In den jair onss heren dusent ccc.xxix op sancte Marie Magdalenen auent hebben Scepen ende Raet mit hoere meenten voir dat alrebeste geuonden ende jngesat der Stat van Campen ewelike te dueren.

Weert sake dat enige vrouwe of joncfrouwe, sie weere vererft of onuererft, verleydet wordo mit enigen stucken, hiemlic jn een huus toe halen, of met anderen stucken, woe dat sie verleidet worde, ende die joncfrouwe of vrouwe of haere vrende clageden van echtscap, alle die gene, die dair mede weren, dat sy vrouwe of man, die des gelieden of verwonnen worden, dat dic joncfrouwe of vrouwe verleidet weer, die verlicsen tegens onse Stat eene pene van liue ende van goede.

Van ontmondigen.

In den seluen jaer ende dage hebben Scepen en Raet mit hoere gemeynten ouerdragen, wat lude oer guede onnuttlike ende onwijslic toebrengen, dat Scepen ende Raet mitter waerheit ondervinden konden, dat sie nyet wijs genoech en weren oer guet seluen toe beleiden, den sall die Raet momberen setten ende sie ouer die kerke doen roepen, ende wes sie voir den dage, dat sie ouer die kerke geroepen worden, schuldich weren, dat sal men vàn oeren guede betalen, alsoe vere als hoer guet reiket. Ende weert dat sy jemant van den Raede of van den momberen hier omme misdeden mit woerden of mit werken, soe salmen die jn der Stat vengnisse leggen en dair soe

lange toe liggen thent Schepen ende Raet guet dunckt, en hiertoe sal hem die Raet guede mombers setten.

Des anderen guet niet verspoelen.

In den jaer onss heren dusent driehondert en vierentnegentich op Sancte Agneten auent hebben Scepen ende Raet mit hoer meynte gewilkuert ende gesat, dat nyemant nae desen dage des anderen guet verdobbelen of verspelen en sal. Ende weert det jemant des anderen guet verdobbelde of verspeelde, die sal hem dat wedergeven en veroersaten, des hij soe voele bijnnen der vrijheit van Campen heft. Ende en hadde hij bynnen der Stat vrijheit soe voele nyet, soe sal men den wt der Stat leggen, wter Stat vrijheit en veerscepen, ende nummermeer dair in toe coemen ten sy bij wille des geens, den hij syn guet verdobbelt of verspeelt hadde.

Van Oirloge.

In den jair onss heren m.cccc ende twintich des dinxedages na sante Egidiusdage hebn Scepen en Raet mit haer gesworen meynte ouerdragen voir der Stat ende der borger orber ende beste. Weert dat der Stat last en noet aanqueme en geruchte worde, alsoe dat men die Scepen clocke sloege, dat dan ellic by sinen hoeftluden coemen sall bij synen lijue en bij synen guede. Ende wes die hoeftlude gebieden en doen heyten jn reysen dat sal men doen sonder jntrecken by sulken kueren als sy dat gebijden toe hondert vranckrixen schilden toe, en dair beneden, woe sie die kueren gebeden. Ende wanneer onser Stat banner of wimpell jn den velde is, wie dan van hem weke buyten oerlof der hoeftlude, die sal syn lyf breken, ende ruemde die, dat men hem nijet krygen en conde, soe sal die Stat all syn guet aentasten en hem daer nyet van laten. Ende nijemant en sall van den banner of wimpel ruymen noch voer toe huijs trecken buten oerlof der hoeftlude, ellic bij synen lyve, sonder archlist.

ORDINANCIE der Stadt van Zwolle, dat jair doer te holden alst van oldes gewoentlicken is gewest.

Item kort nae sante martijn doet men kerckensprake dat wie mijt pannen ofte leijen gedecket heeft dat hij come totten secretarien ende laet hem scriven.

It. van die naeweide opteslane roept men voer martini einen dach angaende kathrine op den mersch.

It. achte dage voer sancte Katherinē dage of dair omtrent enen dach jn die weke roept men dat stadt mastebroick opteslane, wanneer die jairen wth sijn, achte dage dairna gijfft men den slach.

It. omtrent sancte martijn dienen die nije scepenē oir werscap. Ende wie dat doet sal des dages koemen nae der hoemissen voer dat Raethuijs dair die spoellude dan wesen sullen. Ende dair comen die scepen ende Raet mijt oeren dienre ende gaen mijtten nijen scepene toe huijss. en des anderē dages gaen secretarii mijt oen dienres ende laten halen de kost tot des etc.

It. die ordinancie van der kost, ende gherichten ende wat gaste die nije scepenē doen en bidden sullen vijntmen jnder stadtboeck etc. male servatur.

It. des ijrsten dages nae sante Katherijnen gaet men sitten jn die Rekeninge. Ende desselven dages geeft die stadt oeren dienres dat want tot oirre kledinge. Des enen jairs zwert, Des anderē jairs Roet elck vj ellen wtgenamē drie Rijdende bade, elck vij ellen. Die smijt iiij ellen die kock vj ellen, die waker drie elle Tijmen beijermā vj ellen Tolleners ij elle. Ende men behoeft ter tot ix lakene.

It. Die jnder Rekeninge sitten bidden eens toe gaste alle die scepenē ende die twe olde cameners.

It. des naesten Richtdages ofte op enē anderē dach voir sante Luciendage dair nae dattet gelegen is geeft men scepenē ende Rade te kennen bij dengenen aver die Rekenscap gewest sijn woe die Rekeninge gedaen ende averlapen is. Ende alsdā averdracht men woe men der meenthe die te kennen geven sall. Ende alsdan besiet men die menthecedele woet dairmede gelegē is ende maickmē die cedulen vol dair sij jnder stratē verstorven is.

It. Op sante Luciendach wanneer vleijsdach is verbaet men die meenthe. Ende der geeft men te kennen woe die Rekeninge toegegaen is. Endo soe heeft elck meentheman ene take die toe wijn gaet. Ende dan comen die speellude opt huijss dan geeft die koermeister jn der tijt elcken ene quarte ende dan maick men mit der gementen nije averdracht, jnden dat van noeden is.

It. Op mijddewijnters avent gevet die koermeister elcken Scepen ende elcken Rade ene take wijnss. Ende die olde koermeister gijfft elck van dē Rade voer sijnen galentijn twe take wijns ende elck secretario ene take. Ende dat neemt men wth des Rades budell.

It. Op mijddewijntersdach des avendes nae die vesperen heeft men toe gaste die priesterscap den Rentmeister, den Schulten, twe Rectorē Kerckmeisters van drien kercken, den Coster etc.

Dan plecht men te braden vier ofte vijff zwanē die men dair eet. Ende men geeft elcken van dē gasten mijtten Scepenē ende Rade enen koecken. Ende enen Beecker. Der laitmen dair toe koepen omtrent ij°. Ende men laet oick een hoenich deel koecken aver die tafel lopen als iiij en iiij enen koecken. Ende den becker averholtmē thent pauli.

Dit behoirt den koermeijster des sijne maendt is te bestellen. Ende twe torsen ende twe wasskeerssen voer den schoersteen. Ende die voirspraick holt die torsen. Ende men geeft elcker

oick enē koecken ende enen Beecker. Ende als die Dienres den pastor toe huijs brengen soe schenck hij hem 1 phs gl.

It. Op sante Stefensdach ofte op sante Johannesdach nae middewijnter roept men den hoppencijss aver die kercke, dat men den opslaen wil des ijrsten werckeldach nae den heijligen dach van middewijnter.

It. Des ijrsten dages nae derthienē coemen die scepenē by verbade des mergen op thuijss wanneer men die klocke ludet ende helpē Burgere maken. Soe hebn elck scepeñ eñ een Secretarius ene qrte wijns. Ende opten selven dach gaet men jn die boeringe sitten. Ende des naemiddages geeft men den slach van den hoppencijss avercijs ende vremden biercijs.

It. Dages van derthienē dach doet men Kerckenspraeck dat die Cameners des anderen dages der Stadt hoppenbroucijs avercijs ende vremdenbiercijs willen opslaen ende op een verhuegen laten insetten.

It. Dairnae off dair voer laet die Secretarius maken een plat Register ende een Register van opboeren ende wtgeven tegen dat toecomende jair. Ende dat rekent die koermeister jn dat jair jn sijnne Rekenscap. Ende alsdan let die secretarius oick maken dat Camerboeck ende ander Registere toe behoeff der toecomender scepeñ ende dat rekent die ijrste koermeister jnden nyen jair nae sante pauwel.

It. Op sante poncianus ende op sante Agneten avent geeft men die vier scepenē ende twe secretarii jnder boeringe mede sittende elcken een mengelen wijns an gelde ende enen Koecken. Ende dat doet diegeene die koermeyster is inder boeringe.

It. Eens jnder boeringe heeft men toe gaste die twe Cameners van den verledene jaer. Ende dairnae dan noch eens scepenē ende Raede tsamen off elck van scepenē ende Rade tot tween tijden off woe dat bequeemst is. Ende dan noch eens den schulten den wijnheñ ende Cijssheren. It. den medicū den muntmeister ende avercijssherē ende den pastoir Rectoer.

It. Den Apoteker bitmen toe gaste op sante Agneten avent Ende brenget ene porcie van krude mede.

It. Inder boeringe plach men ene masschap toe holden mijt sommige vrouwen der geenre jnder boeringe seten en ander sommige vrouwen mede, dat aff is. Ende dair voir geeft men elcken scepeñ ende secretarius jnder boeringe wesende twe qrt wijnss.

It. Op sante pauwels avent eten die scepeñ allene op die Raetkamer ende die Raet op ten toerne. Ende heba oer kost toe samen ende, betalen gelyck die koermeistere aen beyden tzyden. Ende soe rydt die Stadt bade oñe alst gewoentlicke is. Ende des avendes eten die scepenē tsamen ende setten diegeene die ter bonen koemē soelē. Ende dat letmen weten dengenen dat wesen soelen nae die maeltyt. Ende hebñ elck een take wijns scepeñ ende secretar.

It. Als gewoentlickē is die vrouwē vermōmet opt Raethuys op sante pauwels avent koemen plecht men dan nicht opte laten voir den tyden die bone geclopt ende die bade wedder gecomen sijnt.

It. Als woe men die boene setten sall js te wetene dat men wth elcker strate ix guede bederne burgere te nemē plecht ende die des enen jairs ter boene geclopt synt sal men des anderen jairs daernae nicht ter boenē verbaden Tweten sess van der gesworen mente ende drie van guedē burgere nicht van der menthe wesende. Ende als men twe van die menthen gesat heeft dair set men dan enen burgēr na mer en weren by gebreck der menthen nicht soe voele toe krijgene, mach men wel enen off twee Burgers in oirre steden stellen.

It. soe wie wth der menthē ghesath woirt den en sal men nicht ter boenen verbadē soe lange hy wth der menthen is.

It. Op sante pauwels dach onder vromisse als onser gode geboert is doet men bursprake op die loijve ende leest die gheene van koer wth gelecht sijnnen. Ende jnden affganck geeft men elcken scheppen ende elcken secretarius een heren ß.

Ende dan kuyst men voirt die scepenē. Ende op dach pauli roept men dat men die ampte des anderē dages opslaen wil.

It. des middages als die Scepenē gekaren sijn, eten Scepenē ende Raet tsamen opt Raethuijs ende die olde coermeistere besorgen die kost ende die nije coermeistē betalē die kost.

It. Wanneer die Scepenē gekaren syn ende oir eede gedaen hebn soe soelen sy oir ampte setten. Ende dan overleveringe doen van oiren silverwerck ende anders alst gewoentlicken is die olde Cameners den nyē. Ende twe die jongeste van den Scepenen soelen koermeisterē wesen aen voirstrate ende zassenstrate. It. waterstrate ēn deserstrate delen oir ampte tegens malkanderē dan Scepene ende Raet delē tegens malkandēn.

It. Ruetmeisters ende Scepenē die kiesen heemraet van Zallant ende van Mastenbroeck wt den Rade. Ende die Raet kiesē die werdeijn.

It. Op sante Pauwelsdach des avendes teert men mytten nyen Scepenē opt wynhuiss ende soe gelt die stadt voir die scepen̄ ende voir die gaste. Ende die Rade geldē elck oir gelach ende schencken nae xxx ofte xl qrte wijns ende betalen bier ende broet. Ende als syn gelach by hant heeft soe clopt die wynknecht dat gelach op ende dan laet die stadt kloppen by den oeldesten Baeden ende roept dat die stadt van Zwolle gelt allen onraet ende voir die vremede gaste ende lx offt lxxx offt c dair nae des volcx is kanne jnt vath. Te verstane dat vromde gaste sullen nijcht wesen hennyken ende wellyken vant lant mer dat guede Eerber teergesellen ende van buten sijnt.

It. des dages dair nae slaet die stadt oir ampte op ende dat geene onverdaen is, dair mē kerckensprake van duet op sante pauwels dach.

It. des derden ofte vierden dages soe nemen sij oir dienres aen off kort dair nae. Ende soe eedt men die mente

op krame ende anders. Ende die oeldeste koermeister gyfft elck secretarius een take, den dienres een qrte. Ēn die dieners mijt den koermeiste teren dan tsamen ende koermeisters ende baden vyndent gelach.

It. des lesten Richtdages voir lichtmissen soe geven die Scepeñ den Rade die ampte mede te kennen. Ende op lichtmissendage nae der vroemissen spreket men dat aff van der loyven. Ende die lecht men voert dach opt huyss te koemen oir eede tdoene als voir gt.

It. des yrsten dages nae lichtmissen geeft mē den slach van den ampten. Ende alsdan off kort daer nae slaet men den wyntappen op mytten brandenwijncys. Ende die olde Scepenen leveren den nijen dat Rede gelt dan voirst aver.

It. Des manendages jnden vastelavēt des middages bydt men toe gaste den kerckherē Rentmeyster, den Schultē die Rectores dē medicum. Ende die sess kerkmeisterē als van die grote kercke dat heilige geest en onser liever vrouwen kercken. Ende twe eñ twe iij koecken, noch twee wesemeisters. It. den clercken die discubuit singē j take wyns ende den swertdansers oick j take. Ende off ijemant wth den Raet geset worde bidt men oick tho gaste.

It. Des dinxdages soe eethen Scepenē ende Raet tsamen ende twe van hem eijn verendeell van eynē lamme, ende dan gyfft men elcken van hem ende den scrivers j take wyns voer oer vladen. Ende als men die vlaeden richt gyfft men gene take.

It. des donredages na vastelavent offte daeromtrent gyfft men den slach van den wyntappen.

It. des yrsten wonsdages ontfangē die koermeisters ende denres die vastene.

It. des vridages na Letare Ierusalem soe laet men die wroegers van elcken straten teffensche voir den Raet koemen ende alsdan lest men hem voir datgene se des naesten Sendes wroegen sollen van sentbaren saeckē eñ alsdan gaen die schepenē van der stratē myt elcken wroeger voir den sen-

deken, ende dair doen die wroegers oiren eet, ende ore namen werden getekent jnt cleyne Register. Ende alsdan betaelt die Stadt oeren kotpenninck ende van der scholasterijē. Ende soe schenckt men den Sendeken ij take ende dengheenen die die koetpennijnge boiren j take. Des bidt de sendeken alsdan die vier Cameners ende secretarius toe gaste cum familiaribus. Ende op vrydage nae Jubilate sent men.

It. En wittendonredage des avendes gyfft men elcken Raetheer ende Scrivers j ℔ gebacks ij cruce wegge ende wijn secundum exigentiā. Ende elck diner j vierendeel pōt ende enen wegge.

It. des manendages nae pynxteren soe roepen die koermeisters den onraet jn mastebroick tegen den donredach optslane.

It. den kock hoert van twee Ree nijet meer tontwerkene dan j qrte wyns.

It. onsen pijpers gyfft men des manendage jaden vastavent als wy onse gaste hebbē elck j qr wijns.

Achter de vorenstaande aanteekeningen staat met eene latere hand die van den secretaris.

Die olste Raedes cuermeister betaalt duer dat gantze jaer die Raedestaeken nae folgender gestalt.

Jnden eersten up paessche avent ellick een taeke, die taeke x st. fac. ijgg xxiiij st.

Item up Pinxteravent ellick een taeke.

Item up Marien hemelfairt ellick eene taeke.

Item up sante Martens avent elck eene taeke die taeke als voors.

Item up aller kinderdach ellick Raet drie taeken die taeke thijn st. fac viijgg. xvj st.

Item up Niejaers avent ellick Raet eene taeke.

Item up hillige Drie Coeningen avent ellick Raet eene taeke, die taeke als voerss.

Summa fac. xxvgg.xx st.

Woe ende wie die officien der Scepenē doen ende Regieren sall.

Cameners.

Item. Die Cameners verwarē die zegellcamer dat gelt dat segell ende silverwerck mijt dat geene dair toebehoirt. Ende ontfangē alle maende vandē Amptē nabescrevē wthgenomē Tolleners Gruijtmeijsters ende Tijchelmeijsters, dat mē wel verhaelt thent jnde ix^{de} ofte x^{de} maendt daer nae dattet gelegen is.

It. van Brieven die die Cameners besegelen moegē sij nemē nae older gewoente ene quarte wijns mer van een Tolbrief twe qrt. ende die scriver ene qr.

Tolleners.

Item. Die Tolleners sullen stratē eñ paten setten ende dat holt bewarē en houwen laten dair dat geboirt ter noet. Die salt lope die maten ende scepele jnder wagen verwaren ende ijken laten. Ende die ghewichte jnder wagen verwaren. Ende die baken toe genemuijdē bestellen, ende die zwanē mede doen verwarē ende Berckmeder brugge ende dat zalt koepen etc.

Tijmmermeijsters.

Item. Die Tijm̄ermeijsters sullen dat tijm̄erampt verwaren ende holt ende ijserwerck bestellen.

Gruijtmeijsters.

Item. Die Gruijtmeijsters sullen verwaren kalck ende zandt, ende dat dair toe behoirt ende bij dat werck doen brengen.

Tijchelmeijsters.

Item. Die Tijchelmeijsters sullen die zieckē ten heijligen Cruce helpē bewaren eñ berichtē. Ende den Tijchelsteen koepen eñ brengen opt werck off dair dat belegen eñ bequeemst is. Ende den Tijcheloven mijtten huse een opsien hebben.

Koermeijsters.

It. die Koermeijsters dair sal die oldeste die ijrste maendt van hebn op te boeren ende wthtegevē. Ende sal holt kalen eñ torff op raethuys koepen ende opt waeckhuijs ende soe voert van maende toe maēde ten eijnde des jairs te doene alst ghewoentlick is.

It. die jongeste koermeijster sal die anderde maendt hebn ende soe voert ten eijnde des jairs eñ en ijgelijck sal in sijnre maendt doen ende bewaren als dat van oldes gewoentlick is. Ende sal die zeedyck jn mastebroeck c eñ xi Roedē wesen en die wegē dairtoe behoerende bestellen ghemaickt te werden. Ende men betailt nijet meer dan c Roeden, ende die xi Roeden gaen jn den wijnkop.

It. hij sal oick den mersch verwarē eñ dair opsien die noet dair opgemaket te werdē alst van oldes gewoentlicken is. Ende sal oick bestellen die mercket ende by die wage, achter die schoele, ende bij dat vleijschuijs, die strate schoen gemaket ende geholden werden als dairvan avercomen is.

HET OVERIJSSELSCH EN GELDERSCH ADELIJK GESLACHT

VAN

VAN ESSEN.

Het hier volgend Request van Geerlich van Essen, om in de Ridderschap van Veluwe aangenomen te worden, is met deszelfs bijlagen ontleend aan bladz. 6—10 van een folio handschrift, bevattend de genealogien der Familien van Essen, Wijnbergen, van der Capellen, Broekhuisen, Keppel en Apeldoorn, alsmede eenige genealogische opgaven omtrent andere Geldersche en Overijsselsche adelijke geslachten, en thans toebehorend aan den Notaris A. J. van Asselt te Oldebroek. De hand des schrijvers van dezen Foliant gelijkt veel naar die van W. van Haersolte tot Yrst, maar ze is toch de zijne niet, wijl verscheidene opmerkingen van zijne, zeer duidelijk onderkenbare, hand daarin tevens voorkomen. Hetgeen hier thans daaruit wordt afgedrukt wordt gevonden te midden eener genealogie van v. Essen, en in deszelfs geheel gegeven zooals het daar staat, dat is, alleen gesterkt met Bijlaag M., of het maagscheid van 1487. De Heer van Asselt heeft de goedheid gehad, mij gedurende eenige dagen het Boek zelf te leenen, zoodat het onverstaanbare vooral van die Bijlage enkel aan den Autheur van dezen Foliant te wijten is. Met het oog echter op het oudtijds talrijk en aanzienlijk Overijsselsch geslacht van v. Essen, alsmede op deszelfs bezittingen, de havezaten Eerde, Mennigeshave en Herxen, zal men het Request met vrucht

raadplegen. Naast enkele stellige schrijffouten heb ik getracht en parenthese eene verbeterde lezing te plaatsen. Mogelijk had ik daarin wat minder spaarzaam te werk mogen gaan. Het komt mij echter voor; dat men daarin, vooral bij maagscheiden, hoe oud dan ook, nog al voorzichtig moet wezen.

De steller van het Request, vermoedelijk zelf een Lid der familie van Essen laat dezen wenk aan hetzelve vooraf gaan.

» Dient voor memorie: Dat Neeff van Besten te Menningenhaeve in den Ham van den Olsten stam gekomen en myn vaeder sal: Henrick van Essen, tot Harderwijck gewoont hebbende, komt van de tweede broeder Henrick und de Dijckgraeff Ryckwijn en sijn zal. vaeder te Swaenenburgh komen oorspronkelijck van Geurt van Essen te Swaenenborgh, die darde broeder."

Het oorspronkelijk request komt mij op grond van enkele uitdrukkingen voor van 1651 of 1652 te zijn geweest.

Zwolle 21 Mei 1867. J. VAN DOORNINCK.

Aen de Edele Moog. Heeren de Ordinaris en Extraordinaris Gedeputeerden des Qr van Veluwen.

Vertoont Reverentelijck Geerlich van Essen, hoe dat sijne voorolderen voor drie ende vier hondert jaeren in de Provintie van Overijssel, ende daernae sedert, sijn bestevader vaeder ende desselfs descendenten tot nu toe in den Qre van Veluwen gewoont hebben, altijt onder de Ridderschap des Veluwschen Qrs op alle lant ende Qrs daegen aldaer sijn verschreven geweest ende onder deselve gecompareert hebben, gelijk alle end eeen ieder alhijr bekent is. Doch, alsoemen geholden is tot voldoeninge van de resolutien deses Qrs te bewijsen, dat sijne voorolderen voor den jaere 1500 onder de Ridderschap Edelen sijn bekent geweest, soe gaet hijr bij eenen Arbor, die met deese neffens gaende deductie ende documenten gevereviceert wort, neffens attestatie van des suppliants goederen, onder den Ampte van Barnevelt gelegen, vertrouwende daer meede sijn Ed. qualificatie nae de ordere des Qrs genoegsaem beweesen te hebben, soe versoeckt den Remonstrant dat UEd. mo. sulx believen te verklaeren, dat sijn Ed. meede onder het getall van de Ridderschap deses Qrs angenomen en voortaen verschreven mach worden.

't welck doende.

Inventaris dienende tot den Arbor aanwijsende de affkomste van Geerlich van Essen.

Tot bewijs van de neevensgaende Arbor dient gepraemitteert, dat kennelijck is ende buijten allen twijffell, oock in de attestatie der Heeren Gedeputeerden in Overijssel ervinde-

lijck, dat het geslacht van Essen off Essende, indifferentelijck alsoe genoemt, daervan Gerlach van Essen in rechte ende echte affgaende huis (linie?) descendeert, oorspronckelijk gewoont heeft, voor 2 en 300 jaeren ende soeverre als van adelijcke familie memorie in die Provintie gevonden wort, in den lande van Overijssel ende de descendenten van dien aldaer voor Riddermatich geholden, die verbonden van die Ridderschap bijgewoont ende beseegelt ende op Lantdaegen verschreven ende over de klaeringe van Ridderschap geseeten hebben Sub A. 1° A. 2°, aenwijsende het instrument onder A. 3° in seegels, dat Essende ende Essen een waepen ende een geslacht is.

Tot Hooft van den Arbor wort gestelt Henrick van Essen, die geleeft heeft voor ongeveer 300 jaer als affteneemen is uijt een beleeninge onder B. vindende onnodich hooger te gaan, alhoewel daertoe stoff soude weesen.

Ende heeft deesen Henrick naegelaeten een soon meede de naeme van Henrick, blyckende bij beleeninge voorss. a° 1399 gepasseert door Gerrit van Essen als Leenheer ende naesaet van een ander Henrick van Essen In de acte genoempt Henrick den Olden, alles Sub Lit. B.

Deesen Henrick heeft meede een verbontsbrieff helpen beseegelen neffens andere Riddermaetige a° 1425 En is oock geweest casteleijn tot Kuinre, 't welck is geweest van oude tijden een adelijck officie, ende teegenwoordigh annex an het Drostampt van Vollenhoeve.

Denselven worden toegedeijlt onder andere goederen De vrije Heijlige Hoeve toe Eerde gehieten Egbertinck met een stucke lants in Mastebroeck geleegen en gebruijckt van een touwslaeger, daarvan het de naam beholden heeft, a° 1416 Sub Litt. E.

Blijckt bij maeggescheijt van a° 1452 dat de voorn. Henr. van Essen gehadt heeft 8 kinderen, als met naemen Heer Henr. van Essen, Ridder Amptman in Sallant, Johan van Essen, Harmen, Lutgert, Willem, Godert, Evert, Belie: En

dat deselve kinderen onder anderen de Eerder goederen gedeijlt hebben, als mede de goederen tot Harxen, onder de letter F, waer uijt hantgrijpelijck blijckt, dat Henr. van Essen soo het huijs te Harxen gehouden heeft, daer die van Westerholt descendenten van sijn, een Broeder is geweest van Johan van Essen, van denwelcken wij descenderen, hebbende deese selve copie uijt de Archiven van Westerholt gekreegen.

Bij maegescheijt a° 1455 wort bewesen, dat onder derselver herediteit ende vaederlijck verstarff neffens andere goederen werden gevonden een Erve gelegen in Mastebroeck, gen' touwslaegers lant ende noch twee erven, gen' Menninckhoff, in de buijrschap Hamme gelegen, onder G.

Wort ook bevonden, dat Henr. van Essen Ridder sij geweest Amptman off Drost in Sallant a° 1443, Sub H. En dat hij dat selve Drostampt bij sijn leeven aen sijn broeder Jan, waervan requirant desendeert, heeft getransporteert, blijckende bij copie van commissie, op hem verleent door Rodolph Bisschop tot Utrecht a° 1448 Sub Lit. J.

Blijvende heer Henr. Ritter doenmaels noch Rentm' in Sallant als blijckt bij attestatie van de heeren Gedeputeerden van Overijssel hijr vooren oovergelevert Sub A. 1° A. 2°. Ende behoudende in Erffdeijlonge het huijs toe Harxen met sijn toebehoer, naemaels gekoomen door houwelijck an die van Hackfoort Ende Westerholt, diewelcke maer een Erffdochter naelaetende schijnt met de moeijte niet meer willen te doen gehadt te hebben.

Uyt een instrument a° 1467 blijckt, dat Willem van Essen aen sijn broeder Jan verkoopt sijn goederen tot Eerde, soe die Henrick in 't scheijden waeren toegedeijlt, bij de letter K, welcke goederen in dato 1452 bij maegescheijt onder de 8 kinderen sub F toegescheijden waeren Willem Johans halve broeder.

Vorder blijckt bij Hijlixbrieff de dato 1454, dat dese Johan van Essen voorss. is getrout geweest aen Geertruijdt Kreijnx ten overstaen van Henr. van Essen, Derck van Dorth en

Henr. van Essen toe Vorghten mode Swaenenborgh, bij Lit. L.

Dat deese Jan naegelaeten heeft drie soonen, met namen Henrick, Andries, Henrick de Jonge, wort beweesen bij maegescheijt van den jaere 1487 onder M ende bij een Vestinghbrieff onder M 2°.

Waerinne meede te noteren is, dat Henr. d'ouste soon toegedeijlt wort t goet Menninckhoff, wesende met een dochter van Essen, noch binnen drie a vier jaer geleeft hebbende, gekoomen op die van Besten, dewelcke daervan noch huijden ten daege op Lantdaegen in Overijssel wordt verschreeven, ende den jongsten soone Hendrick het Erve in Mastebroeck gelegen, gen't touwslaegers lant, Ende dat in den Eenen brieff gevonden wort Essen, ende in den anderen Essende, spreekende beijde brieven van eenerhande persoonen, ende geen andere onder M° 2.

Blijckt oock dat Henrick de jongste Soon van dit houwelick getrouwt is geweest aen Gerberich Luijcks, en tot Hijlickstuijr meede brengt sijn andeel, sijnde een dardendeel an vier Erven van die Eerder goederen, daervan de twee andere deelen blijvende bij sijn broeder Henrick en Andries bij maegescheijt 1495 Sub N.

Bij Henrick van Essen de Jonge sijn verscheijde kinderen geprocreëert ende onder anderen Geert, Lucas en Joffer Geertruijt, dewelcke de voornoemde Vijfftich margen lants, als oock de goederen Wybeldenck, Welijnck, Egberdinck ende Bleekenhorst toegedeijlt sijn geweest, onder de letter O en P. Ende heeft Lucas tot sijn huijsvr. gehadt Juffer Helena van Camphuijs, blijkende bij de Instrumenten onder Q.

In een Huercedulle a° 1559 blijckt, dat Jan Sloot Drost des Lants Vollenhoeve momber der onmundige kinderen Johans van Essen, met de wedue van sael'. Lucas van Essen voor haeren Soon Henrick Lucassen, Suppleants Grootvaeder verpachtende onder hen luijden gemeen Erve Wedelinck gehoorende onder de affdeijlinge van het huijs toe Eerde, te vooren soe dickwijls gen', Sub R.

Dat Deducents Grootvaeder Henr. van Essen soone sij geweest van Lucas van Essen wort betrouwt te weesen in verscher memorie, en kan blijcken uijt het maeggescheijt van den iaere 1566 Sub P, meede aanwijsende desselfs Broeder susters ende aller vaeder ende groetvaeder. Ende is kennelijck dat hij in sijn leeven als Riddermatich ende descendent van den ouden adelijcken huijse van Essen op Lant ende Q^rs daegen alhijr in deesen Vorstendom verschreeven sij geweest tot sijn starffdagh toe, als bij lit S. S. 2° is te sien.

Is ook kennelijck, dat desselfs soon Lucas van Essen tot sijn starffdach toe ten Lantdaege in den Q^re van Veluwen onder de Ridderschap heeft gecompareert bij brieven van verschrijvinge onder de Letter T. 1° T. 2° T. 3°.

Gelijck oock desselfs Broeder Henr. van Essen ende beijder-sijts ouste soonen, Henr. van Essen Lantdrost ende gedeputeerde van Veluwen, Ende Frederick van Essen Raet ordinaris in Gelderlant, Richter tot Arnhem ende in Veluwen-soom, noch tegenwoordich inden Quartiere onder de Ridderschap compareren.

Men vindt oock, buijten desen arbor ende voornoemde tijt, Dat de eerste Henrick van Essen, tot Hooft daarin gestelt, heeft geleeft, memorie van een Evert van Essen, die bewoont ende beseeten heeft gehadt het huijs te Eerden, dat met houwelick gekoomen is an die van Twickeloe, nu toebehoort die van Renes. Ende worden meede als noch toe ten dage soe bij requirant als oomen en moeijen kinderen beseten de affdeijlingen van die Huijsen Eerde, Harcksen ende Mennigenhaeve.

Waermeede dan het eerste poinct genoeg gedaen sijnde soe komt en treet men tot het twede requisitum, van de goederen, hetwelck meede volgens Q^rs woontlijcke Resolutie voldaen wort met deese neffens gaende attestatie van de E. Did. van Ommeren Scholtis des ampts Barnevelt.

Ex Archivis Ecclesiæ S. Martini Traiectensis vulgo den Dom.

Allen luijden die deesen brieff zullen sien ofte hooren lesen doen wy Aloff van Zudthem ridder, Everaedt van Essen en Henr. van Essen, H^rn Henricks kinder van Essen te weten, dat H^r Henrick van Essen voorgen̄t den God Genaedich sij en Ick Aloff van Zudthem voorss. geloeft hadden als borgen voor eenen eersaemen vader in Gode onsen lieven H^r Hern Johan van Arkell Bisschop 't Utrecht aen handt H^rn Elbrechts van Eijle ridders, Vrouwe Jutte sijnes wijfs ende hoeren erfnamen voer een summe gelts, die hem onse L. H^r de Bisschop voorss. geloeft hadde te betaelen, van welcker geloeften Her Sweder Utterlo Prost van Ste Peter t' Utrecht, Her Johann Hē van Culenborgh, Her Johan van Culenborgh H^re van Woudenborgh, H^r Henr. van Vijanen, Her Gijsbrecht van Starkenborgh en H^r Jacob van Lichtenbargh Ridders, alsse saeckwouden geloofden H^rn Henr. van Essen en mi Aleff voorgen̄t. daerop gaeven, die wij noch hebben besegelt mit hoeren zegelen; Ende, want H^r Henr. van Essen dien God genadich sij, ende wij bij der voorseijder gelooften groeten schaede geleeden hebben alsoe als wij gerekent ende beweijsen hebben in eenen openen brieve, mit onsen segelen besegelt, daer wij niet aff ontheven en worden, soe hebben wij mit goeden beraede Hern Gerrijt van den Veen Proest van Arnhem gegeven en opgedragen die voorss. schaedeloes brieven ende maeninge, die wij daer meede doen moegen, ende alle goet ofte in schout die wij ùemande Eijsschen off manen moegen doer den schaede voorgen̄t, dat op te boeren ende in sinen oerbaer te keren, ende wien hij quijt schelden will van den voerseijden schade t sij deell off altemael off wes hij daermede doen will off doet, des houden wij staede gelijck als off wijt selven deden off gedaen mochten hebben eer wij den Proest voorss. die voorseijde schaedeloes brieve ende die maeninge van deser schout opdroegen; in oirkonde dezer dingen hebben wij onse seegelen aen deesen brieff gedaen, gegeven in t iaer onses Heeren duijsent drie hondert negen en vijfftich op St^e Johans.

Onder hangen an dubbelde perkemente sterten drie segels van groenen wasse in groete ende forme als hijr onder uitgedrukt.

(Hier heeft de afschrijver de zegelen van Alof van Zvtem, Evert van Essende en Henric van Essen met de pen na-getekend. Die van de beide van Essens komen overeen met de 6e figuur op de XIX plaat achter het Tweede Deel van Ferwerda's Nederlandsch Geslacht Stam en Wapenboek en wapen N° 25 achter d'Ablaing's Ridderschap van Veluwe, met dat onderscheid echter, dat, terwijl het wapen van Evert van de regter naar de linkerzijde afdaalt, dat van Henrik daarentegen van de linker naar de regter het veld snijdt, gelijk bij Ferwerda en d'Ablaing).

Meijster Caspar Schuts maeckt mentie in de Chronicke van Prussen onder den titul van Ordens Heeren, Ridder und knechte a° 1367 Ludeken van Essen Compther zu Dantsick.

In 't jaer 1380 onder Floris van Wevelichhoeven de 50ste bisschop van Utrecht heeft Evert van Essen in 't lant van Overijssell in Sallant in 't karspell van Ommen in de buijrschap Eerden eijn starck geweldigh huijs laeten timmeren van swaeren holte met steen doorgebouwet ende gewrochten, in meijnonge dat hij dat selve huijs Eerde teegens alle gewelt meijnde te holden, die daer voor soude komen mogen und alle de gemeijnten und landen daeromtrent geleegen heeft hij tot sich getoogen, und voor hem verdedigen willen als sijn eijgen gued, und dat waeren gemeijnten, daer sijn naebuijren, rontom om hem henen geseten, quaemen die soe well toe als hem, und waeren daer niet mede te vreden, die van Campen waeren daer niet geguedet, soe dat sij de geleegentheijt van de saecke niet en wosten, soe heeft hij sich met die van Campen verdraegen op Vurewaerden en manieren nabeschreven.

Wij borgemeisteren, Schepenen und Raedt der Stat Campen doen kondt allen luijden, dat wij onse burgeren und ingeseetenen. Evert van Essen mitten sijnen und sijnen guederen geen schaede noch hinder eenichsints sullen doen off laeten doen, en wij hem dat rm̄ mm̄ (een maent?) toe vooren

gesekert hebben, sonder argelist; in kennisse der waerheijt hebben wij onse Stadt Secreet hijr beneeden aengehangen in 't iaer onses Heeren 1380 des donderdaegs nae midvasten.

Evert van Essen soe hij sich mit de Stadt van Campen hadde verdraegen, soe heeft hij daeglix meer und meer van die gemeijnten und sijn nabuijr landen aengeslaegen, achte op dat kroenen van sijn nabuijren niet, vaert evenwell voort, sijn nabuijren hebben den Bisschop van Utrecht om dat gewelt geklaegt, insgelijx den drien steeden Deventer Campen und Swoll, soe hebben die van Campen Evert van Essen de verbontenisse die sij met hem hadden gemaeckt weder opgeschreeven und daer beneffens ontseijt.

De Bisschop van Utrecht heeft met sijn Steden van Overijssell geslooten, dat sij Essens huijs Eerde wilden omwarpen, op Heilige Cruijsdach in dit iaer hebben sij dat huijs Eerde belecht, voor dit slot sijnen de Heeren van Egmont, de Heeren van Isselsteijn, ende de Heere van Arkell den Bisschop toe hulpe gekoomen, sij laeten daer in groote blinden (blijden?) voor op richten, die die steenen van 2000 pont worp, und hebben datt slot daermeede geen groote schaede gedaen, soe dat van swaere balckens als meulenstenders dicht bij den anderen und durgh den anderen was gewrocht, und mit steenen gevult, de steenen die sij daerop worpen sprongen te rugh oft kaetsballen waeren geweest, doch de steenen worden wat gequest, sij sinnen daer vijff weecken voor blijven leggen und nacht und dach beworpen und beschooten, und heeft Evert van Essen van niemant anders geen ontset gekregen, und de victualie heeft haer oock beginnen toe felen, soe hebben sij dat slott beholdens oer lijff und goet opgegeven.

De Bisschop heeft dit huijs omme laeten warpen, und de balcken waeren soe vast in und door malkanderen gewrochten, dat mense niet uijt malkanderen koste krijgen soe heeft de Bisschop dat huijs laeten verbranden und lach een gantse maent lanck und branden, hijr nae heeft Evert van Essen sich weder met de Bisschop van Utrecht de Steeden Deven-

ter, Campen en Swolle verdragen, und de Bisschop heeft hem Casteleijn van het huijs ter Horst gemaekt.
ex manuscripto Arn. toe Boecop

COPIA.

Wij Herman van Essen, Johan van Essen unde Marcelis (Carcelis?) van Aller ende Johan van Graes, vrunden ende maegen Johans van Essen, den God genade, ende sijnne naeghelaten Sone, als bykinder Henrijck van Essen de Olde Andres van Essen ende Henrijck van Essen de Jonge gebroders, don konts openbair tuijgende vermits desen apenen breve, dat wij samentlijck en eendrechtijcklijck eenen lyfflijcken ende minlijcken erffmaeggescheyt gedingt gemaeckt ende tot oeren vrintlijcken beden ende begeerte uytgesproocken hebben, in der formen ende manieren hijr nae beschreven In den Eersten soe sall Henrijck van Essen de Olde erffelijck hebben dat alijnge Erve ende goet geheeten dije *Meijnchoff*, soe dat mijt alle sijnen olden end nijen toebehoir ende mijt alre slachter mot (nut?) geleegen is in den karspel van Hamme mijt eenen kampe landes in den Wijsseler tot ten voorss. erve horende ende eenen kampe landes gehieten *Volckers* kampe Item een Erve ende goet gehieten die *Nemucke* soe dat mit alre slacht mate ende niet daer van uijtgescheijden geleegen is in de voorss. karspel van den Hamme, ende daer toe die losse van eene Heijmate geleegen in de vorste Karspel van den Hamme, die versat is an handen Sweder Schroders soe dat Henrijck voorss. dije tot allen tijden an hem lossen sall mogenen wanneer hem off sijnen Erffgenaemen dat believen sall Item noch sall Henr. voorss. hebben alle sodaene landen ond gueder als zal. Johan van Essen voorss. plach toe hebben ende besijtten in Luijrbroeck beloopende die omtrent vijftijn margen landes Item hijrtoe sall Henr. voorss. hebben dat alinge Erve en goet gehieten *Broeckhorst* mijt sijnen olden en nijen toebehooren soe dat geleegen is in den lande van Gelder in der Veluwen mijtter

olijmollen ander dijcke ende voortan alle erffnisse ende guet als saelr Johan van Essen ende sijn huijsvrouwe zelger gedachten ijn oeren sterffdaege ijn Veluwen liggende hadden dat doch Henrijck vorss. een tijtlanck besijtten ende gebruijckt heft. Item hijr en tegens sall Andres van Essen dije ander broeder erfflijcken beholden dat guet to Randrijck soe dat geleegen is met alle slachte matt (nut?) In de lande van Twente in de Karspel van Delden end daertoe all ander erffnisse rente en guet ende niet daer van uijtgescheijden als zelge Jan van Essen end sijne huijsvrouw lijggende end achterlaeten up ten dach dat sij levendijch end doot weren Item hier toe sall Andress voorss. noch hebben dat halve Erve en guet gehieten dije Woert soe als dat mit alle slachter mat geleegen is in den lande van Sallant in den Karspell van Raelte In der buerschap van Plegeste, Item noch sall Andress voorss. hebben dat Alinge Erve en guet geleegen in den Karspell van Swolle op franckhuesse Enck beloopende omtrent tijn morgen landes. Item Henrijck van Essen de Jongste Broeder sall hijerteegens erfflijcken hebben en holden vijftijn margen landes offt daer omtrent, geheeten *toustegers lant*, soe als dat mit dijcke End weterijnge mijt rade en onraet geleegen is in Mastebroeck. Item hijer toe sall noch Henrijck van Essen die Jonge hebben dat erve en goet gehieten *Wijberdinck* mit alle slachtermat (nut?) soe als dat geleegen is in den Kerspel van Ralte in de Buijrschap toe Boetel. Ende noch daer toe sall hije hebben elleffstehalve lichte pond End een mengelen wijns jaerlixe renthe uijt een Erve en Huesse gelegen in der Stadt van Deventer Inder kleenen averstraet Ende Jaerlix daeruijt te heffen end te boeren na uitwijsen eens schepens brieffs den Henrijck voorss. daer van heft. Item mede sijnt vorwerden dat Desse voorss. broeders ende elijck bijsunder erfflijck hebben en beholden sall soedaene Erve renten end gueder als een iegelijken in dessen maeggescheijt toegededingt is als voorss. steijt mit alle sulcken raede ende onrade als die nu ter tijt belast en beswaert

moogen weesen In enijeger wijs soe dat eens broeders erge (erve?) en guet des anders broeders Erve en goet vorder nitt sall helpen draegen en daer mede onbelast blijven, beheltlijcken dat Andres van Essen voorss. Henrijck van Essen sijn Jongen broeder van stundt an dessen (vesten?) sall vyer golden rijnse guld. iaerlix erffrente uijt sijnen (erve?) ende guede geleegen op *franckhueserenck* voorss. soe dat Henrijck voorss. daermede bewaert is, welke voorss. vier rijnsse golden gulden iaerlickkes rente Andress voorss. off sijnen Erfgenaemen tot allen tijden mit tachtentich golden gulden ende mijts volre pacht wederkoopen und lossen sullen moogen ende Henrijck van Essen de Jonge sall wederom up hem nemant 'l (al?) soedaene vier mudde roggen Jaerlix renten als de koster van Hellendoorn Jaerlix heft uijtten Erve en guede gelegen inden Hamme dat Henrick van Essen sijnen oldeste Broeder toegescheijden is, ende lijgende in sijn Erve en guet gelegen te *Betell* dat hem daertoe gescheijden is soe dat Henrijck van Essen guedt dat hem toegescheijden onbelastet sall blijven, ende vort sall alle schult en onschult herkoomende van vaeder en moeder halff en halff wesende; hijr mede sullen Dessen voorss. broeder erfflijck gescheijden wessen van allen vaederlijcke und moederlijcken Erve en verstervent utgelecht (utgesecht) van den Erve en goede toe Herde en van oren moeijen gueder, dat Johan Steijck (Sticke?) noch onderheft, dat sall huer Erve en bamen soe Godts en die Hillige karcke hijer naest dat wijset, sonder argelist; orkonde alle puncten voorss. soe hebben wij vrenden und maegen voorss. omme bedde willen die broeder van Essen voorss. unse namen hijr ondergeset, dit geschiedt in 't iaer ons Heeren duijsent vier hundert soeven en tachtentich up allerheijligen avent.

Onderstonden verscheijde handen

Hermen van Essen — Henrijck van Essen
Jan van Isselmuden — Judith van Essen
M Carcelis (?) van Aller — Hendrick van Essen.
Johan van Graest

PHILIPPUS ROVENIUS

EN ZIJNE

NAASTE BLOEDVERWANTEN.

Philippus Rovenius te Leuven tot Priester gewijd, werd President van het Hollandsche College te Keulen, van waar hij naar Oldenzaal werd ontboden.

Aldaar zijnde werd hij Algemeen Vicaris van het Bisdom Deventer, en een jaar daarna Kanunnik en Deken en Proost van Oldenzaal, Pausselijke Vicaris der Vereenigde Nederlanden; in 1620 Aartsbisschop van Philippi en van Utrecht.

Geboren in 1575 was hij de zoon van Gerrardus Rovenius of Gerrit Jacops van Ruenveene. Deze was geboren te Rouveen, eerst leek of kloosterling in het Zwartewatersklooster, gelegen onder Rouveen, ook bekend onder den naam van Marienberg in Zalland.

Later schijnt hij een bediening te Hasselt te hebben bekleed.

Hij was gehuwd met Woltera Wijnhof, uit een der oudste geslachten van Ootmarsum. Uit dezen Echt werden hem zes kinderen geboren, die allen op één na den Geestelijken stand omhelsden.

Gerhardus Rovenius stond bij Paus Adriaan VI in hooge achting.

Tijdens zijn verblijf in Spanje ontbood deze hem aan het Spaansche Hof.

Niet lang verbleef hij aldaar en verlangde naar zijn vaderland terug te keeren.

Op zijn terugreis viel hij in handen van zeeroovers, die hem van alles beroofden.

In het vaderland teruggekomen werd hij Rector te Deventer, van 1563 tot 1575, dan de Roomsche Leer aanklevende, werd hij in dat jaar uit Deventer gebannen; hij week uit naar Emmerik; te dier plaats bekleedde hij mede het Rectoraat.

Of hij aldaar dan wel elders overleden is, is mij niet bekend.

Een der zusters van zijn vrouw, Catharina, was de vrouw van den bekenden Joan van Wilp, Secretaris van Hasselt, en van wege den Aartsbisschop Frederik Schenck, Rentmeester der Toutenburgsche goederen.

Een der zonen van Gerhardus Rovenius, Hendrikus genaamd, was Biechtvader in het adelijk Nonnenklooster van Vorst buiten Brussel.

Van zijn overige vier kinderen vindt men geen nader gewach.

In het stedelijk Archief van Hasselt is nog voorhanden een brief van Gerhardus Rovenius van 12 Mei 1573; hij teekent zich daar Gerrit Jacops van Ruenveene.

Naar alle waarschijnlijkheid was Lubbert Jacobs van Hesselingen zijn broeder. Dit blijkt uit een boek van Peccatoria der Stad Hasselt, alwaar hij voor deze Lubbert Jacops borge stelt.

Ook ben ik niet vreemd van de gedachte dat Hendrik van Hesselingen, *alias* dat kijnt van Meppel, gehuwd met Suzanna Mulert, tot de verwantschap van Rovenius behoorde.

Om maar onbekend te blijven noemde zich de Aartsbisschop Rovenius somtijds Johannes van Dalen, somwijlen ook naar zijn moederlijk geslacht.

Tijdens het Bestand hield hij zijn gewoon verblijf te Oldenzaal, aldaar zijnde correspondeerde hij met den Drost Ripperda, en kwam wel eens ter maaltijd bij den Drost op Buksbergen, en met den Deventerschen predikant Thomas Roothuis, handelende meestal over het tolereeren in Twenthe van Hervormden en Doopsgezinden.

Na het overgaan van Oldenzaal 1626 week hij uit naar Grol. Op den 19 Augustus 1627 ging deze sterke vèsting aan Prins Frederik Hendrik over.

Deze verleende aan Rovenius 2 maanden verlof om binnen de Veste te blijven om zijn zaken te regelen.

Hugo de Groot, die bij het beleg van Grol tegenwoordig was, en de belegering heeft beschreven spreekt daarin met lof van Rovenius.

Na zijn vertrek uit Grol hield hij zich hier en daar heimelijk op.

Bij Vonnis bij verstek van het Gerecht van Utrecht dato 10 Maart 1640, werd Rovenius met zijn Vicaris Johan Wachtelaar voor zijn leven gebannen, en al' zijn goederen verbeurd verklaard, en wel ter zake van geheel zware en atroce delicten tegens de Hoogheid, Religie, Wettige Regering en duur gekochte vrijheid dezer landen.

Bij resolutie van de Staten van Utrecht 12 Maart 1640 werd verstaan dat alle de boeken van Rovenius zouden worden gebragt in de Bibliotheek der Kerke van Sint Jan, nadat met den Officier, den Heer van Duckenburg, die sustineerde een Portie als O. M. in die boeken te competeren, in t' vriendelijke gehandeld was.

De geconfiskeerde goederen van Joan van Wachtelaar werden door de Staten vereerd aan Jacob van Hilten, zoon van den toenmaligen Secretaris der Staten.

Twee maanden later 22 Mei 1640 werdt Govert van Mook, gevangen op Hasenburg, hebbende gefungeerd als Secretaris van Rovenius, mede gebannen en zijn goederen verbeurd verklaard.

De Aartsbisschop hield zich na zijn Vonnis in de laatste jaren bestendig op ten huize van zeker dame te Utrecht, aldaar deed het Gerecht huiszoeking, doch hij verborg zich, verkleed onder een Vrouwe tabbaard, en werd alzoo niet ontdekt.

Hier overleed hij op den 3 October 1651 en werd in hetzelfde huis in t' heimelijk begraven.

Na zijn dood ging van hem uit de reuk van Heiligheid, als zoude men hem onder de opheffing van de Hostie gezien hebben met klaarblinkende stralen omschenen.

Ook verhaalt men dat zeven jaren na zijn dood, zijn graf geopend zijnde, zijn ligchaam gaaf en ongeschonden werd bevonden.

Zijn levensbeschrijver noemt hem een treffend sieraad der Leuvensche school, een onbevlekte spiegel voor de Priesters een voorbeeld in Godsdienstigheid voor de Kanunnikken, de luister der Bisschoppen, de beschermer van het Vaderland, de hamer der Onkatholieken en eindelijk een school van alle deugden, een man noch door Onderdom verleerd, noch door den dood beschadigd.

Zijn beeldtenis gaat in Prent uit en is te vinden in het derde deel van Batavia Sacra.

Zijn Wapen was een vierkant Schild in vier deelen, in

ieder deel een Kruis en een geopende hand, alles gedekt door een Kroon.

Rovenius schreef verscheidene brieven meest uit Rome aan Vordenius, Proost te Oldenzaal.

Ik vermoed dat deze of andere zijner Schriften, waarvan sommige in druk zijn verschenen, steeds zijn gebleven bij den Pastoor van de Lutte.

Althans voor korte jaren was daarvan sprake.

In het begin dezer eeuw leefde te Deventer een bejaarde vrouw, die den geslachtsnaam Roveen voerde.

F. A. Ebbinge Wubben.

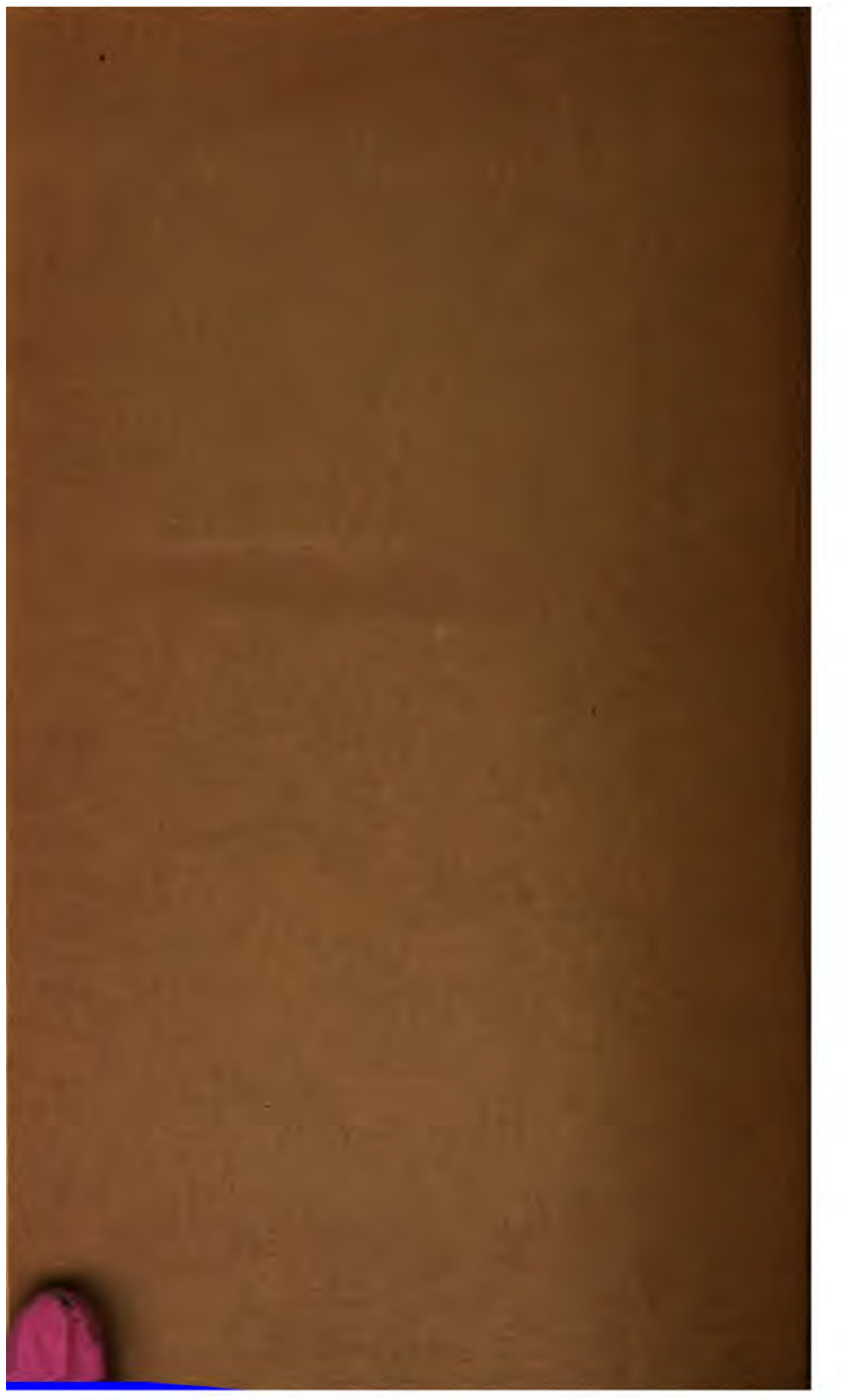

Henr. van Essen toe Vorghten mode Swaenenborgh, bij Lit. L.

Dat deese Jan naegelaeten heeft drie soonen, met namen Henrick, Andries, Henrick de Jonge, wort beweesen bij maegescheijt van den jaere 1487 onder M ende bij een Vestinghbrieff onder M 2°.

Waerinne meede te noteren is, dat Henr. d'ouste soon toegedeijlt wort t goet Menninckhoff, wesende met een dochter van Essen, noch binnen drie a vier jaer geleeft hebbende, gekoomen op die van Besten, dewelcke daervan noch huijden ten daege op Lantdaegen in Overijssel wordt verschreeven, ende den jongsten soone Hendrick het Erve in Mastebroeck gelegen, gen't touwslaegers lant, Ende dat in den Eenen brieff gevonden wort Essen, ende in den anderen Essende, spreekende beijde brieven van eenerhande persoonen, ende geen andere onder M° 2.

Blijckt oock dat Henrick de jongste Soon van dit houwelick getrouwt is geweest aen Gerberich Luijcks, en tot Hijlickstuijr meede brengt sijn andeel, sijnde een dardendeel an vier Erven van die Eerder goederen, daervan de twee andere deelen blijvende bij sijn broeder Henrick en Andries bij maegescheijt 1495 Sub N.

Bij Henrick van Essen de Jonge sijn verscheijde kinderen geprocreëert ende onder anderen Geert, Lucas en Joffer Geertruijt, dewelcke de voornoemde Vijfftich margen lants, als oock de goederen Wybeldenck, Welijnck, Egberdinck ende Bleekenhorst toegedeijlt sijn geweest, onder de letter O en P. Ende heeft Lucas tot sijn huijsvr. gehadt Juffer Helena van Camphuijs, blijkende bij de Instrumenten onder Q.

In een Huercedulle a° 1559 blijckt, dat Jan Sloot Drost des Lants Vollenhoeve momber der onmundige kinderen Johans van Essen, met de weduc van sael'. Lucas van Essen voor haeren Soon Henrick Lucassen, Suppleants Grootvaeder verpachtende onder hen luijden gemeen Erve Wedelinck gehoorende onder de affdeijlinge van het huijs toe Eerde, te vooren soo dickwijls gen', Sub R.

Dat Deducents Grootvaeder Henr. van Essen soone sij geweest van Lucas van Essen wort betrouwt te weesen in verscher memorie, en kan blijcken uijt het maeggescheijt van den iaere 1566 Sub P, meede aanwijsende desselfs Broeder susters ende aller vaeder ende groetvaeder. Ende is kennelijck dat hij in sijn leeven als Riddermatich ende descendent van den ouden adelijcken huijse van Essen op Lant ende Q^rs daegen alhijr in deesen Vorstendom verschreeven sij geweest tot sijn starffdagh toe, als bij lit S. S. 2° is te sien.

Is ook kennelijck, dat desselfs soon Lucas van Essen tot sijn starffdach toe ten Lantdaege in den Q^re van Veluwen onder de Ridderschap heeft gecompareert bij brieven van verschrijvinge onder de Letter T. 1° T. 2° T. 3°.

Gelijck oock desselfs Broeder Henr. van Essen ende beijder-sijts ouste soonen, Henr. van Essen Lantdrost ende gedeputeerde van Veluwen, Ende Frederick van Essen Raet ordinaris in Gelderlant, Richter tot Arnhem ende in Veluwen-soom, noch tegenwoordich inden Quartiere onder de Ridderschap compareren.

Men vindt oock, buijten desen arbor ende voornoemde tijt, Dat de eerste Henrick van Essen, tot Hooft daarin gestelt, heeft geleeft, memorie van een Evert van Essen, die bewoont ende beseeten heeft gehadt het huijs te Eerden, dat met houwelick gekoomen is an die van Twickeloe, nu toebehoort die van Renes. Ende worden meede als noch toe ten dage soe bij requirant als oomen en moeijen kinderen beseten de affdeijlingen van die Huijsen Eerde, Harcksen ende Mennigenhaeve.

Waermeede dan het eerste poinct genoeg gedaen sijnde soe komt en treet men tot het twede requisitum, van de goederen, hetwelck meede volgens Q^rs woontlijcke Resolutie voldaen wort met deese neffens gaende attestatie van de E. Did. van Ommeren Scholtis des ampts Barnevelt.

Ex Archivis Ecclesiæ S. Martini Traiectensis vulgo den Dom.

Allen luijden die deesen brieff zullen sien ofte hooren lesen doen wy Aloff van Zudthem ridder, Everaedt van Essen en Henr. van Essen, H^rn Henricks kinder van Essen te weten, dat H^r Henrick van Essen voorgēnt den God Genaedich sij en Ick Aloff van Zudthem voorss. geloeft hadden als borgen voor eenen eersaemen vader in Gode onsen lieven H^r Hern Johan van Arkell Bisschop 't Utrecht aen handt H^rn Elbrechts van Eijle ridders, Vrouwe Jutte sijnes wijfs ende hoeren erfnamen voer een summe gelts, die hem onse L. H^r de Bisschop voorss. geloeft hadde te betaelen, van welcker geloeften Her Sweder Utterlo Prost van Ste Peter t' Utrecht, Her Johann Hē van Culenborgh, Her Johan van Culenborgh H^re van Woudenborgh, H^r Henr. van Vijanen, Her Gijsbrecht van Starkenborgh en H^r Jacob van Lichtenbargh Ridders, alsse saeckwouden geloofden H^rn Henr. van Essen en mi Aleff voorgēnt. daerop gaeven, die wij noch hebben besegelt mit hoeren zegelen; Ende, want H^r Henr. van Essen dien God genadich sij, ende wij bij der voorseijder gelooften groeten schaede geleeden hebben alsoe als wij gerekent ende beweijsen hebben in eenen openen brieve, mit onsen segelen besegelt, daer wij niet aff ontheven en worden, soe hebben wij mit goeden beraede Hern Gerrijt van den Veen Proest van Arnhem gegeven en opgedragen die voorss. schaedeloes brieven ende maeninge, die wij daer meede doen moegen, ende alle goet ofte in schout die wij uemande Eijsschen off manen moegen doer den schaede voorgēnt, dat op te boeren ende in sinen oerbaer te keren, ende wien hij quijt schelden will van den voerseijden schade t sij deell off altemael off wes hij daermede doen will off doet, des houden wij staede gelijck als off wijt selven deden off gedaen mochten hebben eer wij den Proest voorss. die voorseijde schaedeloes brieve ende die maeninge van deser schout opdroegen; in oirkonde dezer dingen hebben wij onse seegelen aen deesen brieff gedaen, gegeven in t iaer onses Heeren duijsent drie hondert negen en vijfftich op St^e Johans.

Onder hangen an dubbelde perkemente sterten drie segels van groenen wasse in groete ende forme als hijr onder uitgedrukt.

(Hier heeft de afschrijver de zegelen van Alof van Zvtem, Evert van Essende en Henric van Essen met de pen na-getekend. Die van de beide van Essens komen overeen met de 6e figuur op de XIX plaat achter het Tweede Deel van Ferwerda's Nederlandsch Geslacht Stam en Wapenboek en wapen N° 25 achter d'Ablaing's Ridderschap van Veluwe, met dat onderscheid echter, dat, terwijl het wapen van Evert van de regter naar de linkerzijde afdaalt, dat van Henrik daarentegen van de linker naar de regter het veld snijdt, gelijk bij Ferwerda en d'Ablaing).

Meijster Caspar Schuts maeckt mentie in de Chronicke van Prussen onder den titul van Ordens Heeren, Ridder und knechte a° 1367 Ludeken van Essen Compther zu Dantsick.

In 't jaer 1380 onder Floris van Wevelichhoeven de 50ste bisschop van Utrecht heeft Evert van Essen in 't lant van Overijssell in Sallant in 't karspell van Ommen in de buijrschap Eerden eijn starck geweldigh huijs laeten timmeren van swaeren holte met steen doorgebouwet ende gewrochten, in meijnonge dat hij dat selve huijs Eerde teegens alle gewelt meijnde te holden, die daer voor soude komen mogen und alle de gemeijnten und landen daeromtrent geleegen heeft hij tot sich getoogen, und voor hem verdedigen willen als sijn eijgen gued, und dat waeren gemeijnten, daer sijn naebuijren, rontom om hem henen geseten, quaemen die soe well toe als hem, und waeren daer niet mede te vreden, die van Campen waeren daer niet geguedet, soe dat sij de geleegentheijt van de saecke niet en wosten, soe heeft hij sich met die van Campen verdraegen op Vurewaerden en manieren nabeschreven.

Wij borgemeisteren, Schepenen und Raedt der Stat Campen doen kondt allen luijden, dat wij onse burgeren und ingeseetenen. Evert van Essen mitten sijnen und sijnen guederen geen schaede noch hinder eenichsints sullen doen off laeten doen, en wij hem dat rm̄ mm̄ (een maent?) toe vooren

gesekert hebben, sonder argelist; in kennisse der waerheijt hebben wij onse Stadt Secreet hijr beneeden aengehangen in 't iaer onses Heeren 1380 des donderdaegs nae midvasten.

Evert van Essen soe hij sich mit de Stadt van Campen hadde verdraegen, soe heeft hij daeglix meer und meer van die gemeijnten und sijn nabuijr landen aengeslaegen, achte op dat kroenen van sijn nabuijren niet, vaert evenwell voort, sijn nabuijren hebben den Bisschop van Utrecht om dat gewelt geklaegt, insgelijx den drien steeden Deventer Campen und Swoll, soe hebben die van Campen Evert van Essen de verbontenisse die sij met hem hadden gemaeckt weder opgeschreeven und daer beneffens ontseijt.

De Bisschop van Utrecht heeft met sijn Steden van Overijssell geslooten, dat sij Essens huijs Eerde wilden omwarpen, op Heilige Cruijsdach in dit iaer hebben sij dat huijs Eerde belecht, voor dit slot sijnen de Heeren van Egmont, de Heeren van Isselsteijn, ende de Heere van Arkell den Bisschop toe hulpe gekoomen, sij laeten daer in groote blinden (blijden?) voor op richten, die die steenen van 2000 pont worp, und hebben datt slot daermeede geen groote schaede gedaen, soe dat van swaere balckens als meulenstenders dicht bij den anderen und durgh den anderen was gewrocht, und mit steenen gevult, de steenen die sij daerop worpen sprongen te rugh oft kaetsballen waeren geweest, doch de steenen worden wat gequest, sij sinnen daer vijff weecken voor blijven leggen und nacht und dach beworpen und beschooten, und heeft Evert van Essen van niemant anders geen ontset gekregen, und de victualie heeft haer oock beginnen toe felen, soe hebben sij dat slott beholdens oer lijff und goet opgegeven.

De Bisschop heeft dit huijs omme laeten warpen, und de balcken waeren soe vast in und door malkanderen gewrochten, dat mense niet uijt malkanderen koste krijgen soe heeft de Bisschop dat huijs laeten verbranden und lach een gantse maent lanck und branden, hijr nae heeft Evert van Essen sich weder met de Bisschop van Utrecht de Steeden Deven-

ter, Campen en Swolle verdragen, und de Bisschop heeft hem Casteleijn van het huijs ter Horst gemaekt.
ex manuscripto Arn. toe Boecop

COPIA.

Wij Herman van Essen, Johan van Essen unde Marcelis (Carcelis?) van Aller ende Johan van Graes, vrunden ende maegen Johans van Essen, den God genade, ende sijnne naeghelaten Sone, als bykinder Henrijck van Essen de Olde Andres van Essen ende Henrijck van Essen de Jonge gebroders, don konts openbair tuijgende vermits desen apenen breve, dat wij samentlijck en eendrechtijcklijck eenen lyfflijcken ende minlijcken erffmaeggescheyt gedingt gemaeckt ende tot oeren vrintlijcken beden ende begeerte uytgesproocken hebben, in der formen ende manieren hijr nae beschreven In den Eersten soe sall Henrijck van Essen de Olde erffelijck hebben dat alijnge Erve ende goet geheeten dije *Meijnchoff*, soe dat mijt alle sijnen olden end nijen toebehoir ende mijt alre slachter mot (nut?) geleegen is in den karspel van Hamme mijt eenen kampe landes in den Wijsseler tot ten voorss. erve horende ende eenen kampe landes gehieten *Volckers* kampe Item een Erve ende goet gehieten die *Nemucke* soe dat mit alre slacht mate ende niet daer van uijtgescheijden geleegen is in de voorss. karspel van den Hamme, ende daer toe die losse van eene Heijmate geleegen in de vorste Karspel van den Hamme, die versat is an handen Sweder Schroders soe dat Henrijck voorss. dije tot allen tijden an hem lossen sall mogenen wanneer hem off sijnen Erffgenaemen dat believen sall Item noch sall Henr. voorss. hebben alle sodaene landen ond gueder als zal. Johan van Essen voorss. plach toe hebben ende besijtten in Luijrbroeck beloopende die omtrent vijftijn margen landes Item hijrtoe sall Henr. voorss. hebben dat alinge Erve en goet gehieten *Broeckhorst* mijt sijnen olden en nijen toebehooren soe dat geleegen is in den lande van Gelder in der Veluwen mijtter

raadplegen. Naast enkele stellige schrijffouten heb ik getracht en parenthese eene verbeterde lezing te plaatsen. Mogelijk had ik daarin wat minder spaarzaam te werk mogen gaan. Het komt mij echter voor; dat men daarin, vooral bij maagscheiden, hoe oud dan ook, nog al voorzichtig moet wezen.

De steller van het Request, vermoedelijk zelf een Lid der familie van Essen laat dezen wenk aan hetzelve vooraf gaan.

» Dient voor memorie: Dat Neeff van Besten te Menningenhaeve in den Ham van den Olsten stam gekomen en myn vaeder sal: Henrick van Essen, tot Harderwijck gewoont hebbende, komt van de tweede broeder Henrick und de Dijckgraeff Ryckwijn en̄ sijn zal. vaeder te Swaenenburgh komen oorspronkelijck van Geurt van Essen te Swaenenborgh, die darde broeder."

Het oorspronkelijk request komt mij op grond van enkele uitdrukkingen voor van 1651 of 1652 te zijn geweest.

Zwolle 24 Mei 1867. J. VAN DOORNINCK.

Aen de Edele Moog. Heeren de Ordinaris en Extraordinaris Gedeputeerden des Q^re^ van Veluwen.

Vertoont Reverentelijck Geerlich van Essen, hoe dat sijne voorolderen voor drie ende vier hondert jaeren in de Provintie van Overijssel, ende daernae sedert, sijn bestevader vaeder ende desselfs descendenten tot nu toe in den Q^re^ van Veluwen gewoont hebben, altijt onder de Ridderschap des Veluwschen Q^re^ op alle lant ende Q^re^ daegen aldaer sijn verschreven geweest ende onder deselve gecompareert hebben, gelijk alle end eeen ieder alhijr bekent is. Doch, alsoemen geholden is tot voldoeninge van de resolutien deses Q^re^ te bewijsen, dat sijne voorolderen voor den jaere 1500 onder de Ridderschap Edelen sijn bekent geweest, soe gaet hijr bij eenen Arbor, die met deese neffens gaende deductie ende documenten gevereviceert wort, neffens attestatie van des suppliants goederen, onder den Ampte van Barnevelt gelegen, vertrouwende daer meede sijn Ed. qualificatie nae de ordere des Q^re^ genoegsaem beweesen te hebben, soe versoeckt den Remonstrant dat UEd. mo. sulx believen te verklaeren, dat sijn Ed. meede onder het getall van de Ridderschap deses Q^re^ angenomen en voortaen verschreven mach worden.

't welck doende.

Inventaris dienende tot den Arbor aanwijsende de affkomste van Geerlich van Essen.

Tot bewijs van de neevensgaende Arbor dient gepraemitteert, dat kennelijck is ende buijten allen twijffell, oock in de attestatie der Heeren Gedeputeerden in Overijssel ervinde-